İSTİHDAMDA VE EĞİTİMDE ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİ

Şenay Çaylan
16115611

DOKTORA TEZİ
İşletme Anabilim Dalı
İşletme Doktora Programı
Danışman: Prof. Dr. Niyazi Karasar

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mart, 2022

İSTİHDAMDA VE EĞİTİMDE ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİ

Şenay Çaylan
16115611
Orcid : 0000-0003-1977-7859

DOKTORA TEZİ
İşletme Anabilim Dalı
İşletme Doktora Programı
Danışman: Prof. Dr. Niyazi Karasar

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Mart, 2022

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulutarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulutarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Araştırmamın planlama, uygulama ve raporlama aşamalarında birçok kişinin değerli katkıları olmuştur. Öncellikle çalışmamın her bir aşamasında benimle yakından ilgilenen, çalışmamı bilimsel temeller ışığında şekillendiren ve akademik anlamda tecrübelerinden yararlandığım ve kendisini çok yorduğum değerli hocam ve tez danışmanım Sayın Prof. Dr. Niyazi Karasar'a sonsuz şükranlarımı sunuyorum.

Çalışmalarım boyunca ilgi ve desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Gonca Telli, ve Dr. Öğretim Üyesi Mürşide Özgeldi hocalarıma ayrıca teşekkür ederim.

Desteğini her zaman yanımda hissettiğim değerli arkadaşım Mehmet Başcıllar'a, ve araştırmanın çalışma grubunu oluşturan değerli katılımcılara ve meslektaşlarıma teşekkür ederim.

Son olarak, bu uzun soluklu çalışmada bana destek olan sevgili aileme ve dostlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

Şenay Çaylan

Mart, 2022

ÖZ

İSTİHDAMDA VE EĞİTİMDE ELEŞTİREL DÜŞÜNME BECERİSİ

Şenay Çaylan
Doktora Tezi
İşletme Anabilim Dalı
İşletme Doktora Programı
Danışman: Prof. Dr. Niyazi Karasar
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021

Bilgileri birçok yönden değerlendirme yeteneği olarak kabul edilen eleştirel düşünme becerisinin önemi, 21. yüzyılda neredeyse tüm meslek grupları tarafından daha iyi anlaşılmaktadır. Bu araştırmada, Türk istihdam dünyasında eleştirel düşünme becerisinin yeri ile bunun kazandırılmasına yönelik IB örneğinden hareketle, eğitim sektöründe bir farkındalık geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada zengin bilgi içerdiği düşünülen durumların detaylı incelenmesini kolaylaştıran araştırma grubu seçilmiş, nitel verilerde sıklıkla kullanılan derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Verilerin analizi için NVivo 12 Pro yazılımı kullanılarak kodlar, kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Son aşamada ise temaların anlamları yorumlanmıştır. Araştırma bulguları; *eleştirel düşünme becerisi kavramı, istihdamda eleştirel düşünme becerisi ve eğitimde eleştirel düşünme becerisi* olmak üzere üç tema odağında incelenmiştir.

Araştırma sonucunda işletmelerin çalışanlarının büyük bölümünün eleştirel düşünme becerisinden yoksun olduğunu öne sürdüğü, bu eksikliğin temel nedeninin ise Türkiye'deki eğitim sisteminin çağın ihtiyaçları doğrultusunda kendisini güncelleyememesinden kaynaklandığının düşünüldüğü bulunmuştur. Bu becerinin bireylerde gelişebilmesi için öncellikle eğitim sisteminde zihinsel paradigma dönüşümüne ihtiyaç vardır.

Uluslararası Bakalaryo Programı, aktif öğrenme ve sorgulama temelli öğrenme yaklaşımları, TOK (Bilgi Kuramı) ve EE (Bitirme Tezi) gibi uygulamalarla istihdam edilebilirlik becerilerinin çatısı olarak kabul edilen eleştirel düşünme becerisinin gelişimine önemli katkılar sunmaktadır.

Öğrenciler, işe alım süreçlerinde sıklıkla aranılan *sorgulama, tartışma, geri bildirim, araştırma, analiz etme, yansıtma, yazma ve araştırma* gibi eleştirel düşünme becerilerini ders için uygulamalarıyla deneyimleme imkanı bulmaktadır. Öğrencilerin okul yıllarındaki bu deneyimleri, onlara iş yaşamlarında daha iyiye nasıl ulaşacaklarını gösteren bir pusula işlevi görmektedir. Öte yandan işletmeler de bu sayede rakipleri karşısında hız, kalite, müşteri memnuniyeti ve verimlilik gibi bir çok alanda fark yaratma fırsatı yakalamaktadır.

Anahtar Sözcükler: İstihdam, Eleştirel Düşünme, Eleştirel Düşünme Öğretimi. IB Programlarında Eleştirel Düşünme.

ABSTRACT

CRITICAL THINKING IN EMPLOYMENT AND EDUCATION

Şenay Çaylan
PhD Thesis
Department of Business
Business Programme
Thesis Advisor: Prof. Dr. Niyazi Karasar
Maltepe UniversityGraduate School, 2022

Critical thinking is the ability to evaluate information from many aspects, seen as a must-have skill for almost all occupational groups and positions in the 21st century. This research aims to develop an awareness in the education sector, with the location of critical thinking skills in the Turkish employment world and the IB example for this to be gained. The research group was selected, which facilitates a detailed review of the cases considered to contain rich information, and the in-depth discussion technique used frequently in qualitative data that has been utilized. Codes, categories, and themes were created using NVivo 12 Pro software for the analysis of data. In the final stage, the meaning of the themes were interpreted. The research findings were examined in three themes: "*The concept of critical thinking skills, Critical thinking skills in employment and Critical thinking skills in education".*

The research suggests that most of their employees lack critical thinking skills. and the main reason for this deficiency is thought to be due to the inability of the education system in Turkey to update itself in line with the needs of the age. In order for this skill to develop in individuals, first, a mental paradigm shift is needed in the education system.

The International Baccalaureate Program provides an important experience in developing critical thinking skills, which is accepted as the framework of employability, with active learning and inquiry-based learning approaches and applications such as TOK (Theory of Knowledge) and EE (Extended Essay).

Students experience critical thinking skills such as "*inquiry, discussion, feedback, research, reflection, writing, and analysis*", which are among the most sought-after features in the recruitment process and which employment particularly requires. These habits that individuals acquire during their school years will not only serve as a compass showing them how to succeed better in their business life but also will enable businesses to differentiate themselves from their competitors in many areas such as speed, quality, customer satisfaction and efficiency.

Keywords: Employment, Critical Thinking, Critical Thinking Teaching. Critical Thinking in IB Programs.

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLAR LİSTESİ ix
ŞEKİLLER LİSTESİ x
KISALTMALAR xi
ÖZGEÇMİŞ xii
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
Problem 1
Düşünme ve Eleştirel Düşünme 3
İstihdam Edilebilirlikte Eleştirel Düşünme Becerisi 13
Eğitimde Eleştirel Düşünme Becerisi 24
Amaç 43
Önem 43
Varsayımlar 44
Sınırlıklar 44
Tanımlar 44
BÖLÜM 2. YÖNTEM 46
Araştırma Modeli 46
Araştırma Grubu 46
Veriler ve Toplanması 48
Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması 49
BÖLÜM 3. BULGULAR VE YORUMLAR 52
Giriş 52
Eleştirel Düşünme Becerisinin İşlevleri 53
İstihdamda Eleştirel Düşünme Becerisi 63
İstihdam ve EDB İlişkisi 65
İstihdam edilebilirlik becerisi olarak EDB 65
İstihdamda EDB'ye sahip çalışan gereksinimi 66
İşe alım sürecinde EDB 67
EDB'nin çalışanlarda eksikliği 67
EDB ve yeni mezun istihdamı 68
EDB ve jenerasyon ilişkisi 70
EDB ve İşletmeler 72
EDB'nin işletmelere katkıları 72
EDB'nin iş yaşamında uygulanması 74
EDB'nin iş yaşamında teşvik edilmesi 75

EDB'nin işletme kültürüne etkisi 76
Eleştirel Düşünme Becerisi Eğitimi 78
İstihdamda EDB Eğitimi 79
Devlet Okullarında EDB Eğitimi 81
IB Okullarında EDB Eğitimi 86
EDB'nin müfredattaki yeri 86
EDB'yi geliştiren dersler 88
EDB ve öğretmenler 93
EDB'yi geliştiren uygulamalar 100
EDB'yi geliştiren yöntem ve teknikler 111
EDB eğitiminin kazanımları 124
BÖLÜM 4. SONUÇ 139
Özet 139
Yargı 142
Öneriler 143
Uygulama Önerileri 143
Araştırma Önerileri 145
EK'LER 146
KAYNAKÇA 159

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. İşlerin Geleceği Raporu 2018. Dünya Ekonomik Forumu 14
Tablo 2. İstihdam Edilebilirlik Becerileri Ve Bu Becerilerin İş Yaşamındaki Karşılıklarına Yönelik Örnekler 16
Tablo 3. Geleneksel öğretmen merkezli öğretim ve sorgulama temelli öğretim yaklaşımlarının karşılaştırması 27
Tablo 4. Okullar Kapsamında Eleştirel Düşünme Düzeyi 38
Tablo 5. Katılımcılara İlişkin Bilgiler 47
Tablo 6. Eleştirel Düşünme Becerisi Kavramı Teması Katılımcı ve Kod Sayısı 62
Tablo 7. İstihdamda EDB Teması Katılımcı ve Kod Sayısı 77
Tablo 8. Eleştirel Düşünme Becerisi Eğitimi Teması Katılımcı ve Kod Sayısı 123
Tablo 9. EDB Eğitiminin Kazanımları Kodlarının Katılımcı ve Kod Sayısı..... 136

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Düşümenin Boyutları 6
Şekil 2. Bilişsel Becerilerin Hiyerarşik Sıralaması 7
Şekil 3. İstihdam Edilebilirlik Becerileri 19
Şekil 4. IB Eğitim Süreçlerinde Öğretme ve Öğrenme Yapısı 34
Şekil 5. Uluslararası Bakalorya Diploma Programı 37
Şekil 6. İstihdamda Eleştirel Düşünme Becerisi ve Eğitimi Temaları 52
Şekil 7. EDB Kavramı Tema Modeli (NVivo 12 Pro Kod-Alt Kod ve Bölümler Gösterimi) 53
Şekil 8. EDB Kavramı Temasına Ait Kod Bulutu 54
Şekil 9. İstihdamda EDB Teması Modeli (NVivo 12 Pro Kod-Alt Kod ve Bölümler Gösterimi) 63
Şekil 10. İstihdamda EDB Temasına Ait Kod Bulutu 63
Şekil 11. EDB Eğitimi Teması Modeli (NVivo 12 Pro Kod-Alt Kod ve Bölümler Gösterimi) 78
Şekil 12. EDB Eğitimi Temasına Ait Kod Bulutu 79
Şekil 13. EDB Eğitiminin Kazanımları Teması Modeli (NVivo 12 Pro Kod-Alt Kod ve Bölümler Gösterimi) 124
Şekil 14. EDB Eğitiminin Kazanımları Kod Bulutu 125
Şekil 15. İstihdam ve Eğitimde Eleştirel Düşünme Becerisi İlişkisel Analiz (NVivo 12 Pro) 137

KISALTMALAR

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

EDB : Eleştirel Düşünme Becerisi

TOK : Theory of Knowledge (Bilgi Kuramı)

EE : Extended Essay (Bitirme Tezi)

IBO : International Baccalaureate Organization

IBDP : International Baccalaureate Diploma Programme

DP : Diploma Programme

ÖZGEÇMİŞ

Şenay Çaylan

İşletme Anabilim Dalı

Eğitim

Y.Ls.	2014	Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Yönetimi ve Denetimi
Ls.	1998	Marmara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi İngilizce Öğretmenliği
Lise	1992	Özel Bahçeşehir Koleji

İş/İstihdam

2020- Halen	Öğretim Görevlisi. Medipol Üniversitesi Dil Okulu
2019 -20	Öğretim Görevlisi. İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi
2016-18	Kurumsal İletişim Yöneticisi. Geo Koleji
2005-16	Öğretmen/ Yönetici. Doğa Koleji
2002-05	Öğretmen. Ata Koleji
1998-02	Öğretmen. Bahçeşehir Koleji

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Bu bölümde, problem, amaç, önem, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlara yer verilmiştir.

Problem

İnsanlar, sanayi devriminde mekanik bir çalışma ortamında isteneni sorgulamadan yapan pasif bir unsur konumunda bulunmaktaydı. Bu dönemde insan ile yaptığı iş arasında düşünmeyi gerektirmeyen, mekanik bir ilişki söz konusuydu. Çoğu işin sıradan ve tekrarlanan yapısı, çalışanların sadece tek bir alanda teknik beceri sahibi olmaları için yeterli olarak kabul edilmekte ve çalışanların mümkün olduğunca az düşünmeleri beklenmekteydi.

İnsana ve iş dünyasına uyarlanan bu yaklaşım, eğitim sistemini de derinden etkilemiştir. Fabrika gibi işleyen okul ortamında öğrencilerin standart davranış kalıpları içerisinde hareket etmeleri beklenmekteydi. Bu doğrultuda 21. yüzyılın başlarına kadar insanın en önemli özelliği olarak kabul edilen "düşünme", hem iş hem de eğitim dünyasında asgari düzeye indirgendiği görülmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler iş dünyasının beklentilerini ve paradigmalarını tamamen değiştirmektedir. Teknik becerilerin raf ömrü kısalmış, rutin düşünme ve davranış kalıplarıyla çalışılması, iş dünyasının gereksinimleri karşısında yetersiz kalmıştır. Bu radikal değişim, çalışanların geleneksel ve sıradan becerilerin çok daha ötesinde yeteneklere sahip olmaları gerekliliğini doğurmuştur. Artık işverenler genç mezunları istihdam ederken mesleki bilgilerinin yanı sıra teknik olmayan istihdam edilebilirlik becerilerini de göz önüne almaktadır. Eleştirel düşünme becerisi (EDB) başta olmak üzere istihdama yönelik tüm beceriler, bütün meslek gruplarının ortak paydası halini almıştır (Cotton, 1993).

Yapılan araştırmalarda EDB'nin yeni işe alımlarda en çok aranılan becerilerden biri olduğu görülmektedir (World Economic Forum, 2020). EDB, istihdama ilişkin tüm becerilerin ve yeterliliklerin bir bileşeni olarak görülmektedir. Bu köklü paradigma değişikliği, eğitim dünyasını da derinden etkilemektedir. Nitekim EDB, artık çağdaş

eğitim sistemlerinin odağında yer almaya başlamıştır. Harari (2018), "21. Yüzyıl için 21 Ders" adlı kitabında, bireylerin gelecekte sürdürülebilir ve başarılı bir geleceğe sahip olabilmeleri için geliştirmeleri gereken becerileri şu şekilde sıralamaktadır: EDB, iletişim, iş birliği ve yaratıcılık… Harari, özellikle EDB'ye vurgu yaparak, beceri eğitiminin okul müfredatında yer alması gerektiğini dile getirmektedir. Duman (2011:392-393) ise eğitimde yeniden yapılanmanın anahtarının EDB olduğunu vurgulamakta, eğitim reformunun merkezinde EDB'nin yer alması gerektiğini ifade etmektedir.

Eğitimin başlıca amaçlarından biri, istihdam edilebilecek işgücünün oluşturulmasıdır. Toplumlar geliştikçe, farklılaşan ihtiyaçlara cevap verecek bir eğitim anlayışına ihtiyaç duymaktadır. Özellikle küresel çapta gözlemlenen gelişmelerin hızı karşısında eğitim sisteminin de durağan kalmaması ve kendisini toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde sürekli yenilemesi gerekmektedir. Ancak doğrusal pedagojik bir süreçten oluşan eğitim sistemi 19. yüzyıl iş dünyasının ihtiyaçlarına göre tasarlanmış olup 21. yüzyıl küresel ekonomisinin ihtiyaçlarını karşılamakta güçsüz ve yetersiz kalmaktadır (Duzer, 2006:10). Sanayi devrimine hizmet eden bu eğitim sistemiyle bugünlerde ihtiyaç duyulan becerileri kazandırmanın nasıl mümkün olacağına yönelik tartışmalar sürmektedir. EDB'nin başında yer aldığı istihdam dostu becerilere sahip bireyler yetiştirmek uluslar için çok daha önemli bir eğitim politikası halini almaktadır (Lipman, 2003:230).

OECD ülkelerini kapsayacak şekilde uygulanan Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Projesi, kısa adıyla PISA (2018) araştırmasında, Türkiye'de 15 yaşındaki öğrencilerin eleştiri ve sorgulama becerileri zayıf düzeyde bulunmuştur. Düşünmekten çok ezberlemenin ön plana çıktığı, tek bir kaynaktan aktarılan bilginin tartışılmadan kabulüne dayanan geleneksel öğretim anlayışı, PISA'da Türkiye bağlamında ortaya çıkan sonucun nedenleri arasında gösterilmektedir (Güncel Eğitim, 2018). Klasik öğretim metotları, EDB'nin önünü tıkayan engellerin başında gelmektedir (Snyder & Synder, 2008). Gençlerin iş yaşamına başarılı bir şekilde geçiş yapabilmeleri için daha okul yıllarında bu beceriyi kazanmış olmaları gerekmektedir. Oysa ki araştırma sonuçları, Türkiye'de öğrencilerin önemli bir bölümünün istihdam piyasasının merkeze aldığı EDB'den yoksun bir şekilde mezun olduklarını göstermektedir. Bu durum ayrıca iş gücü

piyasasının hâlihazırdaki ihtiyacı ile mevcut eğitim sistemi arasındaki uyumsuzluğa da işaret etmektedir.

Düşünen bireyler yetiştirmek, ancak "düşünmenin" eğitimin merkezine yerleştirilmesiyle mümkün olmaktadır. Değişime uyum sağlayabilen, yaratıcı düşünebilen, düşünceleri analitik olarak sentezleyebilen, iş birliği içinde çalışabilen, sorun çözme becerisi yüksek bireylerin yetiştirilmesi için eğitim sistemlerinin bu doğrultuda şekillendirilmesi gerekmektedir. Eğitim gereksinimlerinin karşılanmasında alternatif eğitim programlarının ve bunu uygulayacak kurumsal yapıların Türk eğitim sistemine entegre edildiği görülmektedir. IB programını uygulayan okullar, bu duruma örnek olarak gösterilebilir. IB okullarında, EDB eğitim programının çatısını oluşturmaktadır. Bu okullarda sınıf içi uygulamalarda geleneksel öğretim tekniği arasında yer alan bilgi aktarıcılığı yerine düşünmeye ve sorgulamaya dayalı öğrenme yaklaşımları benimsenmekte, sınıf dışı etkinlik ve projelerle EDB pekiştirilmektedir (Twigg, 2010).

Düşünme ve Eleştirel Düşünme

Geçmişten bugüne düşünme kavramına yönelik birçok tanım yapılmıştır. Felsefe tarihine bakıldığında Aristoteles, düşünmenin insanı hayvandan ayıran bir eylem olduğunu belirtmiş, düşünmeyi; karşılaştırmalar yapma, ayırt etme, birleştirme, bağlantıları kavrama ve mantık kurma yetisi olarak açıklamıştır. İlk rasyonalist düşünürlerden Sokrates düşünmeyi, insanda var olan bir gücün sonradan uyandırılması; Platon ise ruhun, kendi kendisiyle yaptığı bir konuşma olarak tanımlamıştır. Descartes de düşünmeyi şüpheyle eşdeğer tutmuştur (Hançerlioglu, 2007).

Dewey (1916:154-159), düşünmenin, zihni çalıştıran ve ödüllendiren akıllı bir öğrenme yöntemi olduğunu ileri sürmektedir. Dewey'e göre düşünmenin meydana geldiği durum şüpheli olduğundan, düşünme bir sorgulama ve araştırma sürecidir. Düşünme faaliyeti insanın yaşamını kendi ürettiği düşüncelerle şekillendirmesini, anlamlandırmasını ve yönlendirmesini sağlamaktadır. De Bono (1978) düşünmeyi, insanın sahip olduğu en önemli kaynak olarak ele almış ve bu kaynağı kullanmanın en temel zorluğunun düşünmenin karmaşık bir şekilde işlemesinin oluşturduğuna vurgu yapmıştır. Söz konusu karmaşa, duyguların, bilgilerin, mantığın, umudun ve yaratıcılığın iç içe geçmesinden kaynaklanmaktadır. Düşünme, bireyin içinde bulunduğu durumu anlayabilmesi için aktif bir şekilde gerçekleştirdiği zihinsel süreçtir. Bir şeyi düşünmek,

onun bilincinde olunması anlamına gelmektedir. Bu yönüyle düşünme, zihinden geçen her şeyi ifade etmektedir (Ennis, 1964:599; Cüceloglu, 1995).

"Düşünme dünyası yaratılan kavramlarla kurulur, yaratılan kavramlarla bilim, felsefe, sanat, mitoloji, din kurulur; bütün bunlar da insan dünyasının öz niteliklerini oluştururlar" (Çotuksöken, 2000:47).

Düşünmenin karmaşıklığına ve yoğunluğuna ilişkin tartışmalar beraberinde derinlemesine düşünme kavramını ortaya çıkarmıştır. Derinlemesine düşünme, aktif, dikkatli, sürekli bir gözden geçirmeyi ve değerlendirmeyi gerektiren bir süreçtir. Bu süreçte düşünmeye ilişkin farkındalık en üst düzeyde gerçekleşmektedir. Derinlemesine düşünme, bilinçli bir araştırmanın sonucu olması yönünden rutin düşünmeden ayrılmaktadır (Dewey , 1957:1-6). Costa (1991:89), düşünme kavramını beş farklı boyutta ele almıştır. Bunlar:

- Temel düşünme becerileri
- Üstbiliş
- Eleştirel yaratıcı ve yansıtıcı düşünme
- Düşünme süreçleri
- İçerik bilgisidir.

Temel düşünme becerileri: Temel düşünme becerileri süreçte kullanılan daha mikro düzeydeki zihinsel işlemlerdir. Bireyin düşünme sürecine girerken kullandığı temel düşünme becerileri, gözlemleme, sınıflandırma, karşılaştırma, hatırlama, çıkarım yapma ve özetleme gibi basit düzeyde bilişsel işlemleri içermektedir.

Üstbiliş (Metacognition): Kişinin kendi düşüncesinin farkında olması anlamına gelmektedir. Mevcut araştırmalar, üstbilişin; kendini bilme ve kontrol etme ile süreç kontrolü olmak üzere iki bileşenden oluştuğunu göstermektedir.

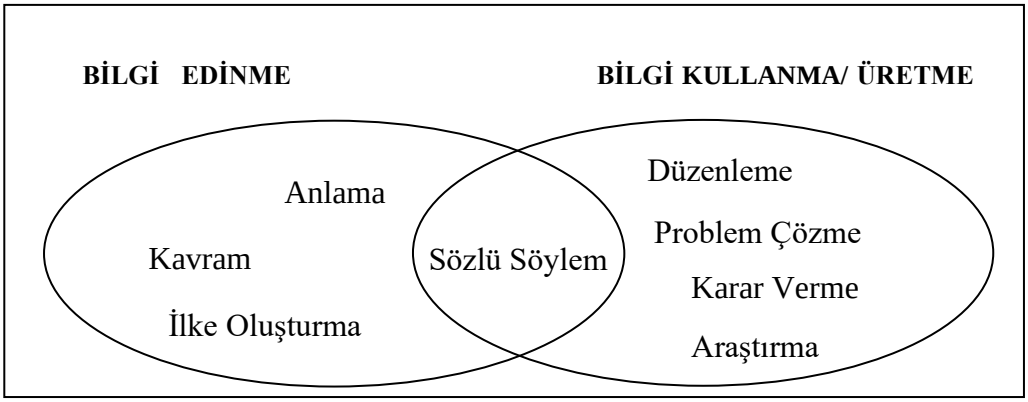
Kendini bilme ve kontrol etme: Sorumluluk almayı, bağlılığı, ve dikkatli olmayı içermekte, öğrencilerin akademik görevleri üstlenmelerinde ve başarılarında önemli rol oynamaktadır (Paris, Lipson & Wixson, 1983).

Süreç kontrolü: Değerlendirmeyi, planlamayı ve düzenlemeyi kapsamaktadır. Değerlendirme sürecinde zihin sürekli mevcut ve sonraki durumu sorgulamaktadır. Örneğin; "Az önce okuduğumu anladım mı? Bu haritadaki hazineyi bulabiliyor muyum?"

Değerlendirme tüm öğrenme süreci boyunca devam etmekte olup bir görevin hem başlangıç hem de bitiş noktasını ifade etmektedir. Öğrenme süreci boyunca bireylerin öz değerlendirme yapabilmeleri bu farkındalığın bir sonucudur. Planlama, belirli hedeflere ulaşmak için bilinçli stratejiler seçmeyi içermektedir. Son olarak, düzenleme ise hedeflere ve alt hedeflere yönelik ilerlemeyi, kontrol etmeyi ve davranış değiştirmeyi içermektedir.

Eleştirel, yaratıcı düşünme ve yansıtıcı düşünme: EDB, bize sunulan bilgileri açık ve mantıklı bir şekilde değerlendirme yeteneğidir. Yaratıcı düşünme, farklı bakış açıları üzerine düşünmek, yeni fikirler geliştirmek ve üretmekle ilişkilidir (Taylor, 2019). Yansıtıcı düşünme ise öğrenilen bilgiler, deneyimler ve yaşantılar üzerine derinlemesine düşünme, yargıda bulunma ve değerlendirme yapma sürecidir. Yansıtıcı düşünme, yapılanın önemini ve neden yapıldığını anlamaya çalışmayı da içermektedir. Bununla birlikte, yansıtıcı düşünme, karmaşık problem çözme durumlarında da oldukça önemlidir. Bu süreçte öğrenciler gerektiğinde geri adım atarak, problemleri gerçekte nasıl çözmeleri gerektiği ve hedefe ulaşmak için hangi stratejilerin daha uygun olacağı hakkında düşünme fırsatı bulmaktadır (Rodgers, 2002:850-851). Her ne kadar EDB'nin sorgulayıcı ve araştırmacı; yaratıcı düşünmenin üretken ve yenilikçi; yansıtıcı düşünmenin de değerlendirici olduğu düşünülse de aslında her üçü de birbirini tamamlayan ve birlikte çalışan düşünme türleridir. Her bir düşünme türü kalite, değerlendirme ve yenilik üretimini içermektedir. Aslında aralarındaki fark türde değil vurgudadır.

Düşünme süreçleri: Düşünmenin bir diğer önemli boyutu, süreçler adı verilen zihinsel işlemler dizisidir. Oluşturma, karar verme, araştırma gibi düşünme süreçleri genellikle zengin, çok yönlü ve çeşitli düşünme becerilerinin kullanımını da içermektedir. Düşünme süreçleri makro düzeyde olup tamamlanması daha uzun zaman almaktadır. Düşünme süreçleri arasındaki karşılıklı ilişki *Şekil 1*'de görülmektedir.

Şekil 1. Düşümenin Boyutları

Kaynak: (Robert & diğerleri., 1991:91)

Bireyler herhangi bir içeriği öğrenmek ve bir temel oluşturmak için genellikle bilgi edinme süreçlerini kullansalar da, öğrenme bilginin kullanabildiği ve yeni bir bilginin üretebildiği ölçüde gerçekleşmektedir. Bu nedenle eğitimcilerin öğrencilerine araştırma yapma, problem çözme, karar verme ve yeni bilgileri keşfetme gibi düşünme süreçlerini kullanmaları için uygulamalar tasarlamaları gerekmektedir.

İçerik bilgisi: Düşünmenin son boyutudur. Düşünmenin öğrenme sürecinden bağımsız olarak ele alınamayacağı ifade edilmektedir. Düşünme öğretimi, müfredatın ayrılmaz bir parçasıdır. Öğrenciler bir konuyu öğrenirken, anlayışlarını derinleştirmek ve zenginleştirmek için tüm üstbilişsel boyutlarını kullanmalıdır. Nihayetinde düşünme öğretiminin gerçekleşmesi için düşünmenin tüm boyutlarının bütünleştirilmesi gerekmektedir (Robert & diğerleri., 1991).

Bloom'un Taksonomisi (TeachThought , 2012) öğretmenlerin öğretmesine ve öğrencilerin öğrenmesine yardımcı olabilecek bilişsel süreçlerin basitten karmaşığa doğru inceleyen hiyerarşik bir sıralamadır. Bu seviyeler somuttan (hatırlama) soyuta (yaratma), bir başka deyişle, "*temel düşünme becerilerinden, üst düzey düşünme becerilerine*" doğru uzanmaktadır. Taksonomi, insanların düşünme yeteneklerini yavaş yavaş geliştirdiğini ve sürekli olarak öğrendiğini göstermektedir. Bilişsel becerilerin hiyerarşik sıralaması *Şekil 2'*de görülmektedir.

Şekil 2. Bilişsel Becerilerin Hiyerarşik Sıralaması

Kaynak:

1. Bloom Taksonomisinin ilk seviyesi hatırlamaktır. Bir şiiri ezberleme, formüllerini hatırlama gibi etkinlikler bu seviyeye uygun örnekler arasındadır.

2. İkinci düzeyi anlamaktır. Hayvanlar alemini kategorize etme, dikdörtgen ve kare arasındaki farkı gösterme ve basit bir hikayenin konusunu özetleme gibi aktiviteler bu seviye için uygun örneklerdendir.

3. Üçüncü seviyesi uygulamaktır. Bir soruyu çözmek için formül kullanma veya bir amaca uygun tasarım seçimi, uygulama düzeyine örnek olarak gösterilmektedir.

4. Dördüncü seviyesi analiz etmektir. Demokrasinin bölümlerini tanımlama, bilimsel bir araştırmanın adımlarını ve sonuçlarını irdeleme veya bir makinenin neden çalışmadığını inceleme analiz düzeyindeki faaliyetlere örnektir.

5. Beşinci seviye değerlendirmedir. Etik bir ikilemle ilgili yargıda bulunma, bir fizik yasasının önemini yorumlama veya teknolojik yeniliğin göreli değerini anlatma gibi aktiviteler kullanılabilmektedir.

6. Altıncı ve en üst seviye yaratmaktır. Bu düzeye çözümü başarısız olmuş bir soruna yeni bir çözüm tasarlama, ikna edici bir deneme yazma, belirli bir tema veya tona dayalı şiir veya yazı yazma en üst seviyeye uygun faaliyetlerdendir. Kısaca yeni bir fikir, nesne veya sanatsal bir ifade oluşturmak bu seviyeyi temsil eden üst düzey düşünme becerilerini gerektirmektedir.

Hiyerarşinin en üst seviyeleri, bir cevaba veya sonuca ulaşmak için bilgiyi akıllıca işleme olan EDB safhasını temsil etmektedir. EDB, yaratıcı düşünme, yansıtıcı düşünme, derin düşünme ve problem çözme gibi düşünme türlerini temsil etse de aslında birbiriyle içe içe geçmiş ve birbirini etkileyen süreçlerdir. Bu düşünme türleri en sık kullanılan düşünme türleridir. Ancak EDB diğer düşünme türlerine göre daha kapsayıcıdır. EDB ne yapılacağına, neye inanılacağına karar vermeye odaklanmış derin, yansıtıcı ve mantıklı düşünmeyi ifade etmektedir (Ennis, 1985).

Tüm bu analizlerden yola çıkarak başarılı bir şekilde düşünmeyi öğretmek için kesin teorik yönelimlerden bağımsız olarak, ortak bir pedagojik çerçeve altında aşağıdaki ilkelerin izlenmesi gerekmektedir (Swartz & McGuinness, 2014). Bunlar:

- Düşünme stratejilerini sınıfta açık bir şekilde öğretmek,
- Öğrencilerin, düşünme becerilerini görünür kılarak açık bir şeklide kullanmalarını teşvik etmek,
- Etkileyici soruları bir yönlendirme biçimi olarak kullanarak öğrencileri derin düşünmeye zorlamak,
- Ortak bir dil oluşturabilme adına, etkileşim ve diyalog ortamları oluşturarak öğrencileri işbirlikçi düşünmeye dahil etmek,
- Öğrencileri güçlü üstbilişsel bakış açıları benimsemeye teşvik etmek,
- Öğrenilmiş düşünme becerilerinin müfredat ve müfredat dışı bağlamlara transfer edilmesini öğretmek,
- Düşünme eğilimlerini ve zihin alışkanlıklarını geliştirmek,
- Düşünme sınıflarında kullanılan öğretim yaklaşımını tüm müfredata yaymakır.

Eleştiri (critic, critical), antik yunanca “kritikos” kelimesinden türeyen bir sözcüktür. Bu kelime yargılamak, ayırt etmek, karar vermek gibi anlamlar taşımaktadır. Modern İngilizce de ise kritik kelimesi bir konu, olay hakkında değerlendirici yargılamalarda bulunma anlamına gelmektedir. Halpern (1997:4), EDB’nin kritik kısmının, değerlendirme bileşeni olduğunu ifade etmiş ve EDB’yi belirli bir bağlamda yönlendirilmiş, amaçlı düşünme olarak açıklamıştır. EDB içerisinde yer alan eleştiri için belirli düzeyde bilgi birikimine ve deneyime ihtiyaç duyulmaktadır. EDB, Sokrates’le birlikte ortaya çıkan bilgiyi yeniden yapılandırma sürecidir. Bu süreç, bilgiyi sorgulama, kanıtlama ve bilimsel bir şekilde temellendirme ilkesiyle hareket etme yöntemini gerektirmektedir. Sokrates’in diyalektik yöntem olarak adlandırdığı Sokratik diyalog, sanıları eleyerek bilgiye yani şeylerin özüne ulaşmayı hedefleyen bir sorgulama

yöntemidir (Platon, 2000:201). Hint kültüründe EDB'nin önemine vurgu yapan bir hikaye yer almaktadır

> *Bir gün bir grup görme engelli adam, kasabaya garip bir hayvanın getirildiğini duyar. Ancak hiçbiri onun şekli ve biçiminden haberdar değildir. Daha sonra hayvanı aramaya koyulurlar ve bulduklarında elleriyle hayvana dokunmaya başlarlar. Eli gövdeye değen ilk kişi, Bu hayvan kalın bir yılana benziyor der. Bir diğeri kulağına uzanır ve "bir çeşit yelpazeye benziyor" der. Eli ayağında olan bir başkası, bu bir ağaç gövdesidir, der. Elini filin yan tarafına koyan kişi ise, hayvanın 'duvar olduğunu' söyler. Kuyruğunu hisseden bir başkası ise onu ip olarak tanımlar.* (Aklınızı Keşfedin, 2019).

Hikayede ki herkes gerçeğin sadece bir kısmını bilmektedir. Oysa ki birbirleriyle tartışıp, deneyimlerini paylaşsalardı onun aslında bir fil olduğunu anlayabilirlerdi. Görülüyor ki, bir sorunu veya fikri tek bir paradigmadan görmek kişileri yanlış sonuçlara götürebilir. Yazar Mark Twain'in dediği gibi, *"Elinde çekiç olan bir kişiye her şey çivi gibi görünür"*. Buradan yola çıkarak EDB, bilgileri birçok açıdan değerlendiren bir düşünme şekli olarak tanımlanabilir. EDB, bir fikri, argümanı veya bilgiyi farklı perspektiflerden ele alarak. sorgulayan, önyargıya veya ayrımcılığa düşmeden bağımsız olarak değerlendiren, mantıklı ve etik bir sonuca ulaştıran düşünmeyi geliştirme sanatıdır. EDB, hem mevcut bilgiyi sorgulayan hem de yeni bilgi üreten kapsayıcı bir üst düzey yansıma ve söylem sürecidir (Butterworth & Thwaites, 2013:7).

Cüceloğlu (1995:205) EDB'yi "gelişmiş" insan paradigmasıyla eş tutmuştur. Ona göre gelişmiş insan, karşılaştığı bir problemin ilk önce özünü anlamaya çalışır. İkinci olarak farklı seçenekleri belirleyerek karşılaştığı sorunun sınırlarını belirler. Daha sonra, belirlenen sınırlar çerçevesinde her seçeneği tek tek ele alarak gerçekçi olup olmadığını kontrol eder. Üçüncü olarak değerlendirme yapabilmesi ve söz konusu seçeneklerin sorunu çözmedeki avantajlarını ve dezavantajlarını karşılaştırılarak uygun seçeneği bulmaya çalışır. Dördüncü olarak birey, hangi seçeneğin hangi problemin çözümünde kullanılacağını belirleyerek gerekli adımları atar. Son olarak da uygulanan seçeneğin, problemin çözümünde yeterli olup olmadığını kontrol eder. Çözüm seçeneklerini uygulanmaya başladıktan sonra sorunun çözümündeki etkinliğini sürekli gözlemler; gerekirse seçeneklerin bir bölümünü uygulamaktan vazgeçer, bazılarını da yeniden düzenler. Sonuç olarak EDB, katı değil esnek bir yapıya sahiptir. EDB sürecinde, yeni bilgiler ışığında bireylerin önceki kanı ve düşünceleri değişebilmektedir.

Lewis ve Smith (1993), EDB'nin üst düzey düşünme becerisi olduğuna değinmiş, EDB'yi bir durum karşısında akılcı, sağduyulu ve iyi muhakeme yapabilme yeteneği olarak tanımlamıştır. Geleneksel olarak EDB daha çok mantıksal akıl yürütmeye ve iyi muhakeme yapabilmeye odaklanan üst düzey düşünme becerisi olarak bilinse de bu boyut EDB'nin sadece rasyonel yönüne odaklandığından bütüncül bir EDB anlayışı için yeterli değildir. Gabbesnech (2009:38-42) EDB'yi yalnızca bilişsel becerilere indirgeyen tanımlamaların yeterli olmadığını, tam gelişmiş bir EDB anlayışı için dünya görüşü ile değerler gibi bileşenlerin de gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Gabbesnech'in "şeyler her zaman tam olarak göründükleri gibi değildir'' sözü ilk EDB bilgeliği olarak tanımlanmaktadır. Bu bakış açısı olaylara ya da durumlara biraz daha şüpheci (skeptic) yaklaşmayı gerektirmektedir. Değerler boyutu ise EDB en zor kısmı olarak değerlendirilebilir. EDB değerler boyutu, etik davranma, dürüstlük, alçakgönüllük ve cesur olma gibi özellikleri içermektedir. Bir işi doğru ve iyi yapmak, mantıksal süreç yürütmekten ve kuşkucu bakış açısından çok daha fazlasını gerektirmektedir. EDB değerleri, özdeğerlendirme süreci ile kararları gerekçelendirme için en uygun araçtır. Dünya görüşü ve değerler boyutlarını içeren tam gelişmiş bir EDB anlayışı, kavramı, demokrasinin temelini oluşturan sosyal bir varlık olarak ele almaktadır. Gabbesnech'e göre EDB, gerçeğe mümkün olduğunca yaklaşılması için rasyonel becerilerin, dünya görüşünün ve değerler boyutunun bir bütün olarak kullanılması gerekmektedir.

Eğitimsel değerlendirme ve öğretimle ilgili olarak EDB konusunda fikir birliği sağlamak için uzmanların katılımı ile hazırlanan Delphi Raporu'nda EDB'nin bilişsel beceriler boyutu, şu şekilde sınıflandırılmaktadır (APA, 1990:6):

- Yorumlama: Konu ya da fikri açıklığa kavuşturma, sınıflandırma, kod çözme,
- Analiz: Fikirleri inceleme, argümanları tanımlama ve analiz etme,
- Değerlendirme: İddiaları ve argümanları değerlendirme,
- Çıkarım: Kanıt sorgulama ve tahmin yürütme,
- Açıklama: Sonuçların belirtme, gerekçelendirilme ve argümanlar sunma,
- Kendi kendini düzenleme: Kendini değerlendirme ve düzeltme.

Brookfield (1987:58-59), EDB kavramını kişilerin yaşamla güçlü ve anlamlı bir bağ kurmanın önemli bir unsuru olarak tanımlamakta, sadece rasyonel veya mekanik bir faaliyet olarak görülmemesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bookfield, EDB'nin tamamlayıcı parçalarını ve bileşenlerini şu temalar altında tanımlamaktadır:

1. *EDB, üretici ve olumlu bir eylemdir.* Eleştirel düşünürler, kendilerini; kişisel, çalışma ve siyasal hayatlarını oluşturan ve yeniden yapılandıran bireyler olarak görürler. İnsanlar bazen eleştirel düşünürleri hiçbir katkı sağlamadan sadece eleştiren kişiler olarak algılarlar. Aslında gerçek bunun tam tersidir. Birisi eleştirel düşünüyorsa, dış dünyadaki değerler, davranışlar, sosyal yapılar ve sanatsal yönlerin farkındadır ve bu farkındalık onu tevazu duygusu ile tanıştırmıştır.

2. *Eleştirel düşünür olmak, sürekli olarak sorgulamayı içinde barındırır.* EDB'nin doğasında, tüm fikirler ya da evrensel gerçekler hakkında şüphe duymak vardır.

3. *EDB, rasyonel olduğu kadar da duygusaldır*. Bazen EDB tamamen bilişsel bir eylem olarak görülmektedir. Aslında duygular bu sürecin merkezinde yer almaktadır. Örneğin direnç, öfke ve kargaşa, EDB sürecinin tanıdık duygu halleridir. Diğer taraftan, mutluluk ve rahatlık duyguları da yine eleştirel düşünürlerin özel, iş ve siyasal hayatlarına farklı bir açılardan bakabilmelerinin bir sonucudur.

4. *EDB'nin temelinde fikirleri, inançları, değerleri ve eylemleri oluşturan varsayımları tespit etmek vardır.* Bu varsayımlar tespit edildikten sonra eleştirel düşünürler onların doğruluk ve geçerlilik derecesini araştırır. Eski varsayımları yargılayarak açıklar ve uygun bulmadıklarını, yaşam tecrübelerine daha yakın buldukları yeni varsayımlarla değiştirirler.

5. *Bağlam, EDB içinde hayati öneme sahiptir*. Eleştirel düşünürler, uygulamaların, olayların ve eylemlerin bir bağlam içinde düşünülmesi gerektiğini kabul ederler.

6. *Eleştirel düşünürler birer kaşiftir*. Onlar alternatifler hayal ederek sürekli keşif yapma eğilimi gösterirler.

7. *Eleştirel düşünürler şüpheci ve kuşkucudur*. Onlar evrensel gerçekler hakkında da şüphe duyarlar. Herkesin kabul ettiği bir düşünceye doğrudan, sorgulamadan ve üzerinde düşünmeden katılmazlar. Kısacası, eleştirel düşünürler kuşkucudur ve her şeyi olduğu gibi kabullenmezler.

Ennis (1985:28-31) EDB'yi neye inanılacağına veya ne yapılacağına karar vermeye odaklanan makul, mantıklı ve yansıtıcı düşünme olarak açıklamaktadır. Neye inanılacağına veya ne yapılacağına karar verirken, bir dizi eleştirel düşünme eğiliminin/yeteneğinin kullanılmasının kişiye yardımcı olacağı savunulmaktadır. Ennis bu eğilimleri ve yetenekleri ana hatları ile şu şekilde sıralamaktadır:

İdeal eleştirel düşünür eğilimleri:

- İnançlarının ve kararlarının doğru olmasına özen gösterir.
- Alternatif açıklamalara, sonuçlara, planlara ve kaynaklara açıktır.
- Açık görüşlü, farklı başka bakış açılarına saygılıdır ve iyi bir dinleyicidir.
- Doğru ve net bilgi edinmeye çalışır.
- Başkalarının duygularını önemser.
- Bir durumu açık bir şekilde anlamaya ve dürüst bir şekilde sunmaya özen gösterir.
- Başkalarını yetenekleriyle korkutmaktan veya kafalarını karıştırmaktan kaçınır.

İdeal eleştirel düşünür yetenekleri:

- Neye odaklanması gerektiğini bilir.
- Argümanları analiz ederek nedenleri ve sonuçları tanımlar.
- Meseleleri aydınlatmak için zorlayıcı sorular sorar.
- Kullanacağı kaynağın güvenilirliğini değerlendirir.
- Durumları bütünüyle gözlemler.
- Ana noktaya bağlı kalmaya çalışır.
- Rasyonel çıkarımlar yapmaya çalışır.
- Farklı seçenekler arar.
- Başkalarının görüşlerini dikkate alır.
- Değer yargılarını kullanarak karar verir.
- Uygun kriterleri kullanarak kavramları tanımlar ve değerlendirir.
- Karar verirken var olan yetenek ve eğilimleri kullanmaya çalışır.
- Kanıt ve nedenlerin yeterli olduğu durumda karar alma konusunda cesaret gösterir veya yetersiz kanıt durumunda kararı erteler.
- Karmaşık bir bütünün parçalarını düzenli bir biçimde ele alır.
- Diğer insanların duygularına, bilgi ve kültür düzeylerine duyarlıdır.

Yukarıdaki açıklamalardan yola çıkarak ideal eleştirel düşünürün, meraklı, bilgili, akla güvenen, açık fikirli, esnek, değerlendirmede tarafsız, kişisel önyargılarla yüzleşmede dürüst, yargılarda ihtiyatlı, yeniden düşünmeye istekli, sorunlar hakkında net, karmaşık konularda düzenli, bilgiyi aramada gayretli, kriterlerin seçiminde makul, araştırma yapmaya ve sonuçlar çıkarma eğiliminde olduğu söylenebilir. Bu nedenle, iyi

eleştirel düşünürler yetiştirmek, verimli bir istihdam ve işgücü için üzerinde durulması gereken bir unsurdur.

Milli Eğitim Bakanlığı ve Eğitim Reformu Girişimi (ERG) tarafından EDB kavramı şu şekilde ele alınmaktadır:

> *EDB, kuşku temelli sorgulayıcı bir yaklaşım olarak konuları inceleme, yorum yapma ve karar verme gibi ana becerileri içerir. Bununla birlikte sebep-sonuç ilişkilerini bulma, ayrıntılarda benzerlik ve farklılıkları fark etme, çeşitli ölçütleri kullanarak sıralama yapma, verilen bilgilerin kabul edilebilirliğini, geçerliliğini belirleme, analiz etme, değerlendirme, anlamlandırma, çıkarımda bulunma gibi alt becerileri de içerir* (MEB, 2009).

> *EDB, bireylerin amaçlı olarak ve kendi kontrolleri altında yaptıkları, alışılmış olanın ve kalıpların tekrarının engellendiği, önyargıların, varsayımların ve sunulan her türlü bilginin sınandığı, değerlendirildiği, yargılandığı ve farklı yönlerinin, açılımlarının, anlamlarının ve sonuçlarının tartışıldığı, fikirlerin çözümlenip değerlendirildiği, akıl yürütme, mantık ve karşılaştırmanın kullanıldığı ve sonucunda belirli fikirlere, kuramlara veya davranışlara varılan düşünme biçimidir* (ERG, 2008).

İstihdam Edilebilirlikte Eleştirel Düşünme Becerisi

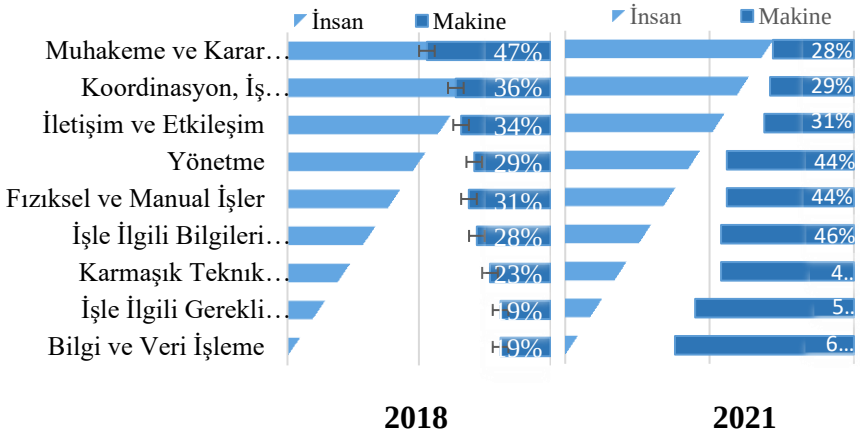
İstihdam edilebilirlik kavramı, kişinin iş hayatında sürdürülebilir bir istihdama sahip olabilmesi için gereken bilgi, beceri ve donanımla ilişkilidir. İstihdam, işgücü piyasasının nabzıdır. İstihdam edilebilirlik ise son zamanlarda yaşanan tüm bu gelişmelere ve hızlı değişime uyum sağlayabilen çalışanları, işletmeleri ve ulusları ayakta tutacak, sürdürülebilirliğini sağlayacak unsur olarak ortaya çıkmaktadır. İstihdam edilebilirlik, farklı istihdam türlerini bulma ve sürdürme için kullanılmakta, emeğin işe dahil edilmesi ve gerekirse bireylerin yeni istihdam olanaklarına sahip olması biçiminde açıklanmaktadır (Brown , Hesketh. & Williams, 2002; Bhaerman & Spill, 1988; Hillage & Pollard, 1998). İstihdam edilebilirlik, pek çok noktada işgücüne olumlu katkılar sağlamaktadır. Fizyolojik, psikolojik, ve ekonomik sonuçları olan istihdam edilmenin belki de en önemli katkısı, refaha erişim sağlamasıdır. İşgücü piyasası temelli refah rejimlerinde, istihdam üzerinden refah dağıtımı gerçekleştirildiği için istihdam edilmek yalnızca istihdam edilen kişi için değil aynı zamanda hane halkı için de olumlu sonuçlar doğurmaktadır (Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2018).

Küreselleşme ile birlikte çalışma alanındaki gereklilikler de değişmektedir. Fiziksel emek gerektiren işler otomasyon tarafından devralınmakta, bu işlerin yerine getirilmesi yüksek düzeyde bir dizi vasıf ve beceri ihtiyacı doğurmaktadır. Ekonomik ve

sosyal hayatta yaşanan gelişmeler istihdam ve istihdam edilebilirliğin dengelerini de değiştirmekte, yüksek becerili işgücüne yönelik talep her geçen gün artmaktadır. Ancak beceri yönelimli teknolojik değişim nedeniyle düşük becerili işgücü, işlerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalabilmektedir (Krusell & diğerleri., 2002; Chimnel, 2001).

Otomasyon ve yapay zeka gibi teknolojik gelişmelerin iş dünyasına entegrasyonunu dünya ekonomisinin %50'sini etkileyeceği öngörülmektedir. Bu teknolojik gelişmelerin birçok sektörde işleri dönüştürerek çok sayıda yeni istihdam alanları ve meslekler yaratması da kaçınılmaz görünmekte (McKinsey & Company, 2020), ortaya çıkacak yeni mesleklerle istihdamda % 11'lik bir artış sağlanacağı tahmin edilmektedir. Dünya Ekonomik Forumu (2018) raporunda ise yok olabilecek meslekler nedeniyle toplam istihdamda yüzde 10'luk daralma olacağı öngörülmektedir. Bu öngörüler kapsamında 980 bin pozisyonun yok olacağı ve 1,74 milyon yeni pozisyonunun gündeme geleceği belirtilmektedir. Kaybolan pozisyonlara karşın açığa çıkan/çıkacak pozisyonların yeni iş fırsatları doğuracağı düşülmektedir. Öte yandan bu dönüşümle birlikte iş piyasasında insan ve makine oranı, işgücüne katılan insan aleyhine değişmekte, çeşitli sektörlerde makineler insanlar tarafından yapılan işlerin yerini almaktadır. Bu değişime ilişkin öngörüler Tablo-1'de görülmektedir:

Tablo 1. İşlerin Geleceği Raporu 2018. Dünya Ekonomik Forumu

Görüldüğü üzere el emeği ve alın teri yerini zihinsel emeğe bırakmaktadır. Bu nedenle istihdama katılan/katılacak gençlerin "mekanikleştirilemeyecek beceriler" geliştirmeleri büyük önem kazanmaktadır (Kosslyn, 2019). Çünkü yapay zekanın ancak sosyal becerileri mekanikleştiremeyeceği öne sürülmektedir.

İş yaşamındaki bu değişim dalgası, farklılaşan ihtiyaçlara cevap verecek bir eğitim anlayışını gündeme getirmektedir. Çünkü eğitim, nitelikli insan kaynağının emeği sonucu ortaya çıkacak verimli ve etkili bir istihdam açısından oldukça önemli bir araçtır. Dolayısıyla bilimsel ve teknolojik alandaki gelişmelerin takibi, eğitimin ve eğitim programlarının yeniden şekillendirilmesi açısından son derece önemlidir. Böylelikle toplumların istihdam alanındaki üstünlükleriyle kalkınma ve çağdaşlaşma hedeflerine ulaşabilmeleri daha olanaklı hale gelmektedir. Cotton (1993) istihdam edilebilirlik becerilerini üç ana başlık altında toplamaktadır:

1. Temel beceriler: Okuma, yazma, hesap yapabilme,
2. Üst düzey düşünme becerileri: EDB, sorun çözme, karar verme,
3. Duyuşsal beceri ve özellikleri: Güvenilirlik, olumlu tutum.

McKinsey Enstitüsü (2020) ise istihdam edilebilirlik becerilerini beş ana başlıkta sınıflandırmaktadır: Bu sınıflandırmaya ilişkin detaylar şu şekilde belirtilmektedir:

1. *Temel yetkinlikler:* Temel sözel-sayısal beceriler, iletişim, temel veri girişi ve işleme,
2. *İleri seviye bilişsel yetkinlikler*: İleri düzey okur yazarlık, karmaşık bilgi işleme ve yorumlama, yaratıcılık, EDB ve karar alma, proje yönetimi, sayısal ve istatiksel yetkinlikler,
3. *Fiziksel yetkinlikler*: Zanaat ve teknik beceriler, motor beceriler, mekanik yetkinlikler,
4. *Sosyal yetkinlikler:* Sürekli öğrenme, ileri düzey iletişim ve müzakere yetkinlikleri, girişimcilik ve insiyatif alma, liderlik ve başkalarını yönetme, başkalarına öğretme ve eğitim verme,
5. *Teknoloji yetkinlikleri*: İleri seviye analiz ve matematiksel yetkinlikler, bilimsel araştırma ve geliştirme, teknolojik yetkinlikler, mühendislik ve bakım.

İngiltere'de işverenler ve öğretmenlerle yapılan bir araştırmada, işletmelerin istihdamda, EDB problem çözme, iletişim, takım çalışması, yaratıcılık, öz yönetim ve dijital yetkinlik gibi becerilere daha fazla önem verdiği saptanmıştır (National Education Union, 2018:27). Bu araştırmada ihtiyaç duyulan istihdam edilebilirlik becerileri ve bu becerilerin iş yaşamındaki karşılıklarına yönelik örnekler Tablo 2'de görülmektedir.

Tablo 2. İstihdam Edilebilirlik Becerileri Ve Bu Becerilerin İş Yaşamındaki Karşılıklarına Yönelik Örnekler

Eleştirel Düşünme/ Problem Çözme	Derinlemesine Düşünme ve Problem Çözme	Aksiyon planı alma
		Gerekli bilgileri veriden çekebilme
		Görev ve sorumluluklarla ilgili bağımsız düşünebilme
		Problem çözümünde farklı alanlardan yararlanabilme
İletişim	Sosyal Beceriler	Etkili iletişim kurma
		Sözlü ve yazılı iletişimde akılcılık ve netlik
	Yazma Becerileri	Uygun tonlama, net ve açıklayıcı ifadeler kullanma
		Güçlü beden dili kullanma
	Sunma Becerileri	Sunum tekniklerini bilme
		Karmaşık ifadeleri sade bir dille ifade edebilme
Öz Yönetmie	Organize Olabilme	Doğru zaman yönetimi, görev ve projeleri üstlenme
		Son teslim tarihine sadık kalma
	Giyim Ve Davranış	İşe uygun giyinme
Takım Çalışması	İlişki Kurma	Toplantı ve grup projelerine aktif katılım
	Destek Olma	Meslektaşlarını, ast ve üstlerini destekleme
	İşbirliği	Diğer departmanlarla iş biriliği içinde olma ve destek alma
		Farklı iş yapış şekillerini onaylama
Yaratıcılık	Özgün Fikirler Üretme	Farklı fikir ve projeler üretme
		Yeni yaklaşımlara açık olma
Dijital Beceriler	Digital Araçları Kullanabilme	Ofıs programlarını kullanabilme
	Dijital Sorumluluk	Data güvenliğinin önemini anlama ve koruma
		Sosyal medya kullanım sorumluluğu

Kaynak: (National Education Union, 2018).

Beş yüz'den fazla öğretmenin katıldığı aynı araştırmada okulların istihdam edilebilirlik becerilerini nasıl ve hangi süreçlerle kazandırdığı incelenmiştir. Araştırma sonuçlarında öğretmenlerin istihdam edilebilirlik becerilerini, büyük ölçüde; ödevler, değerlendirmeler, seminerler, münazaralar, tartışmalar, grup çalışmaları gibi sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerle destekledikleri görülmektedir. Öte yandan öğretmenlerin büyük bölümü, ezberci eğitim yaklaşımını benimseyen, yoğun içerik bilgisi ölçen müfredat ve uygulamaların istihdam edilebilirlik becerilerinin gelişimini sınırlandırdığını

düşünmektedir. Aşağıda bu araştırmaya katılan bazı öğretmenlerin istihdam edilebilirlik becerilerinin kazandırılması ile ilgili görüşleri yer almaktadır:

> *"Öğrencilere, sınıfta veya evde bir sorunu çözmelerine yardımcı olabilmek için hangi kaynakları kullanmalarının iyi olacağına karar vermeleri gereken görevler verilebilir" (Fen Öğretmeni, İngiltere).*

> *"Dersimde daha çok EDB, problem çözme ve araştırma becerisine teşvik eden uygulamalar kullanırım. Ders içeriği de bu uygulamalar için son derece uygun."(Fen öğretmeni, İngiltere).*

> *Öğrencileri aktif öğrenme sürecine dahil ediyor ve müfredat boyunca sözlü ve yazılı iletişim becerilerini geliştirmeleri için fırsatlar sunuyoruz. Özellikle benim konum, sunum ve münazara becerilerine oldukça açık. Yazılı argümanlar oluşturmalarına ve detaylı açıklamalar yazmalarına önem veriyorum. (Dil Bilimleri öğretmeni, İngiltere).*

Geçmişten bugüne kadar yapılan birçok araştırma istihdam edilebilirlik becerilerinin öğrenilebilir olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak işverenlerin, mezunların istihdam edilebilirlik becerilerinden memnun olmadıkları yapılan araştırmalara da yansımaktadır (Rasul, Rose & Rauf, 2013; Carnelle, Gainer & Meltzer, 1988). İşverenler, mezunların istihdam edilebilirlik becerisinin yetersiz düzeyde olduğunu dile getirmekte ve okulların bu becerilerin kazandırılmasına yönelik çalışmalara daha fazla önem vermeleri gerektiğini vurgulamaktadır. İşverenlerin işe alımlarda ihtiyaç duydukları becerilerle okullarda geliştirilen becerileri eşleştirmek atılması gereken çok önemli adımdır. Bu sebeple okullardan istihdam edilebilirlik becerilerinin kazandırılmasına yönelik bir eğitim anlayışıyla hareket etmeleri beklenmektedir (Ünal, 2003:284-285).

Öğrencilerin ve çalışanların istihdam edilebilirlik becerilerini daha etkin bir şekilde kazanabilmeleri için sunulan öneriler şunlardır (Berryman, 1990; Bhaerman & Spill, 1988; SCANS, 1991; Wentling, 1987): Öğrencilerin istihdam edilebilirlik becerilerini kazanmış bir şekilde mezun olmasını ulusal hedef olarak belirleme,

- Okul ve iş dünyasının birlikte yürütecekleri çalışmaları destekleme,
- Öğretmenlerin istihdam edilebilirlik becerilerini öğretme kapasitesini geliştirme,
- Öğrencilerinin istihdam edilebilirlik becerilerinin yeterlilik düzeylerini ölçebilen ulusal değerlendirme sistemi oluşturma,
- İlkokuldan başlayarak kariyer farkındalığı etkinlikleri düzenleme,
- Münazara, simülasyon, problem çözme, grup tartışması gibi demokratik öğretim stratejilerini kullanma,
- Öğrencilerin çalışmalarını bir danışman gibi izleyip destekleyerek, onlara rehberlik ve geri bildirim sağlama,

- Öğrencilerin farklı öğrenme stillerini destekleyecek çeşitli materyallerden yararlanarak, öğretimi mümkün olduğunca bireyselleştirme.

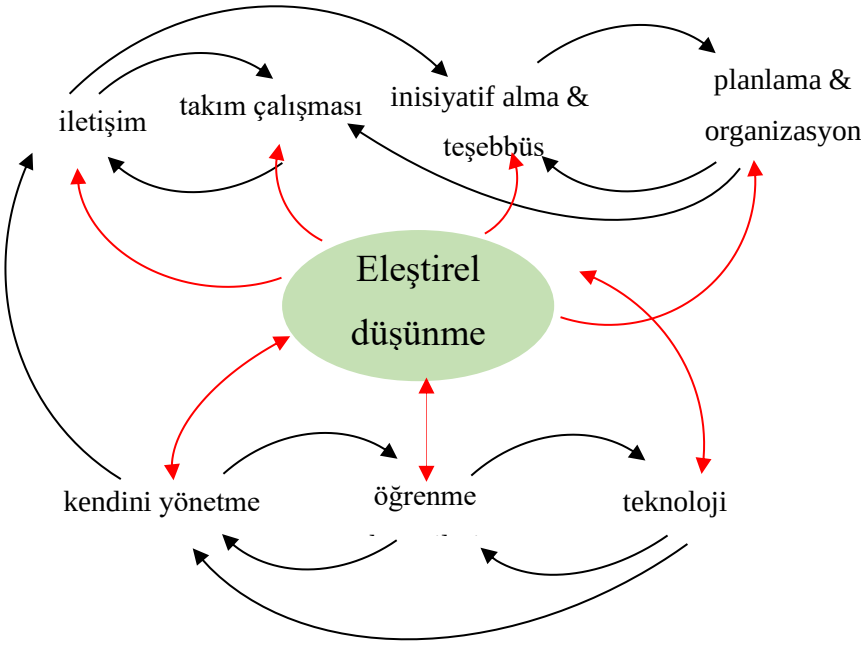
Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de eğitim sisteminde köklü dönüşümler yaşanmaktadır. Bu süreç aynı zamanda geleneksel okuldan, öğrenen okula geçiş süreci olarak da ifade edilmektedir. "2023 Eğitim Vizyonu Belgesi" (2019) içerisinde istihdam edilebilirlik becerilerine vurgu yapılmakta, çağın gerektirdiği problem çözme, EDB, üretkenlik, takım çalışması ve çoklu okuryazarlık becerilerinin kazandırılması için çeşitli eğitim atölyelerinin oluşturulması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu atölyeler öğrencilere, tasarım yapmanın ve üretmenin deneyimini yaşatarak kendilerini, meslekleri ve çevrelerini tanımalarına katkı sağlayacaktır. Bu uygulamalar sayesinde soru çözme, konu anlatımı gibi klasik bir eğitim anlayışı geride bırakılarak öğrencileri üretim yapmaya, etkileşime ve derinleşmeye yönelten zihinsel faaliyetlerin ve düşünme becerilerinin öğrenme sürecine dahil edildiği bir dönüşüm başlatılmıştır.

Endüstriyel psikolojide yapılan araştırma bulgularından biri, bilişsel yeteneğin tüm işlerde performansla doğrudan ilişkili olduğu yönündedir. Bir tür bilişsel yetenek olan EDB, karmaşık bir problemi çözmenin veya karar vermenin gerekli olduğu durumlarda son derece önemlidir. Moseley (2004)'e göre EDB'ye sahip bireyler kişisel hedefler belirleyip o hedeflere ulaşmak için uygun davranışlar sergilemektedir. Bu da EDB'nin hedef odaklı olduğunun da göstergesidir. Bununla birlikte EDB veya üst düzey bilişsel beceriler, bireylerin yaşam boyu öğrenenler olmalarını da sağlamaktadır. Tüm bunlar 21. yüzyıl istihdam ve işgücü için oldukça gerekli ve ihtiyaç duyulan değerlerdir.

Bundan sonraki bölümde araştırmanın problemini teşkil eden *istihdamda EDB* üzerinde durulacaktır

Bugün istihdam piyasası, değişim yaratan ve değişime uyum sağlayabilen eleştirel düşünürlere ihtiyaç duymaktadır (Halpern, 2001:284). İstihdam edilebilirlik birbiriyle ilişkili becerilerin bir çerçevesi veya matrisi olarak görülmelidir. Bireyleri iş hayatına hazırlamak öncellikle birbiriyle ilişkili becerileri geliştirmeyi gerektirmektedir. Problem çözme, karar verme ve yaratıcı düşünme gibi tüm bilişsel süreçler, üst düzey düşünme beceri ailesinden biri olan EDB ile yakından ilişkilidir. Hatta problem çözme ve karar verme gibi becerilerin sadece EDB ile yakından ilişkili olmadığı, aslında EDB'ye bağlı

olduğu görülmektedir (Garrison, 1991:290). Buradan yola çıkarak bu bilişsel yeteneğin istihdam edilebilirlik becerilerinin kazanılmasını ve performansını desteklediği söylenebilmektedir (Association of American Colleges and Universities, 2004). İstihdam edilebilirlik becerilerinin birbiriyle ilişkili doğası Şekil 3'te gösterilmektedir:

Şekil 3. İstihdam Edilebilirlik Becerileri

Kaynak: (Kennedy, 2010:7)

EDB, problem çözme, karar verme, iyi muhakeme ve sağlam analiz gibi en temel işyeri becerilerinin can damarıdır. İyi eleştirel düşünürlere sahip şirketler, iş dünyasında önemli ve ölçülebilir bir rekabet fırsatı yakalamaktadır. EDB, bireylerin olaylar veya durumlar arasındaki bağlantıları görebilmelerini ve analiz edebilmelerin; hem toplumsal yaşamda hem de iş yaşamında karşılaştıkları problemleri hızlı farkedebilmelerini ve farklı çözüm yolları geliştirebilmelerini sağlamaktadır. Bu düşünme şekli toplum içerisinde inisiyatif alabilen, kendilerinin ve başkalarının yaşam koşullarını geliştirme arzusuna sahip etkin ve etkili yurttaşlar yaratılmasına öncülük etmektedir (McCall, 2009:190).

EDB, ekonomik, bürokratik ve sosyal kurumların değişen şartlara göre yeniden yapılandırılmasında önemli rol oynamaktadır. Bunun yanında EDB, makul yurttaşlardan

oluşan barışçıl, demokratik ve hoşgörülü bir toplum inşasına önemli katkı sağlamaktadır. Dünya, eleştirel bir topluma ve kamuoyuna eskiye nazaran çok daha fazla ihtiyaç duymaktadır. Bu yeni dünya modelinde yanlış düşünme küresel ölçekte şiddet, hoşgörüsüzlük ve hatta yıkıcı savaşlarla sonuçlanabilmektedir. Tam da bu noktada EDB, iklim değişikliği ve otomasyon gibi toplumun karşı karşıya olduğu küresel zorlukların mücadelesinde de önemli bir araç halini alabilmektedir (Schick & Vaughn, 2014; Vincent-Lancrin & diğerleri., 2019; Halpern, 2003). Özetle EDB, toplumsal yaşamın iyileştirilmesine katkı sağlamaktadır.

EDB; problem çözme, karar verme, organizasyonel planlama ve risk yönetimi gibi bir dizi önemli işyeri becerisinin hammaddesi olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle EDB, tüm meslek grupları için oldukça ihtiyaç duyulan ve geliştirilmesinin beklendiği bir beceri olarak görülmektedir. EDB'nin işyerine ve çalışanlarına katkıları şu şekilde özetlenebilir.

EDB etkili iletişimi destekler: İşyerlerinde farklı kültürlerden ve geçmişlerden gelen insanlarla iletişim kurmakta zorluk çeken birçok kişi vardır. Bu kişiler genellikle uyum sağlayamadıkları diğer insanlarla iletişim kurmaktan kaçınma eğilimindedirler. İletişim kurmaya çalışsalar bile geliştirmiş oldukları önyargı iletişimin önündeki engel haline gelebilmektedir. Bazı çalışanlar ise zorbalık veya rahatsız etme gibi hoş olmayan davranışlarda bulunabilmektedir. Tüm bunlar genellikle eleştirel olmayan düşünürlerin karakteristik özellikleridir. Öte yandan, eleştirel düşünürler iyi iletişimcilerdir. EDB, iletişim becerilerinin temelini oluşturmaktadır. EDB bir dinleyici olarak, konuşmacının ifade edilmemiş varsayımlarının fark edilmesine, bir konuşmacı olarak da düşüncelerin somut ve kesin bir şekilde ifade edilmesine yardımcı olmaktadır (Chase & Shamo, 2013:213).

EDB daha iyi kararlar alınmasını ve daha iyi yargılar üretilmesini sağlar: Çalışanlar ve yöneticiler, şirketin yararı ve geleceği için her yeni günde sayısız kararlar vermek zorundadır. EDB, karar verme örüntüsünü bilinçli seçim düzeyine yükselterek alınan kararların rasyonelliğini artırmakta, gerektiğinde alınan kararların değiştirilmesine rehberlik etmektedir. İyi bir yargı, gerçeği inançtan ayırmaya bağlıdır. Oysa ki liderler ve çalışanlar zaman zaman çok derine inmeden, içgörü elde etmeden veya saf önyargıya dayalı olarak kararlar alabilmektedir. EDB, bilgileri bir araya getirip karşılaştırarak

mantıklı, rasyonel, kontrollü, tarafsız ve nesnel kararlar alınmasına yardımcı olmaktadır (Gambrill & Gibbs, 2017:5).

EDB yansıtmayı teşvik eder. Yansıtma (reflection), kişilerin kendi ilerlemesini gözlemlediği, attığı her adımı değerlendirdiği ve gerektiğinde kendini düzelttiği bir süreçtir. Yansıtma, çalışanların kendilerini, duygularını ve davranışlarını sıkı sıkıya kontrol etmelerini desteklediği için işyerinde de büyük bir etkiye sahiptir. Yansıtma, çalışanlara herhangi bir eylemde bulunmadan önce durumları düşünme ve analiz etme imkanı vermektedir (Tripathy, 2021).

Son yıllarda Pearson ve çeşitli akademisyenler tarafından yürütülen araştırmalarda; çalışanlar arasında EDB değerlendirilmesinde iyi puan alan kişilerin, şu özelliklere sahip oldukları yöneticileri tarafından belirtilmiştir (Chartrand, Ishikawa & Flander, 2013:2):

- İyi analiz etme ve problem çözme,
- Doğru yargılama ve karar verme,
- Yüksek iş performansı.
- Sunulan bilgilerin niteliğini değerlendirme,
- Yaratıcılık,
- İş bilgisi,
- Organizasyon içinde yükselme potansiyeli.

EDB'nin işyeri yönetiminde etkili iletişim, güçlü karar verme, sağlam yargılarda bulunma ve problem çözme gibi faydaları bulunmaktadır. Küreselleşme ve artan iş hızıyla birlikte, her düzeydeki çalışanlar giderek daha karmaşık bir bilgi akışıyla karşı karşıya kalmaktadır. Çalışanlar artık önemli kararlar alma sürecinde başkalarına güvenmek ve destek almak yerine. yalnız başlarına ve hızlı bir şekilde hareket etme durumunda kalabilmektedir. Çalışanların doğru kararlar almaları gerekmektedir. Çünkü hatalı kararlar şirketlerin ağır bedeller ödemesiyle sonuçlanabilmektedir. İyi kararlar, bilgiye odaklanmayı, doğru soruları sormayı ve güvenilir gerçekleri yanlış varsayımlardan ayırt etmeyi gerektirmektedir. Tüm bu gereksinimler EDB ile yakından ilişkilidir. Ancak sınırlı sayıda çalışan bu temel becerilere sahiptir. İnsan kaynakları profesyonelleri arasında yapılan bir araştırmada, dört yıllık üniversite eğitimi almış çalışanların sadece yüzde 28'inin iyi düzeyde eleştirel düşünür olduğu bulunmuştur (Partnership for 21st Century Skills, 2006).

Pearson, bir kararla karşı karşıya kalındığında EDB ilkelerini görmenin ve uygulamanın bir yolu olarak RED Modeli (RED Model–**R**ecognize assumptions, **E**valuate arguments, **D**raw conclusions) geliştirmiştir. Bu model özellikle şirketlerin EDB eğitim programları için de yol gösterici niteliktedir (Chartrand, Ishikawa & Flander, 2013:4):

Varsayımları tanıma: Gerçeği görme yeteneğidir. Bir yorumu veya sunumu dinlemek veya herhangi bir kanıt sunulmamasına rağmen bilgilerin doğru olduğunu varsaymak aldatıcı bir şekilde kolaydır. Varsayımları fark etmek ve sorgulamak, bilgi boşluklarını veya temelsiz mantığı ortaya çıkarmaya yardımcı olur. Bir adım daha ileri giderek, varsayımları farklı insanların gözünden (örneğin farklı paydaşların bakış açısı) incelendiğinde sonuç, bir konu hakkında daha zengin bir bakış açısıdır.

Argümanları değerlendirme: Bir Sherlock Holmes tarafsızlığı ile önyargıyı askıya alarak ve çeşitli argümanlar ve bilgiler arasında sistematik olarak yürümek son derece zorludur. Argümanları değerlendirme sanatı, bilgiyi nesnel ve doğru bir şekilde analiz etmeyi, destekleyici kanıtların kalitesini sorgulamayı ve duyguların durumu nasıl etkilediğini anlamayı gerektirmektedir. İnsanlar, sadece çatışmadan kaçınmak için hızlı sonuca varabilmektedir. Objektif kalabilmek ve olasılıkların farkına varabilmek, insanların daha doğru sonuçlara ulaşmasına yardımcı olmaktadır.

Sonuca varma: Bu beceriye sahip kişiler, mevcut kanıtlardan mantıksal sonuçlara ulaşabilir, kanıtların ötesinde uygunsuz genellemeler yapmaktan sakınırlar. Bu eleştirel düşünme becerilerinin her biri, hem akıcı hem de sıralı olan bir süreçte birbirine takip etmektedir. Bilgi sunulduğunda, insanlar genellikle varsayımları tanımak ve argümanları değerlendirmek arasında kararsız kalabilmektedir. EDB, hatalı varsayımları fark etmede yardımcı olurken, argümanları da doğru ve tarafsız değerlendirerek uygun sonuca varma olasılığını artırmaktadır.

Ancak EDB'nin yerleşmesi ve gelişmesi kısa zamanda gerçekleşmemektedir. İş yerlerinde verilen kısa süreli hizmet içi eğitimler bu beceriyi kazandırmada yetersiz kalabilmektedir. Bu nedenle bireyler daha iş hayatına atılmadan önce bu beceriyi kazanmalıdırlar. Bilgi gibi EDB'de eğitim yoluyla geliştirilebilmektedir (Dutoglu & Tuncel, 2008). Okullarda verilen eğitimde bu becerinin gelişimine özen gösterilmesi

oldukça etkilidir. Ancak araştırmalar eğitim sisteminin eleştirel düşünürler üretme konusunda iyi performans göstermediğine işaret etmektedir (The Conference Board, 2006). Bu tutarsızlığın önemli bir nedeni. öğretmenlerin çoğunun EDB kavramını tam olarak kavramamış olmasından kaynaklanmaktadır. Hatta çoğu öğretmen bu eksikliğin farkında bile değildir. Dolasıyla kişilerin anlamadığı bir şeyi etkili bir şekilde öğretmesi beklemek gerçeklikle bağdaşmamaktadır. Diğer önemli bir neden ise ezbere ve konu anlatımına dayanan geleneksel öğretim tekniklerinin halen kullanılıyor olmasıdır. Araştırmalar, geleneksel sınıf eğitiminin nadiren EDB'ye yol açtığını göstermektedir. Bu yöntemler öğrencilerin zihinlerini meşgul etmekte yetersiz kaldığı gibi bilgiyi değerlendirme ihtiyacı da gerektirmektedir. Zihin egzersizlerinin ve öz-değerlendirmenin yapılmadığı bir sınıf ortamında, öğrencilerin EDB'yi geliştirmeleri son derece zordur. Bu geleneksel uygulamalar ve öğretmen tutumunun, eleştirel düşünür yetiştirmede yetersiz kaldığı durumlarda mevcut müfredatın yeniden değerlendirilmesine ve öğretmenlerin bu konuda eğitilmesine ihtiyaç duyulmaktadır (Flores, Matkin & Burbach, 2012; Lizzio & Wilson, 2007).

Araştırmalar, kültürel bağlamların EDB'nin nasıl algılandığı ve uygulandığı üzerinde derin bir etkisi olduğunu göstermektedir. İnançlar, değerler, gelenek-görenekler, yaşam tarzı, alışkanlıklar ve etkileşimde bulunulan insanlar düşünme şeklini şekillendirmektedir. Farklı kültürel arka plana sahip insanlar farklı beklentilere, normlara ve değerlere sahip olduklarından, öğrencilerde geliştirmeye çalıştırılan düşünme ve karar verme becerileri bu farklılıklara göre şekillenebilmektedir. Örneğin baskın kültürel ideolojiler doğasında bulunan katılık, alternatif bakış açılarını kabul etme yeteneğini sınırlandırabilmektedir. Kültürel varsayımların körü körüne kabulü, seçici algıya yol açabilmekte, bu durumda sadece görmek istenen görünür kılınmaktadır. EDB'nin gelişimine ket vuran kültürel ön yargının üstesinden gelmek için nasıl daha iyi düşünüleceği ve rasyonel davranılacağı öğretilmelidir (Akhter, 2019).

EDB kavramının tanımı, istihdamdaki önemi ve yeri arasındaki ilişki incelendiğinde, bu kavramın niçin eğitim programlarının merkezinde yer almasının gerekliliği açıkça ortaya çıkmaktadır. "*Eğitimin temel amacı kendilerine sunulan her bilgiyi sorgulamadan kabul etmeyen, eleştirel olabilen ve yeni şeyler yaratabilen, zihinler oluşturmaktır."Jean Page.*

Bundan sonraki bölümde, araştırmanın problemini teşkil eden eğitimde EDB konusu üzerinde durulacaktır.

Eğitimde Eleştirel Düşünme Becerisi

EDB nasıl öğretilebilir? Sorusunun cevabı hem iş hem eğitim dünyası tarafından merak edilmektedir. EDB, doğuştan var olan bir özellik değildir. Aristoteles'in "Bir düşünceyi kabul etmeden akılda tutabilmek, eğitimli bir zihnin işaretidir" söyleminden de anlayışılacağı üzere EDB, doğru eğitim süreç ve uygulamaları ile rahatça öğretilebilecek bir beceridir. EDB, doğal düşünmenin tam tersidir, çaba ve pratik gerektirmektedir. Peki EDB neden doğal bir yetenek değil, öğrenilmesi gereken bir beceridir? İnsan beyni doğal bir şekilde bilgiyi otomatik olarak ele alma eğilimindedir. Bu iyi bir şeydir çünkü algı ve deneyim nispeten hızlı ve zahmetsizdir. Bu süreçte dünyanın daha hızlı bir şekilde yorumlanmasına yardımcı olacak bilişsel ön yargılar oluşmaktadır. Ancak bu doğuştan gelen bilişsel önyargılar ve davranış kalıpları bireyleri bazen yanlış sonuçlara götürebilmektedir. İlk bakışta makul olarak görünen bu yapılandırılmamış düşünme aslında çoğu zaman gerçeği yansıtmaktan uzak olabilir. EDB yanlış olan bir sonuca veya kanaate varılmasına neden olabilecek "ani sonuca atlama" alışkanlığına yol açan önyargılara karşı savaşmaktadır (Braithwaite, 2006:3-4). Bireyler ilk başta aşina oldukları bu düşünme alışkanlığını değiştirmekte zorlanabilirler, ancak çaba gösterildiğinde ve pratikle EDB daha kolay hale gelmektedir.

EDB becerisi öğretilebilir ve öğrenilebilir bir beceri olmakla beraber ne tür yöntemlerin EDB'yi kazandırabileceği konusunda tartışmalar halen devam etmektedir. Bunun için öncellikle öğrencilerin öğrenme sürecine aktif katılım gösterebileceği öğrenci merkezli eğitim modeline geçilmesinin altı çizilmektedir. Bununla beraber bütün eğitim kademelerinde öğrenciye iki şeyi öğretmeye odaklanılmalıdır. *Ne düşünülecek? Nasıl düşünülecek?* Nasıl düşünülecek, kısmı eleştirel düşünmedir ki, bu sayede öğrenciler öğrendiklerini daha iyi özümseyip hayatlarına uygulayabilmektedir (Çalışkan, 2019:116).

Bu noktada "herkes için kaliteli eğitim" hedefi doğrultusunda faaliyetlerini sürdüren Eğitimde Reform Girişimi (ERG), eğitimle ilgili toplumsal bir bilinç yaratmayı amaçlamakta ve ilgilendikleri konuların başında EDB gelmektedir. ERG (2019)'nin

hazırlamış olduğu raporda ortaöğretimde akademik bilginin beceriye dönüşümünün sağlanması için şu önemli hususlar üzerinde durulmaktadır:

- Öğretmenlerin EDB'nin gelişimi konusunda desteklenmesi,
- Sınav baskısının azaltılması,
- Öğrencilerin bilgiyle olan ilişkilerinin "ne öğreniyorum?" sorusundan öteye taşınması,
- "Niçin öğreniyorum?" "Nasıl öğreniyorum?" ve "Bildiğimi nereden biliyorum?" sorularını sormaya teşvik eden bir sisteminin oluşturulması,
- Sorgulama ve EDB'nin tüm kademelerin müfredatına yerleştirilmesi.

Yukarıda anlatılmaya çalışılan hususlar bugünün koşullarının ihtiyaç duyduğu düşünme becerilerinin kazandırılmasında eğitim ve öğretimin derin ve anlamlandırıcı öğrenme metodolojileri ile tasarlanması gerekliliğini, yadsınamaz bir gerçek olarak ortaya çıkarmaktadır. EDB'nin öğrencilerde gelişimini destekleyen öğrenme metodolojilerinin başında "yapılandırmacı ve bilişsel öğrenme yaklaşımları" gelmektedir. Yapılandırmacılık öğrenciyi ve öğrencinin zihinsel gelişimini merkeze almaktadır. Konu ve bilgilerin öğrencilerin aktif katılımı ile sunulduğu, bilişsel aşamaların öğrenme sürecine dahil edildiği bir yaklaşımdır (Güneş, 2007). Bilginin öğrenci tarafından sorgulayarak yapılandırıldığı bu yaklaşımda öğrenme bir "anlam oluşturma" olarak görülmektedir (Hotaman, 2020). Müfredat Tasarlama Merkezi (2015), 21. yüzyıl eğitiminin merkezine "*Meta Öğrenme*" yi (Bilişsel Öğrenme) almıştır. Bu öğrenme modeli düşünme ve öğrenmenin hayata nasıl uyarlanabilirliği ile ilgilidir. Meta öğrenme, bilgi, beceri, karakter ve üstbiliş geliştirme boyutlarından oluşmaktadır. Meta öğrenmeyi oluşturan bu dört boyut döngüsünün öğrenme sürecine dahil edilmesi, öğrenmeyi öğrenme (learnability) bir başka deyişle hayat boyu öğrenme gibi çok değerli alışkanlıkların geliştirilmesini sağlamaktadır. Meta öğrenme; yeni fikirlere açık olma, başkalarının düşüncelerine saygı duyma, karmaşık ve zor problem çözme süreçlerini geliştirme ve düşünme sanatını kazandırma gibi boyutlara sahiptir. Bu öğrenme metodolojisi, öğrencilerin düşüncelerine değer verilmesi, fikirlerinin önemsenmesi, düşüncelerinin kendi yaşamlarını nasıl geliştirdiğini ve başkalarının hayatlarına sağladıkları katkıların farkındalığını sağlamaktadır. Öğrencileri her alanda güçlendiren meta öğrenme, öğrencileri düşünme sürecine teşvik ederek, onların kendi düşünce ve fikirlerine olan güveni ve inancını artırmaktadır. Bu çok yönlü ve derinlemesine öğrenme

döngüsünün teşvik edilmesi, öğrencilere tüm öğrenme alanlarında ve hayat boyu kariyerlerinde yardımcı olabilecek bir yaklaşımdır.

EDB'yi destekleyen diğer bir öğrenme metodolojisi ise "*Kritik Pedagoji*"dir Burada, öncelikle problemler ortaya konarak öğrencilerden kendi hayatlarında var olan çevresel ve kültürel sorunları sorgulamaları istenmektedir. Bu uygulamalar öğrencilerde kendileri ve çevreleri hakkında bir farkındalık oluşturmaktadır. Bu farkındalık onlarda kendi yaşam koşulları ve çevrelerindeki toplumu iyileştirmek için gereken adımlar hakkında bir bilinç geliştirmektedir. Bu farkındalık ve bilinci geliştirmek için daha çok sorgulama, analiz, eleştiri ve tartışma gibi uygulamalar yapılmaktadır. Bu yöntem ve uygulama, öğrencilere daha yetkin bir şekilde düşünme ve ifade etme olanakları tanımaktadır. Bu öğrenme metodojilerinin merkezinde "aktif öğrenme ve sorgulama" yer almaktadır. Aktif öğrenme öğretmenden çok öğrenciyi öğrenmenin merkezine alan, makale yazma, sosyal sorumluluk projelerine katılma, deneyim ve bilgi paylaşımını destekleyen grup çalışmaları, tartışmalar ve akran öğrenmesini de güçlendiren bir uygulamadır. Öğrencinin kendilerini değerlendirmeleri (yansıtma), akranlarını değerlendirmeleri ve öğretmenlerinden aldıkları geri bildirim uygulamaları yine aktif öğrenme sürecinin önemli stratejileri arasında olup düşünme süreçlerini geliştiren ve güçlendiren uygulamalardır (Tabrizi & Rideout, 2017:3202-3203). Sorgulama, öğrencilerin analitik ve eleştirel düşünme becerilerini harekete geçirmektedir. Bu öğrenme yöntemi bir olayla ilgili sorular sormanın, bilgi aramanın ve yeni fikirler bulmanın bir yolu olarak görülmektedir. Soru sormaya, eleştirel düşünmeye ve problem çözmeye odaklanan öğrenci merkezli bir yaklaşım olan sorgulama, öğrencilerin tüm yaşamları boyunca ihtiyaç duyacakları becerileri geliştirmelerini sağlamaktadır. Bu yaklaşım ayrıca, bilişsel yapıların inşası ve gelişimi için bilimsel tartışma ve akran iş birliğine büyük önem vermektedir. Öğrencileri yeni bilgileri keşfetmeye teşvik ederek EDB'yi geliştiren öğrenci merkezli sorgulama öğretimi, geleneksel öğretmen merkezli öğretim yöntemiyle karşılaştırıldığında genel başarıyı artırmada ve bilimsel süreç becerilerini geliştirmede daha etkili görülmektedir. Ayrıca bazı sorgulamaya dayalı öğrenme ortamlarının geleneksel öğrenme ortamlarından farklı olduğu gerçeğinden hareketle sorgulamaya dayalı öğrenme ortamlarını öncelikle öğrenci merkezli ve etkileşimli olarak tanımlamaktadır. Tablo 3, geleneksel öğretmen merkezli öğretim ile

sorgulama temelli öğretim modellerinin karşılaştırmasını göstermektedir (Duran & Dökme, 2016):

Tablo 3. Geleneksel öğretmen merkezli öğretim ve sorgulama temelli öğretim yaklaşımlarının karşılaştırması

	Geleneksel Öğretmen Merkezli Öğretim	Sorgulama Temelli Öğretim
Öğretmen	Bilgi verir, ilke, kavram ve genellemeler sunar.	Rehberlik ve danışmanlık yapar
Öğrenci	Pasif bilgi alıcısı	Bilimsel aşamaları takip ederek problem çözen kişi
İlgi Alanı	Ne öğreteceğine odaklanır	Neyi nasıl öğreteceğine odaklanır
Öğrenme Ortamı	Sınıf, öğretmen, standart sınıf araçları ve sabit ders saati	Öğrenme, herhangi bir kişiden, zamandan ve mekandan bağımsız yaratıcı bir süreçtir
Strateji ve Teknik	Anlatım, okuma, tekrarlama	Problem çözme, proje, tartışma, deney
İletişim	Rekabete dayalı iletişim.	İşbirliğine dayalı iletişim.
Yaratıcılık	Çocuklardan beklenen etkinliklerin öğretmen tarafından model alınarak gerçekleştirilmesi önemlidir.	Çocuklar, kendilerinden beklenen davranış ve becerileri gerçekleştirmenin özgün yollarını deneme fırsatlarına sahiptir.
Beklenti ve Motivasyon	Tüm çocukların çalışılan konuda başarılı olması beklenir. Mükemmellik teşvik edilir.	Çocukların sorunları kendi yöntemleriyle çözme girişimleri desteklenir. Her türlü çaba desteklenir.
Amaç	Bir şey öğrenilmesi gerektiği gibi öğrenilmelidir.	Öğrenciler tartışarak ve problem çözerek öğrenirler. Öğrenmenin amacı anlamaktır.
Ölçme ve Değerlendirme	Standart testler aracılığıyla tek boyutlu, sonuç odaklı değerlendirme.	Performans testleri, yazma çalışmaları vb. çok boyutlu, süreç odaklı değerlendirme

Son zamanlarda EDB'nin okullarda nasıl öğretilmesi gerektiği önemli bir tartışma konusudur. Bazı eğitimciler EDB'nin genel yaklaşımla yani ayrı bir ders olarak verilmesi gerektiğini savunurken, doğrudan yaklaşımın savunucuları EDB'yi tüm müfredata yayarak öğretmeyi savunmaktadır. Ennis (1991)'e göre EDB ayrı bir ders olarak öğretilmelidir. Bu şekilde, konu içerisindeki temel disiplinlerin tekrarlanmasından kaçınılmış olacaktır. Aynı zamanda kazanılan bilişsel becerilerin diğer derslere uygulanması ve o dersler tarafından desteklenmesi de kolaylaşacaktır. Ancak, EDB'nin ayrı bir ders olarak öğretildiği genel yaklaşım, diğer bağlam ve içeriklere transfer edilmesinin ikna edici bir kanıtı olmadığı gerekçesiyle eleştirilmektedir (Haskell, 2001; Resnick, 1987). Doğrudan yaklaşımda, EDB, tüm müfredatın konu ve içerik öğretimine açıkça entegre edilmiştir. Düşünme becerilerinin konularla birlikte öğretilmesi EDB'nin etki alanını genişlettiği gibi başka bağlamlara aktarılabilmesini daha kolaylaştırmaktadır. Paul (1991), öğrencilerin güçlü birer eleştirel düşünür olarak yetişmeleri için, EDB'yi belirli disiplinler ve konu alanları içinde işlenmesi gerektiğinde ısrar etmektedir. Bunların

dışında Nicholas ve Raider (2011) genel ve doğrudan yaklaşımın birlikte kullanıldığı karma yaklaşıma değinmişlerdir. Genel ve doğrudan öğrenme yaklaşımlarının bağımsız olarak kullanılmasının EDB'yi geliştirmede etkili olabileceği gibi her iki yaklaşımın karışımını kullanan uygulamaların EDB'yi geliştirmede çok daha etkili olabileceğini de vurgulamaktadır (Abrami, & diğerleri., 2008).

Yukarıda açıklanan EDB öğretimine yönelik yaklaşımlardan hangisinin bireylerin EDB düzeylerini artırmada daha etkili olacağı, bu programların test edilmesiyle açıklık kazanacaktır.

Araştırmalar, erken çocukluk dönemindeki öğrencilerin belirli durum ve olguları yetişkinlere göre daha eleştirel olarak değerlendirebildiklerini göstermektedir (Heyman & Legare, 2005; Jaswal & Neely, 2006; Willingham, 2008). Akıl yürütme, gerekçelendirme, seçenekleri değerlendirme ve başkalarının görüşlerini anlama öğretimi erken çocukluk döneminden başlamalı, eğitimin her kademesinde devam etmelidir (Facione, 1990). Eleştirel, yaratıcı ve özenli düşünmeyi teşvik edecek bir eğtim için "düşünme eğitimi" kavramının yetersiz kaldığı, böyle bir eğitimin "çocuklar için felsefe eğitimi" şeklinde adlandırılması gerektiği savunulmaktadır (Çotuksöken & Tepe, 2013:38). Çocuklar için felsefe eğitiminde fikir geliştirebilme, gerekçelendirebilme, başkalarının düşüncelerini dinleme ve anlama, kendi fikrini değerlendirip yeni bir fikir geliştirebilme gibi beceriler çocuğun yaş grubuna yönelik hazırlanan videolar, okuma parçaları ve kısa hikâyelerle yürütülebilir. Bu sorgulama sürecinde çocuklar, sorulan sorular aracılığıyla belirtilen becerileri kullanmaya yönlendirmektedir (Arli Çil, 2021:147). Düşünme eğitiminde öğrencilerde muhakeme gücünü ve sorgulama becerisini geliştirme amacı dikkate alındığında, sokratik yöntemin benimsenmesi ve kullanılması yararlı görülmektedir. Bu bağlamda öğretmenlerin sorgulama ile soru-cevap yöntemini ağırlıklı olarak kullanmaları gerekmektedir (T.C Milli Eğitim Bakanlığı, 2016). Bu doğrultuda öğretmen, sorgulama yöntemini kullanarak, öğrencilerin kendi sorularını ve süreçlerini planlamalarına ve önceki bilgiler ile yeni bilgiler arasında bağlantılar kurmalarına yardımcı olmaktadır.

EDB eğitimi ancak bu zihniyete sahip öğretmenlerin yetiştirilmesi ile mümkün olabilir. Araştırma sonuçları, öğretmenlerin bu becerileri geliştirmede önemli bir rol

oynadıklarını göstermektedir. *Öğretmen davranış ve tutumları,* öğrencilerde EDB gelişimini etkileyen önemli bir unsur olarak görülmektedir (Innabi, 2003).

Sınıflarında öğrenci merkezli öğrenme ortamını benimseyen öğretmenler, öncellikle fikirlerin özgürce ifade edilebildiği, tartışmaya ve soru sormaya açık bir sınıf ortamı oluşturmalıdır (Özden, 2008). Bu şekilde tasarlanan sınıf ortamları, öğrencilerin düşünme ve problem çözme becerilerini geliştirmelerine destek olmaktadır. Öğretmenin korku, kaygı, ön yargı, taraf tutma ve ötekileştirme gibi tutumları azaltıcı bir sınıf ortamı oluşturması, öğrencilerin düşündüklerini çok daha rahat ifade etmelerini sağlamaktadır.

Bununla birlikte okulların yapısının ve ikliminin de düşünme becerilerinin gelişimini destekleyen bilişsel müfredatla desteklenmesi gerekmektedir. Düşünmeyi geliştirmek için öncellikle güvenli ve özgür bir okul ortamı yaratılması gerekmektedir. Bunun için okullar ve eğitimciler öncellikle şu soruların cevaplarına odaklanmalıdır:

- Öğrencilerin okula katkıları memnuniyetle karşılanıyor ve buna değer veriliyor mu?
- Öğrenciler okulların sorunlarına ve kararlarına katılıyor mu?
- Okul birlikte düşünmeye ve birlikte çalışmaya teşvik ediliyor mu?
- Öğretmenlerin düşüncelerine değer veriliyor mu?
- Öğretmenlerin karar süreçlerinde bir etkisi var mı?

Öğrenciler, düşüncelerinin kendilerinin ve başkalarının yaşamlarında fark yarattığında, kendilerine daha fazla güven duymaktadır. Aynı şekilde, öğretmenler kendi düşüncelerine değer verildiğinde, düşünmeyi daha etkili bir şekilde öğretmektedir.

Young (1992:50) eleştirel düşünen öğretmen davranışlarını şu şekilde sıralamaktadır:

- Düşünme becerilerini öğrencilerin derslerde kullanmalarını beklediğini belirtir.
- Yaratıcı ve yenilikçi düşünme süreçlerini nasıl kullanacaklarını öğretir.
- Öğrencilerin iyi soru sormalarına yardımcı olur.
- Düşünme süreçlerini göstermek için içeriğe uygun diyagramlar çizer.
- Her dersin sonunda öğrencilerin çıkarım yapmalarına fırsat verir.
- Öğrencilerin grup halinde çalışmalarını destekler

Gürkaynak, Üstel ve Gülgöz (2008), EDB'nin desteklenmesi için öğretmenden beklenen davranışları şu şekilde açıklamışlardır:

- Ders kitaplarının ve ders programlarının ötesine geçer.
- Öğrenciye ve görüşlerine saygı gösterir.
- Bilginin yaşamla bağlarını kurar ve kurdurur.
- Kolaylaştırıcılık becerilerine sahiptir.
- Kendi görüşünü dayatmaması gerektiğini bilir.
- Sınıf içinde açık ve etkileşimli atmosfer yaratır.

Beyer (1991) öğretmenlerin derslerin daha etkili ve verimli geçebilmesi için EDB'nin etkili kullanılması gerektiğini önermektedir. Bunun için öğretmenin, derse girmeden önce bu konuda bir plan hazırlamasını ve bu plana göre dersi yönlendirmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu plan dahilinde öğretmenin şu üç soruyu akıldan çıkarmaması gerektiğine vurgu yapmaktadır:

- Ne öğreteceğim?
- Nasıl öğreteceğim?
- Öğrendiklerini nasıl ölçebilirim?

Beyer, öğretmenlerin EDB'den faydalanmaları adına öğrencilere yarar sağlayacak yaklaşımları şöyle örneklendirmektedir:

- Öğrencilerin derse konsantre olabilmesi için onları teşvik etmek ve cesaretlendirmek,
- Öğrencilerin dikkatlerini çekecek ifadeler kullanmak ve sorular sormak,
- Sınıf ortamında öğrencilerin gayret göstermeleri için onları rahatlatmak,
- Öğrencilere özgür hareket edebilecekleri ve soru sorabilecekleri ortamlar hazırlamak,
- Onları araştırma yazma ve tartışma gibi çeşitli zihin egzersizleri ile desteklemek,
- Değerlendirmeyi geri bildirim ve yansıtma uygulamaları ile çeşitlendirmek.

Berman (1991:12-13) öğrencilerin düşünme yeteneklerini etkili bir şekilde besleyen bir ortam yaratmak için öğretmenler tarafından kullanabilecek farklı stratejilerden bahsetmektedir.

Güvenli bir ortam oluşturma: Öğrenciler kendilerini güvende hissetmedikçe düşünme yeteneklerini geliştiremezler. Alay edilmeden duygularını ve düşüncelerini paylaşabileceklerini bilmek isterler. Bu güvenli ortam sayesinde öğrenciler enerjilerini aşırı temkinli olmak yerine keşfetmeye harcayacaklardır. Ancak güvenli bir sınıf, risksiz bir sınıf anlamına gelmez. Güvenli bir ortam içinde öğrenciler risk almaya da teşvik edilmelidir. Bu ortamı oluşturmanın ve risk almayı teşvik etmenin yollarından biri

öğrencileri sınıfta iş birliği içinde birbiriyle tartıştırarak çalışmaya yönlendirmektir. Grup çalışmaları ve tartışmalar, öğrencilere çatışmaları çözme, karar alma süreçlerine katılma, kendi davranışlarının sorumluluğunu alma ve paylaşılan değerler oluşturma fırsatları sunmaktadır.

Öğrencilerin düşüncelerini takip etme: Öğrencilerin akıl yürütme ve düşünme becerilerini geliştirmek adına atılması gereken adımlar şu şekilde özetlenebilir:

- Derslere beyin fırtınası ile başlamak (Bu konuda ne biliyorsun?, Bildiğini düşündüğün ama emin olmadığın noktalar neler?, Bilgini nereden aldın?, Hangi soruların var?)
- Öğrencilerin kendi düşüncelerini yansıtmalarına olanak tanıyan bir atmosfer yaratma,
- Onlarla, iyi düşünmeyi kötü düşünmeden nasıl ayırt edebilecekleri hakkında konuşmak ve birlikte keskinlik, tutarlılık ve açık fikirlilik gibi standartlar belirleyecek çalışmalar planlama,
- Öğrencilerin düşüncelerini not ettikleri ve üzerinde düşündükleri düşünme günlükleri tutmalarını sağlama,
- Sınıfta yazma zamanları ayırarak ne öğrendiklerini değerlendirme fırsatı sunma,
- Ele alınan konuya ilişkin düşüncelerini ve tepkilerini anlatmaları için sınıfta açık uçlu zamana izin verme.

*Cevaplardan çok soruları öğretme***:** EDB, bir konunun derinliğine inerek, onun karmaşıklığını ve inceliklerini ortaya çıkaran keskin ve etkileyici sorular sorma yeteneğine dayanmaktadır. Bunu sağlamak için öğrencilere nasıl soru sorulacağını öğretmek güçlü bir araçtır. Öğrenciye bilgiyi hazır bir şekilde sunmak yerine sorular yardımıyla oluşturulan tartışma ortamları ile öğrencilerin bilgiyi keşfetmeleri sağlanmalıdır. Bu derin sorgulama düzeyi teşvik edildiğinde, öğrencilerin sık sık doğal kabul ettikleri şeyleri sorguladıklarını duymaya başlamak, zihinlerin harekete geçtiğinin bir işaretidir. Bu sorgulama ayrıca öğrencilerin kendilerini derinlemesine keşfetmeye de teşvik etmektedir. Bu sayede öğrenciler kendi hayatlarında bütünlük ve doğruluk içinde yaşamak için tutarlı bir inanç sistemi ve standartlar belirlemeye başlamaktadır. Bu standartlar, aynı zamanda gelecekte ne olmak istediklerine dair olumlu bir vizyon oluşturmalarına yardımcı olmaktadır.

Bağlamın önemini öğretme: Sistem odaklı düşünme, durumları bütünsel olarak ele alması nedeniyle tamamen farklı bir düşünme biçimidir. Bir sistemin parçaları

arasındaki ara bağlantıları incelenmekte ve bir bütün olarak sistem üzerinde düzeltici etkisi olabilecek müdahaleler aranmaktadır. Tek bir nedene ve tek bir sonuca odaklanmak yerine, sürekli neden-sonuç akışına odaklanılmakta, bu sistem perspektifinden yararlanma, öğrencilerin sorunları çok daha kapsamlı bir şekilde yaklaşmalarına yardımcı olmaktadır.

Duyarlı olmayı geliştirme: Düşünme, hissetme ve sezgi arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Öğrencilere düşünmeyi öğretirken, sezgiye, duygulara ve etik hususlara da dikkat edilmesi gerekmektedir. Onlara bir konu hakkında sadece nasıl düşündükleri değil aynı zamanda nasıl hissettikleri de sorulmalıdır. Sezgisel güven, düşünme becerisi ile beraber beslenmelidir.

Öğrencilerin EDB'yi etkili bir şekilde geliştirmek için öğretmenlerin uygulamaya alması gereken süreçler şu şekilde özetlenebilir:

- Yazma, araştırma, proje, sunum, beyin fırtınası, tartışma, akran öğrenmesi, grup çalışmaları, yansıtma ve geri bildirim gibi etkinliklerle öğrencilere kendi bilgi ve düşüncelerini harekete geçirecek fırsatlar sunulmalıdır. Bu uygulamalar öğrencilerin düşündüklerini ve bildiklerini eyleme dönüştürmeye yardımcı olmaktadır. Öğrenciler eylemlerin etkisini gözlemleyerek, düşüncelerinin gücünü ve kalitesini tecrübe edebileceklerdir.
- Öğretmenler, öğrencilerin düşünmeyi öğrenme deneyimini dersten önce iyi bir hazırlık ve planlama; ders esnasında ise iyi bir rehber olarak desteklemelidir.
- Öğretmenlerin verdikleri geri bildirim, öğrencilerin düşüncelerini daha da iyileştirmelerine olanak tanımaktadır.
- Öğrencileri çevresel, toplumsal veya küresel sorunlar üzerine çalışmalar gerçekleştirmeye uygun şekilde dahil etmek, başkalarına yardım etmeye ve herkes için daha iyi bir ortam yaratmaya özen göstermelerine katkıda bulunmaktadır.
- Bu tip farklı etkinlik ve uygulamalar, öğrencilerin düşüncelerinin kalitesini iyileştirmekle kalmamakta, aynı zamanda kendi benliklerine ve çevrelerindeki dünyaya saygı duygusu oluşmasına katkı sağlamaktadır.

EDB, insanlarda kendiliğinden gelişmemekte ya da öğrenilememektedir. Söz konusu becerini geliştirilmesi ancak düşünme temelli eğitim öğretim etkinliklerinin planlanması ile gerçekleşebilmektedir (Schafersman, 1991). Uluslararası Bakalorya Programı (IBO), sahip olduğu özellik ve uygulamalarla EDB gelişimini ve eğitim anlayışının merkezine alan iyi bir örnektir.

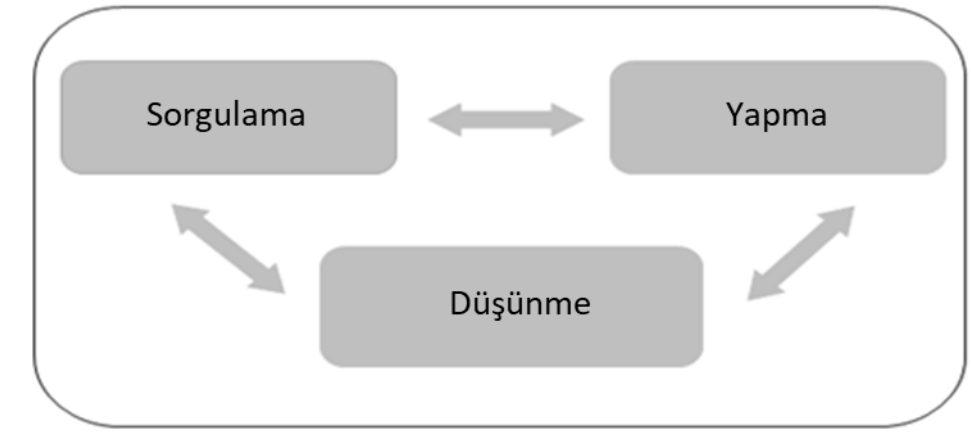
Uluslararası Bakalorya Programı (IBO)

Dünya ve içindeki her şey büyük bir değişimle karşı karşıyadır. Bu değişim iş dünyasını ve eğitim kurumlarını dönüştürmeye başlamaktadır. Dünyada yaşanan bu değişim süreci, özellikle okulları derinden etkilemekte ve yenilenmeye teşvik etmektedir. Bu değişimle beraber öğrenen okul kavramı eğitim literatüründe yerini almaya başlamakta, geleneksel okul sistemlerinden öğrenen okul sistemine doğru bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu süreçte değişik finans kurumlarının, kişi ve sivil toplum kuruluşlarının öncülüğünde alternatif eğitim politikaları uygulayan uluslararası eğitim kurumları ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu kurumların kendilerini sürekli yenileyerek, geliştirerek ve güncelleyerek çağın ihtiyacına daha uygun ve daha kaliteli bir eğitim programı gayreti içinde oldukları bilinmektedir. Merkezi İsviçre'nin Cenevre şehrinde bulunan, uluslararası standartlarda oldukça nitelikli eğitim vermeyi amaçlamış ve dünyada hızla yayılan Uluslararası Bakalorya Organizasyonu (IBO), bu eğitim programlarından biridir (Cambridge & Thompson, 2004:162). Bundan sonraki bölümde EDB'nin geliştirilmesinde fark yaratan Uluslararası Bakalorya Programı (International Baccalaureate Organization) üzerinde durulmuştur.

IBO, uluslararası eğitim alanında kabul görmüş en önemli kurumlardan birisidir. IBO, değişik kültürlerden gelen öğrencilere yönelik olup, küresel bakış açısını merkezine alan ve dünyanın her yerinde kabul gören bir müfredat olarak oluşturulmuştur. Beard ve Hill (2008), IBO'yu küresel bir bakış açısının destekçisi olarak tanımlamaktadır. IBO, uluslararası alanda geçerli olan eğitim müfredat içerikleri geliştirmek için dünyadaki tüm ülke, devlet ve kuruluşlarla iş birliği içinde çalışmaktadır. IBO aynı zamanda öğrencileri, yüksek eğitimde uzmanlığa ilerletmeye hazırlayan liberal ama sıkı ve tutarlı bir program olarak kendini göstermektedir. IBO, eğitim sistemleri içerisinde bu özelliklerle donatılmış bireylerin yerel, ulusal ve küresel düzeyde sorumluluk almalarına yardımcı olabileceği inancına sahiptir (IBO, 2018d). IBO okullarının eğitim felsefesi, uluslararası bir zihniyet ve küresel bakış açısına sahip, sorgulayan, araştıran, analitik düşünebilen bilgili ve etik değerlere sahip gençler yetiştirmektir.

IB programı öğrencilerde merak uyandırmaya çalışarak, yaşam boyu öğrenen olmaları için ihtiyaç duyacakları bilgi, kavramsal anlayış, beceri, deneyim ve tutumlarla donatmaya çalışmaktadır (Saxton, & Hill, 2014). IB programı küresel niteliğe sahip

öğretmen ve yöneticiler aracılığı ile işlenmektedir. Bu programın merkezinde 21. yüzyılın ihtiyaç duyduğu beceri ve yetkinlikler yer almaktadır. IB programının temelini oluşturan öğrenen profili; "sorgulayan, bilgili, düşünen, iletişim kuran, ilkeli, açık fikirli, ilgili, risk alan, dengeli ve düşünceli" olmayı kapsayan bireysel özelliklerden oluşmaktadır. IB programının odağında öğrencinin nasıl öğreneceğini öğrenmesi yatmaktadır. *Sorgulama* ve *düşünme* eğitim programının temel çerçevesini oluşturmaktadır. Tüm eğitim süreçlerinde var olan bilgileri ve problemleri ele alarak yapılandırılmış bir sorgulama çalışması yürütülmektedir. Sorgulama kapsamında öğrencilere doğru ve iyi soruların nasıl sorulacağı öğretilerek daha anlamlı ve gerçek bir öğrenme oluşturulması hedeflenmektedir (IBO, 2017d). Bu programın diğer yapıtaşlarından biri öğrencilerin farklı yaklaşım ve bakış açılarını geliştirmektir. Öğrenciler, tüm öğrenme sürecinde etkin, dinamik ve aktiftirler. Bununla birlikte program, öğrencilerinin etkin ve tutarlı hedefler belirleyebilen ve bunları gerçekleştirmekte kararlı bireyler hâline gelmelerini desteklemektir. IBO öğrenme yaklaşımının temel çerçevesi Şekil 4'te gösterilmektedir.

Şekil 4. IB Eğitim Süreçlerinde Öğretme ve Öğrenme Yapısı
Kaynak: (IBO, 2017d:10)

IB programı, 21 yüzyıl ihtiyaçlarına uyumlu beceri ve öğretme yaklaşımları ile öğrencileri desteklemeyi hedeflemektedir. Programın içinde tüm müfredata yayılmış beceriler, IB öğrenen profiliyle uyumlu olarak 21. yüzyıl temel becerileri göz önüne alınarak hazırlanmıştır (American National Center on Education and the Economy, 2006; Association of American Colleges and Universities, 2007). Bu becerilerin geliştirilmesi IB programının öğretme ve öğrenme kalitesini artırmaktadır. Program, aynı zamanda

etkin ve yaşam boyu öğrenen bireyler oluşturma misyonunu desteklemekte önemli roller üstlenmektedir (IBO, 2015).

Bu beceri alanları ayrı kategoriler olarak sunulsalar da aralarında yakın bağlantılar ve örtüşen alanlar mevcuttur (IBO, 2017):

- *Düşünme becerileri*: EDB, yaratıcı düşünme ve etik düşünme,
- *Araştırma becerileri*: Kıyaslama, karşılaştırma, onaylama ve önceliklendirme,
- *İletişim becerileri*: Yazılı ve sözel iletişim, etkili dinleme ve savları biçimlendirme,
- *Sosyal beceriler*: Olumlu ilişkiler kurma ve sürdürme, dinleme becerileri, ve ihtilaf çözümleme,
- *Öz yönetim becerileri*: Zaman ve görev yönetimi gibi örgütleme becerileri ile birlikte ruhsal durum ve motivasyon yönetimi gibi duygusal becerileri içermektedir.

IB, eğitimlerini üç farklı program uygulamak suretiyle gerçekleştirmektedir (IBO, 2007a):

- PYP (Primary Years Programme): 3-12 yaş için Okul Öncesi ve İlköğretim Programı,
- MYP (Middle Years Programme): 12-16 yaş için Ortaöğretim Programı,
- DP (Diploma Programme): 16-19 yaş için Lise Diploma Programı.

Tüm bu programların temelinde altı temel yaklaşım yer almaktadır. Bu yaklaşımlar öğretmenlere, öğrencilerin ihtiyaçlarını en iyi şekilde yansıtan stratejileri seçme esnekliğini tanımak suretiyle tasarlanmıştır (IBO, 2018):

- Araştırma ve sorgulamaya yönlendirme: Öğrencilerin bilgiyi keşfederek kendi öğrenme anlayışlarını inşa etmeleri hedeflenmektedir.

- Kavramları anlamaya odaklama: Kavramlar sayesinde öğrencilerin disiplin anlayışı derinleşmektedir. Öğrenciler kavramlar aracılığıyla konuların özünü keşfederek disiplinlerarası bağlantılar oluşturmaktadır. Kavramları anlamaya odaklanmayı, karmaşık düşünceleri açıklamayı, konu içi ve ötesinde anlayışlar edindirmeyi destekleyerek öğrenmeyi yeni bağlamlara taşımaktadır. Eğitim süresince kavramlarla bağlantılı olan sorular ele alınarak, sorgulama süreçleri beslenmekte ve anlama derinlik kazandırılmaktadır.

- Yerel ve küresel bağlamlar geliştirme: Gerçek hayattan örnekler kullanılarak öğrencilern yeni bilgiyi kendi deneyimleriyle ve çevresindeki dünyayla birlikte değerlendirmeleri sağlanmaktadır.

- Verimli ekip çalışması ve iş birliğine odaklanma: Öğrenciler ders içi ve ders dışı faaliyetlerin bir çoğunda ekip çalışması ve iş birliğine teşvik edilmektedir.

Bunun yanı sıra, öğretmenler, hem çalışma arkadaşları hem de öğrencileri ile iş birliğine dayalı bir ilişki içinde hareket etmektedir.

- Farklılığa değer verme: Hem programın kendisi hem de öğretim yaklaşımları kapsayıcıdır ve farklılıklara değer vermektedir. Öğrencilerin kimlikleri ve özellikleri dikkate alınarak buna uygun kişisel hedefler geliştirmeleri için öğrenme fırsatları yaratılmaktadır.

- Yol gösterici değerlendirme: Değerlendirme, öğrenmeyi ölçmenin yanı sıra öğrenmeyi desteklemekte de önemli rol oynamaktadır. Öğrencilere etkili geri bildirim verilmesi, istenilen becerilerin geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Uluslararası Bakalorya Diploma Programı (IBDP), 16-19 yaş arası lise düzeyindeki öğrenciler için uygulanan bir programdır. Diploma Programı (DP) derslerin ve konuların "nasıl öğrenildiğine" odaklanan yapılandırmacı yaklaşımla açıklanmaktadır. Diploma Programının amacı IB programlarının merkezinde yer alan IB öğrenen profilinin geliştirilmesine yardımcı olmaktır. Bu programı başarıyla tamamlayan öğrenciler, IB diplomasını almaya hak kazanmaktadır.

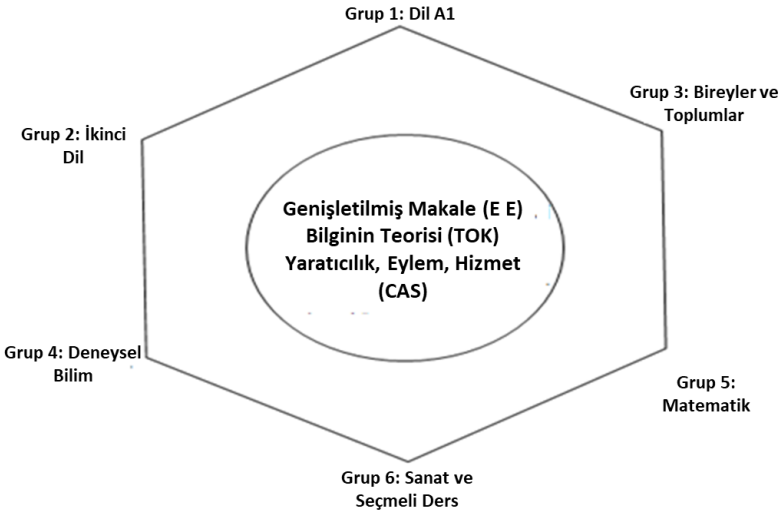
DP, Türkiye'de ilk kez 1994 yılında Koç Lisesi tarafından uygulanmaya başlanmıştır. DP, daha çok aralarında uluslararası okulların da yer aldığı özel okullar tarafından uygulanmaktadır. Türkiye'de 2021 yılı itibarıyla toplam 54 okulda IB Diploma Programı uygulanmaktadır (Kirman, 2021).

DP bilişsel süreçlerin gelişmesine odaklanan Bilgi Kuramı dersi *(TOK* – Theory of Knowledge), Bitirme Tezi *(EE*- Extended Essay), Yaratıcılık, Etkinlik ve Toplum Hizmeti (*CAS* - Creativity, Activity, Service) olmak üzere üç çekirdek bileşen ve 6 grup dersinden oluşmaktadır. Türkiye'de, "Ana Dil" ve "20. Yüzyılda Türkiye" dersleri Türkçe, diğer dersler ise İngilizce verilmektedir. Onur (2008)'un çalışmasında altıgeninin her köşesi bir ders alanını göstermektedir. Öğrenciler her gruba ait derslerden birini seçmek zorundadır. IB Diploma Programı öğrencileri belirtilen her gruptan bir ders seçerek toplam altı ders almaktadır. Bununla birlikte öğrenciler, TOK dersindeki deneme yazıları, yaptıkları CAS çalışmaları ve tez bitirme sınavlarından başarılı olmaları halinde IB diploması almaya hak kazanmaktadır.

DP'nin üç çekirdek unsuru olarak görülen TOK, CAS ve EE, öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirmelerini, küresel vatandaş olmalarını teşvik etmektedir. Bu üç uygulama ayrıca öğrencilerin diğer kültürlere saygı duymalarını,

birbirlerini desteklemelerini ve açık fikirli olmalarına yardımcı olmayı amaçlamaktadır (IBO, 2017b).

Şekil 5' de Uluslararası Bakalorya Diploma Programı görülmektedir.

Şekil 5. Uluslararası Bakalorya Diploma Programı
Kaynak: (Onur, 2008)

EDB, küresel zorluklar karşısında hem sınıfta hem de günlük yaşamda bireysel ve kolektif başarının belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Butler, 2012; Kirschner, 2020). Bilindiği üzere EDB, bir kişinin bilgiyi analiz, sentez ve değerlendirme kabiliyetidir (Halpern, 2001). EDB'nin önemini ve kazanımlarını göz önüne alan Diploma Programı, EDB'nin geliştirilmesini programın merkezi haline getirmiştir.

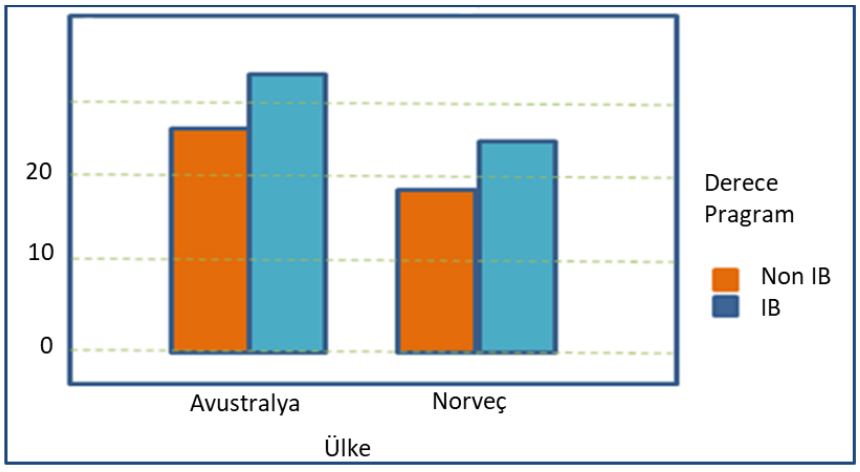
DP, *EDB* ve ilişkili üstbiliş becerilerini tutarlı bir şekilde öğretmeyi hedeflemektedir. EDB'nin öğretiminde sınıfta "neyin öğrenileceğinden çok, nasıl öğrenileceğini öğrenmeye" odaklanılmaktadır. IBO'nun ilk genel müdürü olan Alec Peterson, programın kuruluş yıllarını anlatırken, süreçlerin içerikten daha önemli olduğunu düşündüklerini, buradan yola çıkarak bilgi edinmeyi amaçlamak yerine, düşüncenin geliştirilmesine öncelik verdiklerini dile getirmiştir (Peterson, 1987).

TOK derslerinde EDB'nin yanı sıra bilgiye nasıl ulaşılacağına dair bir anlayış ve farkındalık geliştirilmesine de odaklanılmaktadır (IBO, 2017a). Branş derslerinde de

düşünmeye yönelik çalışmalara olabildiğince yer verilmektedir. Örneğin, DP fen konularının amaçlarından biri bilgiyi analiz etme, değerlendirme ve sentezleme becerisi geliştirmektir (IBO, 2014b:18). Dil ve Edebiyat derslerinde öğrencilerin bir metni bağlamlar kurarak incelemeleri beklenmektedir. Öğrenciler, bir metnin anlamının kültürler arasında nasıl değiştiğini farklı uygulamalarla deneyimlenmektedir (IBO, 2013a). EDB, özellikle Tarih dersinin özünde yer almaktadır. Bu dersin amacı, öğrencilerin tarihsel kavramları, sorunları, olayları ve gelişmeleri birden farklı bakış açılarıyla görmelerini sağlamaktır. (IBO, 2019b:11). Bilgilerin maddeleştirilip bir kalıp halinde sunulmasındansa, ele alınan her bir konu için öğrencilerden soru sormaları, tartışmaları ve çıkarımda bulunmaları beklenmektedir.

DP'nin EDB'ye güçlü bir şekilde odaklandığı ve öğrencilerin gelişimini desteklediği belirtilmektedir (Dickson, Ledger & Perry, 2018). IBO ve Oxford Üniversitesinin, Norveç ve Avusturalya'da birlikte yürüttükleri "*DP'nin EDB Gelişimine Etkisi''* adlı araştırma sonuçlarına göre; DP eğitimi alan öğrencilerin EDB düzeyi bu eğitimi almayan akranlarına göre daha yüksek bulunmuştur (Oxford University Centre for Educational Assessment, 2020:27).

Tablo 4. Okullar Kapsamında Eleştirel Düşünme Düzeyi
Avusturalya ve Norveç Örneği

Kaynak: Oxford University Centre for Educational Assessment (2020:27)

Avusturalya ve Norveç'te yapılan araştırmada, okullar kapsamında EDB düzeyi sonuçları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Yine Avustralya, Kanada, Meksika, Türkiye ve İngiltere'de yapılan araştırmalarda, IB Diplomasına sahip öğrencilerin yüksek düzeyde EDB'ye sahip oldukları bulunmuştur (Cole & diğerleri., 2014; Sagun, Ateşkan & Onur, 2016; Saavedra, Lavore & Flores-Ivich, 2016; Taylor & Porath, 2006).

DP, EDB öğretimin temelini altı pedagojik ilkeyle gerçekleştirmektedir (IBO, 2015):

- Sorgulamayı destekleme,
- Kavramsal anlamaya odaklanma,
- Yerel ve küresel bağlamlara odaklanma,
- İş birliği ve ekip çalışmasını destekleme,
- Farklı ihtiyaçları olan öğrencilere hitap etme,
- Değerlendirme.

EDB, IB programının "*Araştıran-Sorgulayan, Düşünen ve Dönüşümlü Düşünen"* profilleriyle yakından ilişkilidir.

Araştıran-sorgulayan profili: Araştırma yaparak öğrenirler. Aktif öğrenmeden keyif alırlar ve meraklı davranışlar sergilerler. Öğrenme sevgilerini yaşam boyu devam ettirirler (IBO, 2010a).

Düşünen öğrenci profili: Karmaşık problemleri tanır ve çözmek için harekete geçerler. Bu problemlerin çözümüne ilişkin mantıklı ve etik kararlar vermek adına eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerini kullanırlar (IBO, 2010b).

Dönüşümlü düşünen profili: Öğrenme geçmişlerini ve uygulamalarını göz önünde bulundurarak, kendilerini geliştirmek adına güçlü yönlerini ve sınırlılıklarını değerlendirirler (IBO, 2018).

DP, özellikle EDB'ye odaklanan iki önemli uygulama içermektedir. Bunlar "Bilgi Kuramı" ve "Bitirme Tezi''dir. Bilgi Kuramı (TOK) dersi ve Bitirme Tezi (EE) ile öğrenciler durumları analiz etmeyi ve sorunlara olası çözümler üretebilmeyi deneyimlemektedir.

TOK (Theory of Knowledge/Bilgi Kuramı): IB Diploma Programı eğitim felsefesinin merkezinde yer almaktadır. TOK dersleri EDB'yi teşvik etmek amacı ile hazırlanmış olan bir derstir. Disiplinlerarası bir ders olan TOK öğrenmeye tutarlı bir yaklaşım geliştirmek için tasarlanmış olup EDB'nin istenen sonuçlarını önemli ölçüde kazandırmayı hedeflemektedir. TOK, bilgi yüklemek yerine farkındalık ve beceri kazandırmaya odaklanmaktadır. Öğrenciler bu derste bilgi ile ilgili farklı bakış açılarını yansıtma ve ifade etme fırsatı bulmakta, bilginin keşfi ve yaratılışına ilişkin kişisel bir bakış açısı geliştirmeyi öğrenmektedir. Diplomayı almaya hak kazanabilmek için öğrencilerin iki yıl içinde 100 saatlik bilgi kuramı dersi almaları gerekmektedir (Fevziye Mektepleri, 2021).

TOK dersinde yapılan münazaralar 21. yüzyılın oldukça ihtiyaç duyduğu EDB ve yansıtma (dönüşümlü düşünme) gibi bilişsel becerilerin gelişimine yardımcı olmaktadır. Bu uygulama ile birlikte öğrenciler, EDB ile birlikte farklı bakış açılarına saygı duymayı öğrenmektedir. TOK dersinde herhangi bir sınav veya değerlendirme bulunmamaktadır. Ancak dönem sonunda öğrencilerin sağlanan bir listeden seçtikleri konuyu derinlemesine anladıklarını gösteren bir makale göndermeleri beklenmektedir.

Öğrencilerin bilgileri eleştirel olarak değerlendirebilmeleri ve yansıtabilmeleri TOK dersinin temel faydaları olarak görülmektedir. TOK dersi öğretmelerin, kendi EDB süreçlerini ve disiplinlerarası bağlantıları kavramalarını da geliştirmektedir. Bu nedenle öğretmenler de TOK dersini mesleki gelişimleri için çok değerli bulmaktadır (Bergeron & Rogers, 2016).

EE (Extended Essay/Bitirme Tezi) Bitirme Tezi öğrencilerin sorgulama ve araştırma becerilerini geliştirmesine yönelik olup öğretmenlerin birebir mentorluğu için iyi bir fırsat sunmaktadır (Oxford University Centre for Educational Assessment, 2020:27). EE, öğrencilerin EDB'yi daha derin, alana özgü bir şekilde uygulamalarını gerektiren araştırma makalesi yazmalarını içermektedir. Öğrenciler, bu kapsamda seçtikleri bir konuda derinlemesine araştırma yaparak 4.000 kelimelik bir deneme yazmaktadır. Bu da yine eleştirel ve yaratıcı düşüncenin gelişimini destekleyen önemli bir uygulamadır (IBO, 2019a:20). EE, öğretmenlerin *"birebir mentorlük"* uygulamısıyla, EDB gelişimine önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu mentorluk sistemi, sorgulama, araştırma, planlama, yazma gibi unsurlara odaklanmakta ve birebir eğitim için benzersiz

fırsatlar sunmaktadır (IBO, 2019a). Abrami (2015), EDB'yi geliştirmek için birebir mentorluğun önemini vurgulamakta, kamu eğitimi kapsamındaki okullarda bu tür fırsatların nispeten nadir olduğunu ifade etmektedir. Bu kapsamda birebir mentorlüğe odaklanmanın EDB gelişimi için önemli bir yol olabileceği belirtilmektedir.

Ölçme ve değerlendirme temel bir öğrenme süreci olarak benimsenmektedir. Biçimlendirici değerlendirme (Formative assessment), DP'de öğretme ve öğrenmenin amaç ve hedeflerine ulaşılmasının anahtarıdır (IBO, 2015). Bu değerlendirme sistemi TOK ve EDB dahil olmak üzere tüm DP derslerinin öğretiminin temelini oluşturmakta ve "temel bir öğrenme süreci" olarak benimsenmektedir. Sonuç değerlendirme (Summative assessment) öğretim sürecinin sonunda yapılır. Amaç, öğrencinin sene başında belirlenen ders hedeflerine ulaşmadaki başarısını değerlendirmek ve bir yargıya varmaktır (IBO, 2014a; IBO, 2017a).

Öğretmenlerin, öğrencilerinin ilerlemesini yakından izlemeleri ve öğrencilerin derinlemesine öğrenmesini destekleyen uygulamaları kullanmaları için süreç değerlendirme sisteminden yararlanmaları gerekmektedir. Bu süreçte öğretmenler öğrencilerin çalışmaları hakkında düzenli ve kapsamlı geri bildirimler vererek öğrencilerin güçlü ve zayıf yönlerini göstermeye ve iyileştirmeye çalışmaktadır.

DP, bu beklentileri karşılayabilmeleri adına öğretmenleri çeşitli eğitimlerle desteklemektedir. Bu eğitim içerikleri genellikle şu başlıklar altında toplanmaktadır:

- Yaşam boyu öğrenmeyi teşvik eden mesleki gelişim eğitimleri,
- IB'nin pedagojik ilkeleri dahilinde EDB'nin nasıl teşvik edileceğine dair bazı önerilerin ve uygulamaların gösterildiği eğitimler,
- Yenilikçi ve güncel eğitim stratejileri, uygulamaları, planlamaları, kaynakları ve değerlendirme araçlarının tanıtıldığı eğitimler (IBO, 2018).

Ancak öğretmenler öğrencilerin düşünme becerilerini daha iyi destekleyebilmek adına EDB ve araştırma yöntemleri konularında daha fazla eğitime ihtiyaç duyduklarını dile getirmektedir. Öğretmenler, DP'nin EDB'ye yönelik beklenti ve ders planlamaları konusundaki eksikliklerini belirterek özellikle bu konularla ilgili daha fazla rehberliğe ihtiyaç duyduklarını vurgulamaktadır. Bununla beraber öğretmenlerin dersleri meslektaşları ile birlikte planlamaları ve örnek uygulamaların ekip içinde paylaşmaları

bu beceriyi destekleyen etkili uygulamalar arasında sayılmaktadır (Oxford University Centre for Educational Assessment, 2020:46).

IB programının Türkiye öğrenci profilinde hangi eksiklere yanıt verdiği ise üzerinde durulan önemli bir konudur. MEB programıyla uyumlu bir şekilde uygulanan IB Programları için öncellikle "Öğrenen Profili" kapsamında belirlenen evrensel değer ve beceriler kavramsal olarak çok net tanımlanmaktadır. IB programından mezun olan öğrencilerin de bu kavramsal netliğe ulaşması, çok yönlü ve uluslararası bakış açısı kazanması, üst düzey düşünme ve iletişim becerilerini geliştirmesi ve yapıcı bir tutum içinde eleştirel bakabilmesi gibi pek çok özelliği kazanması sağlamaktadır. Öğrencilerin bütünsel gelişimini merkeze alan bu pedagojik çerçeve IB çalışmaları ile yürütülen proje ve diğer etkinlikler ile profesyonel seviyede raporlama ve sunma becerisi teknikleri kazandırılması hedeflenmektedir. Bu sayede öğrenciler lisans eğitimleri sırasında araştırma gruplarına girebilir ve mezuniyetleri öncesinde bildiri veya makale yazabilmektedirler (Hürriyet, 2021). Uluslararası Bakalorya Programı hem Türkiye'de hem de dünyadaki diğer pek çok ülkede yüzlerce okulda uygulanmaktadır. Ancak bu program kimi ülkelerde ve okullarda daha profesyonel ve sorunsuz şekilde uygulanırken kimi ülke ve okullarda ise öğretmenden, okul yönetiminden, öğrenciden, programın kendisinden ve ailelerden kaynaklı sorunlara rastlanabilmektedir. Özellikle kırsal bir lise ortamında IB programının başarılı bir şekilde uygulanmasında çeşitli zorluk ve eksikliklerle karşı karşıya kalınmaktadır. Bu tip bölgelerde akademik kadrolar oluşturulurken alan bilgisine sahip, öğrenmeye ve öğretmeye istekli öğretmenler bulmak oldukça güçtür. Bu bağlamda programı ilk defa uygulayacak akademik kadroyu hizmetiçi eğitimlerle desteklenmek programın doğru bir şekilde yürütülebilmesi için oldukça önemlidir (Meadows , 2017). Türkiye'de yapılan bir çalışmanın bulguları *"Türkiye'nin eğitim ikliminin IB programını yeterince desteklemediği ve sonuç olarak programın uygulamasında bazı konularda sorun yaşandığı"* yönündedir. Öğretmenlerin IBDP hakkında yeterli donanımdan uzak olmaları ve ulusal programla IB programı arasında yaşanan uyuşmazlık bu sorunların yaşanmasında ki etkenler arasında gösterilmektedir. Hükümetlerin bu yönde ortaya koyacağı desteğin programın uygulanmasını güçlendirmek adına daha isabetli olacağı düşünülmektedir (Pehlivan Polat, 2019).

Amaç

Bu araştırmada, 21. yüzyılda, Türk istihdam dünyasında eleştirel düşünme becerisinin yeri ile bunun kazandırılmasına yönelik IB programı örneğinden hareketle eğitim sektöründe bir farkındalık geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu amaçla, cevaplandırılmaya çalışılan sorular şunlardır:

1. İstihdamda
    a. Çalışanlarda eleştirel düşünme beceri yeterliğini ne derece önemseniyor?
    b. Eğitim kurumlarından gelen adayların bu becerilere ne kadar sahip oldukları düşünülüyor?
    c. Çalışanların eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi için bir önlem alınıyor mu? Evetse, bunlar neler?

2. IB Okullarında
    a. Eleştirel düşünme becerisi ne kadar önemseniyor?
    b. IBDP programında öğrenciler eleştirel düşünme becerisini hangi süreçlerle deneyimleyip geliştiriyorlar?
    c. IBDP (Uluslararası Diploma Programı) programı hangi ders ve uygulamalarla eleştirel düşünme yeteneklerinin geliştirilmesini sağlıyor?

Önem

Bu araştırmanın, genelde istihdamda ve eğitimde eleştirel düşünmenin yeri ve önemi konusunda bir *farkındalık yaratması*; Türkiye özelinde iş dünyası için, eleştirel düşünme becerisinin şirketler için ne ifade ettiğini ve çalışanlarında bu beceriye ne düzeyde rastlandığının anlaşılmasına; benzer şekilde, IB örneğinden hareketle, eğitim sektöründe eleştirel düşünme becerisi kazandırılmasında izlenen süreçlerin anlaşılmasına; böylece, araştırmanın genelde Türk Eğitim Sisteminde ve özelde istihdam sektöründeki hizmet içi eğitimlerde eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesine yönelik çalışmalara katkıda bulunacağı değerlendirilmektedir.

Varsayımlar

Eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasında lise düzeyindeki IB okulları MEB'e bağlı devlet ve özel liselerine kıyasla çeşitli uygulama ve etkinlik konusunda daha deneyimli ve başarılıdır.

Gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcılar, soruları samimi ve gerçek durumları yansıtacak şekilde yanıtlamışlardır.

Sınırlıklar

Araştırmanın yapıldığı dönemin özellikleri nedeniyle ciddi sınırlıklar oluşmuştur. Araştırmacının karşılaştığı önemli bir güçlük, veri toplama süreci öncesinde Aralık 2019 tarihinde Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan COVID-19 salgının Türkiye'de hızla yayılması ve günlük yaşamı tüm boyutlarıyla etkilemesidir. Salgın koşullarının yol açtığı riskleri asgari düzeye indirmek amacıyla derinlemesine görüşmeler "dijital" ortamda gerçekleştirilerek kayıt altına alınmıştır.

İkinci temel güçlük planlamada yaşanmıştır. Pandemi dönemi süresince uzaktan eğitimin devam etmesi ve iş dünyasında yaşanan zorlu süreçler kaynak kişilere ulaşmayı ve görüşmelerin planlanmasını oldukça güçleştirmiştir.

Son olarak görüşme yapılan okullar için İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğünden alınması gereken izinler pandemi dönemi nedeniyle oldukça gecikmiştir.

Tanımlar

İstihdam: Bireyin, bir iş bulabilmesi ve bulduğu işi koruyabilmesi; iş değişimi halinde bu değişime uyum sağlayabilmesi, kısaca bir işte aktif olarak çalışabilir durumda bulunmasıdır (Erdut, 2002).

İstihdam Edilebilirlik: Emeğin işe dahil edilmesi ve gerekirse bireylerin yeni istihdam olanaklarına sahip olabilmesidir (Hillage & Pollard, 1998).

Beceri: Bir işi yapabilmek, belli bir sorumluluğu tamamlamak için ihtiyaç duyulan nitelik ve kabiliyetlerdir. Beceri bir işi yaparken sergilenen fiziksel, zihinsel ve iletişimsel performanstır (Kıvrak, 2007).

İstihdam Edilebilirlik Becerileri: Bireyin istihdamı boyunca seçtiği meslekte sürdürülebilirliğini destekleyen, kendisine, işgücüne, topluma ve ekonomiye faydalı olmasını sağlayan okuma, anlama, aritmetik eleştirel düşünme, sorun çözme, karar verme, takım çalışması, etkili iletişim, olumlu tutum gibi teknik, duyuşsal ve düşünsel, becerilerdir (Cotton, 1993).

Eleştirel Düşünme Becerisi: Bilgiyi etkili bir biçimde elde eden, karşılaştıran değerlendiren, sorunları analiz ve sentez ederek özüne inen, çeşitli açılardan irdeleyen, anlamaya çalışan, gerekirse karşı çıkabilen bir düşünce biçimidir (Halpern, 1997:4)

IBO (International Baccalaureate Organization)/Uluslararası Bakalorya Programı: Dünyada ortak bir eğitim sistemi oluşturmak amacıyla 1968 yılında, İsviçre'nin Cenevre şehrinde kurulmuş uluslararası eğitim kuruluşudur. IBO; kültürlerarası anlayış ve saygı yoluyla daha iyi ve daha barışçıl bir dünya yaratılmasına yardımcı olan, sorgulayan, bilgili ve duyarlı genç insanların gelişimini hedeflemektedir (Acarkent Doğa IB World School, 2019).

IBDP (International Baccalaureate Diploma Programme)/Uluslararası Bakalorya Diploma Programı: IB Programının 16-19 arasında olan lise öğrencileri için oluşturulmuş 2 yıllık kapsamlı bir programdır. Diploma Programı (DP) üniversite öncesinde, öz disiplin, öz güven, sorgulama, EDB gibi çeşitli becerileri ve yaşam boyu öğrenmeyi benimsemiş, farklı kültürleri bilen dünya vatandaşları yetiştirmeyi hedeflemektedir (Ari Okulları, 2020).

.

BÖLÜM 2. YÖNTEM

Bu bölümde, araştırma modeli, araştırma grubu, veriler ve toplanması, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanması bilgilerine yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu araştırma tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Tarama modelinde mevcut durumu aynen resmetme; var olanı olduğu gibi tespit etme esas alınır. Tarama modelinde durumlar herhangi bir değiştirme ve etkileme çabası olmadan değerlendirilmekte, önemli durumlar uygun bir şekilde gözlemlenip belgelenmektedir. Tarama modellerinde amaçlar genellikle soru cümleleri ile ifade edilmektedir (Karasar, 2017:109).

Araştırma Grubu

Araştırma grubunu İstanbul ilinde hizmet ve üretim sektörlerinde çalışan yöneticiler ile İstanbul ve Bursa illerindeki IB okullarının lise koordinatör ve öğretmenleri oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan yönetici, koordinatör ve öğretmenlerin sosyo-demografik bilgileri Tablo 4'te yer almaktadır.

Tablo 5. Katılımcılara İlişkin Bilgiler

	YAŞ	CİNSİYET (K/E)	İL	SEKTÖR	DENEYİM (YIL)	KOORDİNATÖRLÜK ve YÖNETİCİLİK SÜRESİ (YIL)	IB DENEYİM SÜRESİ	BRANŞI	EĞİTİM DURUMU	ÇALIŞTIĞI OKUL TÜRÜ		GÖRÜŞME SÜRESİ
										DEVLET	ÖZEL	
YÖNETİCİ – 1	44	K	İST	HİZMET	23	12			LİSANS		+	44
YÖNETİCİ – 2	43	E	İST	HİZMET	21	14			LİSANS Ü.		+	42
YÖNETİCİ – 3	41	K	İST	HİZMET	17	12			LİSANS		+	37
YÖNETİCİ – 4	53	E	İST	HİZMET	32	24			LİSANS Ü.		+	45
YÖNETİCİ – 5	42	E	İST	ÜRETİM	18	10			LİSANS Ü.		+	46
YÖNETİCİ – 6	44	E	İST	ÜRETİM	24	16			LİSANS Ü.		+	48
YÖNETİCİ – 7	37	K	İST	HİZMET	13	7			LİSANS		+	30
YÖNETİCİ – 8	39	E	İST	HİZMET	16	8			LİSANS		+	51
KOORDİNATÖR -1	44	K	BURSA		21	14			LİSANS Ü.		+	55
KOORDİNATÖR -2	41	K	İST		18	6			LİSANS	+		59
KOORDİNATÖR -3	52	E	İST		29	16			LİSANS		+	44
KOORDİNATÖR -4	41	K	İST		16	12			LİSANS		+	53
KOORDİNATÖR -5	44	K	İST		24	14			LİSANS		+	45
KOORDİNATÖR -6	62	K	İST		38	21			LİSANS Ü.		+	55
KOORDİNATÖR -7	42	K	BURSA		19	3			LİSANS	+		46
ÖĞRETMEN -1	32	K	İST		8	4			LİSANS			43
ÖĞRETMEN -2	37	E	İST		14	5			LİSANS			44
ÖĞRETMEN -3	42	K	İST		19	12			LİSANS		+	30
ÖĞRETMEN -4	37	E	İST		14	7			LİSANS		+	39
ÖĞRETMEN -5	43	K	BURSA		19	10			LİSANS		+	42
ÖĞRETMEN -6	43	K	İST		19	6			LİSANS.Ü	+		52
ÖĞRETMEN -7	42	K	İST		18	5			LİSANS Ü.		+	55

Nitel veri analizi, çoğunlukla gözlem ve görüşmelere dayalı olarak yürütüldüğünden büyük ve geniş örneklemlere ihtiyaç duyulmamaktadır. Belli bir aşamadan sonra görüşmeler kendini tekrar etmeye başladığında yani doyum noktasına ulaşıldığında veri toplama süreci sonlandırılmaktadır. Doyum noktasına ulaşılmasının

ardından araştırmacı görüşmelerin derinliğine inmek için topladığı verilerden farklı anlamlar üretmeye çalışmaktadır (Baltacı, 2019). Bu araştırmada zengin bilgi içerdiği düşünülen durumların detaylı incelenmesini kolaylaştıran bir araştırma grubu seçilmiştir. Bu bağlamda, araştırmacı, derinlemesine görüşmeyle bilgileri veya olguları anlamaya ve bunlar arasındaki ilişkileri keşfedip açıklamaya çalışmakta, araştırmanın öznelerini de belirlediği kriterlere göre seçmektedir (Lune & Berg, 2017:38-39) .

Veriler ve Toplanması

Araştırmada nitel veriler toplanmıştır. Araştırmada derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Her bir araştırma öznesinin cevaplarına ve bakış açılarına doğrudan yer verilmiştir. Yapılan görüşmeler sayesinde katılımcıların deneyimleri, düşünceleri, beklentileri, algıları ve endişelerine yönelik bir anlayış geliştirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmada soruların esnek bir şekilde yöneltilebilmesine, gerektiğinde yeniden düzenlenebilmesine, kullanılan dilin seviyesinin ayarlanabilmesine ve sorularla ilgili açıklama yapılabilmesine olanak sağlayan yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir (Lune & Berg, 2017:67-70). Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği aracılığıyla toplanan EDB ile ilgili verilerin tematik veri analizleri yapılmıştır. Bunun ardından liselerde söz konusu becerinin kazandırılmasına dönük uygulama önerilerinde bulunulmuştur. Bu önerilerin önemli bir bölümü paydaşların cevapları ile yeniden şekillendirilmiştir.

Bu araştırma, çok sayıda kişiye uygulanacak anketler yerine, derinlemesine bilgi edinebilmek için derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bunun en önemli sebebi konuya ve olgulara ilişkin derinliğine bilgiye ulaşmaktır. Derinlemesine görüşme tekniği sayesinde karşılaşılan her karanlık nokta, sorularla aydınlatılmya çalışılmıştır (Karasar, 2017:211).

Araştırma sorularının anlaşılır bir dille hazırlanması ve yansız olması oldukça önemlidir. Araştırmacı soruları hazırlarken kaynak kişinin kolaylıkla anlayacağı bir dil kullanmaya, soruların yönlendirici olmamasına özen göstermiştir (Karasar, 2017:214). Bu çerçevede hazırlanan görüşme formunda yarı-açık uçlu sorular yer almıştır. Bu araştırmada, görüşmeden elde edilen veriler yanında gözlem notları da değerlendirmeye alınmıştır. Yapılan görüşmelerle ilgili olarak İstanbul İl Milli Eğitim Müdürlüğünden izin

belgesi alınmıştır. Bu araştırmada, araştırma grubunu oluşturan yönetici, koordinatör ve öğretmen katılımcıların düşünce ve tespitleri incelenmiştir.

Araştırmanın ilk adımında İstanbul ilinde hizmet ve üretim sektörlerinde faaliyet gösteren yedi farklı şirketin sekiz yöneticiyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın ikinci adımı, İstanbul ve Bursa illerinde belirlenen IB programı uygulayan liselerde gerçekleştirilmiştir. İl Milli Eğitim Müdürlüklerinden alınan izinlerin ardından ikisi devlet yedisi özel olmak üzere toplam dokuz IB lisesinde derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu bölümde araştırmanın çalışma grubunu, bu okullarda görev yapan 14 okul lideri (IB koordinatörü ve öğretmenleri) oluşturmuştur. Görüşme yapılan kişilere önceden çalışmanın içeriği ile ilgili bilgi verilerek görüşme formu ön yazısı sunulmuştur.

Doyum noktasına ulaşıldığına kanaat getirilmesinin ardından veri toplama süreci tamamlanmıştır. Sonuç olarak bu araştırmada sekiz sektör yöneticisi ve 14 okul lideri olmak üzere toplam 22 katılımcı ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Her bir özneyle yapılan görüşmenin ortalama süresi 45 dakika 68 saniyedir.

Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

Bu araştırmada EDB'nin kazandırılmasına yönelik süreçleri derinlemesine ortaya koymak amacıyla nitel verilerde sıklıkla kullanılan tematik veri analiz yöntemi benimsenmiştir. Nitel veri analizi, bir sorun ya da konuyu keşfetmek ve bunlara ilişkin detaylı bir anlayış geliştirmek için ilgili kişilerle iletişime geçerek onların konuya ilişkin algı ve görüşlerini yorumlanma sürecidir (Glesne, 2011:5-15). Pozitif bilimlerin genellemeye özgü nicel veri analizi yönteminden farklı olarak nitel veri analizi, insana özgü bireysel özelliklerin derin doğasına odaklanmaktadır. Genellemelerden ziyade bilginin derinliğini ve özgünlüğünü temel alan nitel veri analizi, büyük örneklemler yerine daha küçük çalışma gruplarından elde edilen derin ve özellikli verilere odaklanmaktadır (Baltacı, 2019).

Tematik veri analizi, bir dizi bireysel veya odak grup görüşmesi ya da çeşitli metinlerden oluşan veri seti içerisinde tekrar eden anlam örüntülerini bulmak için yapılan bir incelemeden ibarettir. Verilerdeki örüntüleri (temaları) belirleme, analiz etme ve raporlama için eğitim bilimleri, psikoloji vb. alanlarında yaygın olarak tematik veri analizinden yararlanılmaktadır. Tematik veri analizi araştırmacının büyük emekler

vererek ortaya koyduğu sanat eserine benzetilmektedir (Çelik, Baykal & Kılıç Memur, 2020:877). Tematik veri analizi, veri setinin en ince ayrıntısına kadar inerek düzenlenmesini, derinlemesine betimlenmesini ve araştırma konusunun birçok boyutunun anlamlandırılmasını sağlamaktadır (Boyatsiz, 1998).

Tematik veri analizi, katılımcıların deneyimlerini ve bu deneyimlerini anlamlandırmalarını aktaran "gerçekçi" bir yöntem olarak kullanılmaktadır. Öte yandan tematik analiz, sosyal bağlamın bu anlamlara etkisini kavramaya çalışan, eleştirel gerçekçilik kuram özelliklerini taşıyan "bağlamcı" bir yöntem halini de alabilmektedir. Dolayısıyla, tematik veri analiz hem gerçeği yansıtan hem de "gerçekliğin" üstündeki örtüyü kaldırmaya çalışan bir yöntem olarak da değerlendirilmektedir (Çelik, Baykal & Kılıç Memur, 2020).

Bu araştırmada EDB'nin iş hayatı ve eğitim dünyasındaki önemsenme düzeyini ve kazandırılma süreçlerindeki deneyimleri derinlemesine anlamaya ve kavramaya imkan veren fenomenolojik yaklaşım tercih edilmiştir. Fenomenolojik yaklaşımda veriler söz konusu fenomeni deneyimlemiş bireylerden öncelikli olarak görüşmeler yoluyla toplanmaktadır. Amaç bireylerin fenomene ilişkin deneyimlerinin özüne ulaşabilmek ve bu deneyimlere atfedilen anlamı ortaya koymaktır (Creswell, 2012:47-49).

Nitel veri analizi, birkaç basamaktan oluşmaktadır. Öncellikle yapılan görüşmeler ardından ham veriler toplanmaktadır. Sonrasında veriler analiz için hazırlanarak düzenlenmekte ve araştırmacı tarafından tekrar tekrar okunmaktadır. Son olarak verilerin kodlamaları el ya da bilgisayar yardımıyla gerçekleştirilerek temalar, betimlemeler ve birbirleri aralarındaki ilişkiler incelenmekte ve yorumlanmaktadır (Creswell, 2012:183-215) .

Öncellikle katılımcılarla telefonda görüşülerek görüşme için uygun oldukları tarih ve saat aralıkları belirlenmiştir. Sektör yöneticileri ardından koordinatör ve öğretmenler ile gerçekleştirilen görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Kayıtların her biri araştırmacı tarafından dinlenerek ve hiçbir değişiklik yapılmadan yazılı hale getirilmiştir. Ayrıca görüşme yapılan her bir yönetici, koordinatör ve öğretmen için ayrı bir form hazırlanmıştır. Görüşme kayıtlarına araştırma bulgularında yer verilirken mahremiyetlerini korumak amacıyla katılımcıların gerçek adlarının kullanılmasından

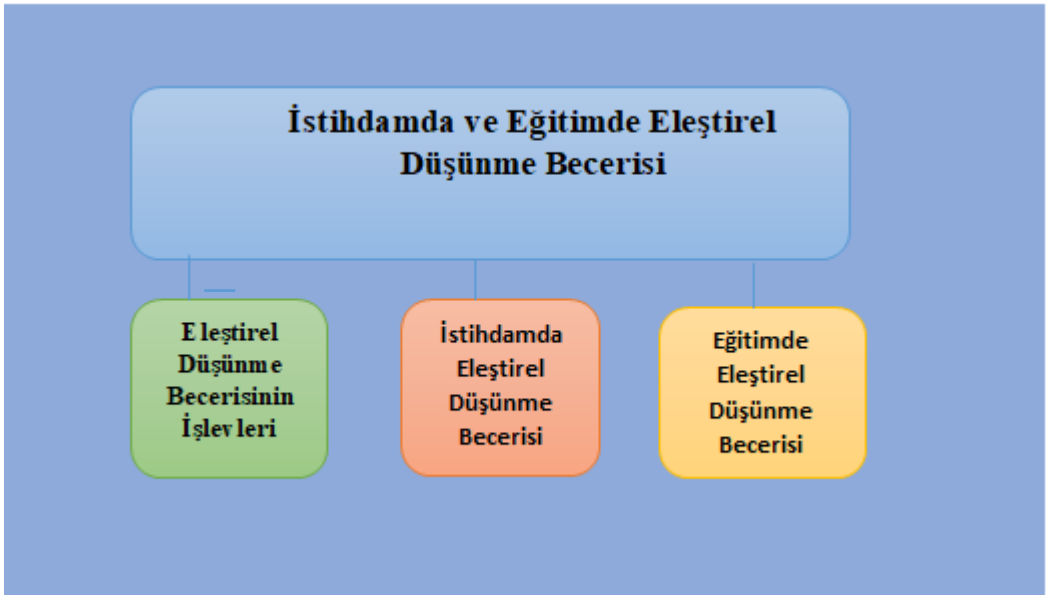
sakınılmıştır. Katılımcıların her birine görevleri göz önüne alınarak yönetici, koordinatör ve öğretmen şeklinde rumuz verilip rastgele numaralandırılmıştır. 22 katılımcı ile yapılan görüşmelerin ses kayıtlarının toplam uzunluğu 16 saat 1 dakikadır. Derinlemesine görüşmelerin ses dosyalarının transkripsiyonu 117 sayfalık metin dosyasına dönüştürülmüştür. Her bir katılımcıya ait görüşmeler en az üç kez okunarak değerlendirilmeye alınmıştır. Verilerin analizi sırasında görüşmelerin dökümleri ve alınan notlar yeniden düzenlenmiş ve döne döne okunmuştur. Verilerin analizi için NVivo 12 Pro yazılımı kullanılarak kodlar kategoriler ve temalar oluşturulmuş ve son aşamada temaların anlamları yorumlanmıştır. Tema ve kategori modelleri kod ve alt kod gösterimi NVivo 12 Pro programında oluşturulmuştur. Yönetici, koordinatör ve öğretmen ifadelerinin yoğunluğuna göre kod bulutları oluşturulmuştur. Kod bulutunda yer alan metinlerin boyutu, kodların kullanım sıklığını göstermektedir.

Araştırmacı, 'Anı Yayıncılık Eğitim ve Danışmanlık' tarafından verilen 12 dersten oluşan 'Temel NVivo Kullanımı Eğitimini' 27 Aralık 2021 tarihinde başarıyla tamamlamıştır. Sonrasında araştırmacı yine IIENSTITÜ tarafından verilen toplam 18 saatten oluşan 'Nitel Araştırma Eğitimi' ve 'NVivo ile Nitel Veri Analizi Eğitimi'ni 24 Mart 2021 tarihinde tamamlamıştır. NVivo ile nitel veri analizi konusunda yetkinlik kazanan araştırmacı veri analizinde NVivo 12 Pro programını tercih etmiştir. NVivo, QSR International firmasınca araştırmacıların bildirimleri doğrultusunda geliştirilmiş bir nitel veri analizi yazılımıdır. NVivo yazılımında metin, ses, resim ve video dosyaları düzenlenebilmekte, veriler içerisinde arama yapılabilmekte ve veriler görselleştirilerek raporlanabilmektedir (Bazeley & Jackson, 2013:2-3). Araştırmacının aldığı eğitimler ve programa ilişkin yetkinliği nedeniyle bu araştırmada NVivo 12 Pro yazılımının kullanımı tercih edilmiştir.

BÖLÜM 3. BULGULAR VE YORUMLAR

Giriş

Araştırmada bulguları "temalar kategoriler ve kodlar" altında ele alınmış ve yorumlanmıştır. İstihdamda ve eğitimde eleştirel düşünme becerisi "Eleştirel düşünme becerisinin işlevleri, İstihdamda eleştirel düşünme becerisi ve Eğitimde eleştirel düşünme becerisi" temaları altında ele alınmıştır. Bu yapı Şekil 6'da gösterilmiştir.

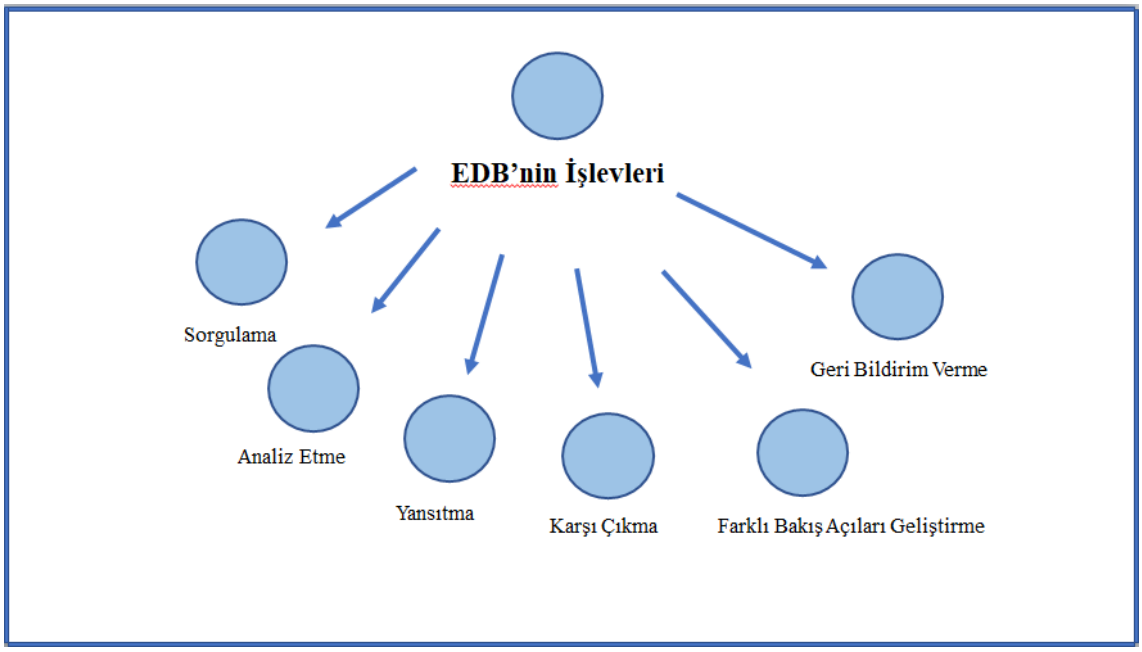

Şekil 6. İstihdamda ve Eğitimde Eleştirel Düşünme Becerisi Temaları

İstihdamda ve eğitimde eleştirel düşünme becerisi üç tema altında kurgulanmıştır. Eleştirel düşünme becerisinin işlevlerini kapsayan tema; "Analiz etme, Yansıtma, Karşı çıkma, Farklı noktalardan bakabilme ve Geri bildirim verme" başlıkları altında toplanmış olup "Eleştirel düşünme becerisi ve kültür ilişkisine" yine bu tema altında yer verilmiştir. İstihdamda eleştirel düşünme becerisi teması altında ise "İstihdam ve eleştirel düşünme becerisi ilişkisi ve İşletmelerde eleştirel düşünme becerisi" ele alınmıştır. Eğitimde eleştirel düşünme becerisi teması "İstihdamda eleştirel düşünme becerisi eğitimi, Devlet okullarında eleştirel düşünme becerisi eğitimi ve IB okullarında eleştirel düşünme becerisi eğitimi" başlıkları altında kurgulanmıştır.

Eleştirel Düşünme Becerisinin İşlevleri

Bu bölüm, "Sorgulama, Analiz etme, Yansıtma, Karşı çıkma, Farklı noktalardan bakabilme ve Geri bildirim verme" başlıkları altında toplanmıştır. Bu bölümde ayrıca EDB ve kültür ilişkisine de yer verilmiştir. Bu yapı Şekil 7'de gösterilmiştir. Yöneticilerin ifadelerinin yoğunluğuna göre hazırlanmış olan kod bulutu Şekil-8'de yer almaktadır.

Şekil 7. EDB'nin İşlevleri Tema Modeli (NVivo 12 Pro Kod-Alt Kod ve Bölümler Gösterimi)

Şekil 8. EDB'nin İşlevleri Temasına Ait Kod Bulutu

İstihdamda EDB, farklı sektörlerde çalışan yöneticiler tarafından "her duyulanı irdelemeden doğru kabul etmeme, durumlara karşı mümkün olduğunca şüpheyle yaklaşma ve gerektiğinde karşısındakinin düşüncelerine karşı çıkabilecek iradeyi gösterebilme" becerisi olarak görülmektedir. Daha iyi ve etkili sonuçlar alınabilmesi için iş süreçlerinin sürekli sorgulanması, verilerin daha detaylı analiz edilmesi ve çıkabilecek problemlere karşı daha farklı çözümler üretilebilmesi için tarafsız ve çoklu bakış açılarının geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu bağlamda EDB, çalışanların kendi durumlarını farklı açılardan görebilmelerini, bir soruna ya da probleme yönelik farklı çözümler geliştirebilmelerini ve doğru kararlar verebilmelerini sağlamaktadır. Bu özellik aynı zamanda işletmelerin iletişim kurma konusundaki temel yetersizliğini de ortadan kaldırmaktadır. EDB, ayrıca bireylerin kişisel ve profesyonel karar verme süreçleri için de önemli bir rol oynamaktadır. Eğitim liderleri EDB'yi kişinin durduğu noktadan farklı bakmasını gerektiren bir süreç olarak görmektedirler. EDB'ye sahip bireyler olaylara farklı yönlerden bakmaya çalışmaktadır. EDB, bireysel ve toplumsal gelişimin önemli bir parçasıdır. Bu beceriye sahip bireyler durağan kalmayarak kendilerini sürekli geliştirme çabasındadırlar. Bu özellikler onların hem iş hem sosyal yaşamlarında daha başarılı olmalarını sağlamaktadır.

İşletme yöneticileri ve eğitim liderleri ile yapılan görüşmelerde EDB'nin işlevleri "Sorgulama, Analiz etme, Yansıtma, Karşı çıkma, Farklı noktalardan bakabilme ve Geri

bildirim verme".başlıkları altında yoğunlaşmıştır. Bu özellikler literatürde bulunan tanımlarla da örtüşmektedir.

Sorgulama: Yöneticiler işletmeleri ileri götürecek özelliklerin başında sorgulama becerisinin geldiğini belirtmekte ve sorgulamayı, daha iyi bir ürün ortaya çıkarmak ya da daha verimli iş sonuçlarına ulaşmak için çalışanların iş süreçlerini irdeleyerek hareket etmeleri olarak açıklamışlardır. Sorgulama, daha iyi bir ürün ortaya çıkarmak ya da daha verimli iş sonuçlarına ulaşmak için çalışanlardan beklenen iş süreçlerini irdeleyerek hareket etmeleridir. Süreçleri sorgulayabilmek, eleştirel bakabilmeyi gerektirmektedir. Bigileri ya da söyleneni düşünme süzgecinden geçirmeden doğru olarak kabul etmek, EDB'nin karşısında duran ve bugünün iş dünyasında arzulanmayan bir yaklaşımdır. Eğitim liderleri ise EDB'nin sorgulama ve araştırma becerilerini harekete geçirdiğini ve bu becerilerin ancak merak uyandıran sorular sorarak veya sordurtarak kazandırılabileceğini belirtmektedir.

Her daim düşünmek zorundasınız, her işte aslında bu böyle sağlık sektöründe çok daha önemli sorgularsa hastasını düzenli takip eder, sorgulamazsa nasıl takip edecek doktor da aynı şekilde hemşiresi de aynı şekilde oradaki hizmetlisi de aynı şekilde yardımcı sağlık görevlisi de aynı şekilde. Bilinçli olarak gitmesi gerekiyor ama (Yönetici-1).

"Kesinlikle bizi geleceğe götürecek şey bu, söyleneni kabul etmemek bu aldığın bilgi kesin doğru mudur,doğrudur bu kesin demeyecek bir crosscheck yapacak 2. 3. kaynaktan bu veriyi kontrol edecek çok az insan var" (Yönetici-2).

"Sorguladığınız şeyi düzenleyip hayata geçirmek aslında" (Yönetici-3).

Bize yetişmiş kişilerin gelip sorgulayabileceği yaptığı işi sorgulayabilen, biz daha soru sormayı bilmiyoruz. İnsanı tanıma noktasında bile yeri geldiğinde kitlenip kalıyoruz doğru soruları sormayı öğretmemiz lazım. Eleştirel bakış açısı diyorsunuz ama soru sormayı bilmeden eleştiren düşünceyi var edemeyiz (Yönetici-7).

Eleştirilmiyor olmak, eleştirmemek de bir taraftan göze batan bir konu oluyor yani. Niye sen hiç sorgulamıyorsun? Sesin niye hiç çıkmıyor diyerek aslında insanlar birbirlerini de tekrar eleştirmiş oluyorlar. Bu da istenmeyen bir konu içeride. Hani bir kimsenin toplantıda sesini çıkartmaması, işte bir konuyla alakalı brainstormingin katılmıyor olması. Bu kişi için net bir eksi puan(Yönetici-8).

"Yani bilgiyi olduğu gibi alan değil o bilgiyle ilgili sorgulama süreçleri, tabi bunun için önce düşünme yollarını öğrenmesi, düşünme becerilerini geliştirmesi, sorgulamayı öğrenmesi, eleştirel düşünme aşamasına geçmesi gerekiyor" (Koordinatör-1).

Bunların içinde critical thinkinge mesela direk çağrıştıran inquirys diyor. Yani researchers, inquiry araştıran, sorgulayan kişilerdir diyor benim şeyim. Bunu böyle söylemekle de lafta da bırakmıyor. Bütün programlarının içinde bunu yapmaya yöneltecek şekilde derslerini işletiyor (Koordinatör-6).

Bu şekilde bilgi nakli yok. Bilgi nakli olduğu zaman orada ezber devreye girer. Formülize ve ezber devreye girer. Biz tam tersine batı cephesinde niye Yunan ile savaşıldı? Mustafa Kemal neden Harf İnkılabı'nı yaptı? Niçin yaptı? Başka bir alfabeyi getiremez miydi? Israrla her bir konuyu aldığımızda öğrencilere soru sormalarını istiyorum (Öğretmen-4).

Çünkü eleştirel düşüncenin ben çatı beceri olduğunu düşünüyorum. Eğer eleştirel düşünce becerisi varsa yani üst düzey düşünme becerisi o diğer becerileri de biraz besliyor. O yüzden de eleştirel düşünce becerisinin hem iş dünyasındaki önemine vurgu yaptık. İş dünyası diyor ki zaten gerçekten sorgulama becerisi, düşünme becerisi yüksek olan bireylerle çalışmak bizim için her zaman çok daha verimli olmakta. Şirket verimliliği ve rekabet ortamında bir fark yaratmak istiyorsak bizim içeride çalışanlarımızın teknik becerilerinin yanında bu beceriye sahip olması lazım. Her ne kadar teknik becerilere sahip olsa da sorgulamıyorsa, neden böyle demiyorsa ya da bir problem çözme konusunda farklı bakış açıları sunmuyorsa onun teknik becerisinin çok üst düzeyde olmasının da bizim için bir anlamı yok (Öğretmen-7).

Sorgulama, kendi sorularını sorabilme, birden fazla bilgi kaynağını araştırma ve elde edilen bilgiyi anlamlandırma için EDB ve iletişim kurma gibi bir dizi önemli etkinliği içeren bir öğrenme sürecidir. Belki de sorgulamanın en büyük faydalarından biri, öğrencilerin öğrenmenin bir döngü olduğunu keşfetmelerine yardımcı olmasıdır. Öğrenciler sorgulama yoluyla öğrendiklerinde, aktif olarak bağlantılar kurmakta, yanlış veya başarısız olmanın sadece bir seçenek değil, öğrenmenin normal ve önemli bir parçası olduğunu keşfetmektedir (Britannica Digital Learning, 2016).

Analiz etme: EDB'ye sahip çalışanlar bir problemi derinine inerek incelemekte, çıkarımda bulunmakta ve bu doğrultuda yorumlamaktadır. Bu iş yapış şekli şirketlerin verimliliği için oldukça önemli bir katma değerdir. Analiz etme okul yıllarında çeşitli uygulamalarla kazandırılması gereken bir beceri olarak görülmektedir.

"Kök nedene inebilme yetenekleri problem nereden çıkıyor problemin önünde neyi yaparsak bu problem bir daha çıkmaz kafası ile" (Yönetici-2).

Süreçleri analiz edebilen kendi süreciniz dahi olmasa şirketin içerisinde paydaşa değen, yani müşteri tarafındaki paydaşa değen sorunları analiz edip bunları geliştirebilecek şirkete değer yaratabilecek seviyeye getirecek olan insanlar esasında değer buluyor (Yönetici-7).

"Tam analiz kısmı ve conclusion (sonuç) kısmı tam olarak critical thinkingi geliştiriyor. Analiz kısmında şunu yapmak zorunda ben şu verilerimle şu istatistiksel çalışmaları yaptım. İstatistik yapmayan çocuk puan alamıyor" (Koordinatör 5).

Çocuk bir pressure sensor kullanarak çıkmalı benim laboratuarımdan. Veya bir en azından ne bileyim bir data logger kullanmış olarak çıkmalı. Grafik çizmeyi Excel de, logger pro da fark etmez herhangi bir sistemde dijital olarak grafik çizmeyi, o datayı yorumlamayı, dediğim gibi akademik olarak bunu rapor edebilmeyi, İngilizce rapor edebilmeyi birkaç defa deneyimlemiş olarak ve dönüt almış olarak çıkmalı (Öğretmen 7)

Çocuk gerçekten kaynak taramayla ilgili çok fazla iş yapar. Yani kaynak taramayı öğrenir, kaynak içi vermeyi zaten öğrenir. O çok basit PYP, MYP'de bile öğrendikleri bir şey ama kaynak tarayıp gerçek kaynağın ve doğru kaynağın hangisi olduğunu, işte gerçek

kaynağı ve doğru kaynağı nasıl o kaynak olarak seçtiği konusunda da beceri kazandırmaya çalışıyoruz (Öğretmen 7).

Yansıtma: Görüşmeciler yansıtmayı, bir işi ne düşünerek ve nasıl yaptığını sorgulama becerisi olarak görmektedir. İşletmeler yansıtmayı yaptığın bir işi geri ve ileri giderek daha iyi, etkili ve verimli sonuçlar alabilmek için tekrar değerlendirme becerisi olarak açıklamışlardır. İşletmelerin oldukça önem verdiği verimliliğe ve sürdürülebilirliğe büyük katkıları olan bu beceri, EDB'nin en üst seviyesi olarak görülmektedir. Yansıtma, sonuçları daha doğru değerlendirme, iş süreçlerindeki boşlukları daha net görebilme ya da bir probleme farklı çözümler üretmek için gerekli bir beceridir. Bu beceri, Türkçe'de dönüşümlü düşünme ya da özdeğerlendirme olarak da kullanılmaktadır

"Bir şeyi daha farklı nasıl yapabilirim, daha efektif (etkili) bir hale nasıl getirebilirim? Biraz bir endüstri mühendisliği problemi çözer gibi" (Yönetici-2).

Herhangi bir setupta herhangi bir verilen durumda bir meseleyi nasıl yakalarım,doğruyu nasıl görürüm,nasıl değerlendiririm nasıl doğrularım ederim, aslında hatta bir kademe daha öteye gidip datanında doğruluğunu nasıl doğrularım, bu gibi yetkinlikler aslında önemli (Yönetici-5).

"Yani siz neyi düşünerek yaptınız? Yani çok iyi şekillerde mi yaptınız veya yaparken bazı şeyleri yıktınız mı? Yani nasıl sorusunun da en az What (Ne) kadar %50 önemi var,%50 de diğerinin önemi var" (Yönetici-6).

Özgüven sahibi olmaya daha 6.ayda ancak söz sahibi olmaya başlar. 6 aydan sonra kendine soru sorması lazım ben bu işi yapıyorum ama bu işin ön göremediğim hatalarını yaptığımda sonuçları nereye varır. Daha sonra bu sonuçları gördüğünde ben bu hataları yapmamam (Yönetici-7).

"Herkesin birbirini eleştirme birbirinin iş sonuçlarını vurgulama ve daha iyiye götürmekle alakalı çeşitli önerilerde bulunması, fikirler getirmesiyle alakalı bir şey" (Yönetici-8).

Hem de bu süreç günlüğünü tutarken hangi zorluklarla karşılaştı? Bunu nasıl aştı? Bu deneyim kendisine neler kazandırdı? gibi bir düşünce sürecini gözden geçirme tecrübesi elde ediyorlar. Bir düşünme sürecinin ortaya çıkması aslında eleştirel düşünce yapısının da gelişmesi açısından önemli(Koordinatör 3).

"Bu soru neden dünya için önemli? Çevrem için neden önemli? Bu soruyla neyin çözümünü bulmaya çalışıyorum diye anlatmak ve ifade etmek zorunda. Burada bir değerlendirme var. Burada bir critical thinking işe yarıyor" (Koordinatör 5).

Türkçede biz reflective'i çevirmekte zorlandık. Yok. Kelime yok yani. Ne demek bu? Bir noktada eksiğiz. Düşünmekle daha bir oturup düşünmek hani, ne düşündüğü üzerine düşünmek, farkındalık olayı biraz daha derin. Daha derin düşünmek diyeyim buna ben.

Dönüşümlü düşünme denildi daha çok yerleşti şimdi. Ama daha derin düşünme yani düşünme şeyini daha bir bilişsel hale getirme (Koordinatör 6).

Karşı çıkma: EDB, her duyulanı veya söyleneni hemen kabul etme yerine, gerektiğinde karşıt görüşleri çekinmeden dile getirebilme ve savunabilme becerisidir. Farklı bakış açıları ancak karşıt görüşleri dinleyebilme becerisi ile ortaya çıkmakta ve gelişmektedir.

"Doktor sana bir tedavi verdiği zaman lütfen sadece doktor verdi, ben bunu yapayım diye ilgilenme" (Yönetici-1).

Her şeye şüpheci bakabilmek mümkün mertebe. […] Birbirimizin söylediklerine olabildiğince karşı çıkıp açık nokta bulmaya çalışıp, bunu da düşündün mü diyebilmek. […] Critical thinking (Eleştirel Düşünme) yapan insan ki açık noktaları bulalım, doğru gidebilelim, düşünmediğimiz açıları düşünebilelim, her gördüğümüz her duyduğumuzu doğru kabul etmeyelim(Yönetici-2).

Siyah- beyaz düşünme çok yaygındır orada. Bir görüşü savunur. Birde karşı görüşü vardır o görüşün birde onu savunur. Mesela IB' de bir öğrenci kendi görüşünü savunurken içerisinde zayıflıklarını da yazar. Yani der ki bu iddia ancak şu koşullarda geçerlidir. Şunun dışına çıktığınızda şu koşulun dışına çıktığınızda bu iddia bu kadar kuvvetli değildire getirir lafı TOK' de yazarken. Ve karşıt görüşü de yine kendi iddiasını savunduğu kadar şiddet ve tutkuyla savunur Farklı perspektifle bakmak karşıt görüş yaratır (Koordinatör-5).

Farklı bakış açıları geliştirme: Şirket yöneticileri EDB'yi olaylara farklı perspektiflerden bakabilme yeteneği olarak görmektedir. Süreçleri, olayları ya da problemleri tek bir perspektiften değerlendirme bugünün işletmelerinde istenmeyen bir yaklaşımdır. Eğitimcilerin sınıf içi uygulamalarda özellikle üstünde dudurdukları bu beceri, EDB'nin önemli bir bileşeni olarak görülmektedir.

"İnsanların farklı perspektifler geliştirmeleriyle de alakalı da sürekli buraya bir yatırım yapıyoruz. Ama bu dediğim gibi sadece eleştirel düşünce olarak değil bu doğalında zaten bu konular konuşulurken farklı farklı" (Yönetici-8).

"Eleştirel düşünme biraz kişinin durduğu noktadan farklı bakmasını gerektiren bir süreç" (Koordinatör-1.)

"Eleştirel düşünmeyi engelleyen bana göre o unsurlardan en başta geleni siyah- beyaz düşünme şeklidir" (Koordinatör-2).

"Eleştirel düşünme şudur papağan gibi bunun tarifini vermek eleştirel düşünme değildir" (Koordinatör-4).

Yani olaya sosyolojik de bakabilir, psikolojik de bakabilir, eğitim ve kültür açısından da inceleyebilir. Mesela bir karakterin gelişimini inceliyorsa çocuk bir kitapta. Buna sosyolojik bakabilir. O dönemin sosyolojisi toplum sosyolojisi açısından bakabilir.

Toplumdaki değer yargıları açısından bakabilir. O dönemde var olan değer yargıları neleri getiriyordu buna da bakabilir. He birde işte eğitim seviyesi ile ilgili bakabilir o incelediği karakterin eğitim seviyesi davranışlarını nasıl etkiliyor diye inceleyebilir. Bütün bunlar bakış açısı geliştirmeye ve bakış açısı da perspektif dediğimiz olayı geliştiriyor. Bunların hepsi eleştirel düşüncenin içerisinde yer alan başlıklardır (Koordinatör-5).

"Çoklu bakış açısı haliyle eleştirel fikirde hayatımızın çok büyük bir parçası oldu. Çünkü bir adım öne geçmek istiyorsanız farklı bakış açısı haliyle eleştirmek zorundasınız. Aksi takdirde yerinizde sayarsanız. Gelişimin bir parçasıdır eleştirel düşünce" (Koordinatör-6).

"Kendi bakış açısının da farkına varıp karşısındakinin, yanındakinin olayları farklı görüp algılayabileceğini de görmek. Dolayısıyla eleştirel düşünce buradan başlıyor" (Öğretmen 5).

Geri bildirim verme: Çalışanların sıkıntılı ya da problemli gördükleri durumlarla ilgili geri bildirimde bulunmaları şirketlerin süreçleri iyileştirmeleri için oldukça önemli bir adım olarak görülmektedir. Bugünün iş dünyası "yöneticiler öyle diyorlarsa öyledir, bunun dışında bir şey düşünmeme ya da yapmama gerek yok" düşüncesiyle hareket edilen bir anlayış yerine, fikir ve düşüncelerini rahatlıkla dile getiren çok sesli bir işletme kültürünü benimsemektedir. Okullarda geri bildirim verme becerisi, hem yazılı hem sözlü bir şekilde verilerek ve verdirtilerek güçlendirilmektedir.

"Bir problem varsa gelip hemen ama bu böyle oluyor diyebilme" *(Yönetici-1).*

"Herkesin fikrinin önemli olduğu herkesin birbirini eleştirebileceği, birbirine geri bildirim vereceği sonuçta organizasyonu için çalışıyoruz hepimiz" (Yönetici-2).

"İkinci olarak takım çalışmasını daha iyi ayak uydurabilenbve arkadaşı içinde problem çözen ve bunu da yaparken klasik bir yöntemle değil, daha kritik düşünerek, daha feedbackleşerek (geri bildirim), daha yaratıcı bir şekilde yapanlara" (Yönetici-7).

Ben 20 senedir bu sektör içerisindeyim. 20 senedir bu sektör içerisinde olduğum için göremediğim noktalar varsa, yeni gelen işe başlayan bir arkadaşla ya siz tamam bunu böyle yapıyorsunuz ama bu işin şöyle yapılma ihtimali de var mı diye sorsa, benim de gerçekten görmediği bir noktada bana ışık yaksa ve sonra beraber o projeyi hayata geçirsek (Yönetici-6).

Çalışan ile yöneticisinin arasında, iki yönlü ve açık bir iletişim köprüsünü kalıcı kılmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede her seviyedeki çalışan, işle ilgili her konudaki düşüncesini serbestçe ifade eder ancak karar, görüşleri dinledikten sonra konunun sorumlusu/lideri tarafından alınır (Yönetici-8).

Şimdi 3 tane şey var zaten görüşmesi var. Bu görüşmelerde zaten öğrenciye gereken feedback veriliyor. Bir de yazılı feedback veriliyor. Yazılı feedback de tüm eser bittikten sonra veriliyor ve zaten alacağı 6 tane kriter var bu kriterlerden bir tanesi de bu. Bu critical thinking becerisidir (Koordinatör-5).

EDB bilgiyi sorgulama, kanıtlama ve bilimsel bir şekilde temellendirme ilkesiyle hareket ettiği için bilgiyi yeniden yapılandırma süreci olarak da ele alınmaktadır. EDB, genellikle rasyonel düşünme yeteneği olarak adlandırılsa da. aynı zamanda, yansıtıcı ve yaratıcı düşünme becerisini de kapsamaktadır. EDB özü bakımından aktif bir süreçtir. Bu süreçte, bireyler, problemleri düşünerek, sorular sorarak anlamaya ve çözmeye çalışırlar. EDB, rutin bir düşünmeden ziyade, dikkatli bir değerlendirme süreci olarak nitelendirilmektedir (Fisher, 2001:2; Lipman, 2003:207) . Eleştirel düşünen bireyler farkındalık sahibidir. Hem kendi bakış açılarını ifade etmeye çalışır hem de başkalarının bakış açılarını da düşünerek anlamaya özen gösterirler. Sadece duygulara değil, gerçeklere de dayanarak sonuca varırlar**.** Başkalarının deneyimlerini ve görüşlerini anlar ve farklı özelliklere sahip kişilerle de rahatlıkla çalışırlar. Bu kişiler direk savunmaya geçmek yerine karşısındakini dinlemeyi tercih eder, insanları susturmaktansa onları ikna etmeye çalışırlar (Minnich, 2003:19-20; Islam, 2015). Buradan da anlaşıldığı üzere EDB sıradan, olağan ve başıboş bir düşünsel etkinlik değildir. .

EDB ve kültür ilişkisi: Türk kültürünü yansıtan "söz büyüğün'' yaklaşımı EDB'nin karşısında duran bir engel olarak görülmektedir. Evde aileleri, okulda öğretmenleri tarafından düşünmelerine fırsat verilmeden ve kendi kararlarını almayı deneyimlemeden yetiştirilen bireylerde, söyleneni sorgulamadan kabul etme eğilimi görülmektedir. Bu anlayışı içinde yetişen çocukların düşünme odaklı bir eğitim sistemi içerisinde oldukça zorlandıkları söylenebilir. Bu anlayışla yetiştirilen bireylerde EDB'ye rastlamak oldukça güçtür. Bu durum iş hayatına atılan bireyleri sorumluluk ve inisiyatif alma konularında olumsuz etkilemektedir

> *Aslında kendileri çözüm üretmiyor. Zaten en ufak bir şey de ailelerinin çözümü onlar için üreteceğini düşünüyorlar. Kesinlikle aileler de yanlış yönlendiriyor. Yoruldum dediklerinde aman çalışmayıver kızım, yorulduysan aman gitmeyiver, ya olur mu gitme demek. Sen yarın öbür gün yanında olmayacaksın bunların. Halihazırda işin var burada kendini ilerlet demek yerine. […] Ailelerin de birazcık maddi durumu iyi ise ısrar etmiyorlar, çalışma evde otur şeklinde (Yönetici-1).*
>
> *"İnsanlar bu kültürden gelmiyor. Bizde babanın dediği doğrudur bizim kültürümüz bu. Baba bir şey söylediğini itiraz edilmez. Öğretmeniniz bir şey söyledi mi itiraz edilmez" (Yönetici-6).*
>
> *"Çocuk nerede öğrenecek? Ailede de yok. Çünkü anne-babalarda bu şekilde yetişmemişler.[…] Bununla ilgili deyimler bile var. Hani aman çok çok düşünme! Merak kediyi öldürdü! Düşün düşün sonu kötüdür işin" (Koordinatör-1)!*

Çocuk tabi bu zamana kadar okula ve öğretmenine Türk çocuğu %100 itaat ve güvenle geldiği için çok şaşırıyor. […] Çocuk şartlı düşünmeye odaklanarak gelir elimize. Buda şudur: Süt faydalıdır, süt faydasızdır. Şimdi bu artısı ve eksisi olarak düşünerek gelir çocuk. Şöyle bakmaz olaya. Bir olaya farklı yönden bakmak karşı görüştür tezi olmaz çocukta. Biz TOK hocaları olarak bunu anlatmakta çok zorlanırız yani. Aynı olaya sen sosyolojik açıdan bakarsan, değer yargıları açısından bakarsan toplumun, birde aynı olaya kültürel açıdan bakabilirsin. Kültürün etkilerinin toplumda yerleşik önyargılara etkileri (Koordinatör-2).

Bizim Türk eğitim sistemini de etkiliyor. Öğretmen ne derse doğrudur. Her şeyi bilen odur ve asla karşı gelmemelisin. […] Bu aslında kültüre has bir özellik. Biz işte dediğim gibi şimdi yıllarca mutlak doğruyu aramış, sorgulamaya pek de açık olmayan bir sistemde en çok mutlak doğrunun teorilerden ziyade kuramların, kesin doğruların olduğu derslerde tabi ki bu dersin öğretmeni bu şekilde eğitim gördüğü için kendisi de işte seneler sonra bu bağlantıyı kurmakta zorlanıyor (Koordinatör-5).

Biz daha aileden böyle birileri bizim için bazı şeyleri düşündüğü için ayy bugün soğuk olacak şemsiyeni al. Halbuki bıraksak biz onu o kendi düşünmeye başlayacak. O olacak hepimiz için bu böyle. Birileri bir şey yapınca biz düşünmüyoruz. Düşünmeye de teşvik edilmiyoruz. Ama yabancılar öyle değil. Yabancı arkadaşlarımız var. Onların da çocukları var. Şimdi bir ortamda Türk anneler ile yabancı annelerin şimdi anne olduktan sonra daha çok gözlemleme şansım oldu. Çok sessiz onlar. Onlarda böyle bir şey yok. Anne sürekli anlatmaya çalışıyor bizde. Ama yabancılarda böyle bir şey yok. Zaten söylemiş. İşte şu arabayla gidiyoruz. Çocuk oturuyor. Biliyor annesi zaten söylemiş. Ama biz o ortamda sürekli bak annecim şöyle, bak annecim böyleydi. Biz çocuk için hep düşünüp konuşan taraf biziz. Çocuk dolayısıyla anne düşünüyor, konuşuyor ve buna da aç hep diyor ki hazır gelsin. Hiç sorgulamıyor. Çünkü öyle bir sistemimiz yok. Aile içinde de yok öyle bir sistem (Öğretmen-1).

Yine küçücük bir örnek vereceğim size. İlk zamanki öğrencilerimden bir tanesi. Veli görüşmesindeyiz. Ben şey diyorum veliye biraz daha konuşsa hani potansiyelinin çok iyi olacağını ben tahmin ediyorum ama çok fazla konuşmuyor. Biraz daha sessiz kalıyor hani. Evde diyorum mesela sizde çalışıyorsunuz, herkes işte bir iş dünyasının içinde. Hani evde şey yapar mısınız, tartışmalara girer misiniz? Öğrendiklerini evde yansıtıyor mu? Veli şöyle demişti: Yok hocam o benim yanımda pek konuşmaz. Saygıdan hani susmayı tercih eder. Şimdi bizim böyle bir kökenimiz var zaten. Hani aile yapılarımıza baktığımızda hani önce büyükler konuşur, çocuğa söz düşerse öyle konuşur (Öğretmen-6).

Öğrencilerde geliştirmeye çalışılan düşünme ve karar verme stratejileri genelde içinde bulunulan kültürel normları yansıtmaktadır. Farklı kültürel geçmişe, beklentilere, normlara ve değerlere sahip kişilerin, muhakemeleri, kararları ve sonraki davranışları da farklılık göstermektedir. Örneğin Asyalılar iş hayatlarında Amerika ve Avrupalılara göre daha "önlem alma ve kararları erteleme" odaklıdırlar. Asya ülkelerindeki baskın kültürel yapı, alternatif bakış açılarını kabul etme yeteneklerini sınırlandırmaktadır. Kültürel varsayımların körü körüne kabulü, seçici algıya yol açarak düşünmenin önüne set çekebilmektedir (Akhter, 2019).

EDB gelişimine katkı sağlayan "sorgulama ve tartışma" Batı eğitim kültürünün bir parçası ve bilgiye ulaşmanın önemli bir yolu olarak değerlendirilirken, bu uygulamalar doğu eğitim kültüründe sosyal uyumu bozduğu gerekçesiyle tercih edilmemektedir. Bu nedenle Doğu'da halen EDB'nin karşısında duran bilgi aktarımına dayalı öğretmen merkezli klasik eğitim sistemi uygulanmaktadır (Tweed & Lehman, 2002).

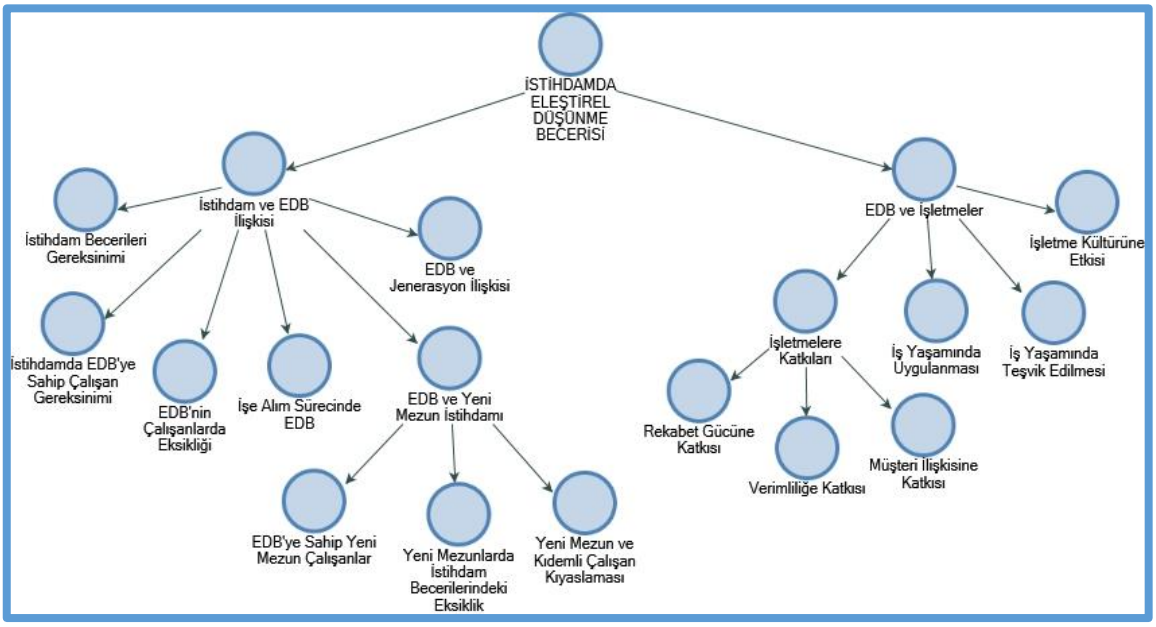
Eleştirel Düşünme Becerisinin İşlevleri temasının katılımcı ve kod sayısı Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6. Eleştirel Düşünme Becerisinin İşlevleri Teması Katılımcı ve Kod Sayısı

	Katılımcı Sayısı	**Kod Sayısı**
EDB Kavramı		
EDB'nin İşlevleri		
Sorgulama	10	10
Analiz Etme	5	5
Yansıtma	9	9
Karşı Çıkma	3	3
Farklı Bakış Açıları Geliştirme	7	7
Geri Bildirim	6	6
EDB ve Kültür İlişkisi	7	11

İstihdamda Eleştirel Düşünme Becerisi

Bu bölüm, araştırmada edinilen veriler ışığında "İstihdam ve EDB ilişkisi ile EDB ve işletmeler" kategorileri altında kurgulanmıştır. Bu yapı Şekil 9'da gösterilmiştir. Yöneticilerin ifadelerinin yoğunluğuna göre hazırlanmış olan kod bulutu Şekil 10'da yer almaktadır.

Şekil 9. İstihdamda EDB Teması Modeli (NVivo 12 Pro Kod-Alt Kod ve Bölümler Gösterimi)

Şekil 10. İstihdamda EDB Temasına Ait Kod Bulutu

İşletmelerin başarısı çalışanların nasıl düşündüğü ve etkileşimde bulunduğunun bir sonucu olarak görülmektedir. Bu bağlamda EDB, işletmelerin önemli bir temel değeri olarak görülmektedir. Tüm meslek grupları ve neredeyse her seviyede çalışan için EDB, sahip olunması gereken önemli bir istihdam becerisi olarak görülmektedir. Örneğin, bir triyaj hemşiresi, eldeki vakaları analiz ederek hastaların hangi sırayla tedavi edileceğine karar verirken, bir tesisatçı, işe en uygun malzemeleri değerlendirmeye çalışmaktadır. Çalışanların olaylara, süreçlere veya müşterilere karşı farklı bakış açıları geliştirme yaklaşımları, problemler karşısında doğru durum değerlendirmeleri yapmalarını sağlamaktadır. EDB'ye sahip çalışanların isabetli çözümler üretebilmeleri çalıştıkları kurumu rakipleri karşısında bir adım öne çıkarmaktadır. Bu beceriye sahip çalışanlar yaptıkları işi sürekli sorgulayarak ve gerektiğinde geri bildirimlerde bulunarak iş süreçlerini iyileştirmeye özen göstermektedir. Bu nedenle son zamanların işe alım sürecinde EDB oldukça aranılan bir beceri olarak ortaya çıkmaktadır.

> *Doktor hemşireye bir tedavi programı verdi o programı uyguluyor hemşire, doktorun verdiği programı uyguluyor. Ama bu insan yapısı herkese aynı etkiyi göstermez öngörülen bir ilaçtır, onun nasıl bir etki yaptığını hemşire izler orada. Yüzünüz soldu mu idrarında, şu şekilde bir sıkıntı oldu mu? Aslında doktorun verdiği ilaç, şunu da diyebilir doktor ona bir ilaç verdi yaptı, ama düşünmez ki doktoru arayıp hocam siz böyle ilaçlar verdiniz de şöyle bir şey görüyorum, hastanın gözleri sararmaya başladı napalım? […] Her daim düşünmek zorundasınız. Her işte aslında bu böyle sağlık sektöründe çok daha önemli sorgularsa hastasını düzenli takip eder, sorgulamazsa nasıl takip edecek doktor da aynı şekilde hemşiresi de aynı şekilde oradaki hizmetlisi de aynı şekilde yardımcı sağlık görevlisi de aynı şekilde. Bilinçli olarak gitmesi gerekiyor ama (Yönetici-1).*
>
> *Bu eleştirel bakış açısı gerçekten çok önemli bir kavram. Dolayısıyla burada da sürekli süreç analizi dijital ortama uyum insanların hayatlarını kolaylaştırma yaptığınız işi sorgulama yaptığınız işi sorgulamaktan öteye de geçip bunu hayata alıp hakikaten daha anlamlı hale getirmek… (Yönetici-3.)*
>
> *"Her seviyede çalışanın her konuda eleştirel bakış açısı getirebilmesi, iş süreçlerinin sürekli iyileştirilmesi, piyasa ihtiyaçları doğrultusunda evrilmesi ve etik kodlara uygunluğun sağlanması açışından hayati öneme sahiptir" (Yönetici-4).*
>
> *On üzerinden cevap vereyim. 10 üzerinden 10 kadar önemli. Bizim bütün çalışanlara verdiğimiz mesaj hep bu. Eleştirel düşünme becerisi şirketin prosedürü, standardı diyoruz. Çalışanlar, müşteri veya kendi sorumlulukları, yeni yöntemler aramak da olabilir. Eleştirel düşünce ile yaklaşıp yeni yöntemleri daha çok su yüzüne çıkarıp onların katkıda bulunmalarını istiyoruz (Yönetici-5.).*
>
> *Hem işyerindeki arkadaşların hem işe aldığımız insanlara bakarken bir kere critical thinking (eleştirel düşünce) sizin dediğiniz gibi bizim için sadece bir problem analiz etme yeteneği veya bir şeylere itiraz etmek değil. Gerçekten herhangi bir setupta (kuruluşta) herhangi bir verilen durumda bir meseleyi nasıl yakalarım, doğruyu nasıl görürüm, nasıl değerlendiririm, nasıl doğrularım ederim. Aslında hatta bir kademe daha öteye gidip*

datanın (veri) da doğruluğunu nasıl doğrularım. Bu gibi yetkinlikler aslında önemli (Yönetici-6).

"Çok bilinmeyenli denklem çözer gibi zaten. Günlük hayatımızda da terslikleri eritiyoruz. İşleri yapıyoruz. Şimdi hal böyleyken hani sorgulamamak, eleştirmemek zaten organizasyonun temel değerlerine ters bir yaklaşım olur" (Yönetici-8).

EDB, doğru ve hesaplı olan bir evi seçmeye çalışan alıcı, en uygun ve başarılı adayı seçmeye çalışan bir seçmen, doğru kariyer adımları atmaya çalışan bir genç, iyi makale yazmaya çalışan bir öğrenci ya da yeni bir teori geliştirmeye çalışan bir bilim insanı için de aynı derecede önemlidir. Eğitim, araştırma, finans, yönetim veya hukuk gibi tüm meslek ve pozisyonlar için net ve rasyonel düşünme yeteneği aranan bir özellik haline gelmiştir. Özellikle de iş rollerinin artan karmaşıklığı göz önüne alındığında bu beceri sürdürülebilir bir kariyer yaşantısının belirleyici bir unsuru halini almaktadır (Double, Clarke & MacCann, 2017).

İstihdam ve EDB İlişkisi

Bu altbölümde, "İstihdam becerileri gereksinimi, İstihdamda EDB'ye sahip çalışan gereksinimi, EDB'nin çalışanlarda eksikliği, İşe alım sürecinde EDB, EDB ve yeni mezun istihdamı ve son olarak EDB ve jenerasyon ilişkisi" başlıkları ele alınmıştır.

İstihdam edilebilirlik becerisi olarak EDB

Yöneticiler istihdam edilebilirlik becerilerini işgücü piyasalarında işverenlerin çalışanlardan bekledikleri bir dizi beceri olarak açıklamaktadır EDB, iletişim, problem çözme ve yaratıcılık gibi istihdam edilebilirlik becerilerinin dijital çağda işletmelerin başarısına öncülük ettiği düşünülmektedir. Bu nedenle işletme yöneticileri kaynakları doğru kullanan, güçlü iletişim kuran, kriz yöneten, süreçleri doğru analiz eden, takım çalışmasına yatkın, sorgulamaktan çekinmeyen ve farklı bakış açılarına sahip bireylerle çalışmak istemektedirler.

Kaynağı doğru kullanan doğru şekilde kendini ifade edebilen iletişim ve yeteneği gelişmiş olan takım becerisine alan sahip olan, krizi yönetebilecek, soru sorabilen, süreçleri analiz edebilen kendi süreciniz dahi olmasa şirketin içerisinde paydaşa değen, yani müşteri tarafındaki paydaşa değen sorunları analiz edip bunları geliştirebilecek şirkete değer yaratabilecek seviyeye getirecek olan insanlar esasında değer buluyor ve kendini ifade edebiliyor (Yönetici-3).

Bizim bütün ihtiyacımız bizlerin şu ana kadar yaptığı şeylerin önümüzdeki dönemde nasıl değişeceği ile ilgili sorgulayıcı kritik düşünen, farklı fikirlere farklı kültürlere, getirdiği o fikir diversitesine (çeşitliliğine) destekte bulunan ve yaratıcı yapıcı düşüncelerle bunları

bir takım çalışması halinde belli problemleri neticelendirebilen bir çalışma gücü isteğimiz var (Yönetici-5).

İstihdam edilebilirlik becerileri, bireyin seçtiği meslekte daha başarılı ve güvende olmasını, kendisine, işgücüne, topluma ve ekonomiye faydalı olmasını sağlayan bilgi ve beceri donanımı ile ilgilidir. Bu beceriler mesleki bağlamların ötesine geçmeyi hedefleyen ve her mesleğe uygulanabilir temel becerilerdir (Lawrence, 2002; Yorke, 2017). İstihdam edilebilirlik becerileri için literatürde "yaşam becerileri", "yumuşak beceriler" *(soft skills)* veya "sosyal beceriler" kavramları da kullanılmaktadır. Bu beceriler, ideal çalışanı, standart çalışandan ayıran önemli bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır (Manpower Group, 2016). 21. yüzyıl işgücü piyasasında, istihdamda olabilmek ve kalabilmek için hangi becerilere yatırım yapılması gerektiği son zamanlarda büyük önem kazanmaktadır. Becerilere ilişkin planlamalar, hem işgücü piyasalarını daha nitelikli hale getirmekte hem de ülkelerin kalkınmalarını desteklemektedir. Bu nedenle bu beceriler 'istihdam dostu' olarak nitelendirilmektedir (International Labour Organization, 2020).

İstihdamda EDB'ye sahip çalışan gereksinimi

EDB birçok meslek için geliştirilmesi gereken net rasyonel ve üst düzey düşünme şekli olarak görülmektedir. Yöneticiler EDB'ye sahip kişilerin istihdamını oldukça önemsemekte ve bireylerin daha iş hayatına atılmadan önce bu beceriyi kazanmaları gerektiği ileri sürülmektedir. Ancak EDB'yi hizmet içi eğitimlerle kazandırmaya çalışmak oldukça zaman almakta ve arzulanan sonuçları doğurmayabilmektedir.

"%100 lük bir başarı beklemiyoruz ama oransal olarak daha fazla insanın bu becerilerle gelmesi iyi olur" (Yönetici-2).

Biz gönül ister ki hazır gelsin keşke kendi bünyemiz içerisinde bizi gerçekten çok yormadan çabuk adaptasyonu sağlayabileceğimiz bireylerle yol yürüyelim. Burada bulunduğu pozisyonu kabul etme yönünde sürekli sorgulayan ve kendini geliştirme noktasında da çaba sarf eden insanlar bir yerlere gelebiliyor. Yetişerek gelmeleri tabii ki bizim hayatımızı kolaylaştırır. İki sene vermek zorundayım bir insanın gerçekten bana her şeyi ile bir bütün olarak sırtımı dönüp "Evet sen bu işi yapabilirsin ve sana güveniyorum" diyebileceğimiz süre minimum iki yıl (Yönetici-3).

"Her zaman eleştirel bir gözle biraz daha detaylı incelenerek yapılan işin kalitesinin arttırılması hepimizin tüm yöneticilerin beklentisi" (Yönetici-7).

Niye sen hiç sorgulamıyorsun? Sesin niye hiç çıkmıyor diyerek aslında insanlar birbirlerini de tekrar eleştirmiş oluyorlar. Bu da istenmeyen bir konu içeride. Hani bir kimsenin toplantıda sesini çıkartmaması, işte bir konuyla alakalı brainstormingin (beyin fırtınası) katılmıyor olması. Bu kişi için net bir eksi puan (Yönetici-8).

İşe alım sürecinde EDB

İşverenler, işe alım sürecinde EDB'nin aranan bir kriter olduğunu ve mülakatların genelde EDB düzeyini ölçen sorulardan oluştuğunu belirtmektedir. Ancak başvuran adayların çoğunda EDB'nin istenilen düzeyde olmadığı dile getirilmektedir.

> *Fikir üretmekle ilgili, düşünmekle ilgili yorum yapmak işe alım sürecinde bütün personelleri aynı şeyi söylüyorum ben bilemem tabii ki medikal tedavi nedir ama mantıken düşünürüm derim ki doktor sana bir tedavi verdiği zaman lütfen sadece doktor verdi, ben bunu yapayım diye ilgilenme, ya da hasta hizmetlerinde yöneticiniz bunu sana verdi neden yaptığını bir sor, ne oluyor sonucunda nasıl gidiyor, nasıl izlemem gerekiyor sorman lazım (Yönetici-1).*

> *Eleştirel düşünce becerisi bizim için işe alımda en öncelikle kriterlerden biridir. […] Mülakat aşamasına kadar gelen adayların, birikim ve donanım açısından ortalamanın çok üzerinde olduğunu düşünüyorum. Buna rağmen eleştirel düşünce becerisi bireyden bireye çok değişiyor (Yönetici-4).*

> *İş alırken insanları bu şekilde alma ve bu çerçevede eğitmeye çalışıyoruz.[…] Mülakatta standart çok sorduğumuz bir soru ile alakalı biraz tespit etmeye çalışıyoruz, orada şöyle bir anekdot oluşturuyoruz bir sunum hazırladınız önemli bir konu, bir ay çalıştınız, çok detaylı baktınız hatta son bir haftada gece gündüz mesai yaptınız ve geldik oturduk konuşmaya başladık sunumu ben izliyorum ondan sonra 5.-6. slayt diyorum ki bu olmamış zaten kötü bir günündeyim, çıkıyorum gidiyorum ne yaparsınız diyorum adaya. Çok üzülürüm diyen öyle olur böyle olur anlamaya çalışırım orada aradığımız bir tane cevap var aslında .gelip size sorarım demesini bekliyoruz (Yönetici-6).*

Yakın tarihte 400'den fazla kıdemli insan kaynakları uzmanı ile yapılan bir araştırmada, EDB önümüzdeki beş yıl içinde istihdamın ihtiyaç duyacağı en gerekli beceri olacağı bulunmuştur (Tripathy, 2021:4).

EDB'nin çalışanlarda eksikliği

Sektör yöneticileri çalışanların EDB'den yoksun olduğunu belirterek operasyonun genelde birkaç kişinin üzerinde döndüğünü, çalışanların büyük bir kısmının sadece denileni yapan "uygulayıcılardan" ibaret olduğunu düşünmektedir. Çalışanlar çoğunlukla iş süreçlerini sorgulamadan hareket etmekle beraber,denilenin ya da verilen görevin dışına çıkamamaktadır. İş süreçleri ile ilgili tüm detayların yöneticiler tarafından hazır verilmediği sürece yapılamaması ya da yapılmak istenmemesi işletmeler için büyük bir sorun olarak görülmektedir.

> *"Geliyor ve gidiyor aslında. Her gün aynı şeyi yapıyor aslında niye ben bunu yapıyorum bunun sonunda peki ne olacak hiçbir sorgulama yok neredeyse" (Yönetici-1).*

Şirketler 50 ila 100 tane insanın üzerinde dönüyor kalan herkes operasyoncu.[…] Çok net söyleyebilirim ki sorgulayabilen, sonuç üretebilen, verdiğinizde unutabildiğiniz, bu niye böyle diye işe bakabilen insan sayısı çok az. Benim kendi ekibimden de pay biçebilirim 30 kişide toplasanız 4 ya da 5 kişinin böyle bir yeteneği var. Bankaya da uygularsak yüzde on yüzde yirmi gibi kabaca bir hesap yapabiliriz. […] Söyleneni kabul etmemek bu aldığın bilgi kesin doğru mudur, doğrudur bu kesin demeyecek bir crosscheck (çapraz kontrol) yapacak 2. 3. kaynaktan bu veriyi kontrol edecek çok az insan var (Yönetici-2).

"Maalesef arkadaşlar hayatı çok sorgulayan veya çok soru soran yapıyla gelmiyorlar bize, biz onlara işi öğretip biz onlara sorulması gereken soruları aktarmaya çalışarak farkındalık yaratmaya çalışıyoruz"(Yönetici-3).

Bizim mülakatlarından oransal olarak söylersem yüzde on ya da on beş derim Ben yani kafadan gelen bir aday da bunu görme ihtimalimiz yüzde on-on beş. 8 - 10 mülakat yapıyoruz Bir veya iki kişide çıkıyor böyle bir yaklaşım. Ama en azından yakın olanlar oluyor onları da alıp eğitmeye çalışıyoruz (Yönetici-6).

Yani şunlarla karşılaşıyor muyuz evet bir iş veriyoruz tasarım olarak işi veriyoruz tasarım olarak bunun geliştirilmesi gerektiğini söylediğimizde de sadece söylediğimiz kadarının yapıldığını görüyoruz. […] Çok basit bir hata diyeceksiniz belki, hani eleştirel düşünce ile bir yazının tamamlanması ama burada biz devletle çalışıyoruz proje üretiyoruz sürdürülebilirlik raporu yazıyoruz prosedürler yazıyoruz. Bu benim için çok önemli çok detay bir nokta ama çok basit bir doküman düzenlerken bile o detayların gözden kaçtığını fark ediyorum yani hep son kontrol noktası olmak durumunda oluyoruz (Yönetici-7).

Şirketlerin büyük bir bölümü çalışanların EDB'den yoksun olduğunu belirtmişlerdir. EDB'den yoksun olan çalışanlar ellerine geçen verileri sorgulayıp, analiz etmeden doğru olduğunu varsayma eğilimi göstermektedir. Oysa bu iş yapış şekli bugünün rekabet ortamında organizasyonları büyük tehlikeye sokmaktadır. Aynı şekilde yeni mezunlarda iş dünyasının ihtiyaç duyduğu bu beceri karşısında hazırlıksızlardır. Bilişsel becerilerinin sınırlı gelişimi, iş dünyasında az sayıda lider çalışan olmasına yol açmaktadır (Bates & Byrne, 2012).

EDB ve yeni mezun istihdamı

EDB ve yeni mezun istihdamı, "EDB'ye sahip yeni mezun çalışanlar, Yeni mezunlarda istihdam becerilerindeki eksiklik, Yeni mezun ve kıdemli çalışan kıyaslaması" başlıkları altında ele alınmıştır.

EDB'ye sahip yeni mezun çalışanlar: EDB düzeyinin yeni mezunlarda daha yüksek olduğu yöneticiler arasında ortak bir kanıdır. Yeni mezunların problem çözme kabiliyetleri, takım çalışmasına yatkınlıkları ve kendilerini ifade etme becerileri oldukça memnun edicidir. Bununla birlikte yeni mezunlar iş süreçlerini çekinmeden

sorgulayabilecekleri ve fikirlerini rahatlıkla dile getirebilecekleri iş ortamlarını tercih etmektedirler.

> *Yeni mezunlarda eleştirel düşünce eskiye göre biraz da artmış durumda. […] Yeni mezunlar da durum daha da iyiye gidiyor. Critical Thinking (Eleştirel Düşünme) ile beraber sorgulama onun yanında team work (takım çalışması) ve işi sonuca ulaştırabilme, problemi çözme kabiliyetleri, takım çalışmasına yatkınlıkları, verdiğiniz problemi bir noktada eleştirel düşünce ile farklı düşüncelerle yaratıcı düşüncelerle sonuca ulaştırmanın gün geçtikçe arttığını hissediyorum (Yönetici-5).*

> *Özgür büyüyen bir jenerasyon oldu, son jenerasyon. Ve bu arkadaşlar hakikaten geldiklerinde çokta rahatlıkla kendilerini daha ilk çocukluk çağından beri kendini ifade edebilir durumda oluyorlar. Ve şey durumda değil sorgulamadan iş yapmak, işte belli bir süre çok sıkıntılı olsa da belli zorluklara işte göğüs germek. Ve bunun arka planındaki işte amacı sorgulamadan belki hani gözü kapayıp işi yapmak gibi kavramları yok. Tamamen her şeyi sorgulayabilip her konuda yorum getirebilmek istiyorlar. Ve dediğim gibi bu temel motivasyon yani para beklenti değil burada. Statü değil. Bunu verdiğimizde görüyoruz ki ekip toplantılarında mesela çok rahatlıkla gördüm. Bu sorgulamanın önü kapandığında hemen demoralize oluyorlar. Yani bu bahsettiğim yaş grubunda işte. Hep 20-21-22, 26-27 arası diyeyim yaş grubu (Yönetici-8).*

Yeni mezunlarda istihdam becerilerindeki eksiklik: Sektör yöneticilerin büyük bir bölümü yeni nesil çalışanların "kendine güven, farkındalık, ve sebat" gibi istihdamın ihtiyaç duyduğu becerilerden yoksun olduğundan yakınmaktadır.

> *Yeni nesil maalesef çok akıllı çocuklar, çok akıllı gençler, her şeyi biliyorlar ama düz ilerliyorlar. Özellikle sağlık sektörü için söylüyorum fikir üretmekte biraz zayıflar, üretmiyorlar fikir. Bir de şeyin farkında değiller biz her şeyi yapabiliriz. Bizim gücümüz varın farkında değiller yani böyle kendilerine mi güvenmiyor,ya da bize bir iş verildi bunu yapalım gerisini düşünmeyelim sonrasında ben örnek veriyorum hemşire olarak başladım ya da hafta hizmetlerinde sekreter olarak başladım dediğinde ben onların hepsine şunu söylüyorum. Yarın siz işletme direktörü olabilirsiniz, genel müdür olabilirsiniz, CEO olabilirsiniz olmamanız için hiçbir engel yok bunu söylediğimde gözlerindeki şeyi göremiyorum evet olabilirimi göremiyorum. Çok üzülüyorum hepsine aynı şeyi söylüyorum hepsine anlatıyorum ama o inançla gelmiyorlar belki de Türkiye genelindeki sisteme inançsızlıklarından da olabilir. Türkiye'nin genel şartlarından olabilir. o inançla gelmiyorlar. Ben istiyorum ki inançla çalışmaya başlasınlar. Bugün veznede başladım yarın en tepe benim için zor değil demeleri gerekiyor. Öyle bir eğitim de vermiyorlar her şeyi yapabilirsiniz eğitimi vermiyorlar. […] Çaba sarf etmeleri gerektiğini bilmiyorlar bizim bu hayatta amacımız ne olursa olsun çaba sarf edelim muhakkak ki bunun meyvesini toplayacağız demiyor kimse. Bugünü kurtaralım, bu gün çalışalım (Yönetici-1).*

> *"Yeni gelen nesilde sabır yok. Yeni gelen nesilde soru sorma yok. Yeni gelen nesilde yaptığı işin anlamını sorgulama yok. Bir işim olsun bakış açısı var" (Yönetici-3).*

> *"Yeni mezunların yeteri kadar bu beceri ve birikimle donatıldığını sanmıyorum" (Yönetici-4).*

Yeni mezun ve kıdemli çalışan kıyaslaması: EDB düzeyinin kıdemli çalışanlara oranla yeni mezunlarda çok daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Sektör yöneticileri bunun jenerasyon farkından kaynaklanabileceği gibi, kıdemli çalışanlarda zaman içinde oluşan motivasyon kaybının da buna bir etken olabileceğini düşünmektedir. Yeni mezunların özellikle iş ve hayat dengesi kurma konusunda oldukça hassas oldukları, bu dengeyi kuramayacaklarını düşündükleri iş ortamlarından kolayca vazgeçebildikleri gözlemlenmektedir. Ayrıca yeni mezunların yine kendilerini rahatça ifade edemedikleri ya da iş süreçlerini sorgulamalarının hoş karşılanmadığı iş ortamlarını değiştirme eğilimi gösterdikleri belirtilmektedir.

> *Şimdi eskiye göre kıyaslarsak gün geçtikçe eleştirel düşünce ile daha donanımlı kişiler mezun oluyor gibi ben hissediyorum, bizlerin gözlemi bu yönde. Yeni aldığımız kişilerde gün geçtikçe belki jenerasyonel bir şey de olabilir bu, yani jenerasyon çalışmalarına da bakmak lazım ama sorgulaması daha fazla direk kabulünden ziyade sorguladıktan sonra eleştirel düşünüp kabulü veya onu özgü katkısı biraz daha fazla oluyor gibi yeni mezunların son zamanlarda. Ama yeterli midir, yani çok daha iyi olabilir, tabii biz global bir firma olduğumuz için bunu global kıyaslama imkanı da buluyoruz. Bu kıyaslamalar sizlerin yaptığı gibi akademikten ziyade tecrübesel olarak kıyaslamalar oluyor. Gözlemlerimiz oluyor. […] Eski çalışanlar motivasyon da azaldığı için mi acaba bu yetkinliklerini daha fazla kullanmıyorlar. Bu da bir soru işareti. Çünkü bir firmada uzun süre çalışmak aynı yeni mezunun bir firmaya ilk başlangıcı kadar heyecan ve istekli olmayabilir. Çünkü o yolda çok fazla demoralize edebilecek etmenlere maruz kaldığınız için o yetisini kaybetmemiş oluyor. Eskiler ise belki onu hayata geçirmekte gerekli motivasyonu bulamadığından da bunu hissediyor olabiliriz organizasyonda. Ama neticede gözlemim yeni mezunlar da biraz daha gün geçtikçe arttığı yönünde" (Yönetici-5).*

> *"Oransal baktığımda yine gençlerde daha çok görüyorum bunu çünkü en azından biraz daha fazla eski mezunlara göre" (Yönetici-6).*

> *Statükoyu sorgulayan ve sürekli yaptığı işin gerekliğini sorgulayan bir work life balance (iş-hayat dengesi) arayan işte cooperate wellbeing (kurumsal iyi olma) konularıyla alakalı çok hassasiyetle yaklaşan ve sırf bu sebepten işini seçen değiştiren veya istifa eden çok ciddi bir iş gücü var piyasada (Yönetici-8).*

EDB ve jenerasyon ilişkisi

Sektör yöneticiler iş yaşamındaki kuşak farklılığının çok net bir şekilde hissedildiğini dile getirmektedir. Yöneticilerin büyük bir bölümüne göre EDB düzeyinin en yüksek olduğu nesil Z kuşağıdır. Bunun durumun Z kuşağının sosyal medya ve teknoloji kullanımına daha aşina olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bununla birlikte Z kuşağının daha sabırsız, krizleri yönetmekte oldukça dirayetsiz ve aidiyet duygusuna sahip olmadığına da değinilmektedir. X kuşağında ise durum biraz daha farklıdır. X kuşağı entelektüel donanıma sahip ve dirençli bir nesil olarak

değerlendirilirken, EDB düzeylerinin kendinden sonraki kuşaklara oranla daha zayıf olduğı düşünülmektedir. Y kuşağı ise daha ortada kalmış bir nesil olarak değerlendirilmektedir. Bu kuşağın entellektüel birikimi X kuşağına göre daha zayıfken, düşünme becerileri oldukça iyi seviyededir. Ancak Y kuşağı Z kuşağı gibi çabuk sıkılan ve dayanıksız bir nesil olarak görülmektedir.

> *Z kuşağında evet bir tık daha fazla çünkü, hep vuruyoruz sosyal medya veya işte online toollara(çevrimiçi araçlar) kötülüyoruz. Bence çok da negatif etkisi var doğru ama bence Z kuşağı çok fazla bunlarla yetiştiği içinde doğrunun birden fazla olabileceğini bakış açısının birden fazla olabileceğini birinci elden yaşıyorlar. Eğitim sistemi onlara vermese de sosyal medya hayat onları biraz bunu öğretiyor bazen işte doğru varsayıp tweet attıkları bir konunun sonradan aslında bir dezenformasyon olduğunu görünce böyle konularda onlar biraz daha tedbirli, biraz daha naif değiller, daha dikkatliler daha farkındalar. Gözleri biraz daha açık doğru veriye ulaşmak anlamında (Yönetici-6).*
>
> *Zayıflar sabırsızlar en ufak bir dirençte çabucak yıkıyorlar en ufak eleştiriye gelemiyorlar, hata yapıyorsa zaman zaman hatasının sonuçlarına varıncaya kadar anlattığımızda gözyaşı dökebiliyor yani. Z kuşağı hala bu konuda zayıf. Z kuşağının aidiyeti yok, Z kuşağı sıkıya gelmiyor. Z kuşağı sorgulamıyor, risk almıyor. Kriz ortamında da gerçekten yanımızda hissettiren bir kuşak yok yanınızda (Yönetici-3).*
>
> *X kuşağı biraz daha entellektüel bilgiye sahip ancak 1980 döneminde yaşadığımız siyasal ortam nedeniyle çok fazla eleştirisel düşünemiyoruz, düşünüyor olsak bile çok fazla sorgulamıyoruz. Y kuşağı biraz daha arada entellektüel bilgi daha zayıf ama bununla birlikte düşünme yetenekleri daha yüksek fakat biraz daha sorunları çözemedikleri zaman mutsuz oldukları zaman kaçmak durumundalar, yani kaçmayı tercih ediyorlar. Çok mücadeleci değiller. […] X kuşağına baktığımızda sabır ön planda çalışarak bir şeyleri yapmaya çalışıyor ama Y kuşağı bu noktada biraz daha sabırsız. […] Doküman yine taslağını hazırlamışız düzeltilmesini istiyoruz sadece düzelt dediğimiz kanalı düzeltilmiş. Maalesef özellikle Z kuşağında yaşadığımız sıkıntılardan biri bu. X Y kuşağı bu anlamda daha dikkatli. Y kuşağı daha sabırsız .Kuşaklar arasındaki geçişi çok net görebiliyoruz ama Z kuşağı Bu anlamda biraz daha dikkatsiz . […] Z kuşağında eleştirel düşünce çok daha iyi. Kendilerini ifade yetenekleri çok yüksek, özgüvenleri çok yüksek, sadece sabırlı değiller,beklenti yüksek. […] Yeni mezunlar X ve Y kuşaklarına göre çok daha eleştirel düşünme becerisine vakıf olarak işe başlıyorlar (Yönetici-7).*

Son zamanlarda yapılan araştırmalarda Z kuşağının kendinden önceki kuşaklara göre daha akıllı ve pratik olmalarına rağmen mücadeleden hoşlanmadıkları ortaya çıkmıştır. Bu kuşak cesur olduğu için daha girişimcidir ve liderliği ele almayı sevmektedir. X kuşağı ise yönetimle aynı fikirde değilse, fikirlerini dile getirmekte kendinden sonraki kuşaklara oranla daha fazla zorlanmakta ve kararları sorgulamadan kabul etme eğilimi göstermektedir. Y kuşağı ise değişiklikleri kolayca kabul etmektedir. Bu kuşak bugün için yaşmayı sever ve uzun dönemli plan yapmaktan hoşlanmaz. Bununla birlikte Y kuşağının çoklu göreve (multitasking) diğer kuşaklara göre yatkın olduğu belirtilmiştir (Harvard Business Review, 2017).

EDB ve İşletmeler

Bu altbölüm, "EDB'nin işletmelere katkıları, iş yaşamında uygulanması, iş yaşamında teşvik edilmesi ve son olarak işletme kültürüne etkisi" başlıkları altında kurgulanmıştır.

EDB'nin işletmelere katkıları

EDB'nin işletmelere katkıları "Müşteri ilişkisine katkısı, Rekabet gücüne katkısı ve Verimliliğe katkısı" altında toplanmıştır**.**

***Müşteri ilişkisine katkısı*:** EDB sahibi çalışanlar, müşterilerin ihtiyaçlarını veya sıkıntılarını, daha onlar dile getirmeden fark ederek farklı çözüm önerileri geliştirebilmektedir. Onlar tüketiciyi her açıdan kavramaya çalışmakta ve farklı tüketici gruplarına kolaylıkla hitap edebilmektedir. Bu beceriye sahip çalışanlar yaptıkları işin kalitesini ve verimliliğini artırarak işletmelerini çetin rekabet ortamında bir adım öne taşımaya yardımcı olmaktadır.

> *Rutine gelemiyorsunuz, bugün rutin işim sadece konteyneri sahaya taşımak veya bugün sadece müşterilerin sıkıntılarını sorunlarını dinlemek değil müşterilerin sıkıntılarını sorunlarını onlar daha söylemeden bildirmeden önce görüp bunu dijital ortama taşıyıp müşteriden sorun gelmeden önce onlara çözün sunabilmek önemli.Yani bir sonraki aşamaya geçmek gibi… İşte kalitenin aslında hedeflerinden bir tanesi de budur yani. Müşterinin beklentilerini öngörüp onlar size gelmeden ona servis hizmeti desteği sağlayabilmek. Sizi zaten bu taşır ileri noktaya (Yönetici-3).*

> *Piyasa rekabetinde güç katmakta, tüketiciyi her açıdan kavrayabilme ve anlama becerisi kazandırmaktadır. Farklı tüketici gruplarına hitap edebilmek, onları anlamaktan geçer ve bu da tek bir bakış açısını geçersiz kılar. […] Eleştirel bakış açısının önemli bir zenginlik olduğuna ve daha iyi iş sonuçları elde etmekte temel bir araç olduğuna inanıyoruz. Özellikle hızlı tüketim maddeleri sektöründe tek bir tüketici tipi olmadığından, tek bir bakış açısı da olamaz. Başarılı yöntemlerin bile eleştirel gözle irdelenmesi yeni tüketicilere ve müşterilere ulaşmamızı sağlayacaktır (Yönetici-4).*

EDB'ye sahip çalışanlar, empatik müşteri hizmeti sunma konusunda çok daha iyi performans gösterirler. Özellikle yüksek stresli anlarda, müşterilere, kullanıma hazır çözümler bulma konusunda eşsiz bir yeteneğe sahiptirler. Karmaşık veya tartışmalı durumlara kolayca çözüm bularak müşterilerinin ve dolayısıyla şirketlerinin çıkmaza girmesine müsaade etmezler (Provide Support, 2018).

Rekabet gücüne katkısı: Sektör yöneticileri, EDB'yi rekabet ortamının ve şirket kültürünün önemli bir gücü olarak görmektedirler. Sektörde ve uluslararası pazarda

ayakta kalabilmenin yolu, kendini sürekli yenilemekten ve alışılagelmiş davranışların dışına çıkarabilmekten geçmektedir. EDB, bireyleri ve şirketleri mevcut alışkanlıkların dışına çıkarmakta ve inovasyona yönlendirmektedir. Çalışanlar eleştirel bakış açısı ile iş süreçlerini daha doğru değerlendirebilecekleri gibi hız, kalite ve verimlilikte rakiplerine fark atabilecektir. EDB, sağladığı bu kazanımlar bakımından şirket kültürünün yapı taşı olarak görülmektedir.

> *"Birisinin söylediği ve kalan herkesin ne kadar da güzel düşünmüşsünüz dediği bir kültürde inovasyonun ya da ileriye gitmenin mümkün olması kolay değil" (Yönetici-2).*

> *Sürdürülebilir iş sonuçları elde etmek ve kalıcı olmanın temel prensiplerindendir. Bu nedenle de şirket kültürünün bir parçası olmalıdır. […] Çalışanlar tarafından iş süreçlerine getirilecek eleştirel bakış, doğru değerlendirildiğinde hız, doğruluk ve kalite anlamında rekabette öne geçmemize yardım edecektir (Yönetici-4).*

> *Statükoyu değiştiren, mevcut alışkanlıklarını yıkan distruptive (yıkıcı) bir model. Şimdi bu modeli biz şey olarak işte hiç alışılagelmemiş bir yeni özellik olarak bir product (ürün) olarak piyasaya sunduk ama bizim halen piyasada lider olarak devam edebilmemizin ve bir taraftan uluslar arası arenada da başarılı olarak başlamamızın bir sebebi kendi kendimiz de sürekli distruptive (zorlayıcı) ediyor olmamız (Yönetici-8).*

EDB'yi işyerlerinde uygulayabilen çalışanlar ve liderler, sürekli değişen pazar ve artan rekabet ortamına daha iyi adapte olabilmektedirler. Bu özelliğe sahip çalışanlar, aynı zamanda güçlü bir ekip ruhu ile hareket etmektedirler (Double, Clarke & MacCann, 2017).

Verimliliğe katkısı: Doğru kişilerin istihdamı işletmelerin verimliliğini artıran unsurlardan biridir. Eleştirilerek ve sorgulanarak geliştirilen iş süreçleri verimliliği artırmaktadır. Bu sebeple sektör yöneticileri bu özelliklere sahip adayları istihdam etmek istemektedir.

> *Bizim istediğimiz bu yani biz insanlara gerçekten bunu söylüyoruz ben olayım ya da işte fabrikada fabrika müdürü olsun bir şey yap dediği zaman eğer kafanıza yatmayan bir şey varsa bunu sorun yapmadan önce, gerçekten böyle, yanlış anlamış olabilirsiniz, o kişi yanlış bir şey istiyor olabilir yani tamamen bir communicationdan (iletişimden) kaynaklanan yanlış bir yorum yapmış olabiliriz. Yani biz yönetici olduğumuz için her şeyi doğru yorumlayacağız diye bir şey yok. Yanlış da yorum yapıyor olabiliriz ve sizin söyleyeceğiniz en ufak bir şeyle uyanabiliriz. Bu bize ciddi zaman ve para kazandırabilir. […] Fabrikadaki veriyi nasıl yorumluyor ne yapıyor, evet KPI'lar var ama bir KPI (Temel Performans Göstergesi) kötüye gittiğinde bunun köküne gerçekten inebiliyor mu?. Tabii ki çok standart setler var artık yani üretim dediğimiz çok eski pratik olduğu için, ama yine de yeni bir problemle karşılaştığında nasıl çözüldüğü önemli aslında (Yönetici-6).*

Bir katma değer ortaya çıkması gerek. Ama bununla beraber de doğru insanları aldığınızda doğru sorgulamaları da yapabiliyorlar. Bu biraz tabi şeyle alakalı yani biraz burada krediyi ekibime veriyor olacağım. Hakikaten doğru kişileri aldığınızda doğru eleştirileri getirip işi geliştirebiliyorlar (Yönetici-8).

EDB'ye sahip çalışanlar bir hedefe ulaşmanın en hızlı yöntemini düşünmekte, hatta bunun için kısayollar keşfetmeye çalışmaktadır. Eleştirel düşünürler *"daha çok değil, daha akıllıca çalışmak"* ifadesini somutlaştırmaktadır. Onlar, verimlilik ustalarıdır (Islam, 2015).

EDB'nin iş yaşamında uygulanması

İşletmeler çalışanların fikirlerini rahatça dile getirmeleri için anketler, toplantılar, çalıştaylar gibi açık iletişimin rahatlıkla sağlanacağı çeşitli sosyal alan ve uygulamalar geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu sosyal ortamlarda hedeflenen en alt seviyeden en üst seviyeye kadar tüm çalışanların fikirlerini ve deneyimlerini birbiriyle paylaşarak farklı ve çoklu bakış açıları geliştirilmeleridir.

Bu sene içinde odaklandığımız straight talk (karşılıklı sohbet) kampanyası, çalışan ile yöneticisinin arasında, iki yönlü ve açık bir iletişim köprüsünü kalıcı kılmayı hedeflemektedir. Bu çerçevede her seviyedeki çalışan, işle ilgili her konudaki düşüncesini serbestçe ifade eder ancak karar, görüşleri dinledikten sonra konunun sorumlusu/lideri tarafından alınır. Şirketin genel politikaları hakkındaki çalışan eleştirileri ise yıllık veya dönemsel olarak yapılan anketler, workshop'lar ve toplantılar aracılığı ile alınır ve değerlendirilir. Bunların sonuçları uygun biçimde anonimleştirildikten sonra birim yöneticileri ile paylaşılır ve aksiyon planları çıkarılır.[…] Kişisel konular ve şikayetler ya da ihbarlar içinse özel kurulmuş hatlar vardır ve buradaki başvurular, başvuru sahibini incitmeyecek, ortaya çıkarmayacak şekilde, bağımsız araştırma ekipleri tarafından yürütülür (Yönetici-4).

Bizde serbest saatlerde insanların işte saat 4 gibi başlayıp akşam 9' lara, 10-11' lere kadar köy meydanı dediğimiz bir açık iletişim ve sosyalleşme ve bir yandan da açık toplantı alanlarımız var ofis içinde. Buralarda işte kurucularla beraber yemek yerken birbirimizi sınadığımız, challenge ettiğimiz, farklı fikirleri çarpıştırdığımız öyle bir yer düşünün amfi tiyatro alanı gibi. Kurucular ortada sahnede, bizde şeylere topografik bir alan oturmuş bir vaziyetteyiz ve beraber fikirler üzerine istişare ettiğimiz seanslar yapıyoruz. […] Teorik olarak eleştirel düşüncemiz gibi bir şeyimiz yok ama aslında bakarsanız bütün bu şeyler, serbest düşünce ortamları insanların mesela insanların kendi hayatlarında keyif aldıkları ve hatta bir adım öteye götürüp belki hobi olarak uğraşıyor olabilirler veya profesyonel mana da bir uğraşları olabilir. Çıkıp bu işte biraz önce size bahsettiğim köy meydanı alanında eskiden, şimdi de zoom üzerinde bir araya gelip, diğer ekip arkadaşlarıyla, çalışma arkadaşlarının anlatabilecekleri imkanlar veriyoruz. Mesela ben hiç Japonya'ya gitmedim ama teknoloji ekibimizden bir arkadaşım işte 1,5 yıl Japonya'da yaşamış. Deneyiminden çok şey öğrendim işte. Bir arkadaşımız freezbe milli takımında oynuyor. Oradan freezbenin profesyonel bir spor olduğunu öğrendim (Yönetici-8).

EDB'nin iş yaşamında teşvik edilmesi

İşletmeler, takım çalışmasına yatkın, geri bildirim vererek birbirini destekleyen ve geliştiren**,** duyduğunu sorgulamadan kabul etmeyen ve gerektiğinde şeytanın avukatlığını yapabilen çalışanlara ihtiyaç duymaktadır. Sektör yöneticileri, tüm çalışanların geri bildirimini önemsemekte ve personeli bu konuda cesaretlendirmek adına uygun ortam ve uygulamalar geliştirmektedir. Ayrıca özgün yaratıcı ve farklı fikirlerin ödüllendirildiği sistemler kurarak çalışanlarını düşünmeye ve üretmeye teşvik etmektedir.

> *"Benim ekibimde mutlaka bir karşı çıkıcı vardır.Mutlaka karşı çıkan bir rolü koyarız şapkalar vardır ya bilirsiniz 6 şapka, birisi karşı çıksın, birisi mutlaka şeytanın avukatlığını yapsın" (Yönetici-2).*

> *Yani birkaç şey yapıyoruz bir tanesi herhangi bir fikri ödüllendirme, ödüllendirme sistemlerimiz çok yaygınlaştı yani özellikle geçtiğimiz son 5 senede. Sırf firmamızda değil özel sektörün de genelinde haklı ödüllendirme sistemi. Bir örnekle mesela idea generation (fikir beyan etme) sistemimiz var. Herhangi bir konuda bir değişim gerektiğini düşünüyorsanız, bir fikriniz varsa o fikri uzmanlar şirket içinde değerlendiriyor ve bu fikir uygulandığı takdirde bunun şirkete yararı hesaplanıp bunun belirli bir yüzdesini çalışana motivasyon amaçlı hediye ediyoruz maddi olarak bu birincisi. İkinci olarak takım çalışmasını daha iyi ayak uydurabilen ve arkadaşı içinde problem çözen ve bunu da yaparken klasik bir yöntemle değil, daha kritik düşünerek, daha feedbackleşerek(geri bildirim vererek), daha yaratıcı bir şekilde yapanlara diğer arkadaşa belli puanlar gönderebiliyor (Yönetici-5).*

> *Kurucular ve üst düzey yöneticiler, organizasyonun en tepesindeki kişiler herhangi bir seviye herhangi bir departman, fonksiyondan bağımsız herkese eşit şekilde yaklaşıyorlar. Hani hiyerarşiden uzak bir şekilde herkesin fikrinin önemli olduğu herkesin birbirini eleştirebileceği, birbirine geri bildirim vereceği sonuçta organizasyonu için çalışıyoruz hepimiz. Burada egolardan sıyrılmış bir vaziyette bu yaklaşımı destekler bir yapı var. […] Yani şeyden daha seviye olarak bakarsanız alt seviyedeki biri üst seviyedeki bir kişiye çok rahatlıkla feedback (geri bildirim) verebilir. Ve bu içeride promote (desteklenme) ediliyor. Sana açık kapı, taze bir zihinle gel bizi sorgula. Yani mail nasıl attığımızın içeriğinden, contextden (içerikten), yönteme kadar işte belli işleri otomatize edip edemeyeceğimizden aday iletişimi ile alakalı kendi perspektifine kadar birçok konuda bize çeşitli yönlendirmeler, iletişimler yapıyor. Tabi ki bu şey hani biz bu fikirlerin altının doldurulmasını ve üzerine düşünülmesini bekliyoruz. Yani akla geldiği gibi filtrelenmeden paylaşılmaması gerek. Bunun da her zaman altını çiziyoruz (Yönetici-8).*

Doğru kararların ve çabaların takdiri, olumlu geri bildirim verme, beyin fırtınası seansları, deneyim paylaşımı ve ekip sohbetleri işyerlerinde EDB'nin teşviki için atılması gereken adımlar arasındadır. Verilen görevlerle ilgili çalışanlardan ne yaptıklarını, nasıl yaptıklarını ve neden böyle yaptıklarını açıklamalarının istenmesi EDB'yi harekete geçirmekte ve bu sayede çalışanlar yaptıkları işi nasıl geliştirecekleri ile ilgili önerilerde bulunmaya başlamaktadır. Bu öneri ve tavsiyelerin olumsuz taraflarının da paylaşmasının

istenmesi, onları akıllarına gelen ilk fikri paylaşmaktan daha fazlasını yapmaya ve daha makul önerilerde bulunmaya itmektedir. Çalışanların beyin fırtınası seanslarına dahil ederek düşünmeye zaman ayırmalarının gerekli olduğunu gösterilmesi ve işletmelerin gelişmesine fayda sağlayacak fikir ve projelerinin ödüllendirilmesi EDB'yi etkin hale getirebilecek uygulamalar arasındadır (Plummer, 2019; Leigh, 2020).

EDB'nin işletme kültürüne etkisi

Düşüncelerin özgürce ifade edildiği, farklı bakış açılarının ve düşüncelerin paylaşıldığı çok sesli çalışma ortamları yaratmak işletme kültürünün doğal bir parçası haline gelmiştir.

> *Çok seslilik, farklı bakış açıları ve düşünme biçimi, organizasyon liderinin düşüncelerine bağlı kalmamak ve düşünceyi özgürce ifade etmek şirket kültürümüzün en önemli yapıtaşlarından biridir. […] Çalışanlarımızın yöneticileri ile ilişkilerinde "eleştirilerinin" baskısını hissetmeden çalışabilmesi, işe odaklanarak verimlerini artırmayı sağlayacaktır. Bütün bunları gerçekleyen bir çalışma ortamı hazırlamak ve sağlamak sadece İK'nın değil, tüm departmanların ve liderlerinin görev ve sorumluluğudur (Yönetici-4).*

> *Şirkette benim zaten en beğendiğim özelliklerden biri organizasyonu, kültürü, eleştirel düşüncenin destekleniyor olması ve bu kurucular seviyesinden başlıyor. Nasıl? Şöyle ki mesela bir stajla başlamış sonrasında uzman olarak devam eden çok genç bir arkadaşımız. Yani 23-24 yaşlarından bahsediyorum. Kurucuların genel şeyleri iş fikirlerini eleştirdiği ve kendi doğru bildikleriyle gerekçe yaparaktan öne sürerek kendi fikrini kabul ettirip kurucuların fikrinin üzerine belli süreçlerde kararların kendi yönünde almasını sağlamış olduğu durumları gördüm (Yönetici-8).*

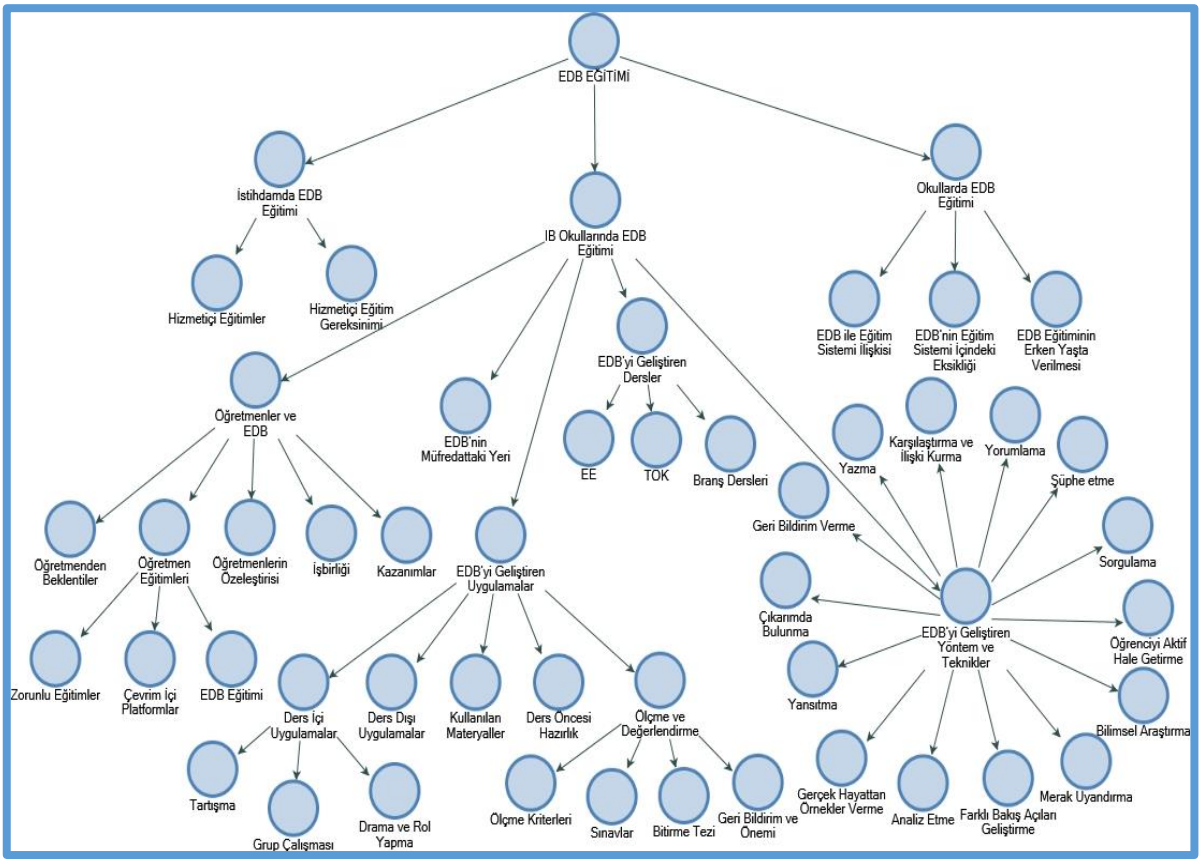
İstihdamda EDB teması katılımcı ve kod sayısı Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7. İstihdamda EDB Teması Katılımcı ve Kod Sayısı

	Katılımcı Sayısı	**Kod Sayısı**
İstihdam ve EDB İlişkisi		
İstihdam Becerileri Gereksinimi	2	2
İstihdamda EDB'ye Sahip Çalışan Gereksinimi	4	4
EDB'nin Çalışanlarda Eksikliği	5	8
İşe Alım Sürecinde EDB	3	5
EDB ve Yeni Mezun İstihdamı		
EDB'ye Sahip Yeni Mezun Çalışanlar	2	3
Yeni Mezunlarda İstihdam Becerilerindeki Eksiklik	3	4
Yeni Mezun ve Kıdemli Çalışan Kıyaslaması	3	4
EDB ve Jenerasyon İlişkisi	4	6
EDB ve İşletmeler		
İşletmelere Katkısı		
Müşteri İlişkisine Katkısı	3	4
Rekabet Gücüne Katkısı	3	4
Verimliliğe Katkısı	2	2
İş Yaşamında Uygulanması	2	4
İş Yaşamında Teşvik Edilmesi	3	4
İşletme Kültürüne Etkisi	2	3

Eleştirel Düşünme Becerisi Eğitimi

EDB Eğitimi, "İstihdamda EDB eğitimi, Devlet okullarda EDB eğitimi ve IB okullarında EDB eğitimi başlıkları altında kurgulanmıştır. Bu yapı Şekil 11'de gösterilmiştir. Yöneticilerin ifadelerinin yoğunluğuna göre hazırlanmış olan kod bulutu Şekil-12'de yer almaktadır.

Şekil 11. EDB Eğitimi Teması Modeli (NVivo 12 Pro Kod-Alt Kod ve Bölümler Gösterimi)

Şekil 12. EDB Eğitimi Temasına Ait Kod Bulutu

İstihdamda EDB Eğitimi

Bu altbölüm "hizmet içi eğitim gereksinimi ve hizmet içi eğitimler" altında ele alınmıştır.

Sektör yöneticileri, çalışanların gerek istihdam edilebilirlik becerilerinden gerekse düşünme becerisinden yoksun olarak mezun olduklarını belirtmektedir. Okullarda verilen eğitimin bu becerileri daha da körelttiği düşünülmektedir. İşletmeler planladıkları çeşitli hizmet içi eğitimlerle bu açığı telafi etmeye çalışmaktadır. Ancak iş dünyasının beklentisi bu becerilerin daha okul yıllarında kazandırılması yönündedir.

> *"Önemli bir iş yapıyorsun, nasıl yapıyorsun o işi? Hiç kendini sorguluyor musun? Onu sorgulamıyor çoğu. Biz onu sorgulatmak için eğitim veriyoruz sürekli"(Yönetici-1).*
>
> *Normal şartlar altında dediğiniz gibi ilkokuldan itibaren hatta ortaokuldan itibaren bu yetenek bizim tamamen köreltilmiş bir yeteneğimiz olduğu için kurumsal tarafta adı Critical thinking (Eleştirel Düşünme) olmasa dahi ya da eleştirel düşünce olmasa dahi buna bağlı çatının altında olan bütün saydığınız soft skill (yumuşak beceriler) eğitimler bize kalıyor. […] Fikirsiz insanlar da geldiğinde genelde ilk bir iki sene biz bunları yetiştirmeye çalışarak, kendimizce tabii bizimki de iş dünyasına kendi pratikleri içerisinde öğrendiğimiz kadarıyla bunun yapılandırılmış bir şey olduğunu iddia etmek doğru olmaz ama kendinizi*

başarıya yıllar içerisinde getirdiğimiz fikirleri onlara da akademiler ya da mentörler vasıtalarıyla aktarmaya çalışıyoruz (Yönetici-2).

Eğitim sisteminin eleştirel düşünürler üretmede iyi performans gösteremediği genel bir kanıdır. Okullar eleştirel düşünür yetiştiremiyorsa mevcut eğitim sistemi ve müfredatın yeniden değerlendirilmesine ihtiyaç vardır (Lizzio & Wilson, 2007).

İşletmeler, genel olarak hizmet içi eğitim etkinliklerini istihdam edilebilirlik becerileri çatısı altında "Problem Çözme ve Tasarım Odaklı Düşünme" eğitimleri şeklinde planlamaktadırlar. Çalışanlar bu eğitimler sayesinde problemlerin kaynaklarını tespit etmeyi ve bunlara uygun yaratıcı çözümler üretmeyi pratiğe dökmektedir. Yöneticilerin çalışanlarına geri bildirimde bulunmaları da EDB'yi destekleyen uygulamalar arasındadır. Bazı işletmeler doğrudan EDB eğitimi vermese de bu beceriyi destekleyen eğitimler planlamaktadır. Farklı sektörler ya da meslek gruplarından davet edilen konukların verdiği eğitimler de yine bu beceriyi destekleyen uygulamalar arasında gösterilmektedir.

Soft skill (Yumuşak beceriler/İstihdam becerileri) çatısı altında pek çok eğitim veriyoruz. Ama birincil verdiğimiz eğitim yani herkese kesin verdiğimiz eğitim problem solving (problem çözme) veriyoruz. Problem solving'in eğitmenlerinden bir tanesi benim, içeriğini anlatmak gerekirse kabaca problemlerin kaynaklarını ve kök nedenlerini inceleyip, o kök nedenlere ne tip çözümler yaratılabilir gibi vaka çalışması eğitimi aslında. Yarım günlük bir eğitim, bütün giren yeni mezunlara istisnasız herkese veriyoruz […] Bizim yapılandırılmış bir şekilde başlangıçta problem solving'imiz var. Ortalarda bir yerde 'Design Thinking'imiz (Tasarım Odaklı Düşünme) var en sonda da kuruma proje kazandırmak açısından düşünürseniz altıncı yedinci senenizde size yapılandırılmış bir inovasyon eğitimi veriyoruz (Yönetici-2).

Eğitimler yönetici feedbacklerim (geri bildirim) çalışanların takdiri, bu sistemler dışında bir de klasik eğitimlerimiz var. Bu eğitimlerde critical thinking (eleştirel düşünme) ayrı stratejik thinking (düşünme) gibi ayrı ayrı biraz daha alanlara bölünmüş eğitimler var (Yönetici-5).

Critical thinkingi (eleştirel düşünmeyi) insanlarda tespit etmek ve geliştirmek anlamında yeni metotlar var aslında. Biz de şirketle biraz buna yöneldik. Örneğin işe aldığımız insanlara özellikle belli rollere tabi veriyoruz. Örneğin Barbara Minto'nun 'The Pyramid Principle' diye bir kitabı var. Bunun içerisinde tam bir Critical thinking (Eleştirel Düşünme) guidebook (rehber kitap) var aslında. Çünkü size nasıl düşünmeniz gerektiğini düşündüğünüzü nasıl aktaracağınızı da anlatıyor. Dolayısıyla bu kitabı çalışanlarımız başladıktan sonra dört beş kişilik gruplar halinde mutlaka bir 'Minto Eğitimi' veriyoruz. Örneğin bir kere bu maili neden attın bana? Benden ne istiyorsun? Bir karar mı istiyorsun, bir kararı onaylamamı mı istiyorsun? Nedir? Sonra bir aşağı seviye buraya gelmeni sağlayan gerçekler nedir? Bunu da anlamak için aslında birtakım caseler (durumlar) kullanıyoruz. Analitik bakış açısını destekleyen, burada matematiği zayıf olan biri bile aslında o caseden (durumdan) doğru yaklaşımla ayrılabiliyor. Bizim için önemli

olan orada üçü veya beşi bulması değil, adayın ona verdiğimiz karmaşık ortamdan nasıl bir düzen çıkardığı. […] İçerde 2 eğitimimiz var hem bu minto eğitimi hem critical thinking (eleştirel düşünme) adı altında bir eğitimimiz daha var aslında Orada da biraz daha veri analizi veri toplama veri doğrulama, neye nasıl ulaşırım, biraz daha bunları anlatıyoruz. Bu kısmı biraz da üst düzey veya strateji tarafındaki diğer çalışanlara da uyguluyoruz (Yönetici-6).

İnovasyon çalışmaları düzenliyoruz, inovasyon eğitimleri aldırıyoruz, daha nasıl inovatif (yenilikçi) düşünebiliriz firmamızda? İşi üretirken nasıl katkı sağlayabiliriz? Bazı yönetim modelleri konusunda eğitimler düzenliyoruz. Kalite çemberleri düzenliyoruz. Kalite çemberleri ile birlikte proje üretirken çok yönlü düşünme ve raporlama becerilerini yükseltmek için kalite araçlarından nasıl faydalanacağını öğretiyoruz (Yönetici-7).

Eleştirel düşünce dizayn thinking gibi hani bir kursumuz içeride olmadı. Ama benzer farklı şeylerde içerilerde paylaşımlar oluyor. Biz Salı ve Perşembe günlerinde belli saatleri şirkette kişisel gelişim ve kurumsal gelişimle alakalı çalışmalara adadık. Burada sürekli organizasyonel gelişim departmanımız dışarıdan konuklar getiriyor. İnsanların çok yönlü bir şekilde hayatlarına devam etmeleri ve sadece işten beslenmek olarak değil de hem birbirleriyle paylaşımları olması hem de belli konularda da alanında hâkim konuşmacılar geliyor. İnsanların farklı perspektifler geliştirmeleriyle de alakalı da sürekli buraya bir yatırım yapıyoruz (Yönetici-8).

İşletmeler çalışanlarında EDB'yi teşvik etme adına çeşitli eğitim ve uygulamalar düzenlemektedir. Bunlar genellikle analiz etme, kanıt arama ve bir planı görselleştirme gibi EDB bileşenlerini kapsayan daha teknik eğitimlerdir. Bu teknik eğitimler simülasyon veya gerçek hayattan alınan vaka çalışmaları gibi farklı uygulamalarla desteklenmektedir. Eğitimler çalışanlarda söz konusu becerinin geliştirilmesine rehberlik ettiği gibi işletmeler de bu meziyetlerin getirilerinden faydalanmaktadır. İşletmelerin genel olarak tercih ettikleri eğitim şekli beceriyi doğrudan öğretmektir. EDB için gerekli olan analiz yapabilme, mantıksal akıl yürütme, benzerlikleri ve farklılıkları tanıma, kanıt arama, olası sonuçları tahmin edebilme ve kişinin kendi düşünce süreçlerini değerlendirme gibi beceriler açıkça öğretilmektir (Garfinkle, 2015).

Devlet Okullarında EDB Eğitimi

Bu altbölümde "EDB ve eğitim ilişkisi, "EDB'nin eğitim sistemi içindeki konumu ve EDB eğitimin erken yaşta verilmesi" konuları üzerinde durulmuştur.

İşletmeler, EDB sistematiğini canlı tutacak bir eğitim sistemine ihtiyaç duymaktadır. Ancak bu beceriye üniversite eğitimini yurt dışında tamamlamış ya da Türkiye'de belli başlı birkaç üniversite ve kolejden mezun olmuş bireylerde rastlanabilmektedir. Bu bireylerin çeşitli sektörlerde akranlarına göre daha girişimci,

yaratıcı ve başarılı oldukları belirtilmektedir. 21. yüzyılda eğitim öğrencilerde istihdamın istediği insan kaynağını yetiştirebilmeli ve öğrencilerde EDB sistematiğini çalıştıracak bir yapıya dönüştürülmelidir. Tüm müfredat, kadrolar ve eğitim materyalleri bilişsel bir eğitim anlayışı kapsamında yeniden ele alınmalıdır.

> *Bugün başarıya ulaşmış Türkiye'de adını duyduğumuz hangi şirket varsa inovasyon adına; Epic games, Trendyol, LC Waikiki, hangisi derseniz içinde çalışan ya da başarılı olan insanlar genelde iyi okullardan iyi bölümlerden mezun olmuş insanlar, yurtdışı görmüş gelmiş. Boğaziçi'nden mezun, Koç'tan mezun tesadüf mü? Değil bence. […] O duyguyu öldürmeyen canlı tutan eğitim sistemleri ortaokul olur ile lise olur üniversite olur daha başarılı örnekler yetiştiriyorlar (Yönetici-2).*

> *Eğitiminin bir kısmını ya da tamamını yurt dışı üniversitelerde tamamlamış adaylar bu konuda biraz daha önde. Kendini sadece okudukları alanda değil, farlı konulara da bilgi ve becerilerle donatmış olan adaylar, belki de bunun verdiği özgüvenle, eleştirel bakma, sorgulama ve ifade etme açısından çok daha cesaretliler. Bu, Türkiye'nin önde gelen bir kaç üniversitesinden mezun olanlar için de geçerli (Yönetici-4).*

> *"Eğitim sisteminin o sistematiği vermesi lazım insanlara" (Yönetici-6).*

> *Merkez ofis kadrolarında konuştuğumuz, çalıştığımız arkadaşlar tabi şöyle hani popülasyon olarak iyi eğitimli işte birden fazla belki ülke görmüş çalışmaya başlamadan önce. Ve her şeyi sorgulayarak tedrisattan geçmiş arkadaşlar. Alışkın oldukları yöntem zaten bu (Yönetici-8).*

> *Aslında her dersin merkezine yerleşmiş ve geliştirilmesi gereken becerilerden bir tanesi. Merkezi bir beceri diyelim. Yani IB'de birçok şey iç içe geçmiş durumda. Hani düşünme becerisi, onunla beraber yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, sonra o bilgiyi transfer edebilme ve bunlar çok iç içe geçmiş. Bazen şeyi ayırt edemiyorsunuz yani bunun tek başına soyutlanmış olarak o eleştirel düşünme becerisini ayırt edemeseniz de aslında birçok çalışmanın ve müfredatın özünde geliştirmemiz gereken ve aslında belki bazen bilinçli belki de bilinçsiz bir şekilde yaptığımız hani ders içi aktivitelerle geliştirdiğimiz, güçlendirdiğimiz becerilerden bir tanesi (Koordinatör 6).*

> *"Eğitim anlayışında zaten çocuğun kendi üretmesi, fikirlerini ortaya koyması var. […] Critical thinking pizzaysa o taban şart" (Öğretmen-1).*

> *Çocukları analiz etmeye iten farklı perspektiflerden düşünmeye iten hem kitap hem rehber içerikleri var. Ayrıca sınavlarda ve assessmentda (değerlendirme) da bu var. Yazdıkları essaylerde (makale) muhakkak yüksek not kriterlerine bakarsanız hep analiz, karşılaştırma, yorum istiyor vs. Dolayısıyla eğitim her aşamada eleştirel düşünceyi ön planda tutuyor olmalı diyebilirim (Öğretmen-3).*

İşe alım görüşmeleri yapan insan kaynakları yöneticileri, adaylara sıklıkla EDB yeteneklerini test eden sorular sormaktadır. Bu beceri aynı zamanda bir çalışanın terfi süreci için de belirleyici bir faktördür. Tüm bu süreçler EDB'yi çalışanlarda geliştirilmesini gereken bir beceri haline getirmektedir. Bireylerde EDB'nin geliştirilmesi üretken bir toplum olmak için de atılması gereken önemli bir adımdır. (Tripathy, 2021).

Düşünmeyi etkili bir şekilde beslemek için okullarında düşünme şeklinin değiştirilmesi ve eğitim programlarının güncellenmesi gerekmektedir. Bir fikrin doğru ya da yanlış olduğu yargısında bulunmadan önce o fikri değerlendirebilecek kadar açık bir zihne sahip olmak gereklidir. Bu da ancak eğitim ve öğretim yoluyla kazanılabilecek bir davranıştır. Üst düzey düşünme becerilerini okul yıllarında geliştirebilen bireyler, değişen dünyada yollarını bulmada daha başarılı olabilmektedirler. Bu bağlamda okullar öğrencilerin bu gereksinimlerini karşılayabilecek çok daha yenilikçi, etkili ve beceri odaklı müfredat ve pedagojiler üretmeli ve düşünmenin eğitimini yapan kurumlara evrilmelidir. Eğitim felsefecileri de EDB öğretiminin eğitim sürecinde kullanılabilecek bir seçenek değil, eğitimin ayrılmaz bir parçası olduğu görüşündedir (Norris, 40-45).

Farklı sektörler ve meslek grup yöneticileri bugünün eğitim sistemini modası geçmiş (outdate) olarak nitelendirmektedir. İşletmeler sorgulama sistematiği çalıştırabilen insan kaynağına ihtiyaç duyarken, şimdiki eğitim sistemi sistemi çocukların doğası gereği varolan sorgulama ve merak duygusunu zamanla yok etmektedir. İşletmeler tarafından verilen hizmet içi eğitimlerin de bu beceriyi geliştirmekte çoğu zaman yetersiz kaldığı görülmektedir. EDB eğitimlerinin kısa sürede ve özellikle oldukça geç bir yaşta geliştirilme çabası bu yetersizliğin nedenleri arasında gösterilmektedir. İşverenler bu nedenle EDB eğitimin okullarda verilmiş olması gerektiğini ve mezunların iş dünyasına bu becerileri kazanmış olarak atılmaları gerektiğini savunmaktadırlar. Ancak bugün bilgi aktarıcılığına dayanan, ezberci, sonuç ve sınav odaklı eğitim sisteminde EDB'nin arzulandığı gibi geliştirilmesi olanaklı görünmemektedir. Bunun yerine eğitim sisteminde yeni bir anlayışa gidilmeli, sorgulama, bilgi üretme, araştırma, analiz etme, farklı bakış açıları geliştirme gibi EDB oluşumunu destekleyen uygulamalar hemen hemen tüm derslerde kullanılmalıdır. Örneğin, IB'nin eğitim anlayışının merkezinde öğrencinin sorgulayabilmesi, kendi fikirlerini ortaya koyabilmesi, farklı bakış açıları üretebilmesi vardır. EDB öğrencilere bunları yapabilme yetisi kazandırmaktadır. Bu uygulamalar sayesinde öğrenciler bilgiyi olduğu gibi alma ve edinme yerine bilgiye ulaşma, bilgiyi transfer etme ve yeni bilgi üretme yollarını deneyimlemektedir. IB okullarında "*eğitim pizza olarak düşünülürse EDB bu pizzanın tabanıdır*".

> *"Eğitim veriyoruz hepsini, kesinlikle veriliyor ama eğitim düzeyinde de okulda diploma vermeden önce bunların yapılması lazım. […] Buradaki eğitim artık biraz gecikmiş eğitim oluyor" (Yönetici-1).*

Genel anlamda rapor okuyamayan, okuduğunu anlayamayan, yorumlamak da zorluk çeken bu rakam niye böyle diyemeyen ya da bu rakamın altındaki nedenler nelerdir diyemeyen bir kitleye daha detaylı eğtitimler yapmaya çalışıyoruz. […] Çocuk zaten konuşmaya başladığından beri en çok sorduğu soru 'Neden?'. O, 'Neden' deyişini yok etmeyen bir okulda kalmak ya da o duygusunu canlı tutan bir okulda kalması için uğraşıyoruz. Çok okul böyle mi? Türkiye'de belki de çok küçük elit bir kesim. %5 ya da %10 çocuk bu eğitime sahip olabiliyor. […] Ortaokuldan liseden bu işler çözülmeli ve beceriler devlet okullarının müfredatına da daha uygun şekilde aktarılmalı" (Yönetici-2).

Eğitim sistemimiz şu an tamamen outdate (modası geçmiş). Bunu bir kere böylece kabul etmemiz lazım. Dünya zaten outdated, ama biz dünyanın olduğu yerde de değiliz. Türkiye olarak baktığımızda bence daha çok gerideyiz. Yüz binlerce liralar ödeyip çocuklarımıza ne veriyoruz anlamsız bir yarış ve marka bağımlılığı ve şımarık hayat tarzı. Başka hiçbir şey öğrenmeden çıkıyorlar. Realitenin (gerçeğin) çok uzağında kalmış hala ortalama KPI (Persormans Göstergesi) ile bir şeyler ifade etmeye çalışan ne yapmak istiyorsun sorusuna net bir cevap veremeyen üniversite mezunu adaylarımız var. Mutlaka çok değerli okullarımız ve değerli öğrencilerimiz var ama bence sistem onları yeterince beslemiyor . […] 10-15 yıl iş tecrübesine sahip beyaz yaka çalışanlarda bunun yakınından geçen bir kalifikasyon olmadığını görüyorsunuz. En basit konularda bile bazen donup kaldıklarını görüyorsunuz. Ne yapacağını, soru sormaya nereden başlayacağını bilmiyor bazıları. Bunlar belki biraz ümit kırıcı yani işin devamında ama bence her şey eğitimden başlıyor. […] Bu sistematik bir yandan. yani benim kastettiğim aslında eğitim sistemi o sistematiği vermesi lazım insanlara (Yönetici-6).

Biz bunu Türkiye olarak niçin soruyoruz? Bizim eğitim sistemimizde yok çünkü. Biz çocuklara hep seçenek sunuyoruz. Kendine bir şey üretmesine pek izin vermiyoruz. Sınavlarımız da böyle değil bizim. Biz çocuklara seçenek veriyoruz ve diyoruz ki hangisi? Hep hangisi? Which- whose lar. Yani bir options var. Bir liste var hep çocukların önünde bizim eğitim sistemimizde (Öğretmen -5).

Yani çocuğa diyor ki işte iki ile ikiyi topladın dört buldun. Neden? Yani bunu bir değerlendir bakalım nereden geldi bu? Yani sadece sözel bölümler için değil ki bu diğer sayısal bölümlerde de aynı mantıkla devam ediyoruz zaten. Belki bizim Türk eğitim sisteminde bunun bir tık geride olması sadece biz sonuç odaklıyız. Buldun mu cevabı? Buldum (Öğretmen -6).

Bende mesela formülcü bir öğretmendim buraya geldiğimde. Çünkü bir exam boarda (sınav sistemine) hazırlıyorsunuz çocuğu. Hatta dünya birincilikleri çıkıyordu. En son geldiğimiz sene mesela international'da dünya birincisi bir öğrencim çıkmıştı mesela. Dolayısıyla gerçekten sınav sistemlerine de iyi hazırlamayı biliyordum çocukları. Çünkü belli bir sınav var. O sınavın stratejisi var. Onu sadece çocuğa ezberletip, öğretip çocuğu gönderecektiniz. Ama buraya geldiğinizde evet bir sınav var. DP' nin sonucunda çocuk bir sınavla Internal Assessmentla değerlendiriliyor ama sizin aynı zamanda kazandırmanız gereken beceriler var, değerler var, belli profiller var. Bunları çocuğa kazandırmanız gerek. Onun dışında sizin dersinizin gereklilikleri olan beceriler var onları kazandırmanız gerekiyor. Dolayısıyla sadece bir sınava hazırlamıyorsunuz çocuğu aslında. Hayata hazırlıyorsunuz. (Öğretmen 7).

Yani hakikaten öğrenci bilgiyi alan değil. Yani bilgiyi olduğu gibi alan değil o bilgiyle ilgili sorgulama süreçleri, tabi bunun için önce düşünme yollarını öğrenmesi, düşünme becerilerini geliştirmesi, sorgulamayı öğrenmesi, eleştirel düşünme aşamasına geçmesi gerekiyor.[…] IB programı içindeki eleştirel düşünce noktası zaten her okulun gerçekten

önemsediği bir beceri olmalı. Çünkü biz burada bilgi transferi yapmıyoruz. Bilgiye ulaşma yollarını, bilgi üretme süreçlerini tetiklemeye çalışıyoruz öğrencilerde. Ve bu tabi ki eleştirel düşünme becerisi sayesinde o noktaya gelinecek.[…] Eleştirel düşünme becerisi zaten IB'nin her dökümanın da yani en ufak bir dökümanından tutun da büyük bir kılavuzuna kadar ilk sayfasında […] Öğrencilerin iki yıllık program sonunda hedef becerileri arasında mutlaka bir tanesi thinkers (düşünürler) diyor. Thinkersın (Düşünürlerin) açılımında bu var critical thinkings (eleştirel düşünürler) Bu da çok önemli. Yani nasıl desem belki çok iddialı olacak ama bilinçaltında her metinde her dökümanda her şeyde karşınıza bu çıkınca zaten bundan başka bir şey düşünmüyorsunuz öğretmen olarak (Koordinatör-1).

Okul iklimine araştırma, sorgulama ve eleştirel düşünce mantığı yayıldı. […] Critical thinking (eleştirel düşünme) bizim için böyle bir şey okulumuz için hakikaten okul ikliminin bir parçası haline dönüşmüş bir şey olduğu için sadece TOK(Bilgi Kuramı)'de kalmıyoruz. Yani TOK' de kalmadığımıza eminim. Çünkü hani IB haricindeki derslerimizde de bu mantıkla ders yapılıyor okulda. Alanlarda bununla ilgili öğretmenlerimizle çok çalışma yaptık çünkü. Ama IB'nin bunu büyüten ve destekleyen çok fazla yanı var. […] Dersin içinde sınıfın içinde de eleştirel ve critical thinkingi düşündüren bir yapı var zaten. IB'nin yapılanması, müfredat modellenmesi bu şekilde zaten (Koordinatör-3).

"IB için eleştirel düşünce olmazsa olmaz" (Koordinatör-4).

"Araştıran, düşünen, sorgulayan öğrenciler yetiştirmeyi hedefliyor. […] Eleştirel düşünebilme yani sorgulayabilme aslında IB' nin program ayırt etmeksizin en temelinde öğrenen profilinde bizden geliştirilmesi beklenen bir davranış değişikliği" (Koordinatör-5).

"Bizim IB'de derslerin merkezinde tutup da işlediğimiz, öğrencide geliştirdiğimiz bu beceri aslında baktığımızda şu an dünyayı geliştiren dünyayı hükmeden dünyadaki ilerlemelere sebep olan çok önemli bir kavram" (Koordinatör-6).

"IB yarattığı o eleştirel düşünceyi planlara yerleştirme gibi bakış açısıyla zaten hani bir şekilde onun başlangıcını yapmış oluyor" (Öğretmen-2).

Piaget (1958), eğitimin öncelikli hedefinin, önceki nesillerin yaptıklarını tekrar etmek değil, bilginin doğruluğunu sorgulayan, eleştiri becerisine sahip ve yeni fikirler üreten bireyler yetiştirmek olduğunu söylemiştir. Bunun için atılması gereken ilk adım, klasik eğitim anlayışını destekleyen ezberci müfredat yerine düşünmeye teşvik eden bilişsel müfredata geçmek olmalıdır. Yapılan araştırmalar geleneksel yaklaşımın bilgi edinmenin verimsiz bir yolu olduğunu ve EDB'yi desteklemediğini göstermektedir. Gerçek öğrenmeye dönüşüm, var olan bilgi ve deneyimlerin, yeni öğrenilen şeylerle ilişkilendirerek anlamlandırmaya çalışıldığında gerçekleşmektedir (Walsh & Paul, 1998).

İşletme yöneticileri de eğitim liderleri de EDB eğitiminin erken yaşta başlaması gerektiği düşünmektedir. IB programında EDB eğitimi PYP (okul öncesi&ilkokul) düzeyinde başlayan, MYP (ortaöğretim) ve DP (lise) ile devam eden bir süreçtir.

> *Daha erkenden verilmesi gerektiğini düşünüyorum hatta. Orada da görebildiğimiz bu tür becerileri vermeye ya da vermek demeyelim çocukta zaten o beceri var siz de çok iyi biliyorsunuz. Çocuk zaten konuşmaya başladığından beri çok sorduğu soru neden? O neden deyişini yok etmeyen bir okulda kalmak ya da o duygusunu canlı tutan bir okulda kalması için uğraşıyoruz çok. Okul böyle mi? Türkiye'de belki de çok küçük elit (Yönetici -2).*
>
> *"Eleştirel düşünce becerisi ne kadar küçük yaşlarda verilirse öyle de devam ediyor. Öyle de gidiyor" (Koordinatör-1).*
>
> *Bunu ilk yıllarla çok küçük yaşta başladılar. Biliyorsunuz IB 3-19 gidiyor. İlk yıllar programlar, PYP (ilkokul) programları içerisinde bu learner profile. Sonra onu geliştirdiler ta 19 yaşa kadar tamamını kapsar hale getirdiler. Tabi ki en ideali en küçük yaştan o bütün okullarda bu üç program birden olsa hani countınıous olsa daha da ideal. Böyle hazırlayarak gidiyor. Dünya'da ve Türkiye'de öncelikli DP (lise). Yani lise öncesinde veriliyor (Koordinatör-4).*
>
> *"Erken yaşta bunu daha iyi kazandırıyoruz" (Öğretmen-1).*

Kail ve Bisanz (1992) zihinsel işlemlerin 8-13 yaş arasında belli bir düzeyde hızlanma gösterdiğini belirtmişlerdir. Bu dönemde, zihinsel işlemlerin tekrar tekrar yapılmasının EDB'yi otomatik hale getireceğini belirtmişlerdir. Ders içi ve ders dışı faaliyetlerde sık sık kullanılacak EDB öğretim yöntem ve stratejileri, öğrencilerde bu tür bir düşünmeyi otomatik bir tepki haline dönüşebilecektir. Bu sonuç, EDB'nin bu yaşlardan başlayarak ve eğitim yoluyla verilmesinin önemini göstermektedir.

IB Okullarında EDB Eğitimi

Bu altbölümde, "IB okullarında EDB'nin müfredattaki yeri, EDB'yi geliştiren dersler, EDB ve öğretmenler, EDB'yi geliştiren uygulamalar, EDB'yi geliştiren yöntem ve teknikler ve son olarak EDB eğitiminin kazanımları" ele alınmıştır.

EDB'nin müfredattaki yeri

EDB, TOK başta olmak üzere tüm derslerin doğasında vardır. EDB, sanat, spor, sayısal-sözel dersler olmak üzere tüm sınıf içi ve sınıf dışı faaliyetlerin odak noktasını oluşturmaktadır. Derslerin ve etkinliklerin planlaması bu beceri kapsamında yapılmaktadır. Derslerde konulara EDB'yi teşvik eden sorularla başlanmaktadır.

Sorgulayan, araştıran, üreten, farklı bakış açıları geliştirebilen ya da kısaca EDB'ye sahip bireyler yetiştirmek tüm müfredatın ortak bir çıktısı olarak görülmektedir.

> *Kademe kademe bütün derslerde eleştirel düşünme becerisi geliştirilmeye çalışılıyor. Bunu geliştiren 8' de 9'da 10' da daha çok İngilizce dersleri, Türkçe dersleri oluyor. Dil dersleri bu anlamda daha etkin kullanılıyor. Dil dersleri farklı perspektifleri görebilmeleri açısından farklı perspektif analizleri açısından daha etkin kullanılıyor (Koordinatör-2).*
>
> *Bizim bu artık çok değer verilen bir eleştirel düşünme, sorgulama ve critical thinking (eleştirel düşünme) bizim için böyle bir şey okulumuz için hakikaten okul ikliminin bir parçası haline dönüşmüş bir şey olduğu için sadece TOK (Bilgi Kuramı) de kalmıyoruz. Yani TOK' de kalmadığımıza eminim. Tüm derslerin doğası biraz eleştirel düşünceye odaklı (Koordinatör-3).*
>
> *"Tüm derslerin içinde aslında eleştirel düşünmenin üzerine kurgulanmış bir yapılanma var" (Koordinatör-5).*
>
> *Her ders için lazım. Belki en çok işte felsefe öğretmenleri yapabilir. Bunu sosyal bilgiler öğretmenleri, tarih öğretmenleri biraz daha konuşmanın ağırlıklı ilerlediği müfredat açısından öğrencinin daha konuşmak için vaktinin olduğu derslerde. Ama işte dediğim gibi matematikte niye olmasın? İşte bir fen derslerinde neden olmasın? Bence olabilir yani. […] Yani bir kritik düşünme becerisi. Örnekler sunulabilir. […] Her ünitenin bir kritik düşünce ile başlama şartı bence muhteşem olabilir. Her ders için. Bu beden eğitimi dersi için bile yani. Sanat dersi zaten muhteşem bir şey. Sanat inanılmaz malzeme veren bir şey bize (Öğretmen-1).*
>
> *Her derste Türkçe, matematik vs. neyse dersi sorgula ünitesi. Zaten oradan başlanıyor. Sorgulama ünitesinin içerisinde teması ya da temaları oluyor. Ve de anahtar kavramları oluyor. İşte global context dediğimiz kimlikler, zaman-mekan kavramı gibi hani farklı farklı alanlar oluyor. Ve birde sorgulama soruları denilen olgusal, daha çok kavramsal ve bir de tartışmaya açık sorular. Bunlar her dersin her ünite planında var. Bu yüzden hani bir derste yapıyor, diğerinde daha az yapılıyor gibi değil bazı dersler işte tarih mesela sorgulamaya daha açık olabilir, edebiyat daha açık olabilir. Ama temelde hepsinin sorgulama yapması şeklinde planlanıyor. Şimdi bu sorular her ünitede var (Öğretmen-2).*

EDB, IBDP'nin tüm müfredatına yayılmıştır. Derslerde bilgi transferi yerine, bilgiye ulaşma yollarını ve bilgi üretme süreçlerini tetiklemeye çalışılmaktadır. DP, EDB'nin geliştirilmesinde karma yaklaşımı müfredata dahil etmiştir. EDB, TOK dersleri ile *genel olarak* kazandırılmaya çalışılırken, alana özgü branş dersleriyle birlikte *doğrudan* desteklenmektedir. Genel ve doğrudan öğrenme yaklaşımlarının birlikte kullanılması sonucunda EDB'nin çok daha etkili bir şekilde geliştirilebileceği düşünülmektedir. (Abrami & diğerleri., 2015).

EDB'yi geliştiren dersler

EDB'yi geliştiren dersler "TOK (Bilgi Kuramı) ve Branş dersleri" atında ele alınmıştır.

TOK (Bilgi Kuramı): 100 saatten oluşan, düşünme ve bilgiye ulaşma yollarını öğreten bir derstir. "Bildiğimizi nereden biliyoruz?" gibi sorgulamalarla öğrenciler sürekli düşünmeye teşvik edilmektedir. TOK, öğrencilerin düşünme şekillerini önce alt üst eden sonrasında yeniden inşa eden bir derstir. Bu derste öğrencilere bildiklerini sandıkları şeyleri ve özellikle önyargıları, tartışmalar ve münazaralar yoluyla sorgulatılmaktadır. Burada amaçlanan öğrencilerin bakış açılarını geliştirmek ve hayata daha farklı bir perspektiften bakabilmelerini sağlamaktır.

> *TOK dersi her IB programında en az 100 saat verilmesi gereken bir ders. Dediğiniz gibi ama bu 100 saatin ötesinde çocuklar da oradaki şeyi anlamaları gerekiyor. Yani bir dersten öte bir düşünme yollarını öğrenme dersi. Düşünceyi geliştirme dersi. […] Theory of Knowledge'ı (Bilgi Kuramı) şöyle cümlede de özetleyebiliriz. Bildiğini, bildiğimizi sandığımız, bilgiyi bildiğimizi de nereden biliyoruz? Yani bütün syllabus bütün öğretim programı biraz onun üzerine yani. İşte bu eleştirel düşünme, sorgulama becerisini sürekli olarak yani her dersin her içeriğini çocuklar kullanmak zorunda. Öğretmen de bununla ilgili onlara sorular soruyor (Koordinatör-1).*

> *Bilgi Kuramı diye bir ders var. TOK diye bir ders var. TOK içerisinde %100 mutlak doğru bir tane vardır belki ama mutlak doğruya giden pek çok yolun olduğu öğretiliyor. Ve Bilgi Kuramı dersi TOK dersi çocukların düşünce dünyalarını önce bir alt üst ediyor. Sonra yeniden kuruyor (Koordinatör-2).*

> *"TOK'de zaten dersin doğası eleştirel düşünme üzerine." (Koordinatör-3)*

> *Farklı perspektiflerden bakmak. Mantık perspektifi olmak. TOK'de yapılan bu. Bir makale veriyorsun falan hak veriyor. İkinci makale veriyorsun aynı şeyde tam tersi görüşü sağlıyor. O zaman irkiliyor. Aaaa biz bunu doğru gibi okuduk ilkinde hani yazılan doğruydu (Koordinatör-4).*

> *Düşünürken, dinlerken, konuşurken bu eleştirel düşünme becerisini hep bir yerde tut ki öğretmenin sana bir şey dediğinde de ya da kiminle konuşuyorsan bir şey gördüğünde bunu süzgecinden geçirebil. Bunun en temel dersi ders olarak gördüğümüz ve aslında hani core dediğimiz çekirdeğin içinde tek başına duran da TOK dersi. TOK bilgi kuramı diye çevrilse de aslında Theory Of Knowledge yani bilgi kuramı birazcık bence yalın kalıyor. Çünkü burada aslında şüpheci olmadan eleştirebilmeyi ve dikkat etmeyi nasıl öğrenebileceğini çocuğa anlatmaya çalışıyoruz. Yani TOK dersinde bilgiye biz nereden ve nasıl ulaştığını, nasıl filtreler kullandığını anlatıyoruz ve tartışıyoruz. Takdir edersin ki bunu yapabilmesi için önce eleştirebilmesi lazım (Koordinatör-5).*

> *Etrafımızda bilgiler var. Bize bilgiler öğretiliyor, maruz kalıyoruz, ediniyoruz, araştırıyoruz vs. ama bunların doğruluğunu tartışmak, bunlara bakış açısı geliştirmeyi bize TOK öğretiyor. TOK bir ders değil zaten. TOK hayatın içinde hayata daha bilerek bakabilmektir (Öğretmen-1).*

TOK'den örnek verirsem de şimdi mesela teknoloji ve bilgi konusu vardı. Farklı farklı konuları var. Dil ve bilgi. Teknoloji ve bilgi. Orada mesela bir örnekle başlıyoruz. O örneği verdikten sonra oradaki bilgiyle ilgili sorunların ne olduğu soruyoruz. Mesela Trump'ın bir tweetini koyduk ya da bir videosunu. O konuşurken mesela şeyi çok yapıyor. Mantık yürütmede bir sürü falles dediğimiz farklı, yanlışa düşen böyle yanıltıcı mantıksal süreçler var ya onları bulmalarını istiyoruz. Bunları bulmalarını istiyoruz öğrencilerin. Oradan da bilgiyle ilgili nasıl bir sonuca ulaşabilirler bunu çalışıyoruz (Öğretmen-2).

TOK, bilme yolları (dil, akıl, duygu, vb) ve bilgi alanları (doğa bilimleri, beşeri bilimler, sanat, tarih, matematik, vb) ile EDB sürecine odaklanmakta, sorgulama yaklaşımı ile öğrencilere bilginin doğasını araştırma fırsatı tanınmaktadır. TOK, öğrencilerin bilgiyi anlama ve kabul etme biçimlerine meydan okuyarak, bilginin durağan olmadığını ve sürekli geliştiğini fark etmelerini sağlamayı hedeflemektedir (Hopfenbeck & diğerleri., 2020). TOK, düşünme yollarını ve düşünceyi öğrenme ve geliştirme dersidir. Öğrenciler, bu ders sayesinde maruz kaldıkları bilginin doğruluğunu araştırarak ve tartışarak, farklı bakış açıları geliştirmeye çalışmaktadır. TOK, tüm branş dersleri ile ilişkilendirilerek, disiplinlerarası bağ kurulması sağlanmaktadır. Bu şekilde öğrenci bilgiyi kullanma yollarını daha farkındalık, güvenilirlik ve tutarlılıkla öğrenmektedir (IBO, 2018). TOK, disiplinler arasındaki hareketliliği sağlayarak disiplin engellerini yıkma becerisini geliştirmektedir. Öğrenciler bu şekilde, önceki bilgileriyle yeni bilgileri arasında köprüler kurarak, daha derin ve kavramsal bilgi geliştirmeyi deneyimlemektedir. TOK ve diğer disiplinler arasındaki bu hareketlilik, öğrencilerin üstbilişsel becerilerini geliştirmelerine yardımcı olarak, onlara bilgiyi edinme ve yapılandırma süreçleri hakkında farkındalık kazandırmaktadır (NARIC, 2020).

TOK, disiplinler arasındaki hareketliliği sağlayarak disiplin engellerini yıkma becerisi geliştirmektedir. TOK dersinin çekirdeğini oluşturan geniş düşünebilme ve farklı perspektiflerden bakabilme özellikleri diğer derslerin içeriğine de yansımış durumdadır. Branş öğretmenlerinden işledikleri her konuya daha TOK mantığı ile bakabilmeleri ve EDB'yi bir rol model olarak gösterebilmeleri beklenmektedir. Bu nedenle tüm ders içeriklerinde mutlaka bir TOK bağlantısı bulunmaktadır. Ders kitapları ve ünite planlarında bulunan TOK bağlantılı uygulamalar branş öğretmenlerini bu konuda desteklemektedir. TOK ve diğer disiplinler arasındaki bu hareketlilik, öğrencilerin üstbilişsel becerilerini geliştirmelerine yardımcı olarak, öğrencilerin bilgiyi edinme ve yapılandırma süreçleri hakkında farkındalık kazandırmaktadır.

Her ders bahsettiğimiz o 6 dersin içinde de TOK ve Extented Essay bağlantısı var. […] TOK'daki eleştirel düşünme süzgecini tüm derslerin yapması istiyor. Yani matematikte olsan sen TOK'daki o mantığı uygula diyor. […] Ben Türkçe öğretirken sadece Türkçe öğretmediğimin farkındayım. Çünkü benden beklenen aynı zamanda TOK'daki o geniş düşünce açısını öğrenciye vermek (Koordinatör-1).

TOK'in okul geneline yayılması, ders bazında yayılması zaten ana amaçtır. Her dersin her içeriğinde bir TOK bağlantısı vardır ünite planında. […] Biyolojide yapılan hatalar veya yanlış deneylerin bize kaza eseri bir şey bulmuş adam. Ama yani bir hatadan kaynaklanıyor bu şey. Normalde onu yapmak istememiş ama o çıkmış mesela sonuç. Yani burada yapılan şey mesela TOK bağlantısı hatalarımızdan bir şey öğrenebilir miyiz onu bilir. Hatalar değerli midir sorusu bir TOK bağlantısı mesela (Koordinatör-2).

"Curriculum (Müfredat) içinde critical thinkingin kullanılması, connectivity'nin (ilişkilendirme) kullanılmasının bir örneği de TOK. Her ders içinde TOK olsun diyorlar" (Koordinatör-4).

Program içerisinde de TOK' i temel alıp diğer tüm derslerin içerisine de TOK link koymamız isteniyor. Bu ne demek? İşte matematik dersini yapıyorken mutlaka matematik öğretmeninin dersin TOK bağlantısını da işlesin. İşte biyoloji öğretmeni de işlesin. 6 tane seçtiği tüm dersler TOK bağlantısı kurmak zorunda. Hatta sizinle yani IB otorizasyonunda da öğretmenlerin bu bilgisi sorgulanıyor. IB eğitimlerinde verilen işte biyoloji, fizik, matematik vs. hangi dersin eğitimine giderseniz gidin TOK bağlantısı diye bir station mutlaka görüyorsunuz (Koordinatör-5).

TOK içinde tarih de çalışıyoruz. TOK içinde matematikte var. İşte mesela tarih anlatıyoruz. Şimdi ben tarih öğretmeni değilim. Orada tarih öğretmeninden şöyle faydalanıyorum. […] Her dersin bir TOK bağlantısı kitaplarda da var zaten. İşte matematik kitabında da görürsünüz TOK bağları var. Öğretmene yön veren bağlar (Öğretmen-1).

"Öğretmenin de işlenilen her konuya daha TOK mantığı ile bakabilmesi ya da eleştirel düşünceyi bir şekilde rol model olarak gösterebilmesi gerekiyor" (Öğretmen-2).

TOK, tüm branş dersleri ile ilişkilendirilerek, disiplinlerarası bağ kurulmasını sağlamaktadır. Bu şekilde öğrenci bilgiyi kullanma yollarını farkındalık, güvenilirlik ve tutarlılıkla öğrenmektedir (IBO, 2018). Disiplinler arası ilişkileri keşfetmeyi teşvik eden DP, öğrencilere öğrendikleri bilgileri, çevrelerindeki dünyayla ilişkilendirmeleri için özgün fırsatlar sunmaktadır (IBO, 2017).

Branş dersleri: EDB branş dersleriyle de desteklenmektedir. TITC (20. Yüzyılda Türkiye Tarihi), İngilizce, edebiyat, işletme, gibi tüm dersler birbiriyle ilişkilendirilmektedir. Örneğin tarihle ilgili bir kavram, sosyoloji veya coğrafya gözünden bakılarak verilemeye çalışılır. Sözel dersler de sorgulama, analiz, sentez, yorumlama,

araştırma ve yazma gibi beceriler sıklıkla kullanılmaktadır. Örneğin bir işletme dersinde öğrenciler bir şirkete giderek, o şirketle ilgili bir sorun veya vaka üzerine incelemelerde bulunmaktadır. Bu inceleme sonucunda toplanılan verileri analiz edilmekte ve üzerine makale yazılmaktadır. Öğrenciler bu tip uygulamalarla birçok beceriyi aynı anda kullanarak geliştirme imkanı yakalamaktadır. Ancak sayısal derslerde, somut veriler üzerinden hareket edildiği düşüncesiyle, klasik bilgi aktarımı uygulamasına daha fazla eğilim gösterildiği belirtilmektedir.

> *TITC, 20. Yüzyılda Türkiye Tarihi demek. Şimdi bu çok enteresan bir ders. Neden enteresan bir ders? İçerisinde coğrafya, tarih, sosyoloji var. Yalnız bildiğin sosyoloji, tarih ve coğrafyayı unutun bir tane ana başlık, soru düşünün. O soruya coğrafyanın gözünden bakıyorsunuz. Sosyolojinin gözünden bakıyorsunuz. Tarihin gözünden bakıyorsunuz. Hani burada size ezber herhangi bir şey verilmiyor. Bir metin veriliyor. Bu metine okuduktan sonra verilen soruyu üç branşın bakış açısını inceleyerek bir eleştiri getiriyorsunuz. Yeni bir düşünceye varıyorsunuz. O yüzden nasıl İngilizce dersleri çocuklara belli disiplin ve farklı perspektifler öğretiyorsa daha international minded (uluslararası zihniyet) konulara sahipse TITC'de çok farklı yönlerden bakabilme becerisini geliştiriyor bu konuda (Koordinatör-2).*
>
> *Edebiyat dersinde biliyorsunuz bir ders kitapları yok Türk Dili Edebiyatında. 13 tane edebi eseri okuyorlar ve bu konuda edebiyat IB'nin rehber kitabındaki veya müfredatındaki kavramlar çerçevesinde tartışıyorlar. Bir metin analizi yapıyorlar esasında. Edebi metin incelemesi yapıyorlar. Dolayısıyla burada bu edebi metinleri incelerken tek bir doğru yok. Çünkü öğretmen orada yedi farklı kavram üzerinden soru soruyor öğrenciye (Koordinatör-3).*
>
> *Matematikçilere ve fencilere sataşıyoruz açıkçası o eğitimlerde de. Ve işte olmuyor cevabı, işte benim dersim buna müsait değil. Mesela matematik hocamızla biz bu tartışmaları çok yapıyoruz. Çünkü hocam bana diyor ki yok hocam somut veri üstünden gidiyorum ben nesini eleştireyim. Yani 2+2=4 diyor bu değişmez (Koordinatör-6).*
>
> *TITC, 20.yüzyılda Türkiye dersinin Türkiye'de maalesef bir karşılığı yok. İçerik olarak biz bu derste Sanayi İnkılabı'ndan 2001 yılına kadar 6 ünite üzerinden Türkiye ve Avrupa tarihini görüyoruz. Ve bu Türkiye ve Avrupa tarihini sadece siyasi tarih olarak değil askeri, ekonomik ve toplumsal tarih olarak görüyoruz. Yani ana disiplin tarih yanlarında bir de coğrafya, ekonomik olarak ve sosyoloji var. 3 ayrı disiplin bir arada işleniyor. 6 ünite şeklinde işleniyor.[…] Bilgiyi hiçbir şekilde eleştirmeden, analiz etmeden aktarırız ama bi dogma yani. Kendi konumuzu kendimiz yaratmış oluruz. Onun önüne geçmek için eleştirel düşünce TITC'de olmazsa olmaz bir husus (Öğretmen-4).*
>
> *"Business uygulamaları var. İşte bir şirket sahibi oluyorlar. Bir marka geliştiriyorlar. O marka ile ilgili daha iyiye taşımak için çeşitli inovasyonlar yapıyorlar" (Öğretmen-5).*
>
> *Biz de buisness'dakiler standart level öğrenciler 1500 kelimelik bir essay veriyorlar. High levellar 2000 kelimelik bir essay veriyorlar. Ama high levellar birebir bir şirkete gidiyorlar. Şu an online süreçte tabi. Gerçi ilk başında gittiler de önce primary data collection (veri toplama) yapıyorlar mutlaka. Evet Internal Assessment (İç/Süreç Değerlendirme) için. Dolayısıyla kendileri o bilgileri topluyorlar. Onları çok basit*

grafiksel analiz içerisine koyuyorlar tabi istatistik çok bir şey yapmıyorlar. Ama o findings (bulunanlar) examden (sınavdan) sonra buisness tool theories (iş araçları teorisi) onları kullanıp analiz ediyorlar ve ondan sonra da bir conclusion recommendation (sonuç önerisi) veriyorlar hani. […] Geçen seneki öğrencilerimizde şunu keşfettik: İşte öğrencide mümkün olduğu kadar farklı buisness'daki kolları işte marketlerin human resources insan kaynakları) ya da buisness environment (iş çevresi) birkaç tane topic (başlık) vererek bir bütünsellik içermesini istiyoruz. Çalışmada şunu gördük: HUAWEI' nin pazar payının yükselmesini araştırıyordu. İşte hocam çok kolay tabi daha çok marketing (pazarlama) yaparsanız satışlarınız artar. Fiyatları düşük diğerlerinin ama kalitesi yüksek falan. Çok klasik ama özünde tam o da gelmedi. Dediler ki öğrencinin yaptığı araştırma şunu çıkardı: HUAWEI'nin çalışanlarının da şirkette ortaklık bazında bütünlükleri var. Yani dolayısıyla şirketi aşırı sahipleniyorlar. Yani işin aslında çalışandan da başladığı öyle olunca da bu kişiler olaya sadece hani klasik noktadan bakmıyor. Diyor ki şuradan da acaba buradan da onlar motive oldu (Öğretmen-6).

Branş dersleri, EDB temelini oluşturan sorgulama başta olmak üzere diğer beceri kavramları kapsamında işlenmektedir. Örneğin fen derslerinde "analiz, sentez, değerlendirme" becerileri kullanılırken Dil ve Edebiyat dersinde "karşılaştırma, bağ kurma ve çıkarımda bulunma" becerilerine daha fazla vurgu yapılmaktadır. Tarih dersinde ise öğrenciler daha ziyade EDB'nin doğasını oluşturan çoklu bakış açısına yönlendirilmektedir. Ancak diğer derslerin aksine matematik dersinde klasik ders anlatımı branş hocaları tarafından daha çok kullanılan öğretme şeklidir (Oxford University Centre for Educational Assessment, 2020:11).

IB, öğretmenlerinin sürekli kendilerini geliştirmelerini beklemekte, hizmet içi eğitimlerle destekleyerek öğretmenlerin güncel gelişmeleri takip etmelerini sağlamaktadır. Bu eğitim anlayışının başında EDB gelişimine ket vuran "bilginin öğretmen tarafından aktarıldığı nakilci ve ezberci klasik eğitim yaklaşımdan" uzak durulması gelmektedir. Bununla birlikte IBDP öğretmenlerini tüm derslerin TOK ile ilişkilendirilmesi konusunda sürekli teşvik etmektedir.

"IB' nin bir üstün tarafı da öğretmenlerin eğitim almasını ve bu şekilde de sürekli güncel kalmasını zorunlu tutuyor" (Koordinatör-1)

Sizinle yani IB otorizasyonunda da öğretmenlerin bu bilgisi sorgulanıyor. IB eğitimlerinde verilen işte biyoloji, fizik, matematik vs. hangi dersin eğitimine giderseniz gidin TOK bağlantısı diye bir station mutlaka görüyorsunuz. Yani burada da başka bir mesaj geliyor bize. Diyor ki: Öğretmen de olsan yanılıp yenilip kendi branşınla uğraşıp tek başına kalma. Bunun tabanında da TOK olduğunu ve mutlaka bağlantılar kurman gerektiğini öğrenciye mutlak doğru algısını sürekli aşılamadan çocuğun eleştirel düşünebilmesini beslemen gerekiyor diye de bir mesaj gönderiyor hem öğretmen hem öğrenci için (Koordinatör-5).

Öğrenciye keyif aldırmak da çok önemli. Yani öğrencinin öğrenme aşamasında aynı zamanda eğlenmesi de lazım. […] Öğrencinin sorusuna bir cevap verip konuyu orada kapatırsak çocuk için google'dan farkımız olmaz. Bir çocuktan farkımız olmaz. Bizim de bu yüzden öğretme misyonumuz sadece nakile döner. Benim yapmak istediğim daha ziyade nakilci anlatımı ortadan kaldırmak. Nakilci anlatım çünkü ezbere sevk ediyor (Öğretmen-4).

"Sizler öğrenciden çok çok iyi olmak zorundasınız. Eğer ki critical thinking öğreteceksiniz o anlamda siz zaten donanımlı olmalısınız ki öğretebilesiniz o beceriyi" (Öğretmen-7).

IBDP, aktif öğrenmeyi destekleyen öğrenci odaklı öğrenme yaklaşımını benimsemelerini ve disiplinlerarası ilişkilendirmeye teşvik edecek uygulamalar hazırlamalarını beklemektedir (IBO, 2018).

EDB ve öğretmenler

EDB ve öğretmenler "IB programının öğretmenlerden beklentileri, Öğretmen eğitimleri, Öğretmenlerin özeleştirileri, İşbirliği ve Kazanımları" altında ele alınmıştır.

Öğretmenlerin eleştirelliği daha iyi teşvik etmeleri adına derslerde, sorgulama, disiplinlerarası bağ kurma, sınıf içi tartışma, münazara, yazma, araştırma ve grup çalışması gibi çeşitli uygulama ve etkinlikleri kullanmaya özen göstermeleri istenmektedir. Bununla birlikte DP öğretmenlerin geri bildirim verme ve yansıtma tekniklerini de kullanmalarını istemektedir (Cambridge University Press, 2019).

DP, öğretmenlerinden EDB'yi geliştirmeleri adına beklenen tutum ve yaklaşımlar şu şekilde sıralanabilir:

- Öğrencileri öğrendikleri bilgiyi, gerçek yaşam durumları ile karşılaştırabilecekleri ya da ilişkilendirebilecekleri proje ve etkinliklere yöneltme,
- Aktif öğrenmeyi destekleyen öğrenci odaklı öğrenme yaklaşımı benimseme,
- İş birlikçi öğrenmeyi sorgulama döngüsüyle birlikte uygulama,
- Sorgulama metodolojilerini, tartışma, grup çalışması ve münazara gibi teknikleri kullanarak uygulama,
- Öğrencileri disiplinlerarası ilişkilendirmeye ve karşılaştırmaya teşvik edecek şekilde derse hazırlanmaktır (IBO, 2018).

Öğretmenler IB'nin farklı zihniyetini sistemin içine girer girmez hissetmektedir. Öğretmenler, süreç içinde program tarafından verilen görev ve sorumluluklarla bu zihniyete alışmaya ve sisteme dahil olmaya başlamaktadır. IB öğretmenlerini geliştirmek

ve güncel kalmalarını sağlamak adına farklı konuların ele alındığı ve çeşitli becerilerin desteklendiği çalıştaylar düzenlemektedir. Bu çalıştaylar öğretmenlerin birbirleriyle fikir paylaşımında bulunmalarına da fırsat vermektedir.

> *"IB'de güzel bulduğum taraf syllabus'larda (ders programı) ve dediğim gibi workshop'larda bizim gittiğimiz eğitimlerde bunun nasıl yapılabileceği ile ilgili tartışma ortamları ya da çözüm önerileri ya da güzel uygulamalar sunmaları" (Koordinatör-1).*

> *Yani bir anda herhalde böyle sihirle bir çubuk dokundu da hayatımız bilmediğimiz bir şeyi bilir hale gelemiyoruz. Ama bir mind (zihniyet) var ve biz burada kurcalanıp duruyoruz. Bize verilen ödevler, teslim ettiğimiz işler, o ders işlenirken ki interaction öğrencilerde iletişim, geçişli iletişim bunların hepsi esasında bize bu şekilde aktarıldı. Ve biz olayın kimyasını öyle algıladık. Dedik ki demek ki biz öğrenciye aynen bize verilen eğitim gibi yani bir şey öğrenmemişsiniz gibi geliyor eğitimin sonunda. Ne öğrendim şimdi ben? Ne anlattılar bana? Linklere (Bağlam) bakayım şuna bakayım derken siz okuduklarınızdan öğreniyorsunuz esasen (Koordinatör-3).*

> *IB' de ders verebilmek için öğretmen olarak mutlaka IB'nin kategori bir, iki, üç eğitimleri var. Kendi eğitmenlerinin kendi onayladığı öğretmenlerin verdiği eğitimler var. Ama bunlar online ise 40 günlük eğitimler, face to face ise üç günlük eğitimler. Sıkıştırılmışta eğitimler. Tabi ki siz o sistemden çıkmadan o sistemi bir anda üç günlük eğitimle öğrenmeniz ve özümsemeniz mümkün değil (Koordinatör-5).*

> *Biz geçenlerde ATL becerileri üstüne seminer alıyoruz diyeyim okulumuzdaki IB öğretmenleri. İçimizden bir öğretmen arkadaşımız bununla alakalı bir şey gönderdik workshopa gönderdik. Peşinden de işte bu sene bize işte bütün bu becerilerinin geliştirilmesi ile alakalı bir seminer veriyor. İşte başladık tek tek. Research skills (araştırma becerileri), thinking skills(düşünme becerileri), social skills (sosyal beceriler) diye. Bunlar nasıl geliştirilir, bunlarla alakalı çalışmalar yaparken şimdi her defasında o hocamız da, ben de ortak hazırladık eğitim verilmesiyle alakalı (Koordinatör-6).*

> *"IB'nin şimdi kendi eğitimleri var. Eğitimlerin içerisinde de yine grup çalışmaları baya zihnen yorulduğunuz, tartıştığınız çalışmaları veriyor" (Öğretmen-6).*

EDB'ye sahip olmayan öğretmenlerin, eleştirel düşünen bireyler yetiştirebilmeleri oldukça güçtür (Alkın Şahin & Gözütok, 2013). Öğretmenlerin bu becerilere sahip bireyler yetiştirebilmeleri için kendi yaşamlarında da EDB'yi benimsemeleri gerekmektedir. Öncellikle öğretmenler öğrenciler için etkin düşünen modeller olmalıdır. Bunun için öğretmenlere öncellikle EDB'nin önemi ve kazandırılmasına yönelik uygulamalar üzerine eğitimler verilmesi gerekmektedir. Müfredatta bilişsel becerilerin kazanımına yer verilmeli ve uygun zaman ve materyalle de bu süreç desteklenmelidir.

Eğitim modellerinde uygulanacak bu köklü paradigmalar, öğrencilerin EDB sürecine katılmalarına fırsat vermektedir (Seferoglu & Akbıyık, 2006).

IB, öğretmenleri profesyonel öğrenimin önemli bir parçası olarak görmektedir. Öğretmenlerini okul içi çalıştaylar, bölgesel etkinlikler, konferanslar ve çevrim içi materyallerle desteklemektedir (IBO, 2018).

IB programında hizmetiçi eğitimler, "IB programında zorunlu eğitimler, Çevrimiçi platformlar IB programında EDB eğitimi"başlıkları altında ele alınmıştır.

IB programında zorunlu eğitimler: Öğretmenlerin DP'de derse girmeden önce branşlarıyla ilgili alması gereken zorunlu eğitimler bulunmaktadır. Branş öğretmenleri programda derse başlamadan önce bu eğitimleri almaktadır. Yine TOK, EE, CAS gibi uygulamaların da anlatıldığı standart eğitimler verilmektedir.

> *"Her dersin öğretmenlerinin eğitilmesi şart öncesinde. Şimdi biz bu kadar IB'nin içerisindeyiz. Ben examiner'ım yıllardır, IB öğretmeniyim. Yıllardır kağıt da okuyorum IB'de. Düşünün ki IB bize bunu sağlamıyor" (Öğretmen-1).*

> *Falanca dersi falanca öğretmen okutmak istiyorsa artık bu zorunlu. IB'den bir o alanla ilgili eğitim alması gerekiyor. Mesela ben TOK ile ilgili bir eğitim aldım, şu an TOK öğretmenliği yapıyorum. Ama oradaki eğitim benim öğretmenliğimi etkilemiyor. Sadece bir lisans gibi düşünün. Ben oradaki bilgileri okey aldım ama onun üzerine kendim çabalayarak bir şey koymak zorundayım (Öğretmen-2).*

> *Bu konuda bir eğitime katıldım. Ve eğitimde nasıl bunu yazmalıyız? Nasıl bitirme tezi işte internal hazırlattırmalıyız? Çocuğa nasıl doğru soruyu sordurmalıyız? Nasıl kaynak kullanması noktasında yardımcı olabiliriz? gibi atölye çalışmaları oldu. Bu sene de mesela önümüzdeki ay yine bir TITC çalıştayı olacak. muhatap olarak ya IB'nin her yıl kendi eğitimi oluyor ya da TITC öğretmenlerinin gayri resmi bir araya geldiği bir çalıştay oluyor. Bu bizim sistem içindeki eğitimimiz (Öğretmen-4).*

> *"Bizim standart eğitimlerimiz var. TOK nedir ne değildir? IB ile ilgili standart yani bu her sene başında. CAS nedir? TOK nedir? Extented Essay nedir? Standart eğitimler veriyoruz öğretmenlerimize" (Öğretmen-5).*

Çevrimiçi platformlar: IB programının tüm eğitimcilerin yararlanabileceği çevrim içi kaynaklar bulunmaktadır. Ders planları, eğitim videoları, güncel konularla ilgili analizler, araştırmalar ve iyi örneklerin gösterildiği çeşitli aktivite ve uygulamalar öğretmenlerin erişimine sunulmaktadır. Öğretmenler bu platform üzerinden istedikleri konu ya da sorun üzerine tartışırak fikir paylaşımında bulunabilmektedir.

> *Eğitimlerini verirken de şey yapmıyor böyle bire bir bizim alıştığımız anlamda bir eğitim almıyorsunuz. Ee siz eğitimi alıyorsunuz bazı yerlerinde size linkler veriyor. Siz o*

linklerden kendiniz ulaşıyorsunuz bilgiye. […] Bizim bir portalımız var okulların bağlı olduğu. Orada da videolar var, research center'ında. Çeşitli ATL videoları var. Sizin bu becerilerinizi öğretmen olarak nasıl geliştireceğinize dair çeşitli kaynaklar mevcut. Sadece videolar değil, birçok kaynak da var. O research center'ı IB öğretmenlerinin doğru kullanması çok önemli (Koordinatör-3)

Program research center diye bir yer. Burada forumlar var. Dünyanın her yerinden işte tüm İngilizce öğretmenlerinin yazışabildiği, sorunlarını paylaşabildiği, değişik çözümlerin paylaşıldığı, örnek aktivitelerin paylaşıldığı bir platform. IB okullarının hepsi bu üyeliği olduğu için her öğretmeni sisteme üye yapıyor. Kaydediyor. Öğretmenlerde buralara girerek işte sınav sorularıyla ilgili eleştirileri, örnek ders içi aktiviteleri, onun dışında bire bir öğrencilerle yaşam sorunları işte. Bir öğretmen yazmıştı. Öğrencilerimin deadline uyması noktasında çok ciddi sıkıntılar yaşıyorum. Sizin okulunuzda da böyle şeyler yaşanıyor mu? Yaşanıyorsa nasıl çözümler var? (Koordinatör-5).

IB programında EDB eğitimi: Öğretmenler IB'nin verdiği zorunlu temel eğitimler dışında EDB adı altında bir eğitim almadıklarını dile getirmişlerdir. Program buna benzer eğitimler sunsa dahi okullar bu eğitimlere her zaman bütçe ayıramamaktadır. IB programının içerisinde bu alana dair öğretmenlerin yararlanabileceği çevrim içi kaynak ve örnek uygulamalar bulunmaktadır. Ancak öğretmenler bu beceriyi öncellikle kendilerinde geliştirmeleri gerektiğini düşündükleri için EDB üzerine eğitimlere ihtiyaç duyduklarını özellikle vurgulamaktadır.

"Eleştirel düşünme eğitimi diye bir eğitim yok. Hayır ama işte direkt olarak bunun böyle bir eğitimi yok. Derslerin dizaynı, öğretilmesinin dizaynı bunu gerektiriyor. Ne bunlar? Soru sormak, mesela" (Koordinatör-4).

Türkiye'de birazcık bu işin maliyet kısmı yorucu olabiliyor. Bu önemli bir etkendi. Bir maliyet karşınıza çıkıyor. Okullarda bunu bütçelerken biraz daha minimize etmeye çalışıyor. Must olanları öncelemeye çalışıyor. İşte edebiyat dersine girecek bir öğretmenin edebiyat eğitimi yokken ona birde critical thinking aldırayım demiyor? Aman edebiyatı bu sene bir aldırayım da derse girsin önce diyor (Koordinatör-5).

Okulun özellikle critical thinking için yaptığı bir eğitim yok. Öyle bir eğitim almıyoruz. IB'nin de açıkçası böyle bir eğitimi yok. IB'nin evet English bir eğitimi var mesela işte TOK eğitimleri var. TOK eğitimlerinin içinde tabi ki bunlar var. Ama böyle öğretmenler özellikle eğitilmiyor. Böyle bir şeyimiz yok öğretmenlerin. Bu da bir eksiğidir IB' nin ama IB eskiden daha aslında şeydi bir okyanus gibi düşünün. Öğretmeni okyanusa atıyordu. Kendi survey oluyordu. Kendi critical thinkingini oluşturuyordu öğretmen. Ama artık eğitimler vs. biraz daha var. Kaynak var artık elimizde (Öğretmen-1).

Yapılan eğitimler en önem derecesi işte eleştirel düşünme ise bununla ilgili olmalı. Bizde yapılan eğitimlerde var. Farklılaştırılmış sınıflar oluşturmak anlamında eğitimler var. Ama dediğim gibi birebir bununla ilgili eğitim benim bildiğim yok. Ve bu büyük bir eksiklik. […] Orada kaynaklar var. Ulaşılabilecek ders planları var. Örnek çalışmalar var. Yani yok değil ama bunu hani birebir okuyarak anlamak başka bir şeydir şimdi beraber hani interaktif bir ortamda eğitim alma eğer bunu söylüyorsanız bu eksik (Öğretmen-2).

Bizde eğitiliyoruz hocam. Aldığımız eğitimlerde de eleştirel düşünme becerimizi ben 7-8 tane IB eğitimi aldım. Yüz yüze yurt dışında da aldım yurt içinde de aldım. Online da aldım. Hepsinde bizim bu becerilerimizi geliştirmek için çocuklarda nasıl geliştirebileceğimizi anlatıyor zaten. Örneklerle çalışmalar yaptırıyorlar bize. Böylelikle öğretmen de aslında bir öğrencinin nasıl geliştirildiğini anlıyor (Öğretmen-5).

İstihdamda EDB'nin artan önemi göz önüne alındığında, hangi uygulamaların EDB'yi geliştirmekte daha etkili olacağı, eğitimciler açısından önemli bir sorun haline gelmektedir. Öğretmenler, bu sorunun üstesinden gelebilmek için EDB'nin farklı konular ve disiplinler içinde nasıl teşvik edileceğine dair eğitimlere ihtiyaç duymaktadır (Oxford University Centre for Educational Assessment, 2020).

Soru çözdüren, formül ezberleten, bilgiyi bir hap gibi sunan klasik eğitim anlayışından gelen öğretmenlerin düşünme eğitimine alışması oldukça zaman almaktadır. Öğretmenler böyle bir sistemde yetişmedikleri için özellikle EDB'nin öğrencilerde geliştirilmesi ile ilgili eğitimlere daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar.

"Öğretmenleri yetiştiren hocalar ne kadar eleştirel düşünüyor? Ya da hocalar hiç buna tahammül ediyor mu?" (Koordinatör-1).

Ben mesela feedback vermeyi ve almayı öğretirim. Ve işte İngilizce derslerinde özellikle demin bahsettiğim o ilk sınıflarda üniversite birde falan daha evvelde K12' de öğrettiğimde hani feedback vermeyi mutlaka öğretirim. Çünkü bu bizde öğretilmez. Öğretmenlerde öğretmez yani. Bilmezler de (Koordinatör-4).

Özellikle fen, matematik branşı öğretmenleri kendileri bu sistem içerisinden çıkmadıysa bunu yapmakta zorlanıyor. Bunun en büyük örneğini ben kendi arkadaşlarımda görüyorum IB ekibinde. […] Anlatıyorsun çocuğa. İşte diyorsun ki şimdilik böyle. Aksi kanıtlanmadığı için doğru kabul ediliyor. Hocam sayıların sonu yok ki aksini nasıl kanıtlayacağız? Hıhh işte diyorum tam da bu yüzden sayıların sonunu bilmediğimiz için karşımıza belki bu durumu çürüten bir case çıkabilir ama henüz biz bilmiyoruz. Burada ben de diğer arkadaşlarıma katılıyorum. Evet fen, matematik alanındaki öğretmenler kendileri özellikle de bu sistemden çıkmadıysa daha çok zorlanıyorlar (Koordinatör-5).

Kırmızı kalem ve mavi kalemle yazıyorsunun çocuklarıyız biz. Başlık yazıyoruz şimdi kırmızıyla, alt maddeleri yazıyoruz maviyle. Öyle bir dönemin öğrencileriyiz biz. Bizim için tabi ki zordu o süreç. Tabi ki bence de eğitim olmalı ama maalesef öyle bir eğitimimiz yok (Öğretmen-1).

İlk önce farkına varıyorsunuz. Bir bakıyorsunuz bir sürü insan bir sürü şey biliyor. Siz hiçbir şey bilmiyorsunuz. Önce çok kötü hissediyorsunuz. Şöyle biliyorum ben ilk IB' ye geldiğimde dediğim gibi beş sene önce çok şaşırdım. Gerçekten hani IB yapan öğretmenlerin ne kadar çok bilgili olduğunu görünce şok oldum açıkçası. […] Nelerdi eksiklerim? Dediğim gibi kavram öğreten bir öğretmen değildim ben direkt formül ezberleten bir öğretmendim. Direkt öğrenciye bilgiyi hap şeklinde veren bir öğretmendim. Ki bu anlamda sizin kendinizi değiştirmeniz çok zor açık konuşmak gerekirse. Direkt verirsiniz mesela bu böyledir bu böyledir diye. Öğren, ezberle, gel ben sana soru çözdüreceğim. Veya işte şu soruları çözmüş olarak gel. Ben sana çözemediklerini

göstereceğim gibi. Ama burada gördük ki bununla nereye kadar? Hiçbir yere kadar değilmiş aslında. tabi böyle siz dünya birincisi de çıkartırsınız (Öğretmen-7).

Cambridge University Press (2019), öğretmenlerin EDB'den ne anladıkları bilgisine ulaşmak için küresel boyutta bir araştırma yapmıştır. Bu araştırma sonuçları, sınırlı sayıda öğretmenin EDB'nin sınıfta nasıl ve hangi süreçleri uygulayarak kazandıracağını bildiğini göstermektedir. Bununla birlikte EDB'yi etkili bir şekilde öğretmek için öğretmenlerin daha fazla eğitim desteğine, zamana ve materyale ihtiyaç duydukları belirtilmiştir. Bu nedenle öncelikle öğretmenlerin gerek hizmet içi eğitimlerle gerekse ekip çalışmaları ve çalıştaylarla bu alanda eğitilmesi gerektiği çok açıktır.

IB programı hem öğrencilerin hem öğretmenlerin "*iş birliği"* içinde çalışmasını önemsemektedir. IB, çeşitli toplantı ve çalıştaylar organize ederek öğretmenlerini bir araya getirmeye çalışmaktadır. Okullardaki toplantılar çoğunlukla iyi örnek ve deneyimlerin paylaşıldığı ve öğretmenlerin birbirinden öğrendiği eğitimlerdir. EDB uygulamaları bu toplantıların önemli bir gündemidir. Çalıştaylar ise farklı okullardan ve kültürlerden gelen öğretmenleri bir araya getirmektedir. Bu öğretmenlerin oldukça faydalandığı ve motive oldukları bir paylaşım ortamıdır. Bu çalıştaylarda öğretmenlerin pedagojik gelişimlerine imkan veren eğitimlere, iyi örneklerin paylaşımına, beyin fırtınalarına ve tartışmalara yer verilmektedir.

"Fen bilimleri dersleri birbirleriyle zaten çok multidisipliner fen ve matematik bir arada çalışıyor. IB'nin böyle bir yöntemi var. İşbirliği çok önemli IB'de. İş birlikçi toplantılarla bunu kanıtlamamızı da istiyor"(Koordinatör-3).

Her haftanın gündemi farklı oluyor ama kendi gündemlerinden biri de işte eleştirel düşünmeyi sınıfta nasıl geliştirebiliriz? Fizik öğretmeni ne yapmış bu konuda? Örnek olay paylaşabilir mi? İşte İngilizce öğretmeni best example (iyi örnek)ne paylaşabilir? Bunun gibi öğretmenler arasında da bilgi ve aktivite paylaşımı yapıp, o aktiviteleri kendi derslerine evirmelerini de istiyoruz. […] Biz de napıyoruz deneyim çok önemli. Ama hepimiz bir olabilmek ve aynı yere gidebilmek için hizmet içi eğitimlere çok önem veriyoruz. Bu illaki birinin tahtanın başına geçip de bir şey anlatmasından ziyade bilgi paylaşımlarını IB'de bir öğretmeni en iyi eğiten bence noktalardan biri. İşte hep beraber bir araya geldiğimizde bir TOK öğretmeni hocam ben matematiği anlatırken şurada sorun yaşıyorum diye paylaşıyor. Diğer bir öğretmen ben dersimde CAS'i işlerken şöyle bir örnek yaptım diyor. Bunlar neyi sağlıyor? Uygulamada biz nasıl hareket edebilirizi sağlıyor (Koordinatör-5).

"Toplantılar bizim için birer eğitim. Biz hep öyle görüyoruz. Öğrenci bazında ya da ders bazında hiç fark etmez. Yaptığımız tüm toplantıların bizi eğittiğine inanıyoruz. Çünkü oradaki bilgi paylaşılır. Çok kıymetli "(Koordinatör-6).

Workshoplardaki en büyük öğrenme yöntemlerinden bir tanesi de diğer arkadaşlardan öğrenme. O yüzden onlar kendi okullarında ne yapıyorlar? Onlarında aynı şekilde soruları var mı? O bu konu da ne düşünüyor, öbürü ne düşünüyor? Bu paylaşımda açıkçası eleştirel ve çoklu bakış açısı. O yüzden farklı ülkelerde düzenlenen ve hala farklı ülke katılımcılarının katıldığı Professional development gibi workshoplarına katılmak da bizim kendi eleştirel düşünme becerimizi geliştiriyor açıkçası (Öğretmen 5).

Ben bizzat kendim defalarca tasarımcı öğretmen eğitimi aldım, yaratıcı drama eğitimi aldım. Aldığım bütün eğitimleri paylaşıyorum onlarla. Örneğin alıyorum elime mikrofonu diyorum ki: Arkadaşlar Çarşamba günü laboratuardayım. Bu konuyla ilgili paylaşacağım. Yani kendi aldığım eğitimleri paylaşıyorum zaten onlarla. Bunu öğrendim. Bunları işte sunum hazırlıyorum onlara. IB'den ne öğrendiysem bunlar bunlar çok iyiymiş arkadaşlar diyorum. […] Learner profile nasıl kazandırırım? İşte belli skilleri nasıl kazandırırım? Hangi skilleri hangi branşlar kazandırmalı? Oturup yatay-dikey toplantılar yaparsınız arkadaşlarınızla. Beraber kafa yorarsınız. İşte okumanı gereken, araştırmanız gereken şeyler vardır (Öğretmen 7).

IB, öğretmenlerinin birlikte çalışmalarını ve deneyimlerini paylaşmalarını teşvik etmektedir. Birlikte uyum içinde yapılan planlamalar öğretmenlerin motivasyonlarını ve güven duygularını güçlendirmektedir. Öğretmenlerin ve öğrencilerin iş birliği içinde çalışması sınıfların dönüşümüne katkı sağlayan bir uygulamadır (IBO, 2018).

IB yapılması gereken işleri ve kazandırılması gereken becerileri gerek dökümanlarla gerekse eğitimlerle tarif ederek öğretmenlerine rehberlik etmektedir. Ayrıca öğretmenlerine çeşitli görevler vererek onları araştırma yapmaya teşvik ederek yeni kapılar açmayı hedeflemektedir. Öğretmenler bu şekilde bilginin nasıl kullanılacağı ve nasıl üretileceği ile ilgili fikir sahibi olmaktadır. Bu uygulamalar öğretmenlerin mesleki gelişimlerini de güçlendirmektedir.

Öğretmene net bir kılavuz sunuyor IB. O kılavuzun içinde sizin odaklanmanız gereken beceriler, öğrencide geliştirmeniz gereken becerileri hem tarifliyor hem de bununla ilgili size bazı yöntemler sunuyor. Ben IB'yi bu anlamda çok iyi buluyor, iyi bir program iyi bir örnek olarak görüyorum (Koordinatör-1).

Bilgiyi kullanma yöntemim değişti. Ve şunu öğrendim: Benim IB'de öğretmen olmam için bu kalemle alakalı teknik bilgilere ve detaylı bilgiye, işte oluşumuyla alakalı, süreciyle alakalı çok bir şeye ihtiyacım yok. Benim bununla alakalı fikre sahip olmam lazım. Yani bilgi değil. Fikir üstünden değişik bakış açılarına sahip olup bir şeyler üretmem lazım. Sallayabilirim de ama bu bir fikir olmalı. Yani bir düşünce yöntemi geliştiriyorsunuz. […] Araştırarak bazı şeyleri öğreniyorsunuz. Bir yılı bitirdikten sonra artık farklı bir insan oluyorsunuz. Yani meselenin özünü daha iyi anlıyorsunuz. Bu sadece eleştirel düşünme becerisi ile alakalı değil. Tüm becerilerin geliştirilmesi ve bu becerilerin geliştirilmesi için öğrenciyi nasıl yönlendirmeniz gerektiğiyle alakalı IB'nin beklentileri ve IB'nin beklentilerine karşı öğrenciyi nasıl hazırlamanız gerektiği ile alakalı ciddi anlamda bir fikir sahibi oluyorsunuz (Koordinatör-6).

İşte ne bileyim bir kavram mı öğretmelidir bir fizikçi, yoksa direkt formülü mü vermelidir? Mesela bana göre ben kavram öğreten bir öğretmenim. Benim öğrencilerimin hiçbirisi ivmede formül nedir bilmez ama ivme nedir deyin pat diye cevap verirler size. Ve nediri bildiği içinde takır takır soruları çözer yani. Hiçbir zamanda takılmaz mesela. Veya ne bileyim işte relative motion. Formülünü bilmez ama bilir onun ona göre hareketidir ve ona göre çözer soruyu takır takır. Şimdi bunlar çok önemlidir. Kavram öğretmeyi öğrendim mesela. IB'de […] IB sizi besliyor. Ama belki de 3-5 günlük eğitimle besliyor. Orada size bir kapı açıyor. Ama gerisi sizde, içeriye girmeniz gereken sizsiniz artık (Öğretmen 7).

EDB'yi geliştiren uygulamalar

Bu altbölümde EDB'yi geliştiren uygulamalar ele alınmaktadır. "Grup çalışmaları, Tartışma, Münazara, rol yapma ve drama, Bitirme Tezi (EE), Ölçme - değerlendirme ve Geri bildirim verme" EDB gelişimini destekleyen uygulamalara örnek olarak gösterilmiştir. Bununla birlikte ders öncesi yapılan hazırlıklar ve derslerde kulanılan materyaller de söz konusu becerinin gelişimini etkilemektedir.

Grup çalışmaları: Öğrenciler, grup çalışmalarıyla çeşitli fikirleri savunur ya da farklı rollere bürünerek fikirlerini o role gerektirdiği şekilde savunmaya çalışırlar. Bu uygulama EDB'nin önemli bir bileşeni olan "birlikte çalışabilme ve olaylara farklı perspektiften bakabilme" alışkanlığını geliştirmektedir.

"Grup çalışmasında aynı problemi aynı durumu farklı farklı gruplara sunması bekleniyor. Ve aslında hepsi kendince bir şey yapıyor. Hiçbir doğru yok. Daha sonra bunlar kendi aralarında bir sonuca ulaşıyorlar" (Koordinatör-1).

Şirketin yaşadığı bu durumda hangi noktalarda avantaj sağlıyor şirkete, hangi noktalarda dezavantaj sağlıyor? Hadi bunlara bir bakalım, bir tartışalım. Bunları bir grup çalışması olarakta yapabiliyoruz. […] Beş tane stakeholderdan (paydaş) herkes biri oluyor. Yani gruplarda beş kişi oluyorlar. Birisi müşteri, birisi tedarikçi, bir tanesi devlet, bir tanesi şirketin ortaklarından, biri de employe (çalışan) oluyor. Çünkü tam tersi zavallı employee hep kendisinin ne kadar ezilebildiğini orada çok net görüyor (Öğretmen-6).

Elde ettiği verilere bakıyor, yorum yapıyor, tablolaştırıyor, yorumluyor arkadaşları ile beraber. Bir discuss ediyorlar birlikte, tartışıyorlar ve ardından size söylüyorlar: Biz şöyle formül bulduk vs. iki grup farklı formül verince bu sefer onları discuss yaptırıyoruz (tartışma). Bak bakalım siz ikiniz farklı bulmuşsunuz, nerede, neyi farklı düşünmüşsünüz? Evet belki gruptan gruba değişiyor ama siz orada 30-40 dakika harcıyorsunuz ama sonuç iyi çıkıyor bana kalırsa.[…] Soru çözüyoruz ama onları biraz daha farklı yapıyoruz. Gene çocukları grupluyoruz, onlar çözüyor, cevapları alıyoruz. Nerede hata yapmışlar, birbirleriyle buluşsunlar, hatalarına baksınlar (Öğretmen-7).

İş birliği ve takım çalışması IB programlarını destekleyen öğrenme yaklaşımlarından sosyal becerilerin bir parçasıdır. IB dersleri aktif öğrenme ve iş birliğini merkeze alan grup çalışmalarıyla desteklemektedir. Grup çalışmaları ile öğrencilere

sosyal farkındalık, aktif katılım, ilişki yönetimi, iletişim ve iş birliği becerileri kazandırılması hedeflenmektedir (IBO, 2016:16).

Tartışma: Hem sözel hem sayısal derslerin olmazsa olmazıdır. Tartışma, DP'nin tüm derslerinde başvurulan ve öğrencileri aktif kılan bir uygulamadır. Sınıf içi tartışma öğrencileri, fikirleri savunma, karşı çıkma, empati kurma, yeni fikirler üretme gibi üst düzey düşünme etkinliklerine teşvik eden bir uygulamadır. Öğrencilerin bu tartışma ortamından oldukça keyif aldıkları gözlemlenmektedir. Öğrencilerin düşüncelerini tartışarak ifade etmeleri EDB gelişimlerini güçlü bir şekilde desteklemektedir.

> *"Kültür açısından nasıl değerlendirirsiniz? Mekanlar açısından nasıl değerlendirirsiniz? Dolayısıyla burada tek bir doğru yok. Öğrencinin bakış açılarıyla, tartışma ortamlarıyla işlenen derslerle mevcut olabiliyor" (Koordinatör-3).*
>
> *Sözel derslerde debate discussion (tartışma) çok kullanıyoruz. Birinci grup Türkçe, ikinci grup İngilizce ve ortada core da (çekirdek) TOK için bu üç ders için +3. grupta TITC dediğimiz 20.yy'da Türkiye Tarihi dersi için daha çok tartışmalardan faydalanıyoruz. […] Sayısal dersler çok discussion kullanmasa da zaman zaman yine biliyorum fen derslerinde özellikle discussion yaparak bir şeyi prove etme (kanıtlayabilme) ve doğruyu gösterebilme aktivitelerinden yararlanıyoruz (Koordinatör-5).*
>
> *Bazen şu şekilde de münazara yapıyoruz. Hani debate yaparken kim daha çok laf cambazlığı yaparsa işte hani delillerle, kanıtlarla ortaya çıkıp iddiasını güzel savunursa, mesela biraz daha ılımlı bir münazara modelimiz var. Bunda işte her bir gruptaki bireyler farklı bakış açılarını savunuyorlar. Yani diyelim ki bir yerel yönetimdeki bir problemle alakalı bir grup halkın fikirlerini temsil ederken bir grup da yerel yönetimdeki işte belediyenin çalışanların, işte temizlik işçisini, belediye başkanını vs. temsil ediyor. Ve hepsi o rolün gereği olan fikirleri ortaya koyuyorlar ve mesela o yerel bölge içerisinde nihayetinde alınacak, uygulanacak bir yönteme karar verilmesi gerekiyor. Bu debate'in konusu halk kazansın ya da belediye kazansın değil mesela. Sonucunda bir sürü farklı bakış açısı ortaya koyuluyor (Koordinatör-6).*
>
> *"Çocuklara diyorum ki mesela şu an koronavirüs ile ilgili ne gibi bilgiye dayalı sorunlar var? İşte mesela test sonuçları. Ondan sonra bakanlığın bilgileri ne kadar yansıtıp yansıtmaması. Hani bunların hepsi tartışılıyor derslerimizde" (Öğretmen-2).*
>
> *Dersi anlatırken işte örnek veriyorum. Mustafa Kemal'in hayatı ile ilgili bir konuya girdiklerinde ya da 2. Dünya Savaşı ile ilgili ya da milli mücadele gibi bir şey anlattıklarında derler ki işte münazara başta açar. […] Bakın bir konu hakkında malumat ve kaynaklara bakılmadan yapılan her tartışma kısır çekişme olabilir. O yüzden önce bilgiyi alacağız. Önce araştıracağız. Tartışma masasına öyle oturacağız. […] Sen nükleer santrali savun. Sen nükleer santral olmamasını savun. Bu tartışma ortamı değil. Bu bir kısır çekişme. Burada önce konuyu vereceğiz. Konuyu anlatacağız. Kaynakları koyacağız. Ondan sonra bir tartışma ortamı açacağız. Böylelikle daha sağlıklı bir fikir fırtınası meydana getirebiliriz. Bunu tavsiye edebilirim. Yani mümkünse bir tartışmayı hemen başta yapsınlar bir tartışmayı da bütün haftanın sonunda yapsınlar. Çocukların fikirsel gelişimini çocuklar kendileri fark edecek (Öğretmen-4).*

Çocuklara belgeseller, makaleler ödev olarak veriliyor. Sınıfta bir miktarda olsa tartışılıyor.[…] Sahneye çıkıyorlar o şirketi iyiye taşımak için çatışıyorlar. Çarpışıyorlar. Debate yapıyorlar. Debate (tartışma) kesinlikle her derste aşağı yukarı var (Öğretmen-5).

Benim gibi bir grup çalışması, vaka çalışması onun üzerinde de tartışmalar. Çok keyifli tartışıyorlar. O yüzden çok seviyorum aslında. biri bir şey söylerken bir de şu yok muydu falan diye hani kendilerinin tartışma ortamını yaratmaları da çok önem kazanıyor. Bir defa yargısız olmaları lazım (Öğretmen-6).

Bazen böyle gruplayacak kadar bile çocuğunuz olmuyor. Öyle bir durumda da ne yapıyorsunuz? Ortaya bir soru atıyorsunuz discuss ediyorlar onlar birbirleriyle. Siz aradan çekiliyorsunuz. Birbirleriyle konuşunca çok güzel bir ürün çıkıyor ortaya. Bütün bunlar bana kalırsa aslında çocuğun düşünme becerisini orada mesela karşısındaki ile tartışıyor (Öğretmen-7).

Öğrenciler öğrendikleri bilgi ve kavramları pratikte nasıl kullanılabileceklerini hayal etmeye ve bu hayallerini somut örnekler üzerinden sunmaya yönlendirilmektedir. Bu tip uygulamalar bireysel olarak yapılabildiği gibi grup çalışması şeklinde de uygulanabilmektedir. Grup çalışmaları sayesinde birden fazla öğrenci aynı konu üzerinde tartışabilmekte, örnekler verebilmekte ve fikirlerini özgürce ifade edebilmektedir. Tartışma yoluyla öğrenciler durumları betimlemekte, olayları anlatmakta, karşılaştırmalar yapmakta ve sorunları açıklamaktadır. Öğrenciler ders içeriğiyle ya da güncel konularla ilgili akademik ve kişisel görüşlerini tartışma yoluyla sözlü bir şekilde ifade etmeyi deneyimlemektedirler (Tabrizi & Rideout, 2017:3202-3203).

DP öğrencileri tartışmalar yoluyla kişisel ve ideolojik varsayımları hakkında farkındalık kazanır ve kültürel bakış açılarının çeşitliliği ve zenginliği konusunda da bir anlayış geliştirmektedir (IBO, 2018).

Münzara, rol yapma ve drama: Bir olaya, bir resme veya bir soruna farklı bir gözle bakmayı destekleyen güçlü bir EDB aktivitesi olarak görülmektedir.

İngilizce de diyelim bir role play (rol yapma). Karşılıklı rol alma ve oynama, canlandırma aktivitesi olabiliyor. Mesela bunu yaptıktan hemen sonra kitapta sizi bazen yönlendirebiliyor. Veya öğretmeninde aklına gelebiliyor bu o dersi zaten hazırlarken. Aaa bu canlandırmayı yaptıktan sonra biz birde buna şey diyelim peki bu problem nasıl çözülebilir? Diyelim o canlandırma bir genç ve ailesi arasında. Gencin gelecek planları ile ilgili bir anlaşmazlık üzerineydi. Bunun üstüne mesela hemen bunu ben critical thinking becerisiyle nasıl bağdaştırırım diye belki adını bu şekilde koymuyoruz biz ama hemen üstüne peki bu problem nasıl çözülebilir? Veya işte farklı perspektiflerden nasıl bakılabilir? Bir orta yol bulunur mu gibi bir aktiviteyle bunu canlandırıyoruz. […] Role-play işe yarıyor. O sizin gördüğünüz sanat dersinde de bir role-play de işin içine katılmıştı. Hani o sergiyi gördükten sonra mesela işte küratör ve sanatçı açısından bakmak gibi role-playler olabiliyor. İngilizcede de bilgi kuramında da (Öğretmen-3).

"Eski yıllarda yapılmış çocukların çok hoşuna gittiği bir etkinlik aklıma geldi. Yaratıcı drama dersi almıştım. Orada görmüştüm. Onu uyguladım" (Öğretmen-5).

Münzaralar, konferanslar, sokratik seminerler, sempozyumlar, çalıştaylar, paneller ve sunumlar EDB'yi geliştiren ders dışı uygulamalara örnek olarak verilmektedir.

Münazaralar vs. bunları saymıyorum. Bunlar müfredat dışı yaptığımız etkinlikler. Bunlar zaten destekleyen, güçlendiren ekstra curricular aktivitelerimiz. […] Okulumuzun geleneğinde olan daha önce yaptığımız işte P4C gibi yöntemler, münazaralar, Birleşmiş Milletler Konferanslarına öğrencilerimizin katılması, kendi okulumuzda bu konferansların düzenlenmesi gibi çalışmalar yapılıyordu zaten. Bunlarda bizim IB sürecimiz de IB'ye kabulümüzü destekleyen şey (Koordinatör-3).

Mesela sokratik seminerler yapıyoruz dimi. Yani question bir şeyi tartışma. Tartışıyoruz, soru sordurtuyoruz, ediyoruz. İşte burada sokratik seminer bir critical thinking. Yani soru sordurttuğun için question-answer bilmem ne bu bir critical thinking örneği (Koordinatör-4).

Sempozyumlar yapıyoruz mesela. TITC Sempozyumumuz bence gerçekten çok güzel. 12 Mart'taydı bu sene ki. Keşke davet edebilseydik. Grup4 projeleri yapıyoruz. […] Sempozyumlar yapıyoruz bu derslere göre. Öğrenciler bu araştırma konuları ile ilgili bildiğiniz tamamen üniversite paneli tadında sahneye çıkıyorlar. İki senedir online ama sahne kısmını anlatayım. Sahneye çıkıyorlar. Bir moderatör oluyor. Kendi konularında uzmanlar edasıyla araştırmalarını sunuyorlar. Resimlerle, arkada görsellerle bir uzmanı çağırmışız gibi kendi araştırmalarını sunuyorlar. Bunu her yıl yapıyoruz (Öğretmen-5).

Ölçme ve değerlendirme: Tüm öğrenme süreçlerinde kullanılan ve EDB'yi geliştiren güçlü bir öğrenme aracıdır. Değerlendirme sürecinde daha çok öğrencilerin beceri gelişimine odaklanılmaktadır.

Her dersin sonunda Internal Assessment (İç değerlendirme) var. IB Mayıs sınavlarına girmeden önce 12. sınıf Mayıs sınavlarına girmeden önce Mart ayında yüklenen bu çalışmalar tam olarak eleştirel beceriyi gerçekten geliştiriyorlar. Mesela biyoloji dersinden örnek vereyim bir kere personal engagement (kişisel katılım) konusunda tam puan alabilmesi öğrencinin ben neden bu soruyu seçtim? Bir değerlendirme. Bu soru neden dünya için önemli? Çevrem için neden önemli? Bu soruyla neyin çözümünü bulmaya çalışıyorum diye anlatmak ve ifade etmek zorunda. Burada bir değerlendirme var. Burada bir critical thinking işe yarıyor (Öğretmen-5).

Bir de böyle süreç esnasında hani çocuğu nereden aldım, nereye götürüyorum, şu an nerede, şu an buradan oraya nasıl götüreceğim veya bütün sınıfla beraber senkron gelebilmiş mi, gelememiş mi? Bütün bunları Assess (değerlendirme) ettiğimiz bir süreç değerlendirmeleri oluyor. Süreçler biraz daha formative (süreç) ve süreçler aslında biraz da becerilere de yönelik oluyor. Yani mesela siz süreç ölçme verirken çocuğa işte bir paragraf verip onu yorumlamasını da isteyebilirsiniz, okuduğunu size aktarmasını da isteyebilirsiniz. Ne bileyim dediğim gibi bir debate yapmasını da isteyebilirsiniz. İşte bir gruplaşıp soru çözmelerini de isteyebilirsiniz. Gruplaşıp bir formülü çıkarmalarını da isteyebilirsiniz. Bütün bunlar her dersin recommendationuna (tavsiye) göre gerekliğine göre değişir (Öğretmen-7).

IB'de ölçme ve değerlendirme temel bir öğrenme süreci olarak kabul edilmekte (IBO, 2015), TOK ve diğer DP derslerinde EDB'yi merkeze alan "temel bir öğrenme süreci" olarak benimsenmektedir (IBO, 2014a; IBO, 2017a).

Sınavlar çoğunlukla yorumlamayı gerektiren ve EDB'yi ölçen açık uçlu sorulardan oluşmaktadır Sınav soruları genellikle öğrenciyi otomatik olarak düşündürmeye yönlendiren "tanımlayın, açıklayın, analiz edin, değerlendirin, tavsiye edin, mukayese edin" gibi terimlerle başlamaktadır. Bu sayede öğrencilerin öğrendikleri bilgide ne kadar derinleşebildikleri ve ne ölçüde farklı bakış açıları geliştirebildikleri ve dolayısıyla EDB gelişimi somut olarak değerlendirilmektedir Öğrencilerin *bilgiyi kullanma becerisi* yazılı değerlendirmenin yanısıra sözlü olarak da değerlendirilmektedirler.

> *Bu IB'nin yaptığı bir şey. Yani matematikte de C kriterinden bahsedeyim. Birçok derste criterion c vardır. O da direk critical thinking ona bakar. Yani bir matematik ödevi mesela a şıkkında öğrencinin yaptığı matematik ödevinde araştırma becerilerine bakar. B şıkkında matematiksel dil kullanmasına bakar. C şıkkında ise bu kağıtta kritik düşünme becerisi nasıl kullanmış. Yani şimdi matematikte bunu istiyor. Türkçe de bunu istiyor, fizikte de (Koordinatör-1).*
>
> *"Değerlendirme de yani sen bunları görüyorsan comparativeness (mukayese) yapmış, research (araştırma) yapmış, bunun üstüne de kendi opinionunu (fikrini) söyleyebilmişse zaten istediğin bu" (Koordinatör-4).*
>
> *"Sınavlarda da bu var. Yazdıkları essaylerde (makale) muhakkak yüksek not kriterlerine bakarsanız hep analiz, karşılaştırma, yorum istiyor vs" (Öğretmen-3).*
>
> *Comment term (yorum soruları) leri var IB' nin. Diyor ki IB her bir sorunun başında gelen fiiller o sorudan ne beklenildiğini anlatıyor işte. Tanımlayın, açıklayın ya da analiz edin, değerlendirin, tavsiye edin. Şimdi aslında o otomatik olarak sizi yönlendiriyor o düşünceye. Mesela bizim 10 puanlık sorularımız değerlendir, analiz et veya öneride bulun şeklinde geliyor. Tartış mesela soruda öyle geliyor. Tartışma altı puanlık soruda da bu geliyor. Sorunun kendi içi zaten sizi o düşünceye yöneltiyor. Yani diğer türlü dediğim gibi hani o bile belli. İki puanla geliyor, dört puanla geliyor. […] Biz de sonuca bakıyoruz. Yanlış sonuç mu? Yanlış. İkinci cevabın sonucu yanlış mı? Yanlış. Ama yanlış değil çocuk zaten birincide bulduğu cevabın üzerine yorum yapmış. Yorumlayabiliyorsa ve doğru bir şekilde yorumladıysa o zaman niye onu cezalandırıyorsun ki puan kırarak? Yani mantık aslında orada biraz cezalandırmak değil, kazandırmak üzerine geliyor. Bizde de biliyor musun, bilmiyor musun? Bildiğini uygula, uygulayamıyor. Çünkü o bakış açısı yeteri kadar verilmemiş. Burada da tam tersi biliyorsun diye kabul ediyorum seni zaten benim için önemli olan daha değerli olan uyguladığın zamanlardır diyor (Öğretmen-6).*
>
> *Bilgiyi çok ölçüyor demeyelim de bilgiyi kullanma becerisini de ölçüyor. Yani burada yine becerileri ölçüyoruz aslında. Çocuğa gene data veriyorsunuz. Gene data yorumlamasını istiyorsunuz. Gene sonuç çıkarmasını istiyorsunuz. Belki de secondary sources kullanıp size bir şey vermesini istiyorsunuz belki de. Ne bileyim karşıt bir sav*

üretmesini istiyorsunuz. Gene düşünmesini, bir problem çözmesini istiyorsunuz. Ama beceri de ölçüyorsunuz ama aslında çok çaktırmadan bilgiyi de ölçüyorsunuz aslında. Çocuk çünkü bilgi varsa bu bilgiyi kullanabiliyor (Öğretmen-7).

Sınavları hazırlamak için de zaten o inceliği vermeniz gerekiyor. Yani şimdi grup bir dersinde de grup iki dersinde de sosyal bilimler dersinde de grup four dersinde, paper one-paper two baktığınızda açık uçlu sorular, hiçbir şekilde şey yok yorumlama soruları var. […] Final sınavları da zaten yorumlama üzerine olduğu için öğretmenlerde zaten o sınavları da bir yandan hazırladıkları için o sınavlar da sonuçta diploma IB' nin önemli bir parçası. O diplomaya da hazırladığı için zaten o beceriyi kazandırmak bir must (Koordinatör-3).

Değerlendirmeler işte dört beceri üzerine oluyor. Ama mesela İngilizce için söylüyorum. İşte konuşma, yazma, dinleme ve okuma. Bunlarla ilgili yapılan bizim o hazırladığımız çalışmalarda mesela bir kavramsal sorular soruluyor işte metinden de direkt bulunabilecek sorular. İkincisi nasıl soruluyor? Yani işte daha çok yazarın amacı neydi, videodaki good neydi, sen nasıl hissettin, peki bu textin türü ne, nereden anlıyorsun? gibi sorular var. Hep neden sorusu oluyor. Nereden anlıyorsun soruları var. […] Yani böyle çok sistematik bir şekilde her bir becerinin her bir soru şeklinin karşılığı var (Öğretmen-2).

"Soru tipleri metin analizi, karikatür analizi, mesela resmi sınavda karikatür çıkıyor. Dilsiz harita çıkıyor ve bunların eleştirilerini çocuklara soruyorlar. Ya da çocuğa bir okuma metni veriyor. Okuma metnini değerlendirmesini bekliyor" (Öğretmen-4).

EE (Extended Essay-Bitirme Tezi): Araştırma, yazma, analiz, sentez, yorumlama ve değerlendirme gibi araştırma becerilerin çokça kullanıldığı 4000 kelimeden oluşan akademik bir deneme yazısıdır. EE, DP'nin EDB gelişimini destekleyen güçlü bileşeni olarak görülmektedir. Öğrenciler programın son yılında araştırmaya değer buldukları bir konuyu seçerek danışman öğretmenlerinin desteği ile ortaya akademik bakış açısı ile yazılmış bir ürün çıkarmaktadır.

Extented Essay (Bitirme Tezi) süreci orada da öğrenci sıfırdan bir konu bulup kendi ilgi duyduğu bir konuyu bulup o konu ile ilgili 4000 sözcükten oluşan bir tez yazması bekleniyor. Birçok becerinin yanında işte araştırma becerileri, yazma becerileri yanında analiz, sentez ve eleştirel düşünce becerilerini de bu essay de göstermesi bekleniyor (Koordinatör-1).

Uzun deneme diye geçiyor. İlgilendikleri bir alanda yaptıkları bir araştırma konusu ile başlıyor. Öncelikle araştırmaya değer buldukları konuyu açıklamaları gerekiyor. Bağlantıları göstermeleri veya alt başlıklarla okunabilir şekillerde mesela o alt başlıklarda üç farklı anahtar noktadan bakış olabilir. Yani ekonomik bakış açısı olabilir. Akademik bir bakış açısı olabilir. Sağlık olabilir, çevre olabilir, psikolojik olabilir, sosyolojik olabilir. Bu bakış açılarıyla bakarak aynı konuyu üç farklı bakış açısıyla inceliyorlar ve bir sonuca varıyorlar (Koordinatör-2).

Her biri yüksek lisans bile olabilecek, lisans seminer ödevi olabilecek seviyede konular alıyorlar. Bu konulara da maksimum 2.000 kelimeyle bazen IB 200 kelime daha kota veriyor. 2.200 kelimeye uzatabilirsiniz şeklinde akademik bir metin inşa ediyorlar. Bu

benim aslında dersteki en sevdiğim aşama. Çünkü adeta ben bir akademik danışman oluyorum öğrenciye. Öğrenci de akademik bir metin inşa ediyor (Öğretmen-4).

"Extented essay taç kısmı artık buranın. Yani her paragrafta destekleyen ve karşı çıkan kendi savıyla ilgili düşünceleri de orada yazıya dökmesi gerekiyor" (Öğretmen-5).

"IBDP programı ve MYP' de başlayan bu farklı yönleriyle ele alabilme becerisi esas olarak DP programında Extented Essay, TOK, TITC (20. Yüzyılda Türkiye) ve CAS bütün derslerin içeriğinde kendisine bir şekilde yer buluyor" (Koordinatör-2).

IBDP, araştırma ve yazma içeren EE'nin bilişsel ve yaratıcı düşünme becerilerinin gelişmesinde büyük role sahip olduğunu belirtmektedir (IBO, 2018e). EE, öğrencilere konuları derinlemesine keşfetme ve inceleme imkanı sağlamaktadır. Öğrenciler disiplinlerarası yaklaşımın benimsendiği altı DP dersinden kişisel ilgi alanlarına uygun olan konuyu seçerek araştırma yapmakta, araştırma süresince danışman öğretmenlerinin rehberliği ve geri bildirimleriyle desteklenmektedir. EE, bilgiyi analiz etme, sentezleme ve değerlendirme gibi EDB'yi besleyen, becerilerinin geliştirilmesini sağlamaktadır (IBO, 2018).

EDB, EE'nin değerlendirme sürecinde en güçlü kritere sahip beceridir. Öğretmenler, EE sayesinde öğrencilerin EDB gelişimini somut olarak izlemekte ve değerlendirmektedir.

Alacağı 6 tane kriter var bu kriterlerden bir tanesi de bu. Bu critical thinking becerisidir. Bu ölçülüyor zaten. Ve en yüksek puan 12 puan ile bunda extented essay de. […] Extented essay bunu sağladığı için eleştirel düşünceyi geliştiriyor. Ve dediğim gibi diğerleri altışar puanken critical thinking and understanding 12 puandır (Koordinatör-2).

Programın değerlendirilme süreci var. Öğrenciler bir extended essay hazırlıyorlar. Bir 1600 kelimelik essay yazıyorlar ama bu bildiğimiz klasik bir essay değil. Bir knowledge questionın cevabını arıyorlar gerçek hayattan örneklerle vs. Orada da yine eleştirel düşünerekten bir yargı sunuyorlar, onun karşıt görüşlerini düşünüyorlar, onları kendileri buluyorlar (Öğretmen-1).

Geri bildirim verme: Öğrencinin öğrenme sürecini ve gelişimini takip etmeye yarayan bir araçtır. Geri bildirimler öğrenciyi geliştiren, daha iyiye götüren yapıcı dönütlerdir. Geri bildirimler, uygulamanın şekline göre yazılı veya sözlü olarak verilmektedir. Örneğin bitirme tezi süresince öğrenciler danışmanları ile en az üç kez görüşerek hem yazılı hem sözlü geri bildirimler alarak çalışmalarını ilerletirler. Geri bildirimler öğrencinin kendi öğrenme sürecini yönetmesini, öğretmenin de bu sürecini

takip etmesini sağlar. Geri bildirimin özünde direk bir düzeltme yapma yerine, öğrenciyi yönlendirme ve farkındalık kazandırma yatmaktadır.

> *"Şimdi üç tane şey var zaten görüşmesi var. Bu görüşmelerde zaten öğrenciye gereken feedback (geri bildirim) veriliyor. Birde yazılı feedback veriliyor. Yazılı feedback de tüm eser bittikten sonra veriliyor" (Koordinatör-2).*

> *Constructive feedback (Yapıcı geri bildirim) ne demek? Hani işe yarar feedback ne demek? Bu yok. Ben mesela bütün derslerimde mutlaka feedbacki öğretirim. Bunun içinde spesifik feedback nedir? Yani mesela good, bad gibi generalizitation yapmak yok. Goodsa ne? Nesi good? Badsa nesi? Yani bunları spesifia etmesi lazım. […] Respond paper (cevap kağıdı) veriyorum. Bizim modüler. O respond paper yaparken ben düşünüyorum. Yani düşünmeden vermiyorum. O respond paperin içinde öyle yapıyorum ki o bütün bir haftayı düşünsünler. Ne aldıklarını göreyim. Bunu örneklesinler. Başka bir kendi contextlerini bir uygulasınlar. Uygularken de bana bunu şunu şuradan bunu buradan diye bağlantılar yapsınlar. Ben böyle biraz düşünerek bu şeyi kurgularsam ortaya çıkan da critical thinking cevaplar oluyor (Koordinatör-4).*

> *Kendi öğrenme sürecini kendi yönetebilsin, yürütebilsin diye bu süreç içerisinde öğretmenin rolü geri bildirimler vererek öğrencinin öğrenme sürecini takip edebilmek. […] Çocuğun öğrenme sürecini takip etme kısmında bunlara önem veriyoruz. Yani öğretmen verdiği geri bildirimlerde özellikle bu tür geri bildirimler vermeye çalışıyor. Bu doğru, bu yanlış ya da buraya x yazma da y yaz deyip geçmiyor. Çünkü orada esas amaç öğrencinin kendisinin ulaşabilmesine vesile olabilmek (Koordinatör-5).*

> *Geri bildirim dediğim şeyi mutlaka öğrencilerime yaparım. Nedir? Bir muhtemelen grup çalışmasında grupla alakalı geri bildirim veririm yani tüm bu benim aktiviteyle ulaşmaya çalıştığım hedeflerin ne kadar yerine getirildiğine dair. Bu becerileri hani ne kadar kullandıkları, hangilerinin işte biraz daha geliştirilmesi gerektiğini, bir sonraki aktivite de bunu nasıl geliştirebileceklerine dair sözlü geri bildirim veririm (Koordinatör-6).*

> *Yazılı feedback, genelde bir yazılı ödevse bu, yazılı feedback yanına yorumlar yazarak veriyoruz. Zaten programın assessmentında da hani son sene 1600 kelimelik bir essay yazdıkları için TOK' de. Diğerinde de sözlü bir diyalog olduğu için zaten bunlara hazırlanırken de bu yazılı feedbackleri veriyoruz. O en son ürün ortaya çıkarken de onun birkaç aşaması var. Önce çocuk size planıyla geliyor. Ona bir feedback veriyorsunuz. Sonra işte yazdığı first dıraft deniyor ona bir feedback veriyorsunuz. Genelde yazılı feedback veriyoruz ama bazen de ben hani yanlarına oturup üzerinde konuşabiliyoruz da o da oluyor.[…] Yazdığı şeyin üzerinden geçiyoruz birlikte. Ben ona sorular soruyorum. Direk düzeltmek değil de burada ne demek istedin? Acaba daha açık bunu söyleyebilir miydin gibi? Veya işte burada farklı perspektiften bakabilir misin acaba gibi biraz daha onlara geniş bir bakış açısı kazandırmaya çalışıyoruz (Öğretmen-3).*

> *Ben çoğu zaman onların dil ve imlalarını da karıştırıyorum. Mesela geçen hafta verdiğim ödevde bir gün ekstra süre verdim. Ödevleri okudum. Gruba deseydim ki hepiniz bu akşam bana gönderdiğiniz ödevi sesli bir şekilde, bir metin seslendiriyormuş gibi okuyorsunuz tiyatral bir şekilde. Cümle hatalarınızı yakalıyorsunuz. Bana ödevi bir daha gönderiyorsunuz düzeltmiş bir şekilde olarak. Çocuk o anda zannediyor ki hoca bana sadece imlayı düzelttirdi. Ben halbuki ona bir yazıyı nasıl düzeltmesi gerektiğini de aktarmaya çalışıyorum (Öğretmen-4).*

Metodolojinde işte atıyorum uncertainity (kesinlik) eksik. Metodolojinde tam ifade edememişsin. Neden bu metodu kullandığın ile ilgili metodun da eksiklik var. Yazıyorum kırmızı kırmızı kenarına her satırla ilgili feedback veriyorum. Bu Türk öğretmenlerinin biraz fazla olabilir. Bu bende biraz fazla olabilir. Çünkü examer olarak okuyorum. Diyorum ki bu kadar feedback verilseydi bu çocuklar bu kadar hata yapmazdı diyorum mesela okuduğum internal assessmentlarda. Yani biraz fazla feedback veriyoruz belki. Biz orada biraz eksiğimiz olabilir. Ama böyle çocuk onun doğru olduğunu kavrıyor (Öğretmen-5).

Bireysel feedbackler oluyor aslında. Yani sadece bir de şöyle düşünülmüyor. Cevap anahtarlarını zaten paylaşıyoruz, görüyoruz ama ben kendimde yaptığımı söyleyeyim en azından. Ben çocukların bütün sınav kağıtlarında mutlaka olumlu yaptıkları yerler evet, hem burası çok iyi süper doğru yapmışsın. Ama bir de şunlar şunlar da olabilirdi ne dersin de geliyor (Öğretmen-6).

Biz sadece gerçekten sorular sorar ve onun doğru bir şekilde yönlendirilmesini sağlarız aslında. O sorunun cevabını veren biz değiliz çocuk orada. Ne kadar iyi cevaba yaklaşmış onu söyleriz. Hani evet bu cevap iyiydi ama biraz daha okuyup araştırabilirsin veya biraz daha belki şuraya eğilebilirsin deriz. Yönlendirme yaparız ama asla cevap vermeyiz açıkçası çocuklara. Bu da bence onları, critical thinkingi besleyen aktivitelerdendir. […] Geliştiren yanlara da daha böyle iyileşmesi gereken yanlara da yine pozitiflik kullanarak, yine olumlama kullanarak gelmek istediğimiz yere kadar onu getirecek olan, yapması gerekeni söyleriz. Hani bunu da direkt söylemeyiz ona soru sorarız o cevaplar. Bu da çok önemlidir yani feedbacki bile bunu şöyle bekliyorduk ya bunu şöyle yapsaydın mı daha iyi olur yoksa nasıl yapsak daha iyi olurdu acaba deyip çocuğa gene soruyu yönlendiririz. Bu da bence biraz daha iyi. Çocuğa bireysel feedback veririz (Öğretmen-7).

Öğrenciler "Bitirme Tezini" yazarken danışman öğretmenlerinden onları ileri ve geri götüren, yazdıkları üzerinde düşündürten ve değerlendirme yapmalarına fırsat veren yazılı ve sözlü ve geri bildirimler almaktadır. Bu geri bildirimler öğrencileri yazdıkları hakkında daha eleştirel olmaya teşvik etmektedir (Oxford University Centre for Educational Assessment, 2020).

IBDP'nin hem değerlendirme hem öğretme aracıdır. Geri bildirim öğrenciye yaptığı işi tekrar düşündürterek, daha doğru ve iyi sonuçlar almasını sağlamaktadır. Geri bildirim, öğretmenler ve koordinatörler tarafından EDB gelişimine katkı sağlayan oldukça önemli bir araç olarak görülmektedir. Geri bildirim öğrencileri öğrenme süreçleri üzerine tekrar tekrar düşündürtmeye sevk etmektedir. Öğrenci bu sürecin sonucunda özdeğerlendirme yaparak kendi öğrenme süreçlerini sürekli olarak geliştirmeye ve iyileştirmeye çalışmaktadır.

İngilizce öğretirken mesela bir sunum yaptırdınız. Hemen değerlendirmenin de bir parçası feedback vermek. Muhakkak ki değerlendirmemin. Ve sizlerde dinleyip ona feedback vermek zorundasınız. Mutlaka bunu değerlendirmenin bir parçası yaparım. […] Hakikaten öğretmenin zamanını ona göre ayarlaması lazım. Ve ideal feedback vermesi

lazım. Zaten öğretmenin tutumundan katiyen yani yerici bir şey olmaması lazım. Çok net olmalı. Yani bu böyle şöyle olsaydı ya da orada sorular sorabilirsin tekrar hani düşündürtücü. Yani iyi bir feedback aslında tekrardan düşündürtmekle alakalı karşındakini olacağını düşünüyorum (Koordinatör-4).

Hem değerlendirme hem öğretme şeklimiz. Gelişim içinde ciddi bir yer kazanıyor. Yani genelde feedback gelişim bittikten sonra gibi gözükür, sonuç çıkar, geri bildirim ona indirgenir. Aslında bizde geri bildirim daha içeride. Sonuca varmadan o ufak dokunuşlarla öğrencinin daha doğru bir sonuca varmasını sağlamaya çalışıyoruz. Yani feedbackle öğrensin istiyoruz. Çocuk bunu öğrensin. Çünkü esas amacımız çocuğun aldığı nottan ziyade çocuğun nasıl çabaladığı, bu süreci nasıl yönettiği ve nasıl doğruya gidebileceği (Koordinatör-5).

"Şimdi feedback o kadar önemli ki yani gerçekten bence sorulması gereken en önemli şey bir öğrencinin farkındalığını arttırmak için eğer iyi feedback veremiyorsak aslında iyi öğretmenlik yapamıyoruz demektir. Öğrenciye ayna ol demek feedback"(Öğretmen-5).

Bizim için feedback aslında önemli olan. Evet çünkü çocuğu besleyecek olan şey sizin assessment yapmanız değildir aslında ona verdiğiniz feedbacktir. Bazen şunu bile yapıyoruz hatta açıkçası. Hani çocuktan beklentimizi söyleyip onun feedbacki bize vermesini bile istediğimiz oluyor açıkçası bazen (Öğretmen-7).

Kaynaklar: Öncellikle DP'nin ders kitaplarındaki ünitelerde EDB ile ilgili bir bölüm bulunmaktadır. Bununla birlikte ünite temaları öğrencilerde merak uyandıran ve EDB'yı tetikleyen sorularla başlamaktadır. Öğretmenler EDB'yi, güçlendirmek adına ders kitapları dışında film, müzik, gazete arşivi, makale, zihin haritaları gibi farklı kaynaklardan da yararlanmaktadır.

İngilizce dersinde de temalar var. Ve bu temalar gerçekten işte etik gibi değerler gibi vs. öğrencilerin tartışmasına yönelik ve zaten kendi dersinin kitabının içeriğinde TOK bağlantıları da olan critical thinking becerilerini de geliştiren etkinlikler içeren ders kitapları IB İngilizce kitapları. Görmüşsünüzdür incelediyseniz. Her ünitenin zaten kendi critical thinking, skilles geliştirecek etkinlikleri var. Ders kitapları takip ediliyor ve bunlar yapılıyor (Koordinatör-3).

Sadece kitapla sınırlı kalmamak lazım. Mesela filmleri ve müzikleri kullanıyoruz. Mesela bizim bir dersimiz hafta da 6 saatlik bir ders. Bir derste konu ile ilgili film, konuyla ilgili bir edebiyat, müzik ürünü var mı? Varsa onu masaya yatırıyoruz. Mesela müzik bu konuda çok etkili oluyor. […] Çocuk farklı bir materyalle karşılaşıyor. Hissel bir materyalle karşılaşıyor. Ya da konuyu incelemiş. Filmlerden kısa kesitler ya da o film tavsiyelerinde bulunuyoruz. Burada kitapların o yorucu atmosferinden uzaklaşıyoruz. […] Yani ve tarih özellikle 20.yy bu konuda çok malzemenin bol olduğu bir alan. Çünkü hemen hemen her dönemin bir şarkısı var. Her döneme yansıyan bir fotoğraf var. Her döneme yansıyan bir film var. Bu malzemeleri de kullanıyoruz. Çocuk keyif almaya başlıyor. Eleştiri noktasında da özelikle eğer siyasi bir konuysa doğrudan gazete arşivinin malzemesini kullanıyorum. Bugün internette bazı yılların sayıları açık. Mesela Miliyet' in 50- 2000 yılları arası gazete arşivi açık. Cumhuriyet'in gazete arşivi açık. İstanbul Üniversitesi'nin gazete arşivi açık. Gazete küpürleri gösteriyorum (Öğretmen-4).

"Değişik şeyler kullandım. Mind map siteleri var direk. Mind map oluşturan siteler var. Bende blok oluşturmuştum. Bütün web 2.0 toolları çıkardığım bütün çocuklarla da paylaşmıştım. Bir sürü mind map sitesi de vardı onların içinde" (Öğretmen-5).

Konuyu, teoriyi verdiğimizle beraber mutlaka biz onu bir vaka çalışması ile örtüştürmeye çalışıyoruz. Yani bu öğrendiklerinizi şimdi case study. Bununla ilgili hepsinin bir questionları var. Çok kapsamlı bir kitabımız var ve farklı pek çok kaynağı kullanıyoruz bununla beraber (Öğretmen-6).

Ders öncesi hazırlık: DP'de hem öğretmen hem öğrenci derse mutlaka ön hazırlık yaparak gelmektedir. Öğrencilerin derse işlenecek konuyla ilgili araştırma yaparak, kitap, makale okuyarak veya bir film izleyerek gelmeleri istenmektedir. Amaç öğrencilerin derse gelmeden önce konuyla ilgili farkındalık geliştirmeleridir. Aynı şekilde öğretmenler de derse gelmeden önce ciddi bir hazırlık süreci içinde olmaktadır. Hatta DP öğretmenleri ders süresinden çok daha fazla bir zamanı derse hazırlık yaparak geçirmektedir. Öğretmenler ders içinde yapacağı aktivitelere çok detaylı bir şekilde hazırlanmaktadır. Öğrenci derste düşünerek, yorum yaparak, tartışarak ve üreterek sürekli aktif konumdayken öğretmen sadece gereken yönergeleri veren pasif konumdadır.

Ders öncesinde dersten derse ya da konudan konuya fark olsa da öğrencilerin ön hazırlık yaparak gelmelerini istiyoruz. Bu bazen bir video izlemek, bir film izlemek, bir sergi görmek, bir kitap ve makale okumak olabilir. O alanla alakalı ve çocuğu motive edebilecek ne varsa aslında biraz ilgi uyandırmakla başlıyoruz işe. Yani salt kitabın şu sayfasını aç oku da gel. Gelince bununla ilgili araştırma yapacağız demek yerine aa hoca bana bir film izle dedi. O filmi izledim. Ee bu filmi niye izledim? Aa evet ya hocam burada da yer çekimi ile ilgili şöyle bir şey olmuştu diyor mesela çocuk. Önce ilgi uyandırarak başlıyoruz. Bir ön hazırlık aktivitesi veriyoruz öğrencilere. Onun akabinde öğretmen temel bilgiyi yani öğrenciye direk aktarılması gereken hap bilgiyi çocuklara aktarıyor (Koordinatör-5).

"Bu uygulamada öğrencilere verdiğiniz bir konu hakkında öğrencilerin daha öncesinden bir araştırma yapmasını istiyorsunuz. Her öğrenci kendi araştırma sonuçlarıyla derse geliyorlar" (Koordinatör-6).

Bir kere önümüzdeki hafta ne anlatacağımı çocuklar bilirler. Önümüzdeki hafta anlatacağım şeyle ilgili benim yaptığım mind map (zinin haritaları) derse öyle başlanır. Mind maple, knowledge auditle derse başlanır. Knowledge audit çocukların önünde vardır (Öğretmen-5).

Siz belki de 40 dakikalık ders hazırlıyorsunuz ama 40 dakikalık ders için ben haftada 2 saat 40 dakikamı veririm hazırlığını yapma konusunda. Bu benim için önemlidir. Yani derste çok bir şey yapmıyorum aslında onları çalıştırıyorum. Ben sadece intro kısmında ve sonuçları toparlama kısmında yardımcı oluyorum ve guide ediyorum. Ama ders öncesinde ben çalışıyorum. […] Ders esnasında biz çalışmıyoruz. Ders esnasında çocuğu çalıştırıyoruz ama öğretmen gerçekten derse girene kadar, dersten sonra o başka orada biz çalışıyoruz. Çocuk görmüyor ama biz çalışıyoruz. Öğretmen ders esnasında çocuğu fazlasıyla çalıştırtmak için elinden geleni yapıyor ve doğru yönergeyi vermek için arka planda çalışıyor dediğim gibi ders öncesinde (Öğretmen-7).

EDB'yi geliştiren yöntem ve teknikler

EDB'nin gelişimi desteklemek için "Merak uyandırma, Şüphe etme, Sorgulama Analiz etme, Araştırma, Çıkarımda bulunma, Yorumlama, Yansıtma, Farklı bakış açıları geliştirme, Gerçek hayattan örnekler verme, Geri bildirim verme, Karşılaştırma – ilişki kurma ve Yazma " gibi yöntem ve tekniklerden yararlanılmaktadır.

Öğrencinin aktif olduğu sınıf ortamı, düşünme eğitiminin olmazsa olmazı olarak görülmektedir. DP sınıflarında öğrenci, üreten, düşünen, sorgulayan, okuyan, tartışan, fikirlerini ifade eden, karşılaştırma yapan, çıkarımda bulunan konumdayken, öğretmen tüm bu süreçleri takip eden ve gerektiğinde geri bildirimde bulunan pasif konumdadır.

> *"Sizinle tartıştırarak yapılırsa işte orada less is more (az ama öz). Yani onu kabul etmek orada öğretmen olarak daha az vermek. Onlardan daha çok almak. Bunu hayata geçirmek lazım" (Koordinatör-4).*

> *"Dersler öğretmen değil öğrenci merkezlidir. Ne demek bu? Öğrenci kendisi araştırsın, sorgulasın demek. Bunu yaparken öğretmenin anlattığını da kendi araştırmalarıyla kıyas edebilsin demek" (Koordinatör-5).*

> *Öğrencinin o aktivite de pasif değil, yani daha aktif olması. Haliyle üreten kişi konumunda olabilmesi için ortamlar oluştururum. Nasıl oluştururum? Bunu işte bazen bir münazara şeklinde bazen sokratik seminerde yaparız mesela. Bu tür aktiviteler öğrencinin ciddi anlamda aktif olduğu grup discussion,(tartışma) peer discussion (akran tartışması) ya da bazen mesela işte öğrencilerin peer work (akran çalışmaları) ile elde ettiği verileri diğer gruplarla karşılaştırdığı ve işte ortaya tek bir sonuç üretmeye çalıştıkları haliyle çoklu bakış açısının da devreye girdiği yani eleştirel düşüncenin de bir araya girdiği, aynı zamanda uzlaşmacılığın da devreye girdiği hani aktiviteler yaptırıyorum.[…] Öğrencilere diyorum ki konu bu, hadi bakalım bununla alakalı sorularınızı gönderin. Sonra onların gönderdiği sorular üstünden yani cevaplanmasına ihtiyaç duydukları sorular üstünden bir talimatname oluşturuyorum deyip bu seferde her birine ait soru tüm grup tarafından araştırılmış ve cevapları hazırlanmış olarak derse geliyorlar. Ve ders esnasında bir grup lideri seçiyorum. Kendim tamamen pasifim. Sadece onlardan aldığım veriyi onları üretken hale dönüştürdüğüm aktivitenin içinde yoğuruyorum. Sadece bir instructer gibi hareket ediyorum (Koordinatör-6).*

> *"Biz sadece öğrenciyi artık guide ediyoruz. Burada olanlar neydi, bizim yaşantımızla ne kadar bağlantılı?" (Öğretmen-2).*

> *Biz de çocuklara söylüyoruz. Yani ben sana her şeyi senin kafana bu 40-50 dakika da sokamam. Böyle bir şey yok ama ben sana kapıyı açarım sen sonrasında kendi ihtiyacını kendin görüp ona göre kendin öğrenmeni şekillendirirsin. Ama bana o kapıyı açması çok kıymetlidir karşımdakinin. Çünkü ben doğru kapı açmayı bilmiyorumdur zaten baştan (Öğretmen-7).*

Üst düzey düşünme becerilerinin geliştirilmesine yönelik etkili bir yaklaşım olan aktif öğrenmede öğrenci derste daha aktifken, öğretmen rehberlik eden ve yol gösterici

konumdadır. Bu öğrenme yaklaşımında konuların öğretmen tarafından direk aktarılması yerine, öğrencilerin konuları ve fikirleri birbirleriyle tartışarak öğrenmeye çalışmaları teşvik edilmektedir. Aktif öğrenme öğrencilere çeşitli deneyimler aracılığıyla kendi öğrenme süreçlerini yönetme fırsatı sunmaktadır. Hem bireyselliği hem de ekip çalışmasını teşvik eden eğlenceli, ilgi çekici ve son derece motive edici bir yaklaşımdır. Motivasyon, üstbilişsel stratejilerin geliştirilmesi (nasıl öğrenileceğini öğrenme), bilgiden ziyade bilmenin öneminin kavratılması, bu yaklaşımın kazanımları arasındadır (Van dermijnsbrugge, 2020).

Merak uyandırma: Öğretmenler derslere işleyecekleri konuyla ilgili merak uyandırabilecek sorularla başlamaktadır. Merak uyandıran sorular, öğrencilerin düşünme mekanizmalarını harekete geçirdiği gibi konuya ilgi duymalarını da sağlamaktadır.

> *"Dersin özünü soru sormak oluşturuyor. Ve bir tek doğru yok yani. Öğretmen orada evet haklısın haa bu doğru, aferin doğru söyledin asla demiyor" (Koordinatör-1).*

> *Mümkün olduğu kadar çocuğun kafasında soru işaretleri. Onlarda soruyla dönüyorlar tabi ki. Ya da işte matematikte en son dedim ki matematik sadece insanların kullandığı bir şey mi? Hayvanlar matematiği kullanıyor mudur? […] Peki, hayat matematiksiz nasıl olurdu? Matematikten hoşlanmayan çocuklar muhteşem olurdu, çok iyi olurdu diyor. Ama bir taraf ise olur mu hocam? Matematiksiz hayat nasıl ilerlerdi? Al işte burada bir kavim var ve yaşıyorlar. Kafaları karışıyor ama bu çok yer ediniyor onların kafasında. Bu örnekler yer ediyor (Öğretmen-1).*

> *"Peki, sanat hiç objektif olamaz mı? Peki, sanatta objektif kriter olmaz mı? Sanata sübjektif dediniz peki, ama birçok insan Shaksper'in çok iyi bir yazar olduğu konusunda hem fikir değil mi" (Öğretmen-3)?*

Şüphe etme: Şüphe her şeyi reddetmek değil sorgulamaktır. Öğrencilerin düşünme bildiklerini düşündükleri ya da doğru olduğunu varsaydıkları bilgiler süphe yoluyla sorgulatılarak düşünme mekanizmaları aktif hale getirilmektedir.

> *Ben çocuklara ilk iki hafta üç hafta şunu sıklıkla söylüyorum: Yani artık sizin hayatınız sizden çıkacak yani. Artık eski hayatınız çökecek ve çok mutsuz olacaksınız üç hafta boyunca diyorum. Daha sonra yavaş yavaş kuracaksınız hayatınızı. Ve yeni bilgilerinizle kuracaksınız. Mesela en basitinden ders kitabında yer alan bilgilere güvenebilir misiniz gibi ilginç bir soruyla başlıyoruz. […] Kütüphanenizi karıştırırken babanızın okumuş olduğu liseden kalan bir bilim kitabını bulduğunu düşünün. Elinizde bu var. Hangi yıl mezun oldu liseden? 70'lerde diyelim. 1970 yılındaki bilim kitabında yazan, ders kitabında yazan bilgilerin % kaçı doğru kaldı şu ana kadar? Bu soruyu sorarak başlıyorsunuz. […] Tarihçilere güvenebilir miyiz diye soruyorsunuz. Tarih kitabında yazan bilgilere güvenebilir misiniz diye soruyorsunuz. […] Uzmanlara ne kadar güvenebilirsiniz? Çünkü çocuk hayatında bunu hiç düşünmemiş (Koordinatör-2).*

Bir savaşın nedenlerini, sonuçlarını anlatıyorsunuz. Peki, buna ne derece inanabiliriz biz? Yani bu böyle miydi? İşte bu savaş Osmanlı ve Ermeniler arasında olduysa biz bu savaşı Osmanlı kaynaklarından ve Ermeni kaynaklarından aynı şekilde mi okuyoruz? Aynı şeyi mi okuruz? Savaşın kaybedeni ve kazananından dinlesek biz bu savaşı. Onların tarih kitaplarından baksak (Öğretmen-1).

Bizim lisede tarih kitaplarımız var. İşte yazarlarımız tarihle ilgili çok şey konuşuyorlar. Mesela sanat eserlerinde tarihsel bulgular var. Dinle ilgili bilgiler edinirken bile bazı işte Leonardo'nun paintinglerine falan bakabiliyoruz. Yani burada biz elde ettiğimiz bilgiyi nasıl test edebiliriz? Nasıl doğru bilgiye ulaştığımızdan emin olabiliriz? Buna %100 emin olabilir miyiz? Özellikle tarih alanında. […] Tarihte birincil kaynağa çok güvenilir ilk ağızdandır diye. Ona bile güvenmeyebiliriz. Çünkü onun da bir örneğini sunuyoruz (Öğretmen-2).

"Çocuk eleştirel düşünce de şunu kavraması gerekiyor bizim dersteki en önemli özelliği bu bilgi doğru mu? Bu kaynak geçerli bir kaynak mı? Doğru kaynak mı?" (Öğretmen-4).

Sorgulama: Öğrencilerin öğrenme sürecine aktif olarak katılmalarını sağlayan sorgulama ders öncesinde, esnasında ve sonrasında da devam eden bir süreçtir. Her ders ve konunun içinde mutlaka sorgulama vardır. Ünite temaları öğrencilerde merak uyandıracak sorularla başlamaktadır. Öğretmenler işleyecekleri konularla ilgili öğrencilerin dikkatini çekecek ve düşünme süreçlerini harekete geçirecek sorular hazırlayarak derse gelmektedir. Bu sorular çoğu zaman öğrencilerin düşünme sistemine, inançlarına ve önyargılarına meydan okuyacak türden olup ders boyunca zihni canlı, öğrenciyi aktif tutmaktadır.

Öğretmenlerin derste ilk başlarken üniteyi sorgulama sorularıyla başlatmalarını istiyoruz. Yani önce ne bildiklerini, var olan bilgilerin… Çünkü öyle bir oluyor ki derse başladığınızda konuyla ilgili var olan mevcut bilgiyi sorguladığında öğretmen bir bakıyorsunuz aslında yanlış bir bilgi var içeride. Bunun yanlış olduğunu da sizin sorduğunuz öğretmen olarak sorduğunuz sorularla buldurmaya çalışıyorsunuz. […] Yani ben bugün çocuklara "Lord of the flies" kitabını işleyeceksem, yeni başlıyorsam bu kitapla ilgili ne tür sorgulama soruları sormalıyım ki öğrenci önce buna başlasın (Koordinatör-5).

"Derslerde şunu söylüyoruz: Sorgulayın ama hemen reddetmeyin. Yani sorgula tabi ki. Dini de sorgulayabilirsin, inançları da sorgulayabilirsin, politikayı sorgulayabilirsin, milli değerleri, hepsini sorgulayabilirsin ama reddetmene gerek yok" (Öğretmen-2).

Sıradan bir şekilde milli mücadele de işte Batı Cephesinde Yunanistan ile savaştık. Doğu Cephesinde çetelerle savaştık. Ya da işte Mustafa Kemal Harf İnkılabı yaptı. Bu şekilde bilgi nakli yok. Bilgi nakli olduğu zaman orada ezber devreye girer. Formülize ve ezber devreye girer. Biz tam tersine batı cephesinde niye Yunan ile savaşıldı? Mustafa Kemal neden harf inkılabını yaptı? Niçin yaptı? Başka bir alfabeyi getiremez miydi? Israrla her bir konuyu aldığımızda öğrencilere soru sormalarını istiyorum. Neden, niçin? Hani en ufak örnek. Bu hafta yaptığımız 2. Dünya Savaşı dersinde dönemin İngiltere başbakanı W. Churchill Hitler'e teslim olmuyor. Sorumuz şu oldu? Neden teslim olmadı? Siz

olsaydınız napardınız aşaması geçiyor ondan sonra. Öğrencilere diyorum ki şimdi her ne kadar tarihte şöyle mi olsaydı böyle mi olsaydı (Öğretmen-4)?

Mesela NON IB sınıflarında. Gen haritası nedir, ne anlama gelir, hangi tekniklerle ortaya çıkarılırı sorgularken NON IB'de burada IB'de şey sorgulanıyor: Gen haritası gelecekte firmalar yerine gen haritasındaki şu şu bilgileri geçirilirse siz şu bilgilerin o firmanın eline geçmesini ister misiniz gibi sorularla başlıyor (Öğretmen-5)?

Critical thinking in altında mesela soru sordurabilmek vardır. Öğrenciye soru sordurabilmek. Zıtsallar geliştirebilmesini sağlamak için gerekli ortamı oluşturmak. […] En basitinden bulduğu bilgiyi, işittiği bilgiyi direk doğru olarak kabul etmemek konusunda biz çok iyi besleriz çocuğu (Öğretmen-7).

Öğrencilerin doğal merakını geliştirmek için soruların sorulduğu, iş birliği ile araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı sorgulamaya dayalı öğrenme tüm IB programının merkezine oturan öğrenme yaklaşımıdır. Sorgulamaya dayalı öğretimiyle hedeflenen, öğrencilerde araştırma, kendi kendini yönetme, iş birliği ve dolayısıyla EDB'yi geliştirmektedir. Sorgulamaya dayalı öğretimin en önemli yönü, öğrencilerin öğrenme süreçlerine aktif olarak katılmaları ve kendi öğrenme anlayışlarını oluşturmalarıdır (NARIC, 2020).

Analiz etme: Öğrenciler hem sözel hem sayısal derslerde farklı analiz teknikleri kullanmayı deneyimlemekte, konuyu ya da olayı mutlaka birkaç farklı kaynaktan araştırmaları istenmektedir. Öğrenciler, araştırmalar sonucu elde ettikleri verileri analiz ederek karşılaştırma, değerlendirme gibi çeşitli EDB becerilerini denimleyeme imkanı bulmaktadır. Bu deneyimler daha isabetli sonuçlara ulaşmalarını sağlamaktadır.

Deprem uzmanı üç kişi çıkıyor. Yer bilimci diye üçünün de farklı bir tezi var. Diyorsunuz ki bu üç insan da aynı fakülteyi bitirdiler. Aynı dönemde okudular. Üçü de aynı hocalardan ders aldı. Üçünün de farklı bir tezi var ve aynı olaya bakıyorlar. Biri diyor ki rahatsınız 70 yıl boyunca bir şey olmaz korkmayın kolay işiniz rahat. Biri diyor ki altı şiddetinde olur bir şey olmaz. Biri diyor ki oo minimum en fazla 300 bin kişi ölür. Bir milyon kişi evsiz kalır. Kime inanacaksınız? Nasıl inanacaksınız? Uzman değilsiniz alanda. Bilgiyi nasıl değerlendireceksiniz (Koordinatör-2)?

Tarihe baktığımız zaman 20. yy öncesine özellikle siz birer savcı gibi kurcalamalısınız. Ve bir hakim gibi karar vermeniz lazım. […] Mesela İkinci Dünya Savaşındaki ekmekler vardır. O ekmeklerin gramajına bakıldığında bugünkü gramajın çok üstünde. Bugün aldığınız bir marketten ekmeği 300 gr. O zaman ekmek karnesinde bir kilo. Hani her detaya girmek lazım. Çünkü bu detaylara girmezsek ana resmi göremeyiz (Öğretmen-4).

Bir şirketin bir problemini ya da yaşadığı bir sorunu okudukları makalelerden yola çıkarak onu açığa çıkartıp onunla ilgili analiz yapıp sonuca ulaşmaya çalışıyorlar.[…] Dış çevresel faktörleri verdiğimizde steeple analysis (dışsal çevre analizi) yapıyorlar. Steeple yani bu bir sosyal değişimle nasıl etkilenir bu durum? Ekonomik değişimde nasıl

etkilenir? Ya da işte legal hukuksal birtakım şeyler değiyorsa nasıl etkilenir (Öğretmen-6)?

Araştırma: Öğrenciler daha lise yıllarında bilimsel araştırma yöntem ve tekniklerini öğrenmeye başlamaktadır. Öğrenciler, özellikle EE ile literatür tarama, hipotez oluşturma, araştırmalarına uygun veri analizi kullanma gibi bilimsel araştırmanın gerektirdiği tüm süreçleri deneyimlemektedir.

> *"Öğretmenler sürekli öğrencilerin işte laboratuarda yaptıkları deneyler, araştırmalar vs. teşvik ediliyor. Yani tüm alanlarda esasında eleştirel ve sorgulama becerilerini güçlendirecek çalışmalar yapılıyor" (Koordinatör-3).*

> *Öncelikle kaynakları nereden bulabilir? Dergipark. gov.tr., YÖK'ün sitesinden tez havuzu gibi elektronik makalelere erişebileceği siteler, akademia gibi. Sonra da bilgiyi kritik etme. Yani bizim tarihçilerin iç tenkit, dış tenkit dediği bilgiye eleştiri getirme. Yani önce her şey orada başlıyor (Öğretmen-4).*

> *Analiz kısmında şunu yapmak zorunda. Ben şu verilerimle şu istatistiksel çalışmaları yaptım. İstatistik yapmayan çocuk puan alamıyor. Mendeley, q testi, kruskal-wallis, t testte kadar hepsini yapıyorlar. Aynen şu şekilde yapıyoruz ben dahil şöyle yapıyorum: Mesela diyelim ki Mina öğrencimle araştırma yaptı. Araştırmasına bakıyoruz. Mina tabi bilmiyor. istatistik dersi almamış. Biz de istatistik vermiyoruz. Benzer araştırmaları bulmasını istiyorum çocukların. Benzer araştırmalarda hangi istatistikler kullanılmış: Kruskal-wallis kullanılmış. Diyoruz ki o zaman istatistik kitabımız var zaten. Hadi bakalım bunu uyguluyoruz. Yetmiyor Mann Whitney U testi buluyor bir çocuk. O zaman diyorum ki sen Maan Withney U testi kullanacaksın. Correlation (korelasyon) hepsi zaten yapmak zorunda. Mean standartları söylemiyorum. Onları zaten yapmak zorundalar (Öğretmen-5).*

> *Hipotezi yazarken mesela sadece hani bu böyle olursa böyle olur. Dolayısıyla ben böyle düşünüyorum gibi bir şey yazmayacağını bilir o. Arkasındaki, dayandığı mantıklı bir bilimsel gerekçe verir. Orada elde ettiği dataları sunar. İşte dataları tablo olarak sunmayı becerebilir mi? Mesela bu da çok önemli bir şeydir. Dataları grafiğe dökmeyi becerir. O grafiği nasıl kullanacağını görür. […] Sadece bir kaynak, iki kaynak tarayarak bizim karşımıza gelmesini istemiyoruz. En az altı yedi farklı kaynak taramış olmasını istiyoruz kesinlikle (Öğretmen-7).*

Araştırma becerileri, bir bilgiyi EDB yoluyla değerlendirmeyi sağlamakta, beynin, bilgi tarafından kontrol edilmesi yerine, beyni bilgiyi yorumlamak ve üretmek için eğitilmesini sağlamaktadır. Araştırma becerilerinin kazandırılması ile hedeflenen, DP öğrencilerini bağımsız birer problem çözücü ve düşünür olarak yetiştirmektir. Bu onların hayat boyu öğrenen bireyler olmalarına da kapı açmaktadır (IBO, 2020).

Çıkarımda bulunma: Öğrencilerin derslerde bir konuyu mutlaka birkaç kaynaktan araştırarak bir çıkarımda bulunmaları istenmektedir. Öğrenciler araştırarak

elde ettikleri bu bilgileri daha önceki bilgileriyle karşılaştırarak ve ilişkilendirerek bir çıkarımda bulunmaktadır.

> *A gazetesinden aynı haberi verdiniz, okuttunuz. Sonra B gazetesinden aynı haberi okuttunuz. Görüşler, bakış açıları farklı. Aynı şeyi üç-dört yapıyorsunuz. Sonra da senin düşüncen ne diyorsunuz? Hadi bakalım. Oturup şu doğru işte bunun şu yönü bunun şu yönü doğru. Böyle diyorum bence şu ağırlıkta çünkü, dediği zaman critical thinking yapmış oluyor (Koordinatör-4).*

> *Makalelerim vardır. Bunlar hep ödev olarak verilir ama birkaç makaleyi sınıfta tartışarak cevaplandırırım. İşte çok değişik bir yosun türüyle ilgili araştırmayı paylaşırım. Ve ondan çocukların çıkarım yapmasını isterim. Bu yosun türünü orada yazılmayan başka bir canlıyla karşılaştırırım. Başka bir yosunla. Ve oradan çocukların düşünme becerilerini ve neden bu olayın bu sonuca vardığını, çıkarımlarını, bu grafikte ne demek istediğini anlamalarını sağlayacak çıkarımları çıkaracak sorular sorarım (Öğretmen-5)*

> *"Sadece veriyoruz ellerine dediğimiz gibi data veriyoruz ellerine. Ve buradan sonuç çıkartın bize diyoruz. Ne sonuç çıkartılabilir?" (Öğretmen-7).*

IBDP, öğrencileri bilginin yorumlayıcı doğasından ve kişisel ya da ideolojik önyargılarından haberdar etmeyi amaçlamaktadır. Öğrenciler bilgi alanları üzerine eleştirel bir gözle bakarak farklı bilme, değerlendirme ve yorumlama yolları geliştirmektedir (IBO, 2018).

Yorumlama: Öğrencilerden fikirlerini ve düşüncelerini gerekçelendirerek yorumlamaları beklenmektedir. Öğrencilerden okudukları bir hikayeyi, seyrettikleri bir reklamı veya filmi, araştırma verilerinin avantajlarını, dezavantajlarını, benzerliklerini ve farklılıklarını değerlendirerek yorumlamaları beklenmektedir.

> *Mesela bir hikaye okunuyor diyelim ki o hikayeyi sorarken yedi farklı kavram üzerinden konuşuyorlar. Diyorlar ki işte metinler arası kimlik açısından bu eserde karakterlerin kimliğini nasıl yorumlarsınız? Veya işte kültür açısından nasıl değerlendirirsiniz? Mekanlar açısından nasıl değerlendirirsiniz (Koordinatör-3)?*

> *Ben sadece şirkete evet işte televizyon reklamları yapsınlar. Ondan sonra bir de belki mağazalarda aktivite yapsınlar. Peki neden? Yani bunu anlatabilmesi lazım. Televizyon reklamının getireceği avantajlar ve dezavantajlar ne? Hangi noktada bunu yapabilir, hangi noktada yapamaz (Öğretmen-6).*

> *Verdiğiniz veriyi yorumlayabilmelidir çocuk. Anlamayı (kendi veya arkadaşlarının anlamasını) kolaylaştırabilmek için soru sorabilmeyi bilmelidir. İşte datayı yorumlamayı bilmelidir.[…] Bir grafik verirsiniz çocuğa o grafikte ki verileri yorumlayarak o formülü çıkartmasını istersiniz. Veya grafikteki verileri yorumlamasını istersiniz (Öğretmen-7).*

Yansıtma (Dönüşümlü düşünme-Özdeğerlendirme) EDB'nin en üst boyutu olarak değerlendirilmektedir. Öğrencilerin yazdıkları bir yazıyı veya vardıkları bir sonucu, sorular sorarak değerlendirmeleri bu becerinin gelişimini desteklemektedir. Öğrenciler hemen hemen her dersin sonunda: "Ben ne öğrendim? Bu bilgiyi nerelerde kullanabilirim? Bu sonuca ulaşmak için hangi teknikler kullandım? Bu problemin çözümünde hangi tekniği kullansam daha iyi sonuç elde ederdim?" gibi sorular sorarak kendi öğrenme süreçlerini sorgulamaktadır. Bunlar öğrencileri derinlemesine düşünmeye sevk eden ve EDB gelişimini .güçlendiren tekniklerdir.

> *Düşünmekle daha bir oturup düşünmek hani, ne düşündüğü üzerine düşünmek, farkındalık olayı biraz daha derin. Daha derin düşünmek diyeyim buna ben. Dönüşümlü düşünme denildi daha çok yerleşti şimdi. Ama daha derin düşünme yani düşünme şeyini daha bi bilişsel hale getirme[…] Tamamen soru sormak üzerine başlıyorlar. Yani soruşturtuyorlar. Onu sorup derinleştirip bir de reflective (yansıtma) üçüncü bir düşünme yaptırtıyorlar. Bunlar eleştirel düşüncenin şeyleri (Koordinatör-4).*
>
> *"Pop-up quizlerde, exit kartlarda, konu taramalarında ya da sınavlarda çocukların mutlaka kendi yorumlarını paylaşacakları, kendi durum değerlendirmelerini aktaracakları sorular sormaya da özen gösteriyorlar" (Koordinatör-5).*
>
> *"Her ünite tamamlandığında bütün derslerde reflection aktivitesi var" (Öğretmen-2).*
>
> *"Dersin sonunda ben bunu öğrendim, öğrenmedim diye self assessmentini yapmasını isterim. Çünkü bu şart yani" (Öğretmen-5).*
>
> *En basitinden kendi yaptığı deneyin metoduna iyileştirme getirir. Ben ne yapsaydım bu deney daha iyi olurdu der. Bunu bile sorguluyor. Çocuk her stepte reflection yapıyor. Bu bile bence çocuğun gerçekten düşünme becerisini besleyen aktivitelerden en basitinden diye düşünüyorum.[…] Herhangi bir şeyi bitirdiğinizde biz mesela bir üniteyi bile bitirdiğimizde altına hemen reflection yazarız. Reflectionda yazdığımız şunun cevabını ararız aslında: Biz bu üniteyi böyle işledik ama bu mu iyiydi yoksa başka bir şey yapılabilir mi seneye? Hani iyileştirme getiriyorsunuz her yaptığınıza. Şöyle yapsaydım belki daha iyi olabilirdi. Veya burayı yaptım burası iyiydi en azından deyip böyle aklınızdaki birkaç soruyu yaptığınız şeyle alakalı olarak işte bir ünite öğretmiş olabilirsiniz. Çocuk bir rapor yazmış olabilir. Raporda da mesela çocuk kendi kendine bir reflection yapıyor aslında (Öğretmen-7).*

Üstbilişsel bir beceri olarak görülen yansıtma, kişinin yeni bir deneyimi kendi geçmişinden ve önyargılarından ayırabilmesine yardımcı olan bir sorgulama sürecidir. Öğrenciler, bu aşamada öğrenme becerilerini bağımsız olarak değerlendirerek kendi öğrenmeleri hakkında düşünmenin sonucu olan "perspektif dönüşümü" deneyimlemektedir (IBO, 2015).

Farklı bakış açıları geliştirme: Öncellikle öğrencilerin olayları sadece siyah ya da beyaz gibi tek perspektiften değerlendirme şekilleri kırılmaya çalışılmaktadır. Öğretmenler bu alışkanlığı kırmak adına öğrencilerin farklı bakış açıları geliştirebilecekleri aktiviteler kullanmaktadır. Örneğin sınıf içi tartışmalar, öğrencilerin bir konu üzerinde fikirlerini çarpıştırarak farklı farklı fikirler ortaya çıkarmalarını sağlamaktadır. Bu uygulamalarla öğrencilerin bir konuya daha geniş bir perspektiften ele almaları hedeflenmektedir.

> *Ben öğrencinin dil becerisini geliştirebilmesi için olaylara farklı bakış açılarıyla gelmesini, onları farklı bakış açılarından değerlendirebilmesini geliştirecek çalışmalar, aktiviteler yapıyorum ders içerisinde. Ya da bir öğrencinin değil aynı anda birçok öğrencinin işte farklı bakış açılarını ortaya koyacak aktiviteler. Bu bana neden lazım? Öğrencinin dili kullanabileceği geniş bir alan yaratabilmek için lazım. Bu işte farklı bakış açılarını geliştirirken de tabi ki her bakış açısı aynı yönden çıkmayacağı için farklılıklar eleştirel düşünceyi de otomatik olarak bir araya getiriyor. Eleştirel düşünemezse çocuk farklı bakış açıları üretemez zaten. Bu yüzden critical thinkingi merkeze almak zorunda (Koordinatör-6).*

> *Bir örnek vereceğim bundan 1-1,5 ay evvel Yunanistan'ın Osmanlı'dan ayrılışının 200. yılıydı. Türk tarihinden bakarsak bu Yunan isyanıdır. Yunan tarihinden bakarsak bağımsızlık savaşıdır. Şimdi çocuğa yansıtmak istediğimiz nokta bu. […] Mesela Stefan diye bir adam var. Romenlerin gözünden bakıldığında Fatih Sultan Mehmet ile savaşmış bir adam. Bizim tarihimizden bakıldığında kılıcını savaş meydanında bırakıp kaçmış bir adam. Yani o tarih anlatımının öznelliğini ancak eleştiri ile kırıp ancak o zaman tarafsızlığa çekebiliriz (Öğretmen-4).*

> *AIDS konusunu gündeme öyle bir getiriyor ki toplumsal olarak sorgulanmasını sağlıyor. Hastalık olarak sorgulanmasını sağlıyor. Tedavi sürecindeki sıkıntıları da sorgulattırıyor. Örneklerle sorgulattırıyor. Yani siz sadece çocukları AIDS virüslerin sebep olduğu şu şu hastalıktır deyip öğretmiyorsunuz. Hastalığı toplumsal olarak da sorguluyorsunuz, iş hayatına varana kadar sorguluyorsunuz (Öğretmen-5).*

> *"İki farklı konuyu da bu eleştirel düşünmenin içerisinde her seferinde yedirmeye çalışıyoruz ki o farklı bakış açılarıyla bir olayı tartabilsin. Ve bir denge içerisinde hareket edebilsin ya da çözüm bulabilsin" (Öğretmen-6).*

DP, kültürlerarası anlayışa sahip, açık fikirli ve farklı bakış açılarına saygı duyan bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir (IBO, 2017).

Gerçek hayattan örnekler verme: Hemen her dersin "gerçek hayattan örnekler" verilerek işlenmesi, öğrencilerin konuların içine daha fazla girmelerine fırsat vererek, ön kabullerinin kırılmasını sağlamaktadır. Bu teknik öğrencilerin derinlemesine düşünmelerine katkı sağladığı gibi yaşayarak öğrenmelerine de fırsat sunmaktadır.

"Önyargılar bizim ön kabullerimiz, değerlerimiz, kültürel birikimlerimiz bunlarla ilgili gerçek hayattan örnekler görüyorlar" (Koordinatör-1).

"Hayatla bağlantı kurarak sorgular yapılıyor" (Koordinatör-4).

"Örnek olaylardan buna işletmeyi bile ekleyebiliriz. Örnek olaylardan faydalanıyoruz." (Koordinatör-5)

"Gerçek dünyadan problemler veya durumlar, çözümler, tartışılsın gibi prensipler var" (Öğretmen-3).

İşletme dersi çok hayatın kendisine de dokunan bir ders. Neden? Çünkü hepimiz iş dünyasının içindeyiz ya da aynı anda işte televizyonda bir şey duyuyoruz. Dışarıda bir şey görüyoruz. Gözlemliyoruz. Bizim dersimizin içeriğinde verdiğimiz her şeyi çocuk kendi hayatında da yaşıyor. Aynı zamanda yaşayarak öğreniyor. […] Hani çok büyük gibi gözüken şirketler aslında bambaşka noktalarda da olabiliyorlar. Über'i çok şey yapıyoruz, bir baktık Über. Ya da spotify. Spotify kaç seneden beri zarar eden bir şirket. Ama ancak onu derinlemesine girdiğinde görüyorlar (Öğretmen-6).

Geri bildirim verme: Öğretmenlerin öğrencilerine yaptıkları herhangi bir işle ilgili geri bildirimde bulunmaları, öğrencilerin düşünme mekanizmalarını tetiklemektedir. Öğrenciler bu sayede yazdıkları bir metni veya çözdükleri bir problemi sorgulamakta ve daha iyi bir sonuca ulaşabilmek için tekrar üzerinden geçmektedir. DP, aynı zamanda öğrencilerin birbirlerine geri bildirim vermelerini teşvik etmektedir. Tüm bu geri bildirim verme ve alma süreçleriyle hedeflenen öğrencilerin düşünme süreçlerini harekete geçirmek ve onların daha iyi sonuçlara ulaşmalarını sağlamaktır.

İşi çocuklara bırakıyorsunuz ve çocukların farklı yönleri bulabilmeleri ya da işte ortaya atılan iddiaya önce eleştirel bakılabilmesi, kendisinin pozitif olduğu noktayı belirtmesi, gelişmeye açık olduğu noktayı belirtmesi ve tavsiyelerini vermesi gibi Ladder of feedback (geri bildirim adımları) dediğimiz bir sistemi de kullanabilir çocuk mesela görüşlerini bildirirken (Koordinatör-2).

Beyin çalıştıkça critical thinking var işte orada. Yani critical thinking ediyorsun ve kolaya kaçmıyorsun. Yani feedback vermek bir dahaki sefere ya güzel bir şey yapıyorsa bunu iyi yap devam et demek. Yahut da daha iyiye götürmek için bir şeyler göstermek. Bu zaten bunu yapmak için critical thinking yapması gerekiyor. Critical thinkingi nasıl öğretiyorsunuz? Feedback vermeyi öğretmekle. Feedback istemeyi ve almayı öğretmekle. Bütün bunlar critical thinkingin nasıl öğretildiğidir. En büyük adımı (Koordinatör-4).

"Cevap anahtarını tahtaya yansıtıyorum. Birbirlerinin cevaplarına şey yapıyorlar notlandırıyorlar. Konu konu bunu çok seviyorlar. Kendilerinin hatalarını göremezken başkasının hatasını çok kolay görüyor ve kendininkini daha kolay kabul ediyor" (Öğretmen-5).

Ölçme ve değerlendirmenin önemli bir parçası olan geri bildirim, öğrencilerin güçlü ve zayıf yönleri hakkında daha iyi bir fikir sahibi olmalarını ve kişisel hedefleri

doğrultusunda öğrenmelerini daha etkili bir şekilde geliştirmelerini sağlamaktadır (NARIC, 2020:24).

Karşılaştırma ve ilişkilendirme: Derslerde sürekli başvurulan karşılaştırma ve ilişki kurma teknikleri EDB mekanizmasını çalıştıran güçlü bir uygulama olarak görülmektedir. Bu uygulama öğrencilerin sahip oldukları bilgileri sürekli, harmanlayarak farklı çıkarımlarda bulunmalarına fırsat vermekedir. Öğrencilerin okudukları bir romanda karakter analizi yapmaları, bir derste öğrendikleri bir konuyu diğer dersle ilişkilendirmeleri bu beceriyi pekiştiren örnek uygulamalardır.

> *Mesela İngilizce dersi verirken 10 tane kitap okunuyor. Şeyde 9, high levelde 13. Bunlar okunurken ne bileyim ben "catcher in the rye" okuduk. İnceledik derinlemesine, ondan sonra üstünde düşündük ettik, bitirdik. Bitmiyor, üstüne başka kitap geldiğinde catcher in the rye deki şeylerle bağlantı kuruluyor. Ondan 13. Kitapta bütün bu kitaplarla bağlantı kuruluyor. Tematik şeyler de yani ne bileyim ben karakter analizlerinde tüm diğerleriyle devamlı bir bağlantılar kurma, devamlı bir düşündürme şeklinde yetiştiriliyor hep bu.[…] Bir tane roman okuyorlar. O orada kalmıyor, bitmiyor. Testi yapıldı bitti değil. Son okuduğu romanda da öyle bir soru soruyor ki bütün bunlar comparative work (karşılaştırma) ve Interdisiplenary work (disiplinler arası ilişki) gerekli kılıyor. Connectionslar (ilişkilendirme) yapmayı gerekli kılıyor (Koordinatör-4).*
>
> *En net gibi görünen ders mesela en çok reaksiyon gösteren ders ama yine de çocukların alanlar arası ilişkilendirme ve bağlantı kurabilme becerilerini aslında hani o eleştirel düşünme becerisini daha iyi kullanabilmelerini sağlamak için kendi kendine düşünde bi bul bakalım. Hangi derste ne yapmıştık? Hangi bilgini buraya aktarabilirsin gibi sorularla, yönlendirmelerle öğrencileri beslemeye çalışıyoruz (Koordinatör-5).*
>
> *Yaptığım etkinlik ve aktivitelerden bahsetmem gerekirse açıkçası dediğim gibi benim dersim dil olduğu için o dilin gelişmesi adına öğrencilerin karşısına farklı ortamlar koymam gerekiyor. İşte nedir? Fikirsel olarak kendilerini farklı konumlarda ve farklı bağlamlarda düşünebilecekleri alanlar oluşturmam gerekiyor. Bu da çok rahat. Kimi zaman teknolojiden bahsederiz kimi zaman farklı kültürlerden bahsederiz. Genel başlıklarıyla söylüyorum tabi ki. Kimi zaman sağlıktan bahsederiz (Koordinatör-6).*
>
> *2. Dünya Savaşı'nda Yahudi soykırımı ile ilgili. Yarı otobiyografik bir kitap. Orada da mesela bir kız öğrencinin, bizim öğrencilerin yaşlarında bir öğrenci onun yaşadığı zorluklardan bahsediyor kitap ama kitabı sadece okumuyoruz da onunla ilgili hep böyle kendilerinin de hayatlarını göz önünde bulunduracakları sorular oluyor (Öğretmen-2).*
>
> *Öğretmenler hani işlerken çeşitli alanları birbiri ile çocuklara karşılaştırsınlar ders içeriklerinde. […] Bilgi kuramında ise sürekli karşılaştırma üstüne gidiyoruz. Mesela Science diyelim. Fen, mesela böyle klişeler vardır dimi. Fen bilimi objektiftir, sanat sübjektiftir. Şimdi çocukta bu genellemeler ile geliyor bize. Karşılaştır deyince önce böyle geliyor. Orada işte biz belki sorular soruyoruz. Bu bir genelleme. Peki, sanat hiç objektif olamaz mı? Peki, sanatta objektif kriter olmaz mı? Sanata sübjektif dediniz peki, ama birçok insan Shakespeare'in çok iyi bir yazar olduğu konusunda hem fikir değil mi? Hani o zaman sübjektiftik, hani objektif kriterler yoktu gibi hani sürekli karşılaştırarak, sorgulayarak çocukları bu şekilde bağlantılar kurmaya teşvik ediyoruz. (Öğretmen-3).*

Ülke içerisinde değil mesela uluslar arası boyutuna da taşıyoruz hani. Lokaldeki bir şirket ya da uluslar arası bir şirket bunları nasıl yaşar? Yurt dışına gittiğinizde onların sosyal farklılıkları sizinkinden değişir mi, değişmez mi? Kültürün etkisi ne olabilir? Bir noktada bunları da bütünleştirmeleri gerekiyor (Öğretmen-6).

Deneyde iki veri olur fizikte, kimyada, biyolojide grup fourun tamamında tüm Sciencelarda bu böyledir. Verileri birbirine bağlayacak bir teorik background yazmanız gerekiyor. O backgroundu yazan çocuk için çok ciddi bir teoridir orası. Ve bir yerlerden kopyalayıp yapıştıracağı bir şey değildir o kendi kafasını yorarak yapmalıdır (Öğretmen-7).

İşletme dersinde öğrencilerin iki farklı işletme yönetim teorisini karşılaştırıp, her iki teorinin küresel sorunlara nasıl ışık tutabileceğini değerlendirmesi, bu becerileri deneyimlemelerine fırsat veren uygulamalara örnektir (Oxford University Centre for Educational Assessment, 2020:37).

Yazma: Yazma becerileri adım adım geliştirilen bir süreçtir ve hemen hemen her derste bununla ilgili çalışmalara yer verilmektedir. Öğrenciler yazılı üretime geçmeden önce çeşitli araştırmalar yaparak veri toplamakta, verileri kendi yorumları ile harmanlayarak ortaya yazılı bir ürün çıkarmaktadır. Yazma çalışmaları, öğretmenlerin EDB gelişimini somut olarak gözlemleyebildikleri bir uygulamadır. Öğrenciler paragraf yazarak başladıkları serüveni, akademik bir dille yazılmış makale, deneme ve rapor yazımına kadar ilerletmektedir.

Biri makale yazmaya 48 saat ayırıyor. Makale yazdırıyor. Öbürü makale nedir diye tanımını papağan şeklinde öğretiyor. Birisi yaptırıyor birisi sadece tanımda kalıyor yani. […] IB'yi zaten Turnitinden geçirmeden veremezsiniz. Onun için de çocuklara kendiniz Turnitin hesabı açtırtıyorsunuz. Kendisi Turnitinden geçirip görsün, farkına varsın (Koordinatör-4).

Benim bütün bu becerilerin artı eleştirel düşünme becerisinin geliştiğini gözlemleyebileceğim çok önemli bir öğem var. […] Nedir öğrenci işte klasik anlamda makale yazdırıyorum, deneme yazısı yazdırıyorum, blog yazdırıyorum. Nasıl yazılır bunu öğretiyorum (Koordinatör-6).

Yazılı üretimler burada ön plana çıkıyor. Öğrencilerden ufak ufak başlayarak her konuda fikirlerini anlatan yazılar istiyoruz. Essayler istiyoruz. Ama tabi önce paragrafla başlıyoruz. […] Writing çeşitleri belki biraz değişik IB' nin. Daha çağdaş çeşitler üzerinde durabiliyoruz. İşte blok yazma gibi, interview yapma gibi bunlarda tabi biraz daha belki programı güçlü kılıyor (Öğretmen-3).

Ben diyorum ki bununla ilgili bir eleştiri yazısı yaz. Belgesel kritiği, film kritiği yazıları. Bu sene boyunca devam ediyor. Mesela geride bıraktığımız iki gün önce Çernobil Felaketi'nin 100. yılıydı. Çernobille ilgili belgeseli seyrediyorlar. Diyorum ki eleştirin ama nasıl eleştirin? 1. Belgeseli yönetmen gözüyle eleştir. Sen olsan nasıl belgesel yapardın? Müziklerine bak. Anlatıcıya bak. 2. Belgeselde sence ne olabilirdi artı olarak

bilgi açısından? 3. Bu belgeselde sen ne elde ettin, ne kazandın? Böyle kısa kısa her konuda film, belgesel, bazen bir makale eleştirisi. Mesela Türkçülüğün Esaslarını okumuşlardı. Bununla ilgili bir kritik yazmışlardı (Öğretmen-4).

Mesela suyun önemi ile ilgili. Tüm dünya ve tüm canlılar için suyun önemi. Su aslında sorularda çıkar. Bu çok önemlidir. Eksi, artı dört derecede yaşayan canlıdan atmosfere kadar suyun önemi ile ilgili her şey sorulabilir sınavda. O zaman bununla ilgili çocuklardan essay. Suyun önemini anlat diye yazdırabiliyorum ben.[…] Taşları çocuklara çektiriyorum. Yani bu hayvanlarla ilgili olan çocuğa çıkıyor. Bitkilerle ilgili olan. Bu taşlarla çıkan temalarla ilgili suyun önemiyle ilgili bir essay yazın diyorum mesela. Hepsine kutuplar çıkmıyor, hepsine atmosfer çıkmıyor, hepsine yer altı suyu çıkmıyor ama kime ne çıkarsa bununla ilgili bu sefer suyun önemiyle ilgili küçük bir essay yazdırıyorum (Öğretmen-5).

"Bilimsel bir rapor yazabilmek bence bu da çok önemlidir. Akademik bir dilde rapor yazabilmek, bunu da öğretirsiniz çocuğa" (Öğretmen-7).

Öğrencilerin EDB gelişimini destekleyen yöntemlerden biri de yazmadır. Yazma, herhangi bir alanda veya disiplinde sese sahip olmayı gerektiren akademik bir beceridir. DP'yi tamamlayan bir öğrenci, edebi, bilimsel veya matematik alanlarında yazma becerisini defalarca deneyimlemektedir (IBO, 2017).

Eleştirel düşünme becerisi eğitimi teması katılımcı ve kod sayısı Tablo 8'de gösterilmektedir.

Tablo 8. Eleştirel Düşünme Becerisi Eğitimi Teması Katılımcı ve Kod Sayısı

	Katılımcı Sayısı	Kod Sayısı
İstihdamda EDB Eğitimi		
Hizmet içi Eğitim Gereksinimi	2	3
Hizmet içi Eğitimler	5	7
Okullarda EDB Eğitimi		
EDB ile Eğitim Sistemi İlişkisi	7	9
EDB'nin Eğitim Sistemi İçindeki Eksikliği	6	10
EDB Eğitiminin Erken Yaşta Verilmesi	3	3
IB Okullarında EDB Eğitimi		
EDB'nin Müfredattaki Yeri	5	7
EDB'yi Geliştiren Dersler		
EE	5	5
TOK	13	19
Branş Dersleri	6	8
Öğretmenler ve EDB		
Öğretmenden Beklentiler	4	5
Öğretmen Eğitimleri	5	5
Zorunlu Eğitimler	4	4
Çevrim İçi Platformlar	4	5
EDB Eğitimi	5	6
Öğretmenlerin Özeleştirisi	5	7
İş Birliği	5	7
Kazanımlar	3	4
EDB'yi Geliştiren Uygulamalar		
Ders İçi Uygulamalar		
Tartışma	8	12
Grup Çalışması	3	5
Drama ve Rol Yapma	2	3
Ders Dışı Uygulamalar	3	5
Kullanılan Materyaller	4	6
Ders Öncesi Hazırlık	4	5
Ölçme ve Değerlendirme	2	2
Ölçme Kriterleri	6	8
Sınavlar	7	10
Bitirme Tezi	2	3
Geri Bildirim ve Önemi	14	18
EDB'yi Geliştiren Yöntem ve Teknikler		
Analiz Etme	3	5
Bilimsel Araştırma	4	5
Çıkarımda Bulunma	2	2
Yansıtma	5	6
Farklı Bakış Açıları Geliştirme	3	4
Gerçek Hayattan Örnekler Verme	5	6
Geri Bildirim Verme	3	3
Karşılaştırma ve İlişki Kurma	7	9
Merak Uyandırma	3	4
Öğrenciyi Aktif Hale Getirme	5	6
Sorgulama	5	7
Şüphe etme	4	8
Yazma	5	10
Yorumlama	3	4

EDB eğitiminin kazanımları

Bu altbölümde EDB eğitiminin kazanımları, "Akademik başarı, Analiz ve sentez, Bilimsel araştırma, Yansıtma, Etik olma, Farklı bakış açıları geliştirme, Farklı bakış açılarına saygı, Karşı Çıkma, Okuduğunu anlama, Önyargıların farkına varma, Sorgulama, Şüphe etme, Takım çalışması, Üst düzey düşünme, Yazma, Yorumlama ve son olarak Tartışma" başlıkları altında kurgulanmıştır. Bu yapı Şekil 13'de ele alınmaktadır. Yöneticilerin ifadelerinin yoğunluğuna göre hazırlanmış olan kod bulutu ise Şekil-14'de yer almaktadır.

Şekil 13. EDB Eğitiminin Kazanımları Modeli (NVivo 12 Pro Kod-Alt Kod ve Bölümler Gösterimi)

Şekil 14. EDB Eğitiminin Kazanımları Kod Bulutu

Akademik başarı: :IBDP'den mezun olan öğrencilerin, akranlarına göre akademik yönden daha başarılı oldukları gözlemlenmektedir. Bu programdan mezun olmuş öğrencilerin beceri birikimi ve dolayısıyla üniversite hayatına hazır bulunuşlukları akranlarına göre daha yüksektir.

> *IB' den mezun olan çocuklar üniversite hayatında çok rahat ediyorlar.[…] Biz bir araştırma yapmıştık Bilkent'te. Armağan Ateşkan ile benim yazımdır esas. Mesela IB mezunlarının hemen ne kadar daha yüksek notlar ve zamanında mezun oldu. Öbürlerine göre %60 fark atıyordu. Çok büyük bir fark. Diğerleri bu becerileri öğrenmek zorunda kalıyorlardı çünkü üniversitede. Bunlar hazır geliyorlar (Koordinatör-4).*

> *Eğer eleştirel düşünme becerisi geliştirirsem yazma olsun, konuşma olsun eğer öğrenci bu eleştirel düşünme becerisini geliştirebilmişse o sözlü sınavda da yazma sınavında da daha farklı bakış açıları ortaya koyup haliyle dilini çeşitlendirme, kendini o dilde daha fazla ispat etme şansını elde edecek (Koordinatör-6).*

> *"Bazen Eylül-Ekim ayındaki yaptıkları ödevler ile Mayıs ayına geldiğimizde yaptıkları ödevleri karşılaştırıyoruz bakın diyorum nereden nereye gelmişsiniz" (Öğretmen-4).*

Analiz ve sentez: Bu becerilerinin geliştirilmesi, öğrencilerin daha isabetli yargılara varmalarını desteklemektedir.

> *"Tartışmalar yapıyorlar. Oradan da bir senteze ulaşmaları bekleniyor. Dersin içeriği siz de görmüşsünüzdür. Hep bu şekilde soru sorularak yani sürekli sorular var" (Koordinatör-1).*

TI dediğimiz hesap makinelerimiz var. Fen matematik derslerinde tüm hesaplamaları bu makinelerle yapıyor çocuklar. Genel mantıkta aslında hep bilgiyi kullanabilme o bilişsel basamakların en tepesinde analiz, sentezle sürekli çocuğun yoğrulmasını istiyor (Koordinatör-5).

Paragraftaki şey çocuğun öne sürdüğü sav, onunla ilgili araştırmaları okumuş olması ve o araştırmalarla çocuğun öngördüğü cümleyle ilgili hem onu destekleyen hem karşı çıkan fikirleri çarpıştırması ve sentez etmesi paragraf paragraf incelemesi çocukta gerçekten eleştirel düşünme becerisinin tam kıvamına getiriyor. […] Makaleden çıkarım yapmak zorundayım. Değerlendirmek zorundayım, karşılaştırmak, analiz etmek zorundayım diyebiliyor. Mecbur (Öğretmen-5).

"Şimdi onları sadece bilgiden ve kavramadan dışarı da taşırıp asıl amaç analiz edebilmesini, sentezleyebilmesini ve bunun sonucunda bir yargıya varabilmesini gerçekleştirmek" (Öğretmen-6).

Bilimsel araştırma: Öğrenciler daha lise yıllarında literatür tarama, kaynakça gösterme, veri toplama, analizler yapma, sonuçları yorumlama ve rapor yazma gibi bilimsel araştırma süreçlerini deneyimleme fırsatı yakalamaktadır. Bilimsel düşünme becerisini lise yıllarında geliştirmiş öğrenciler, akranlarına göre çok daha avantajlı bir şekilde üniversite eğitimine adım atmaktadır.

Çocuk bir bilimsel düşünce adı altında yapmış olduğu laboratuar çalışmaları var. Laboratuar çalışmalarında kendi tezini ispatlarken değişkenleri öğreniyor. Variableleri öğreniyor. Nedir değişkenler bir deneyim hataya yol açabilecek az da olsa %99 doğru da olsa %1' lik kısımlara bakıyor. Bu da kendisinin kendi tezinin % 100 doğru olduğu inancını elinden alıyor. %1'de olsa bu yaptığın tezin şu yönlerden varableleri vardır. Açıkları, zayıflıkları vardır. Ve bunu raporunda belirtmek zorunda. Yani kendi tezinin %100 doğru olduğunu söyleyemiyor. Bu yönden de eleştirel kendi tezine bile eleştirel bakmak zorunda (Koordinatör-2).

"Referans göstermen lazım, research yapmış olman lazım. Bir şeye dayandırman lazım. Ama onun üstüne sen kendi fikrini doğru referans vermekte yetmiyor ondan sonra da kendi opinionunu da mutlaka koyman gerekiyor. Al sana critical thinking öğretme" (Koordinatör-4).

IB öğrencisi eğer sosyal bilimlerle ilgili bir okul okuyacaksa üniversite de tez nedir, seminer nedir, sunum nedir hepsine vakıf, kaynağı bulmaya vakıf. Kaynağı tetkik etmeye vakıf. Doğru bilgi, yanlış bilgi mi? Dedikodu mu? Belge mi? Arşiv mi? Buna vakıf, arşiv vesikasının nasıl bir şey olduğunu biliyor (Öğretmen-4).

Benzer deneyleri de okumak zorunda. Analizde bunu yaptı conclusion evalutation da şunu yapacak: Kesinlikle puan aldığı yer en az iki-üç tane. Başka benzer deneyi okumak zorunda orada çıkan istatiksel sonuçlar ve sonuçları ile kendi sonuçlarını karşılaştırmak zorunda. Yani sadece orada artmış bende azalmış değil. Bunu kabul etmiyoruz. Ben examer olduğumu da söylemiştim size. Bunu masaya yatırıp onda niye fazla çıktı, bende niye az çıktı? Deneyleri karşılaştırmak, araştırmaları karşılaştırmak zorunda conclusion and evalutation da. Üzerine yeni critical thinking becerisini geliştiren bu da yetmiyor. Bilimsel sanki bir contex karşılaştırması tamam. Bu da bekleniyor öğrenciden (Öğretmen-5).

Çocuk gerçekten kaynak taramayla ilgili çok fazla iş yapar. Yani kaynak taramayı öğrenir, kaynak içi vermeyi zaten öğrenir. […] İstatistik çok rahat yorumlayan insanlar var. Bunların geçmişine bakıyorum mesela. Bir tanesi de öğrencim mesela gerçekten çocuk şunu söylüyor: O tabi şu an soruları çözmeseydim ben böyle bir şey yapamazdım gerçekten diyor. Bu çok önemli bir şey. Yani sizin çocuğa verdiğiniz üç tane data bases soru, beş tane data bases soru hiçbir alakası yok belki de hani bir deneyle alakalı ama yine de çocuğa çok şey kazandırmış. Bir kapı açmış. Demiş ki böyle bir şeyde var dünya da demiş. Bütün bunlar bence sizin kendinize ve kendi kazandığınız içinde bir süre sonra öğrencinize, çocuğunuza kazandırabileceğiniz şeyler (Öğretmen-7).

Yansıtma: Öğrenciler yaptıkları her çalışmayı "Okuduğum makaleden ne anladım? Bu proje bana ne kattı? Daha iyi nasıl yapabilirdim" gibi sorular sorarak tekrar değerlendirmektedir. Öğrencilerin yaptıkları işi tekrar tekrar düşünüp değerlendirmeleri, EDB mekanizmasını harekete geçirmektedir. Öğrencilerin okul yıllarında edindikleri bu alışkanlık, onlara hayatları boyu daha iyiye nasıl ulaşacaklarını gösteren bir pusula olarak hizmet etmektedir.

"Çocuk hem kendi yaptığı şeye bakış açısı geliştiriyor, kendisini eleştiriyor. Ve neyi daha farklılaştırırsa neye çıkacağını görüyor. Bu da bir eleştirel düşünce yapısı bence" (Koordinatör-2).

"İletişim becerileri gelişiyor. Aynı zamanda o araştırdıkları bilgiyi sunmak için hani organizasional skills nihayetinde bir özdenetim becerileri gelişiyor diyelim" (Koordinatör-6).

Çocuk bu çalışmayı bitirdikten sonra reflection kısmı var. Yani neyi yaptım neyi yapamadığımı çocuk orada ifade ediyor. Bunu işte ilkokuldan, ortaokul, liseye kadar yaptıktan sonra öğrenci çıktığında örgün olarak düşünürsek bir şeyi neden yaptım, niye yaptım, neyi eksik yaptım düşüncesini hem pratik olarak sürekli pratikte bir şey olacak. Çıktığında da bu şekilde çıkıyor öğrenci. Ben işte neyi yapabildim? Gramerde çok iyi değildim. Ama kelimeleri iyi kullandım. Ya da dinledim, anladım ama işte mesela sen napardın sorusunun cevaplayamadım. Çünkü yakınlık kuramadım gibi hani bu şekilde sorularla aslında bu eleştirel düşünme becerisi test ediliyor (Öğretmen-2).

Çocuğa şey diyorsunuz özellikle ne düşünüyorsun, nasıl yaptın sence bu işi? Belki diyor işte 1,5 yıllık bir süreçti son üç ayda yapmasaydım daha iyi sonuçlar çıkartırdım ortaya diyor mesela. Orada time managementını (Yönetim) yapamadığını aslında fark ediyor ama bütün bunu yapabilmesi, kendine bunu itiraf edebilmesi ve öğretmenine bunu itiraf edebilmesi bence hem bir beceri hem de gerçekten önemli olarak kazandığı tutumlardan bence açıkçası. Ve bir değer dediğiniz gibi kesinlikle çocuğun hani aslında orada bunu söyleyebilmesi kendine bence çok önemli bir şey. […] Yansıtma yapabilmeyi çok iyi öğretebilmişiz biz ona. Öğretebilmişiz demek de çok istemiyorum. Kazandırmışız aslında. yani çünkü biz gene öğretmiyoruz orada. Biz 50 tane soru sorup çocuğa diyoruz ki hani bak bunu böyle mi yapsak? Sence nasıl yapsaydık daha iyi olurdu? Hep bu sorularla yönlendiriyorsunuz. Bu da işte çocuğa kazandırdığınız şeylerden (Öğretmen-7).

Etik olma: Dengeli iletişim, empati kurma, saygılı olma, dinleme; sözlü iletişim için belirlenmiş etik ilkeler arasındadır. Grup çalışmaları ve tartışma gibi sözel iletişimin

kullanıldığı uygulamalar belirlenmiş bu etik ilkeler çerçevesinde yapılmaktadır. Yazılı iletişimde ise akademik dürüstlük üzerinde durulmaktadır. Öğrenciler atıfta bulunma, referans gösterme gibi bilimsel araştırma özelliklerini tüm program boyunca geliştirme fırsatı bulmaktadır.

> *Etik olmayı öğretiyor. Tabii okulda olduğu için bu genel etik değil de akademik honesty deniliyor buna. Akademik honesty tamamen etik olmayı, doğru düzgün olmayı başkasından çalmamayı, referans vermeyi. Evet araştıracaksın. Araştırdığından alıp bulacaksın ama bunu kimden aldığını söyleyeceksin. Birine kredit vereceksin bunu düşündüğü için. O zaman o kişide rahat rahat saklamıyor, paylaşıyor (Koordinatör-4).*

> *Grup çalışmasını dizayn ederken bazı etik kurallarımız var. Nedir? Birbirine saygılı olmak gibi. Herkesin katılması gibi ya da işte herkes katılırken bir denge kurup işte sadece modoratörün değil katılımcıların da denge kurup birbirlerinin yeterince konuşmasına olanak sağlayıp aynı zamanda destek olabilmek. Mesela hani bu tarz bir etik oluşturduğunuz şunu da gözlemleyebiliyorsunuz öğrenci içerisinde. Yani bir arkadaşın az konuştuğunu fark edip bunu dert eden bir öğrenci bu sefer modoratör bunu fark etmediyse mesela kendisi arkadaşına bir soru yönlendiriyor ya da işte dimi deyip onu aktive edecek bir duyarlılık sergiliyor. O arkadaşın da mesela hani devreye sokuyor (Koordinatör-6).*

> *Mesela orada çocuğa ilkeli olmayı da öğretirsiniz. İşte dediğiniz gibi karşınızdakini dinleyerek de gerçekten daha etik çerçevede cevaplar vererek işte ne bileyim iyi iletişim kurmayı öğretirsiniz. Bu sadece sözlü iletişimle sınırlı değildir, yazılı iletişim kurmak işte […] Çocuk dürüst olmayı öğreniyor. Kendine karşı en başta dürüst oluyor. Dediğiniz gibi karşıdakine karşı dürüst oluyor (Öğretmen-7).*

Farklı bakış açıları geliştirme: Ders içi uygulamalar farklı bakış açıları kazandırmayı hedefleyerek planlanmaktadır. Bu hedef doğrultusunda bilginin paylaşıldığı ve farklı seslerin duyulabildiği sınıf ortamları yaratılmaya çalışılmaktadır. Fikirler paylaşıldıkça gelişmekte ve geliştirilmektedir. Çünkü orada çok seslilik ve paylaşılmış zihin üretimi söz konusudur.

> *Mesela bir karakterin gelişimini inceliyorsa çocuk bir kitapta. Buna sosyolojik bakabilir. O dönemin sosyolojisi toplum sosyolojisi açısından bakabilir. Toplumdaki değer yargıları açısından bakabilir. O dönemde var olan değer yargıları neleri getiriyordu buna da bakabilir. He birde işte eğitim seviyesi ile ilgili bakabilir o incelediği karakterin eğitim seviyesi davranışlarını nasıl etkiliyor diye inceleyebilir. Bütün bunlar bakış açısı geliştirmeye ve bakış açısı da perspektif dediğimiz olayı geliştiriyor. Bunların hepsi eleştirel düşüncenin içerisinde yer alan başlıklardır (Koordinatör-2).*

> *Bir makale veriyorsun falan hak veriyor. İkinci makale veriyorsun aynı şeyde tam tersi görüşü sağlıyor. O zaman irkiliyor. Aa aa biz bunu doğru gibi okuduk ilkinde hani yazılan doğruydu. Burada tam tersi bir görüş irkiliyor. Ondan sonra bundan ediyorsun falan bir tartışma. Üçüncü bir tane veriyorsun başka bir bakış açısıyla o zaman uyanmaya başlıyor çocuk (Koordinatör-4).*

Personal knowledge (Bireysel bilgi) kendi experience (deneyim) ettiğim, kendim bizzat öğrendiğim şeylere güvenebilirim. Ama TOK öğrencisi diyor ki hayır. Share knowledge (Paylaşılan bilgi) daha çok göz baktı, daha çok zihin düşündü bunun üzerine, daha çok insan kabul etti. Dolayısıyla ona daha çok güvenebilirim (Öğretmen-1).

"Çocukların tarihe bakış açısı, bilim adamlarına bakış açısı, uzmanlara bakış açısı çok fazla değişiyor" (Öğretmen-2).

Tartışmalar çerçevesinde stakeholder hakimiyeti ile geldiğimizde o kritik düşünmede diyoruz ki hani bir şirketin etrafında ondan fayda sağlayan ve ona o faydayı sağlayan gruplar stakeholder ise kimin için iyi? Yani customer için iyi mi değil mi? Customer için iyiyse employe için iyi mi değil mi? Dolayısıyla farklı noktalardan görebilmeyi geliştiriyor aslında.[…] Biz gerçekten farklı, çok boyutlu düşünen bireyler olduğunu düşünüyorum ben (Öğretmen-6).

Farklı bakış açılarına saygı: TOK ve diğer derslerdeki çeşitli uygulamalar ve yönlendirmeler sayesinde öğrenciler hem kendi bakış açılarının farkına varmakta hem de başkalarının fikirlerine saygı duymayı öğrenmektedir. Başkalarının fikirlerine hemen karşı çıkma ve reddetme yerine karşı tarafın fikirlerini dinlemeyi, analiz etmeyi, değerlendirmeyi deneyimleyerek, kendi fikirlerinin de dışına çıkabilmeyi öğrenmektedir.

Arkadaşının söylediği şey sana göre yanlış. Bu da doğru bir ifade değil. Diyoruz ki o öyle düşünüyor. Yani TOK'in en güzel tarafı kendi bakış açısının da farkına varıp karşısındakinin, yanındakinin olayları farklı görüp algılayabileceğini de görmek. […] Farklı bakış açılarına saygı duymayı da öğreniyor aslında çocuk TOK ile birlikte. Bu çok gerçekten muazzam bir şey. Basmakalıp fikirlerin dışına çıkmayı öğreniyorlar (Öğretmen-1).

Başkalarının da farklı düşünebileceğini kabul ediyor. Geçen gün bir öğrencim söyledi. Bir bilgisini paylaşayım. Dedi ki hocam ben IB yapmadan önce hep benim sözüm geçsin isterdim. Yani her şeye ben bir şey söylerdim ve benim doğrum doğruydu. Yok yani ben kabul etmezdim, inat ederdim üstelik. Ama şimdi öyle yapmıyorum, daha esnedim. Dolayısıyla karşımdakileri daha fazla dinliyorum. Ve düşünüyorum. Onlarda doğru söylüyor olabilir. Ondan sonra kendi söylediğim doğruya bir daha bakıyorum ondan sonra karar veriyorum dedi. Bu çok büyük bir değişim (Öğretmen-6).

Karşı çıkma: Öğrenciler kendi görüşlerini tutku ile savunurlarken, yeri geldiğinde karşıt görüşü de dinlemeyi ve kabul edebilmeyi deneyimlemekt, bu şekilde olaylara ve durumlara önyargıdan uzak ve adil yaklaşmayı öğrenmektedirler.

"Karşıt görüşü de yine kendi iddiasını savunduğu kadar şiddet ve tutkuyla savunur, örnekler" (Koordinatör-2).

İşte diyorum ki mesela genelde sınıfın böyle afacan öğrencisini seçip diyorum ki şu öğrenci bu öğrenciyle kavga etmiş. Ben birini dinledim karar verdim diyorum.

Hocam o zaman yanlış karar verdiniz diyor. Aa diyorum niye? Tabii yanlış karar verdiniz öbür tarafı da dinlemeniz gerekirdi diyorlar (Öğretmen-1).

Okuduğunu anlama: Okuduğunu anlamak, EDB'nin ilk adımlarından biri olarak görülmektedir. Öğrenciler okuduğunu ezberlediğinde değil anladığında yorum yapabilmektedir. Yani doğru okuma, doğru anlama, doğru sorgulama, doğru yorumlama birbirini takip eden becerilerdir. Öğrenciler, süreç içerisinde birbirini takip eden bu becerileri geliştirmektedir.

Biz bunun avantajını üniversite sınav sürecinde de görüyoruz. Çocuk yani o sorulara da artık o gözle bakıyor. Ve zaten orada birazcık hani doğru okumak birazcık da doğru düşünme yollarını bilmek yani nasıl anlatsam tam bir eleştirel düşünce değil belki oradaki ama okuduğunu anlamakta aslında eleştirel düşünmenin ilk adımlarından bir tanesi. Bunu da öğreniyorlar. Yani doğru okumak, doğru anlamak, doğru yorumlamak (Koordinatör-1).

IB hep kanıt üzerine gidiyor. Yani neden true, neden false? Nereden anladın? Aynı şekilde fen, matematik derslerinde formul q booklet dediği şeyleri veriyor yani çocuklara formülleri veriyor. Çünkü diyor ki IB onun mantığına göre bu formül kitapçığında çocuk ne kullanacağını soruyor. Okuduğunda bulamıyorsa, anlayamıyorsa o formülü ezberlemesinin de bi anlamı yok diyor (Koordinatör-5).

Bizim de çocukları okuma, tam olarak bilim okur yazarı yapmamız için her konuyla ilgili araştırma, bir makale, bir bilimsel bir makaleyi paylaşmamız onlarla ilgili düşünce becerilerini geliştirmemiz gerekiyor zaman içerisinde […] Cümleyi analiz ediyor, değerlendiriyor ve kendisi nasıl anladığını ifade etmesi için önce bir araştırma yapması gerekiyor. Araştırıyor, okuyor, sorguluyor. Beyninin süzgecinden geçirerek yorum yapıyor. Tam olarak bu beceriyi gerçekleştiriyor (Öğretmen-5).

Önyargı farkındalığı: Özellikle TOK dersleri sorgulama ile başlatılan bir süreçtir. Bu sürecin sonunda öğrenci, önyargıları bir kenara bırakmayı ve olaylara farklı bakış açıları ile bakabilmeyi öğrenmektedir.

Değerler, yargılar, bizim düşünce yapımızı oluşturan bias dediğimiz o önyargılar bizim ön kabullerimiz, değerlerimiz, kültürel birikimlerimiz bunlarla ilgili gerçek hayattan örnekler görüyorlar. […] Biz işte bildiğimizden nasıl bu kadar emin oluyoruz bu kadar güzel çocuklar sorgulamayı öğreniyorlar (Koordinatör-1).

Mevcut bilgilerimiz bizim dünyaya bakışımızı etkiliyor. […] Yani önyargılarımız ama hep böyle bir kişisel tecrübe ve yaşadığımız şeylerle oluşmuş önyargılarımız var. Dolayısıyla bunları da kenara itebilmeyi daha doğrusu buna farkına varıyoruz. TOK illaki bunu da değiştirmeye de çalışmıyor aslında. Yani bunun farkına var diyor. Senin bir takım önyargıların da olabilir. Senin hayata bakış açın ile ilgili vardığın kanılar bir confirmation bias (teyit edilmiş önyargı)ten kaynaklanıyor olabilir. Sen nolursa da bir bak. Yani diğer tarafına da bir bak diyor ama yine seni özgür bırakıyor (Öğretmen-1).

Sorgulama: DP'nin TOK başta olmak üzere tüm müfredatın temelini oluşturmaktadır. Öğrenciler program boyunca gündelik hayatta karşılaştıkları çoğu şeyi

sorgulama fırsatı bulmaktadır. Süreç içerisinde öğretmenler bunun öğrenci üzerindeki etkisini görmekte ve hayatlarının bir parçası haline geldiğini gözlemlemektedir.

> *"Bize en uç gelen düşünceyi bile sorgulayarak ve anlamaya çalışarak bakmak. Yani çocuklar gerçekten bu programa yani TOK'a girdikleri ve çıktıkları arasında inanılmaz derecede farklar yaşıyorlar" (Koordinatör-1).*

> *Bir inquirys'ı (sorgulayanı) şöyle yaparız. Ve bunu öğretmenler daha küçücük yaştan aa işte bak aferin inquiry olduğunu gösterdi. Arkadaşınız nasıl araştırmış, nasıl sorular soruyor, aferin siz çok güzel soru sordunuz siz bir inquirysınız gibilerinden gündelik hayattaki şeylerimize dikkat çekerek hem bu kavramı eve de yansıyor. Çocuk bilmem ne yapıyor? Ona göre ödev veriliyor. Ve bu şeyler yerleşiyor (Koordinatör-4).*

> *Öğrenciler bu derste edindikleri araştırma yöntemlerini ve bilgiyi tenkiti ve kritik etme yöntemlerini üniversiteye taşımışlar ve çok büyük memnuniyet duymuşlar. Her fırsatta geri dönüş alıyoruz onlardan. İşte hocam biz iyi ki bu bilgiyi çek etmeyi öğrenmişiz bu derste diye. Dersimiz somut bir şekilde öğrenciye etki ediyor (Öğretmen-4).*

> *"Bilgi kuramı dersinde neden, niçin, nasılı sorguluyor çocuk. Dersinin içerisinde konuşurken derste sunum yaparken, arkadaşlarını dinlerken de bu beceriyi geliştiriyor" (Öğretmen-5).*

> *Sorgulayan öğrenci modeli bu neden olur bu neden olur? Her söylediğinizi sizinle beraber teyit etmek değil, evet aldım, aa evet öyle doğruymuştan yola çıkmıyor aslında. kendisi de araştıracak, kendisi de gerçekten öyle mi? O kaynaklara ulaşıp ondan sonra hayata geçirmeyi de bilecek (Öğretmen-6).*

Şüphe etme: Öğrencilerde düşünme, sorgulama ve araştırma becerilerini tetikleyen bir özelliktir. Öğrenciler süreç içerisinde mutlak ve tek bir doğru olmadığını, bilginin sürekli değiştiğini ve bu yüzden de olaylara daha eleştirel bir gözle bakmaları gerektiğini öğrenmektedir.

> *Einsteın'ın bazı iddialarının şu anki bilgilerimize göre yanlış olduğu biliniyor ama o zamanki iddiaları doğru kabul ediliyordu. Yani o anlamda bilginin sürekli geliştiğini kabul etmek gerekir. Bilgi durağan değildir. Sürekli her gün her saniye değişebilir. Bu durumda mutlak doğru diye bir şey yoktur. Bu anlayışla gelen herkesin zaten bu eleştirel şekilde bakması kesindir" (Koordinatör-2).*

> *Dünya yuvarlaktır. İşte şekli geoittir. Hocam ya değilse. Yok canım böyledir diyoruz mesela. Aslında bizim eleştirel düşünmeye açık, IB öğretmeninin vereceği cevap yani şu an da kanıtlanan ve beklenen daha doğrusu çekilen fotoğraflar şunlar, bunlar bize gösteriliyor ki Dünya'nın şekli aslında geoit. Ancak bundan sonra farklı bir teknolojiyle farklı bir ölçümleme yapılırsa tabi ki bununda olabileceği söz konusu diyebilmek lazım. Çünkü burada kaçacağımız nokta mutlak doğru (Koordinatör-5).*

> *"Çocuklar aslında kendi duyu organlarına da %100 güvenemeyeceklerini, kendi okudukları şeye de %100 güvenmemeleri gerektiğini öğreniyor. Önce bir eleştirel bakıp acaba mı, açık uç var mı? Bakmaları gerektiğini öğreniyorlar" (Öğretmen-1).*

Takım çalışması: Program boyunca derslerde öğrencilerin birbirinden öğrenmesine fırsat veren tartışma, münazara ve grup çalışması gibi etkinliklere yer verilmektedir. "Akran öğrenmesi" uygulamaları öğrencilerin takım çalışması becerilerini geliştirmektedir.

> *Kahve de ikram edildi konuklara. Her yer kahve kokusu oldu. Kahvenin içindeki kafeini çıkartma deneyini herkesin önünde yaptılar sahnede. Bembeyaz kafein çıktı. Deneysel malzemeleri sahneye taşıdılar. Geleneksel kahve çeşitlerini anlattılar, sundular. Hani her açıdan biyoloji, fizik, kimya, kültürel, teknoloji bütün öğrenciler bir araya geliyor. Baştan sona bir program yapıyorlar. TV programı gibi düşünün akış var. Herkes görevini sahneye gelerek içerisinde yapıyor. Bu da öğrencilerde takımla çalışma becerisini geliştiriyor (Öğretmen-5).*

> *"Öğrenme becerileri aslında baktığınızda. Birbirlerinden öğreniyorlar ya da tartışarak öğreniyorlar" (Öğretmen-6).*

Üst düzey düşünme: Bu düşünme becerisini kazanabilmiş öğrenciler akranlarına göre daha bilinçli ve hayata karşı daha duyarlı olmaktadır.

> *"Sizin beyninizden beklenen sorgulama, düşünme ve bu beceriyi kazanma. Dolayısıyla bu çok kıymetli" (Koordinatör-3).*

> *"Verdiğiniz background information (geçmiş bilgiler) ya da işte kitapla ilgili verdiğiniz sembollerle ilgili eleştirel düşünmeyi başlatabilmek çocuğunda süreç içerisinde artık konuyu bu şekilde işlemeye meyilli olmasını sağlıyor" (Koordinatör-5).*

> *IB' de çocuklara direkt formülleri ezberletmiyoruz. Kesinlikle direkt vermeyiz, bizim böyle bir yaklaşımımız yok. Hiçbir DP, IB öğretmeni bu şekilde direkt formülü vermez öğrenciye. Ne yapar? Çok basit bir metot açar bir simülasyon, verir eline bir worksheet. Ve der ki sen kendin işte buradan bu formülün hangi değişkenlerle orantılı olduğunu ve nasıl orantılı olduğunu bana yaz. Önce çocuk işte bi yüksekliği arttırır bakar. Yükseklikle doğru orantılı yazar. Sonra işte ivmeyi artırır, azaltır doğru orantılı mı değil mi yazar. Ondan sonra en son sonuç olarak der ki üçü ile de doğru orantılı veya biri ile ters orantılı vs. o zaman dersiniz nasıl bir formül çıkmalı ortaya? Gene formülü vermiyorsunuz ve onların bir şekilde yanlışta olsa bir sonuca varmasını, düşünmesini istiyorsunuz. Çünkü versem öldüreceğim direkt o beceriyi, düşünemeyecek bundan sonra (Öğretmen-6).*

> *Global thinking (evrensel düşünme) yapıyor ama ben hep şey derim kendi küçük çevrende önce aksiyon ol ama aslında global bir thinking yap. Gerçekten karbon emisyonunu ne kadar yaptın hareketini veya sistemin etrafındakileri ne kadar bilinçlendirebilirsin? Veya bilinçlendirmenin biraz daha ötesine geçip belki de servis boyutlarında ne kadar hizmet edebilirsin kendi toplumuna diye bunları da mesela düşündürtürüz (Öğretmen-7).*

Yazma: Öğrenciler program boyunca rapor, makale, dilekçe vb yazmayı defalarca deneyimlemektedir. İlk başlarda bu öğrencileri oldukça zorlasa da süreç sonunda geldikleri nokta onları bile şaşırtmaktadır. Akranları bu becerileri üniversitede

deneyimleme imkanı bulurken, onlar bu sürece hazır ve donanımlı bir şekilde başlamaktadır.

> *Öğrenciler Mart sonu Nisan sonu gibi bir essay yazıyorlar. TOK essay. TOK essayleri de IB'nin bize göndermiş olduğu titleler çerçevesi bir tane seçiyor. Mesela ben bu seneki titlelerden yani şu an bir tanesini öğrenci seçiyor. Diyor ki ben bu konuda yazmak istiyorum diyor. Ve 1500 sözcükten oluşan bir TOK essay yazıyor. Bu tabi ki aslında bütün o iki yıllık çalışmanın birikimi oluyor (Koordinatör-1).*

> *Hepsinin üzerimizde dediği fark kendi üzerlerinde hissettiği fark şöyle diyorlar: Hocam ben bu kadar yazabildiğimi bilmiyordum. Yani onlar daha çok düşündüklerini yazma noktasında çok ilerlediklerini düşünüyorlar ki bence de öyle. […] NON IB öğrencilerimiz ile IB öğrencilerimiz arasında esasında gördüğümüz açık fark bu eleştirel düşünme becerilerinin yazma noktasına geçmesi. Yazma ve yorumlama becerisi (Koordinatör-3).*

> *Ya tıp okuyor alt tarafı bir dilekçe yazacak ama daha önce çocuğa testten başka bir şey öğretilmediği için çocuk üniversite tıp fakültesinin ilk senesinde dilekçe yazamıyor. Bizim öğrencilerimiz ise dilekçe yazmayı da biliyor, yeri geldiğinde mevzuat nasıl bakılır onu da biliyor (Öğretmen-4).*

> *IB öğrencileri içinde büyük challenge (zorluk) olan aslında extented essay yazım sürecinde büyük bir farklılık oluyor. Hani çocukların son cümlesini söylemek istiyorum. Hocam bunu ben mi yazdım diyorlar bitirdikleri ve teslim ettikleri zaman. Gurur duyuyorlar kendileriyle. Çünkü extented essay başlı başına her paragrafı ile ama her paragrafı ile eleştirel düşünme becerisini sorguluyor (Öğretmen-5).*

> *Çocuk buradan çıktığında ilk kez bir şirkete girdiğinde ilk kez hayatında rapor yazmış olmayacak. Çünkü ondan önce 10'ar tane fizik, kimya, biyoloji de zaten yazmış olacak minimum group four adına. Dolayısıyla zaten bunu defalarca deneyimlemiş olacak. […] Beş senedir roket yapıyoruz. Bu sene mesela gerçekten ilk raporumuz mesela birinci oldu. Artık çocuklar rapor yaza yaza bir hal oldu. Yani zaten o kadar çok rapor yazmış ki benim dersimde veya kimya, biyolojide. Çocuk zaten rapor nasıl yazılırı ezbere biliyor artık (Öğretmen-7).*

Yorumlama: Öğrenciler, program boyunca kendilerini doğru ifade etmeyi ve gerekçeli yorumlar yapmayı öğrenmektedir.

> *Sahip olduğunuz bilgi çerçevesinde değerlendirip onu yorumlamak ve oradan bir sonuca ulaşmak. Ama bu sonucun da değişebileceğini önden kabul ediyorsun. Yani kendi savınızda da kendi iddianızda da her zaman bir soru işaretiyle ve eleştirel bir pencere bırakarak girmeniz gerekiyor (Koordinatör-1).*

> *"Bizler şunu görüyoruz bizce bu akademik olarak bir şeyleri getirme veya beğenmedikleri şeyi doğru üslupla gerekçelendirerek ifade etme becerilerinin çok çıktığının farkındayız" (Koordinatör-3).*

> *Tabi bu süreç başında daha zorlayıcı oluyor ama zaman ilerledikçe öğrenci de artık nasıl bakacağını nerden o sorunun geldiğini artık anlayabiliyor. Başta bu dönemde yazılmış da ne olmuş? Ya hocam işte adam onu yazmak istemiş, belki parası yokmuş, onun için yazmış derken sonra hocam ya o dönemde de işte şu ülkede şu varmış, bu ülkede bu*

varmış. Adamın yaşadığı ortam böyleymiş gibi farklı yorumlarla da durumu değerlendirebiliyorlar (Koordinatör-5).

"Yorumlama nasıl yapılır veya ne bileyim işte hani kendi değerlendirmesini nasıl yapabilir? Kendi raporunu yazıp, okuyup, değerlendirme yapıyor bana gönderirken" (Öğretmen-7).

Tartışma: Sınıf içi tartışmalar, öğrencilerin bir konu üzerinde fikirlerini çarpıştırarak farklı fikirler ortaya çıkarmalarını sağlamaktadır. Burada yapılan tartışma kısır bir çekişme değil, toplanan veriler ışığında desteklenen ve gerekçelendirilen bir uygulamadır.

Bunu işte bazen bir münazara şeklinde bazen sokratik seminerde yaparız mesela. Bu tür aktiviteler öğrencinin ciddi anlamda aktif olduğu grup discussion, peer discussion ya da bazen mesela işte öğrencilerin peer work ile elde ettiği verileri diğer gruplarla karşılaştırdığı ve işte ortaya tek bir sonuç üretmeye çalıştıkları haliyle çoklu bakış açısının da devreye girdiği yani eleştirel düşüncenin de bir araya girdiği, aynı zamanda uzlaşmacılığın da devreye girdiği hani aktiviteler yaptırıyorum (Koordinatör-2).

Tabi öğretmenler bu uygulamayı sıklıkla yapıp sınıflarında bir alışkanlık, bir düşünme alışkanlığı kazandırmaları bekleniyor ve burada bakış açısı öğretmenin bir şey sunması değil. Tartışmaya uygun, tartışmanın koşullarını, şartlarını ön plana çıkartıp gruba bunu hazır vermesi. Yani gruba tartışarak bir yere varması bununda koşullarını, şartlarını sizin instruction (yönerge) sürenizin ne kadar kısa olması gerektiğini vs. içeren bir eğitim bu (Koordinatör-3).

Evet mesela sokratik seminerler yapıyoruz dimi. Yani question bir şeyi tartışma. Tartışıyoruz, soru sordurtuyoruz, ediyoruz. İşte burada sokratik seminer bir critical thinking. Yani soru sordurttuğun için question-answer bilmem ne bu bir critical thinking örneği" (Koordinatör-6).

Bakın bir konu hakkında malumat ve kaynaklara bakılmadan yapılan her tartışma kısır çekişme olabilir. O yüzden önce bilgiyi alacağız. Önce araştıracağız. Tartışma masasına öyle oturacağız. Mesela ben buradan bunu tavsiye edebilirim MEB öğretmenlerine. Bizim münazara kültürümüz maalesef MEB' de biraz zayıf. Yani bir başlık atıyorlar iki ayrı gruba bölüyorlar. Çocuğa sen bunu savun. Öteki çocuğa da sen bunu savun. O zaman çocuk esas kazanımı kaçırıyor (Öğretmen-4).

Evde diyorum mesela siz de çalışıyorsunuz, herkes işte bir iş dünyasının içinde. Hani evde şey yapar mısınız, tartışmalara girer misiniz? Öğrendiklerini evde yansıtıyor mu? Veli şöyle demişti: Yok hocam o benim yanımda pek konuşmaz. Saygıdan hani susmayı tercih eder. Şimdi bizim böyle bir kökenimiz var zaten. Hani aile yapılarımıza baktığımızda hani önce büyükler konuşur, çocuğa söz düşerse öyle konuşur. Yavaş yavaş nesille bunlar değişiyor. Ama bence belki toplumda büyük bir araştırma yapsak bunun hala çok geçerli olduğunu görürüz gibi diye düşünüyorum. Ama o öğrenci ikinci senenin sonuna geldiğinde bambaşka bir boyuta geldi ve veli de aynı şekilde (Öğretmen-6).

Elde ettiği verilere bakıyor, yorum yapıyor, tablolaştırıyor, yorumluyor arkadaşları ile beraber. Bir discuss ediyorlar birlikte, tartışıyorlar ve ardından size söylüyorlar: Biz

şöyle formül bulduk vs. iki grup farklı formül verince bu sefer onları discuss yaptırıyoruz. Bak bakalım siz ikiniz farklı bulmuşsunuz, nerede, neyi farklı düşünmüşsünüz? Evet belki gruptan gruba değişiyor ama siz orada 30-40 dakika harcıyorsunuz ama sonuç iyi çıkıyor bana kalırsa (Öğretmen-7).

DP öğrencilerinin EDB becerileri akranlarına oranla oldukça gelişmiştir. Bu onların daha yüksek eğitim hedefleri koymalarına, üniversiteye daha sorunsuz geçiş yapmalarına ve hem akademik olarak daha iyi performans göstermelerine hem de iş hayatlarında daha başarılı olmalarına yardımcı olmaktadır (IB Research Department, 2017). IB Diploma Programı istihdam edilebilirlik becerilerinin çatısı olarak algılanan EDB gelişiminde önemli bir deneyim sağlamaktadır. Özellikle aktif öğrenme ve sorgulama, temelli öğrenme yaklaşımlarının benimsenmesi EDB gelişimini desteklemektedir. Program sonunda hedeflenen EDB şu şekilde özetlenebilir (IBO, 2017):

- Olayları, fikirleri ve durumları analiz etme ve değerlendirme,
- Fikirlerin birden çok açıdan değerlendirilme
- Tartışma becerilerini geliştirme,
- Argümanları gerekçelendirme,
- Olgular arasındaki ilişkiyi sistematik olarak anlama ve yorumlama,
- Olaylara ve durumlara daha eleştirel gözle bakabilme,
- Küresel sorunları tanımlayabilme ve bu sorunlara yerel, ulusal veya uluslararası düzeyde uygun çözümler üretebilme,
- Kendi öğrenme süreçlerini yönetme,
- Hayat boyu öğrenen bireyler olma.

Program sonunda hedeflenen zihinsel kazanımlar ise ayrıca şu şekilde belirtilmektedir:

- Düşünceleri tarama ve dönüştürme yeteneğine sahip sentezleyici bir zihin,
- Keşif ve yeniliği besleyen yaratıcı bir zihin,
- Açık fikirliliği ve kapsayıcılığı teşvik eden saygılı bir zihin,
- Ahlaki kararlılık gösteren etik bir zihin,
- Değerlendirme yapabilen disiplinli bir zihin.

Bu kazanımlar DP'den mezun olan öğrencilerin iş hayatındaki istihdamları için belirgin avantajlar sağlamaktadır.

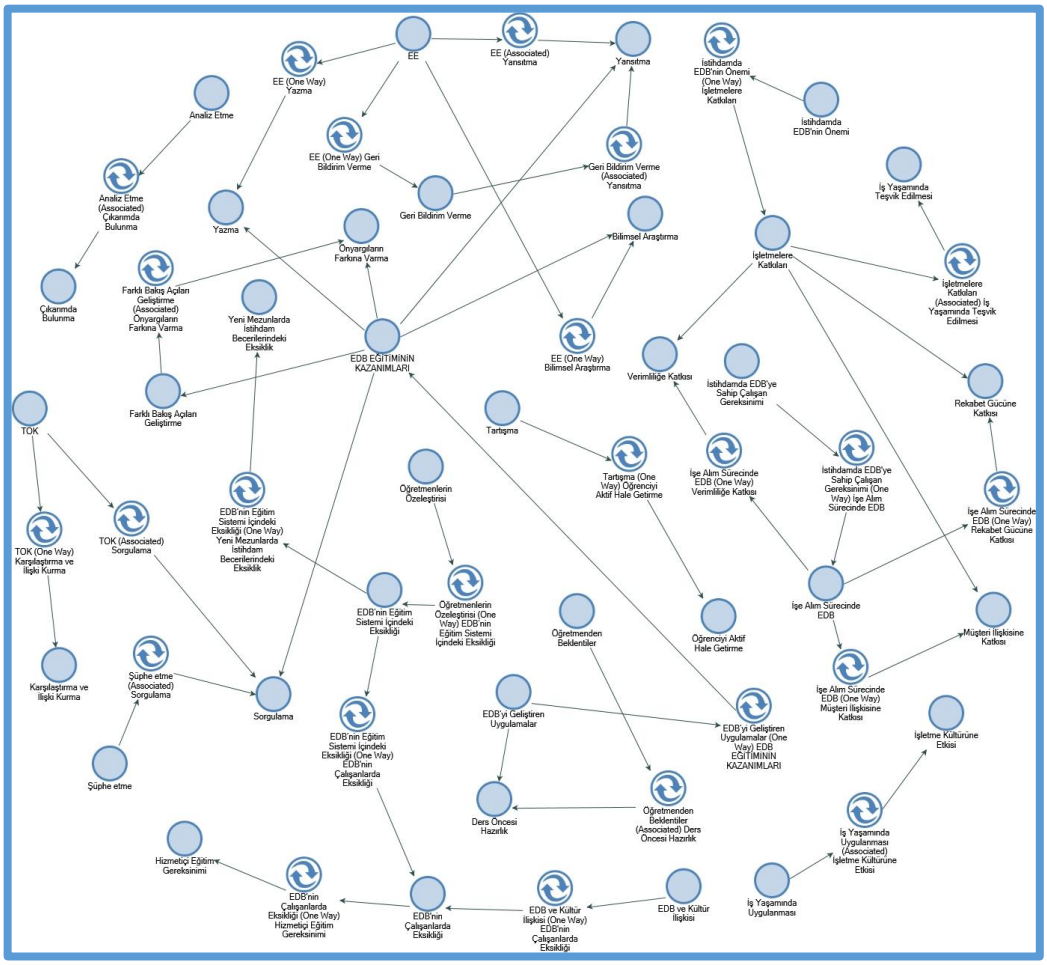
EDB eğitiminin kazanımları katılımcı ve kod sayısı Tablo 9'da gösterilmektedir.

Tablo 9. EDB Eğitiminin Kazanımları Kodlarının Katılımcı ve Kod Sayısı

	Katılımcı Sayısı	Kod Sayısı
EDB Eğitiminin Kazanımları		
Akademik Başarı	3	4
Analiz ve Sentez	4	5
Bilimsel Araştırma	5	6
Yansıtma	4	5
Etik Olma	3	4
Farklı Bakış Açıları Geliştirme	5	6
Farklı Bakış Açılarına Saygı	2	3
Karşı Çıkma	2	2
Okuduğunu Anlama	3	3
Önyargı Farkındalığı	2	4
Sorgulama	5	5
Şüphe Etme	3	3
Takım Çalışması	2	2
Üst Düzey Düşünme	4	4
Yazma	5	7
Yorumlama	4	4
Tartışma	6	6

İstihdam ve Eğitimde Eleştirel Düşünme Becerisi İlişkisel Analizi

Bu bölümde istihdam ve eğitimde eleştirel düşünme becerisine yönelik ilişkisel analiz ele alınmaktadır. Bu yapı Şekil 15'te gösterilmiştir. Gösterimde kodları birbirine bağlayan düz çizgi (--) kodlar arası ilişkiyi, çift yönlü oklar ise kodlar arası çift yönlü ilişkiyi göstermektedir.

Şekil 15. İstihdam ve Eğitimde Eleştirel Düşünme Becerisi İlişkisel Analiz (NVivo 12 Pro)

EDB'nin etkili müşteri ilişkileri yönetiminde, rekabette ve verimlilikte sağladığı katkılar istihdamda bu becerinin önemini etkilemektedir. Bu bilişsel yeteneğin istihdam edilebilirlik performansını etkilediği söylenebilir EDB'nin işletmelere sağladığı bu katma değerler işe alım sürecinde EDB'ye sahip bireylerin tercih edilmesi ile ilişkilidir. Bu katkılar aynı zamanda istihdamda bu becerinin teşvik edilmesine ve işletme kültürünün önemli bir parçası haline gelmesine yol açmaktadır.

Kültürün etkisi ve eğitim sisteminde EDB'nin eksikliği işletmelerde bu beceriye sahip çalışanlara az rastlanması ile ilişkilidir. Bu eksiklik işletmelerde operasyonun genelde birkaç kişinin üzerinde dönmesine ve sorgulayabilen, sonuç üretebilen insan sayısının çok az olmasına neden olmaktadır. Bu eksiklik işletmelerde hizmet içi eğitim ihtiyacı doğurmaktadır.

IB programında yer alan TOK ve EE uygulamaları istihdamın teşvik ettiği EDB'nin gelişimini çeşitli teknik ve süreçlerle desteklemektedir. TOK, sorgulama, karşılaştırma ve ilişkilendirme ve farklı bakış açıları geliştirme gibi becerilerinin gelişimini etkilerken, EE, yazma, araştırma, geri bildirim verme ve yansıtma gibi becerilerinin gelişimiyle daha çok ilişkilidir.

Sorgulama becerisi, şüphe ve merak uyandırma ile karşılıklı ilişki içindedir. Bununla birlikte yansıtma ve geri bildirim verme; farklı bakış açıları geliştirme ve önyargıların farkına varma; analiz etme ve çıkarımda bulunma birbirinin gelişimi etkileyen becerilerdir. Bu becerilerin öğrencilere kazandırılması için öğrentmenlerin ders öncesi yapmaları gereken kapsamlı hazırlık, IB programın öğretmenden beklentileriyle ilişki halindedir. Özellikle münazara, grup çalışmaları ve tartışma yoluyla kazandırılmaya çalışılan bu beceriler, öğrencileri derste daha aktif hale gelmesi ile karşılıklı ilişki içindedir.

EDB'nin işlevleri olarak görülen "sorgulama, araştırma, analiz etme, yansıtma, geri bildirim verme, farklı bakış açıları geliştirme" gibi istihdam dostu beceriler, IB programında çokça başvurulan "grup çalışmaları, tartışma, karşılaştırma, ilişikilendirme, yazma ve geri bildirim verme gibi etkinliklerle geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bu uygulamalar öğrencilerin akademik başarılarını da olumlu yönde etkilemektedir. Bu becerilerin öğrencilere okul yıllarında kazandırılması, istihdam sürecinde daha çok tercih edilmelerini etkilemektedir. Örneğin geribildirim becerisini okulda danışmanıyla hocalarıyla ve akranlarıyla defalarca deneyimlemiş bir öğrenci, iş yaşamına atıldığında işletmeler tarafından teşvik edilen bu beceriyi hayata geçirmede zorlanmayacaktır.

BÖLÜM 4. SONUÇ

Özet

Bilgileri birçok yönden değerlendirme yeteneği olarak kabul edilen eleştirel düşünme becerisinin önemi, 21. yüzyılda neredeyse tüm meslek grupları tarafından daha iyi anlaşılmaktadır. Bu araştırmada, Türk istihdam dünyasında eleştirel düşünme becerisinin yeri ile bunun kazandırılması yönelik IB örneğinden hareketle, eğitim sektöründe bir farkındalık geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Araştırmada zengin bilgi içerdiği düşünülen durumların detaylı incelenmesini kolaylaştıran araştırma grubu seçilmiş, nitel verilerde sıklıkla kullanılan derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Verilerin analizi için NVivo 12 Pro yazılımı kullanılarak kodlar, kategoriler ve temalar oluşturulmuştur. Son aşamada ise temaların anlamları yorumlanmıştır. Araştırma bulguları; *eleştirel düşünme becerisi kavramı, istihdamda eleştirel düşünme becerisi, eğitimde eleştirel düşünme becerisi ve kazanımlar* olmak üzere dört tema odağında incelenmiştir. Araştırma "Karasar Formatı"ndan yararlanılarak raporlaştırılmıştır (Karasar, 2020).

Eleştirel düşünme becerisinin işlevleri, farklı sektörlerde çalışan yöneticiler ve eğitim liderleri tarafından yoğunlukla*"sorgulama, analiz etme, yansıtma, karşı çıkma, farklı noktalardan bakabilme ve geri bildirim verme* başlıkları altında toplanmıştır. Çalışanların söyleneni düşünme süzgecinden geçirmeden doğru olarak kabul etmesi, süreçleri, olayları ya da problemleri tek bir perspektiften değerlendirmesi bugünün işletmelerinde istenmeyen bir yaklaşımdır. Sektör yöneticileri *"sorgulama sistematiği çalıştırabilen, problemleri kök nedene inerek analiz eden, bir işi daha farklı ve etkili nasUNLUKĞıl yapabilirim zihniyetiyle hareket edebilen, gerektiğinde şeytanın avukatlığını yaparak yöneticilerin göremediği noktalarda geri bidirimleriyle onlara ışık yakabilen"* insan kaynağına ihtiyaç duymaktadır. Bu noktadan hareketle eleştirel düşünme becerisi bugünün iş dünyası tarafından "*statükoyu değiştiren, çalışma şeklini ve şirket kültürünü mevcut alışkanlıkların dışına çıkaran"* bir değer olarak görülmektedirler. Ancak sektör yöneticileri çalışanların büyük bir bölümünün bu becerilerden yoksun olduğunu ifade ederek istihdamın ihtiyaç duyduğu bu becerilerle okullarda geliştirilen becerilerin eşleştirilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadırlar.

Diğer istihdam becerilerinin performansını da etkilediği düşünülen bu üst düzey düşünme becerisinin gelişimi "*çaba, pratik ve yoğun zihin egsersizleri"* gerektirmektedir. Bu insan kaynağının yetiştirilmesi öncellikle çocukta varolan "*merak ve nedensel sorgulama"* duygusunu canlı tutan bir eğitim sistemi gerektirmektedir. Bu da ancak eğitim sistemeninin öğrencilerde eleştirel düşünme sistematiğini çalıştıracak bir yapıya dönüştürülmesi ile mümkün olacaktır. Ancak sektör yöneticileri ve eğitim liderleri Türkiye'de ki eğitim sisteminin eleştirel düşünür üretme konusunda iyi performans gösteremediğini düşünmektedir. Bunun nedenleri arasında öncellikle bilgi aktarıcılığına dayanan ve sınav odaklı klasik eğitim anlayışının halen devam ediyor olması gösterilmektedir. Öğretmenlerin böyle bir eğitim anlayışından gelmiyor olması ve bununla birlikte özellikle Türk kültüründe varolan "söz büyüğün" anlayışının da bu becerinin gelişimini olumsuz yönde etkilediği söylenebilir.

Araştırmaya katılan sektör yöneticileri bu açığı kapatmak adına kurumsal tarafta doğrudan eleştirel düşünme becerisi adı altında bir eğitim vermeseler de bu beceriyi destekleyecek çeşitli eğitimler planlamaktadırlar. Ancak planlanılan hizmet içi eğitimler çalışanlarda bu açığı telafi etmekte çoğu zaman yetersiz kaldığından dolayı içeride bu beceriyi teşvik etmek adına çeşitli çalıştaylar ve açık iletişim ortamları oluşturulmaktadır. Bu sosyal ortamlarda hedeflenen en alt seviyeden en üst seviyeye kadar tüm çalışanların birbirine geri bildirim vermesini sağalayarak eleştirel düşünme becerisinin işlevlerinin gelişimi desteklenmektir.

İstihdamda eleştirel düşünme becerisinin artan önemi göz önüne alındığında, hangi uygulamaların EDB'yi geliştirmekte daha etkili olacağı eğitimciler açısından önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu bağlamda Uluslararası Bakolorya programının düşünmeye ve sorgulamaya dayalı öğrenme yaklaşımlarıyla eleştirel düşünme becerisinin gelişiminde fark yarattığı genel bir kanıdır.

IB programında eleştirel düşünme becerisi, TOK (Bilgi Kuramı) ve EE (Bitirme Tezi) başta olmak üzere tüm branş derslerinin ve ölçme-değerlendirme sisteminin odak noktasıdır. Eleştirel düşünme becerisi gelişimi TOK dersleriyle bağımsız olarak kazandırılmaya çalışılırken, alana özgü branş dersleriyle de doğrudan desteklenmektedir. Derslerde bilgi transferi yerine, bilgiye ulaşma yolları ve bilgi üretme süreçlerini tetikleyen sorgulama yaklaşımı kullanılmaktadır.

TOK (Bilgi Kuramı) ve EE (Bitirme Tezi) uygulamaları tüm istihdam yaşamları boyunca ihtiyaç duyulacakları sorgulama, analiz etme, geri bildirim verme yansıtma ve farklı bakış açıları ile bakabilme gibi eleştirel düşüme becerisinin işlevleri gelişimine katkı sağlamaktadır.

TOK, öğrencilerin düşünme şekillerini önce alt üst eden, sonrasında onları yeniden inşa eden diğer branş derslerinden bağımsız bir derstir. TOK dersinin çekirdeğini oluşturan sorgulama, geniş ve farklı perspektiflerden bakabilme özellikleri bugün istihdamın özellikle üzerinde durduğu ve işe alım sürecinde aranan özelliklerin başında gelmektedir. Öğrenciler EE (Bitirme Tezi) ile akademik bir metin inşa ederken eleştirel düşünerek yargı üretmeyi ve o yargının karşıt görüşlerini de sunmabilmeyi deneyimlerler. Bununla birlikte EE'nin önemli bir uygulaması olan birebir mentörlük sistemi "*geri bildirim"* becerisinin gelişimi için oldukça etkili bir uygulamadır. IB programında öğrenciye *"ayna olma"* olarak görülen geri bildirim, önemli bir değerlendirme ve öğrenme aracıdır.

IB Diploma Programı, tüm derslerde sıkça başvurulan grup çalışmaları ve tartışmalar ile öğrenciler henüz lise yıllarında çatışmaları çözme, karşıt argümanlar geliştirme, karar almaya katılma gibi "*istihdam dostu becerileri"* deneyimleme fırsatı bulurlar. IB programında oldukça önemli bir yer tutan tartışma ve münazaralar kısır bir çekişmeden ibaret değildir. Öğrencilerin tartışma öncesinde konuyla ilgili araştırmalar yapmaları ve çıkarımlarda bulunmaları, daha sağlıklı bir fikir fırtınası ortamı sağlar. Bu süreçte öğrenciler önyargıları bir kenara bırakmayı, birbirlerini dinlemeyi, kendi düşüncesi üzerine tekrar düşünmeyi ve bunların sonucunda bir karara varmayı deneyimlerler. Tüm bunlar onları istihdam hayatları boyunca *"ani karara atlama"* tuzağına düşmemelerini ve "*olayları farklı bakış açılarıyla değerlendirebilmelerini*" sağlayan önemli kazanımlardır.

IB programının sağladığı *"analiz ve sentez, bilimsel araştırma, yansıtma, etik olma, farklı bakış açıları geliştirme, farklı bakış açılarına saygı, karşı çıkma, okuduğunu anlama, önyargıların farkına varma, sorgulama, şüphe etme, takım çalışması, üst düzey düşünme, yazma, yorumlama ve tartışma"* gibi kazanımlar bireylerin istihdam yaşantıları içerisinde önemli bir avantaj kazanmalarını sağlarken, işletmeleri de rakipleri karşısında daha güçlü hale getirmektedir. Bu bağlamda 21. yüzyılda istihdamının ihtiyaç duyduğu

insan kaynağının yetişitirilmesi öncelikle eğitimi sistemini mevcut alışkanlıkların dışına çıkaracak bir ***"farkındalık"*** gerektirdiği söylenebilir.

Yargı

Araştırma bulgularına dayalı olarak aşağıdaki yargılarda bulunulmuştur:

1. Eleştirel düşünme becerisi bugünün iş dünyası için *"10 üzerinde 10 kadar"* önemlidir.
2. Eleştirel düşünme becerisi stütükoyu değiştiren ve işletmeleri mevcut alışkanlıkların dışına çıkaran bir beceri olarak görülmektedir.
3. Bugün işletmeler her seviyedeki çalışanın düşüncesini serbestçe ifade ettiği ve gerektiğinde "*şeytanın avukatlığını"* yapabildiği insan kaynağına ihtiyaç duymaktadır.
4. Eleştirel düşünme becerisi diğer "*takım çalışması, etkili iletişim, problem çözme*" gibi diğer istihdam edilebilirlik becerilerin performasını da etkilemektedir
5. İstihdamın odaklandığı *"sorgulama, analiz etme, yansıtma, karşı çıkma, farklı noktalardan bakabilme ve geri bildirim verme*" gibi eleştirel düşünme becerisinin işlevleri, zihinsel çaba ve pratik gerektiren düşünme eğitim ile mümkündür.
6. İşletmelerde çalışanların büyük bir bölümünün eleştirel düşünme becerisinden yoksun olması işletmelerin rekabet gücünü ve verimliliğini olumsuz yönde etkilemektedir.
7. Mezunlarda eleştirel düşünme becerisinin eksikliğinin nedenleri olarak "*klasik eğitim anlayışını halen devam etmesi, öğretmenlerde bu becerinin yeteri kadar gelişmemiş olması ve baskın kültürel yapının etkisi"* gösterilmektedir.
8. EDB düzeyi, kuşaklara göre değişkenlik göstermektedir. Bu becerinin Z kuşağında kendinden önceki kuşaklara kıyasla daha yüksek düzeyde olduğu belirtilmektedir. Bu durum Z kuşağının sosyal medya ve teknoloji kullanımına daha alışık olmasından kaynaklanmaktadır.
9. Eleştirel düşünme beceri eğitimi okullarda ilköğretim seviyesinden başlayarak verilmeye başlamalıdır.
10. Uluslararası Bakalaryo Programı, TOK (Bilgi Kuramı) ve EE (Bitirme Tezi) gibi fark yaratan uygulamalarıyla istihdam edilebilirlik becerilerinin çatısı

olarak algılanan eleştirel düşünme becerisinin gelişiminde önemli bir deneyim sağlamaktadır.

11. TOK ve diğer branş derslerinin çekirdeğini oluşturan eleştirel düşünme becerisi, öğrencilerin tüm istihdam yaşamları boyunca ihtiyaç duyulacakları sorgulama, farklı bakış açılarıyla bakabilme ve yansıtma gibi becerilerin gelişimine katkı sağlamaktadır.
12. EE (Bitirme Tezi) ve birebir mentörlük uygulamaları öğrencilerde araştırma, kaynakları değerlendirme, verileri analiz etme, çıkarımda bulunma, yansıtma ve geri bilidirim verme gibi istihdam dostu becerileri geliştirmektedir.
13. IB Diploma Programında sıkça başvurulan "*grup çalışmaları ve tartışmalar"* eleştirel düşünme becerisinin gelişimde büyük bir etkiye sahiptir.
14. Hem işletmeler hem IB okulları çalışanlarına direk eleştirel düşünme becerisi altında bir hizmetiçi eğitim sunmamaktadır Ancak "*çaliştay ve toplantılar gibi açık iletişimin sağlandığı ortamlarla"* bu becerinin gelişimi teşvik edilmektedir.
15. IB programının kazanımları: *Analiz ve sentez, bilimsel araştırma, yansıtma, etik olma, farklı bakış açıları geliştirme, farklı bakış açılarına saygı, karşı çıkma, okuduğunu anlama, önyargıların farkına varma, sorgulama, şüphe etme, takım çalışması, üst düzey düşünme, yazma, yorumlama ve tartışma"*.
16. IB eğitiminin kazandırdığı becerilerle istihdamın 21. yüzyılda ihtiyaç duyduğu beceriler uyuşmaktadır.

Öneriler

Yapılan araştırmanın sonucuna göre aşağıdaki uygulama ve araştırma önerilerinde bulunulabilir.

Uygulama Önerileri

1. İşletmeler fikirlerin özgürce ifade edildiği, farklı bakış açılarının paylaşıldığı ve geri bildirimlerin verildiği sosyal paylaşım ortamları oluşturarak çalışanları eleştirel düşünmeye teşvik edebilirler.
2. İşletmeler eleşirel düşünme becerisini geliştirip yaygınlaşmak için, hizmetiçi eğitimelerde IB programlarında yer alan süreç ve uygulamalardan faydalanabilirler.

3. İşletmeler ve okullar çalışanlarında ve öğretmenlerinde bu beceriyi desteklemek adına özellikle *"eleştirel düşünme becerisi"* adı altında eğitimler planlayabilir.
4. İşletmelerin hâlihazırdaki ihtiyacı ile mevcut eğitim sistemi arasındaki uyumsuzluğu ortadan kaldırmak adına işletmeler ve okullar "*işbirliği"* içinde hareket edebilirler.
5. Öğrencilerde eleştirel düşünme becerisini sistematiğini çalıştırılabilmesi için eğitim sistemi *"aktif öğrenme ve sorgulamayı*" merkeze alan bilişsel öğrenme metodolojileri ile tasarlanabilir.
6. Eleştirel düşünme becerisinin kazandırılması ile ilgili IB'de izlenen süreçler diğer devlet ve özel okulları tarafından hayata geçirilebilir. Bunun için öncellikle eleştirel düşünme becerisi TOK (Bilgi Kuramı) gibi bir dersle "genel yaklaşım" ile kazandırılmaya çalışılırken branş dersler ile "doğrudan yaklaşım" ile desteklenebilir
7. Geri bildirim verme sonuç odaklı olmaktan çıkarılıp temel bir "öğrenme sürecine" dönüştürülebilir.
8. Ölçme ve değerlendirme sistemi, öğretmenlerin öğrencilere çalışmaları hakkında düzenli ve kapsamlı "*geri bildirimler verdiği ve öğrencilere güçlü ve zayıf yönlerini göstermeye ve iyileştirmeye çalıştığı"*. bir sistem altında kurgulanabilir.
9. Eleştirel düşünme becerisi uygulamalarıyla ilgili "*iyi örnek uygulama ve deneyimlerin paylaşıldığı"* sosyal paylaşım ortamları devlet okulları ve özel okullar tarafında da gündeme alınabilir.
10. Öğretmenlerin derse öncesinde *"öğrencilerde şüphe ve merak duygusunu canlı tutacak ve onları sorgulamaya yöneltecek*" şekilde hazırlık yapmaları öğrencilerin düşünme sistematiğini harekete geçirmesine yardımcı olabilir.
11. Öğretmenler derslerin giriş kısmında ve sonuçları toparlama (geri bildirim ve yansıtma) kısmında öğrenciye rehberlik ederken geri kalan zamanlarda öğrencileri tartışma ve grup çalışmaları gibi fikir paylaşımında bulundukları ve ortaya güzel bir ürün çıkardıkları uygulamalarla destekleyebilir.

12. Zihinsel işlemlerin 8-13 yaş arasında belli bir düzeyde hızlanma gösterdiğini belirtilmektedir. Bu nedenle okullarda eleştirel düşünme becerisi eğitimi ilköğretim ve hatta okul öncesi seviyesinde başlatılabilir.

Araştırma Önerileri

1. Bu araştırmada yapılan mülakatlar COVID 19 kapsamında çevrim içi öğretimin devam ettiği sürede gerçekleştirilmiştir. Bu nedenle EDB gelişimi ile ilgili öğrenci görüşleri alınamamıştır. Araştırmanın bir benzeri öğrenci görüşleri alınarak yapılabilir.
2. Bu çalışmanın benzeri IB programı uygulamayan özel ve devlet okulları için de yapılabilir. Bu okullarda EDB'nin müfredattaki yeri ve söz konusu becerinin geliştirilmesi üzerine uygulanan yöntem ve teknikler anlaşılmaya çalışılabilir. Son olarak IB okulları ile IB olmayan okulların EDB'yi geliştirmek üzere uyguladıkları çözümler karşılaştırılmalıdır.

EK'LER

Ek-1: Şirketler Özelinde İşveren ve Yöneticiler İçin Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1. Çalışanlarında eleştirel düşünme beceri yeterliğini ne derecede önemli görüyorlar?
2. Eğitim kurumlarından gelen adayların bu becerilere ne kadar sahip olduklarını düşünüyorlar?
3. İstihdam ortamında eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi için herhangi bir önlem alıyorlar mı? Evetse, bunlar neler?

Ek-2: IB Okulları Özelinde Koordinatör ve Öğretmenler İçin Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

1. Eleştirel düşünme beceri ne kadar önemseniyor?
2. DP (IB) programının hangi özellikleri eleştirel düşünme yeteneklerinin geliştirilmesini sağlıyor?
3. DP programının rotasını temsil eden dersler ve uygulamalar göz önüne alındığında, öğrenciler eleştirel düşünme becerisini hangi süreçlerle deneyimler ve geliştirir?

Detaylandırılmış sorular

1. Eleştirel düşünme becerisinin IB Diploma Programı için önemi nedir?
2. Diploma programının hangi özellikleri (dersler ve uygulamalar) eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesini sağlamaktadır?
3. Derslerde hangi aktivite ve uygulamalarla eleştirel düşünme becerisinin gelişimi hedeflenmektedir?
4. Öğrencilerde eleştirel düşünme becerisinin gelişim süreci nasıl değerlendirilmektedir?
5. Eleştirel düşünme becerisini geliştirme ve uygulama adımları ile ilgili öğretmenlere eğitimler veriliyor mu ? Evetse bunlar neler ?

Ek-3: Görüşme Örneği – Şirket Özelinde;

Araştırmacı: Sektörde ne kadardır çalışıyorsunuz …… Bey?

Yönetici: 10 yıldır.

Araştırmacı: Bu şirkette kaç yıldır çalışıyorsunuz?

Yönetici: 3. yılım.

Araştırmacı: Eğitim durumunuzu sorabilir miyim?

Yönetici:Yüksek lisans.

Araştırmacı: Çok teşekkür ederim. İlk soruyla başlayalım o halde. Eleştirel düşünme becerisinin şirketiniz için önemi nedir?

Yönetici: Şöyle, şirkette benim zaten en beğendiğim özelliklerinden biri organizasyonu, kültürü, eleştirel düşüncenin destekleniyor olması ve bu kurucular seviyesinden başlıyor. Nasıl? Şöyle ki mesela bir stajla başlamış sonrasında uzman olarak devam eden çok genç bir arkadaşımız. Yani 23-24 yaşlarından bahsediyorum. Kurucuların genel şeyleri iş fikirlerini eleştirdiği ve kendi doğru bildikleriyle gerekçe yaparaktan öne sürerek kendi fikrini kabul ettirip kurucuların fikrinin üzerine belli süreçlerde kararların kendi yönünde almasını sağlamış olduğu durumları gördüm. Ya bu basit bir örnek. Bu sürekli zaten yaşanıyor içeride. ve bununla beraber zaten bizde serbest saatlerde insanların işte saat 4 gibi başlayıp akşam 9' lara, 10-11' lere kadar köy meydanı dediğimiz bir açık iletişim ve sosyalleşme ve bir yandan da açık toplantı alanlarımız var ofis içinde. Buralarda işte kurucularla beraber yemek yerken birbirimizi sınadığımız, challenge (zorladığımız) ettiğimiz, farklı fikirleri çarpıştırdığımız öyle bir yer düşünün amfi tiyatro alanı gibi. Kurucular ortada sahnede, bizde şeylere oturmuş bir vaziyetteyiz ve beraber fikirler üzerine istişare ettiğimiz seanslar yapıyoruz. Tabi pandemi de bu fiziken gerçekleşemedi. Ama genel mentalite olarak bunlar devam ediyor tabi ki. İnsanlarında özellikle bu şirketle ile alakalı şeyi kendilerinde hissettikleri ownership sahiplenme hissiyatı biraz buradan geliyor. Yani kurucular ve üst düzey yöneticiler, organizasyonun en tepesindeki kişiler herhangi bir seviye herhangi bir departman, fonksiyondan bağımsız herkese eşit şekilde yaklaşıyorlar. Hani hiyerarşiden uzak bir şekilde herkesin fikrinin önemli olduğu herkesin birbirini eleştirebileceği, birbirine geri bildirim vereceği sonuçta organizasyonu için çalışıyoruz hepimiz. Burada egolardan sıyrılmış bir vaziyette bu yaklaşımı destekler bir yapı var. Ve bunun dediğim gibi çokça sefer çok hani ekstrem boyutlarda belki karşılanabilir kurumsal şirketlerde de olsa. Ama bizde gayet hani norm olmuş bir vaziyette uygulanmaya devam ettiğini gördüm. Bizzat bende yaşadım. Tabi bu terbiye ve saygı sınırları içinde oluyor. Ama herkesin birbirini eleştirme birbirinin iş sonuçlarını vurgulama ve daha iyiye götürmekle alakalı çeşitli önerilerde bulunması, fikirler getirmesiyle alakalı bir şey var. Öyle ki ben biraz önce yönetim kurulu üyelerimizden birini aradım. Kendisine bir feedback (geribildirim) vermek istiyorum dedim. Hemen ara feedbackini ver dedi. Hani sadece bir şey vermiş oldum önden bir bayrak kaldırmış oldum. Bilgi mahiyetinde. Hani bende biraz sonra muhtemelen saat işte 6.30-7.00 gibi CEO'yu arayıp kendisine feedback vereceğim. Genel proseslerdeki (süreç) işte hızlı ilerlerken kaçırdıklarıyla alakalı.

Araştırmacı: Yani firmanızda herkes birbirine geribildirim veriyor.diyebilir miyiz?

Yönetici: Evet evet. Yani şeyden daha seviye olarak bakarsanız alt seviyedeki biri üst seviyedeki bir kişiye çok rahatlıkla feedback verebilir. Ve bu içeride promote (destekleniyor) ediliyor.

Araştırmacı: Bu beceriyi evet şirket çok destekliyor ama siz eleştirel düşünme becerisini özellikle yeni mezunlarda ne kadar buluyorsunuz? Gerçekten bu beceri içeride çalışanlarda var mı yoksa siz bu beceriyi çalışanlarınızda geliştirmek için içeride eğitimler veriyor musunuz?

Yönetici: Bunu merkez ofis kadrolarımız için belki ele almak lazım bu konuyu. Zira ben saha operasyonlarımız ile alakalı çalışmıyorum. Yani bizim organizasyon ikiye ayrılmış vaziyette. Merkez ofis ile alakalı konu birde bizim bir bayilik sistemimiz var. Yani şu anda yaklaşık 11.000 kişilik bir organizasyonumuz var Türkiye genelinde saha ile alakalı. Bu arkadaşlarımız tamamen bizim bayilik işlerimizi yürüten kişi veya kuruluşlar tarafından yönetiliyorlar ve bordrolarından bir taraftan günlük operasyonlar tarafında da direk bu arkadaşlarla çalışıyorlar. Yöneticileri var, o sebeple ben tamamen merkez ofisi olarak değerlendirecek olursam çok net bir evet diyebilirim.

Araştırmacı: Merkez ofisinizde kaç kişi var?

Yönetici: Merkez ofisimizde şu an kabaca 800-850 kadar. Özellikle tabi genç bir organizasyon. Şu an da ortalamamız biraz yaşlanmakla beraber hala 30' un altı. 29,29 ortalama getirin yaşı. Ve 30' un altındaki yaş ortalamasında çokça yeni jenerasyondan bireyler katılıyor. İşte çoğunlukla üniversiteden mezun olup 1-2 sene tecrübeyle veya direk yeni mezun olup bu firmada ilk iş hayatını deneyimleyen arkadaşlar var aramızda. Tabi jenerasyon çalışmaları da siz benden daha hakimsinizdir. Zaten statükoyu sorgulayan ve sürekli yaptığı işin gerekliğini sorgulayan bir work life balance (çalışma hayatı dengesi) arayan işte cooperate wellbeing (kurumsal iyi olma) konularıyla alakalı çok hassasiyetle yaklaşan ve sırf bu sebepten işini seçen değiştiren veya istifa eden çok ciddi bir iş gücü var piyasada. Temel itibariyle dediğim gibi hani burada titledan, statüden ziyade ben iş yerinde işte doğru bulmadığım bir konuyu eleştirebilecek miyim? İşte insanlara açık bir şekilde konuşabilecek miyim? Veya bir yandan da benim fikirlerim ne kadar önemsenecek? Fikirlerimi ne kadar sağlıklı bir şekilde hayata geçirebileceğim? Konusunda daha çok şey yapıyorlar benim gördüğüm. Bizim ekibimizde de yani sadece işe alım tarafında benim yönettiğim organizasyonda 18 arkadaşım var. Çoğunlukla genç popülasyon ve son 1-2 ay içinde mutsuz olanlar, istifa etmek isteyenler, istifa edenler oldu. Tamamen sebeplerini sorguladığımızda konu şey hani ben burada yeteri kadar sesimin duyulduğunu düşünmüyorum. Pandemi döneminde çünkü çok şey oldu. Çok çok yoğun çalışma ortamımız oldu. Tamamen kapanıp iş yapmakla biraz daha şey olduk. İlişkili bir working environment (çalışma ortamı) oldu. Aslında baktığınızda pandemi öncesi rahat, huzurlu diyebileceğim veya eğlenceli diyebileceğim bir çalışma ortamımız, bir kültür vardı yaşatabildiğimiz. Şu an da tabi evlerde bu şeyi üniversite kampüsü gibi nitelendiriyoruz biz çalışma ortamımızı. Bunu pek tabi yaşayamıyorlar maalesef. Dediğim gibi yani temel beklenti özellikle genç popülasyonda bunun üzerine eleştirebiliyor olmak, insanların fikirlerinin dinleniyor olması konuları. Bilmiyorum yani yardımcı oldum mu?

Araştırmacı: Peki çalışanlar eğer gerçekten bu beceriye sahipse işe nasıl daha farklı yaklaşıyor? Bu anlamda örnekler verebilir misiniz ?

Yönetici: Şöyle bugün yaşadığım güncel bir örnek. Bizde işte işe alım ekibinde küçük ekip gibi şeyler var. İşte bu agile (atik) metodolojisini belki bilirsiniz. Sorunlarınızı yönetmek ve onları çözmek için size farklı bir görüş ve yaklaşım sağlar. Bizde de işte bölünmüş ufak ekiplerden birinde bir stajyerimiz var. Şuan da 4. sınıfta okuyor. Mesela genel olarak biz şey diyoruz: Sana açık kapı, taze bir zihinle gel bizi sorgula. Yani mail nasıl attığımızın içeriğinden, yönteme kadar işte belli işleri otomatize edip edemeyeceğimizden aday iletişimi ile alakalı kendi perspektifine kadar birçok konuda bize çeşitli yönlendirmeler, iletişimler yapıyor. Tabi ki bu şey hani biz bu fikirlerin altının doldurulmasını ve üzerine düşünülmesini bekliyoruz. Yani akla geldiği gibi filtrelenmeden paylaşılmaması gerek. Bununda her zaman altını çiziyoruz. Hani sadece düşünebiliyor olduğumuz için bütün fikirleri de paylaşacak değiliz. Sonuçta bir katma değer ortaya çıkması gerek. Ama bununla beraber de doğru insanları da aldığınızda doğru sorgulamaları da yapabiliyorlar. Bu biraz tabi şeyle alakalı yani biraz burada krediyi ekibime veriyor olacağım. Hakikaten doğru kişileri aldığınızda doğru eleştirileri getirip işi geliştirebiliyorlar ve ekipteki diğer arkadaşlarda yani şöyle örnek vereyim 15-17 yıl tecrübeli arkadaşlarda var aynı çalışma grubunun içinde. Mesela çok hoşlarına gidiyor. Hani genç bir insanın alışılagelmiş çalışma yöntemlerini sorguluyor olması dediğim gibi çok ufak şeylerde de değişiklikler, öneriler olabilir. Çok majör önerilerde olabilir ama bizde tabi bütün proseslerin içine bu arkadaşları dahil ediyoruz. Yani senin yetkin buraya kadardır. Bunun üzerine zaten şey yapamazsın, yetki sınırlarını aşar diyebildiğimiz bir nokta değil. Biz alan açtıkça kişiler daha çok süreçlerin içine eğilimli olabiliyorlar. Oldukça da tabi gözlemleyip yorum yapabilmek imkanına erişiyorlar. Biraz yumurta tavuk ilişkisi diyebilirim bakarsanız. Bir de tabi dediğim gibi her zaman doğru profil olması lazım yani. Herkese sonsuza kadar eleştiri kapılarını açarsanız muhtemelen organizasyon dağılır. Biraz doğru profille alakalı. İşte o yüzden söyledim hani merkez ofis kadroları için konuşmak daha doğru olur. Sonuçta müşteri hizmetlerindeki bir arkadaşımın muhtemelen çalıştığı şey mesaisinde çok eleştiri yapabileceği üzerine çok yorum yapabileceği bir şey mümkün olmuyor. O sebeple aslında belli departmanlarda belli birimlerde konuşmak daha doğru olacak ama evet hani sorunuzun cevabı bu sebeple net bir evet burada faydalı oluyor. Ve dediğim gibi bizde bu eleştirileri yapıcı olduğu gerçekten hani katma değerli olduğu müddetçe alıp içselleştirip uygulamalarımıza belli değişiklikler olaraktan implemente (uygulama) ediyoruz. O sebeple bizde bunu istiyoruz ve bütün organizasyonda da yani bu sadece bizim departmanımız için değil. Herhangi bir departmandaki herhangi bir yönetici arkadaşımla benzer faaliyetlerinde olduğunu çok net biliyorum. Çünkü bizde zaten bu departman toplantılarına katılıyoruz. İnsan departmanı olaraktan. Ve gözlemleme imkanımız oluyor buradaki yaklaşımları. Çok rahatlıkla küçük bir örnek ama muhtemelen şey olmuştur cevap olmuştur.

Araştırmacı: O zaman siz yeni nesilde bu beceriye daha çok rastlıyoruz diyorsunuz, doğru mu anladım?

Yönetici: Olabilir. Muhtemelen şeyle alakalı bu sonuçta daha özgür büyüyen bir jenerasyon oldu. Son jenerasyon. Ve bu arkadaşlar hakikaten geldiklerinde çokta rahatlıkla kendilerini daha ilk çocukluk çağından beri kendini ifade edebilir durumda oluyorlar. Ve şey durumda değil sorgulamadan iş yapmak, işte belli bir süre çok sıkıntılı olsa da belli zorluklara işte göğüs germek. Ve bunun arka planındaki işte amacı sorgulamadan belki hani gözü kapayıp işi yapmak gibi kavramları yok. Tamamen her şeyi sorgulayabilip her konuda yorum getirebilmek istiyorlar. Ve dediğim gibi bu temel motivasyon yani para beklenti değil burada. Statü değil. Bunu verdiğimizde görüyoruz ki ekip toplantılarında mesela çok rahatlıkla gördüm. Bu sorgulamanın önü

kapandığında hemen demoralize oluyorlar. Yani bu bahsettiğim yaş grubunda işte. Hep 20-21-22, 26-27 arası diyeyim yaş grubu. Sonra orada bir kıvrım olmuş oluyor. Benim gördüğüm en azından. Orada bir ayrışma var dediğiniz gibi. Yani bizim dediğim gibi merkez ofis kadrolarında konuştuğumuz, çalıştığımız arkadaşlar tabi şöyle hani popülasyon olarak iyi eğitimli işte birden fazla belki ülke görmüş çalışmaya başlamadan önce. Ve her şeyi sorgulayarak tedrisattan geçmiş arkadaşlar. Alışkın oldukları yöntem zaten bu. Onu zaten uygulamaya devam ediyorlar. Bir yandan da dediğim gibi şeyle alakalı yani ben bütün organizasyon için aynı şeyi söyleyemem. Saha kadrolarımızda veya örnek veriyorum finans departmanında işte muhasebe de uzman olarak çalışan bir kişinin muhtemelen bahsettiğiniz yatkınlıkları daha çoktur. Yani bir yanlışlık varsa muhtemelen kulak kabartıp biraz daha dikkat kesilip hani orada bir şeyi tespit etmek veya değiştirmekle alakalı çok büyük bir iştahı olmayabilir. Sonuçta çok operatif bir iş yapıyor. Hani her gün aynı şeyler işte belki fatura girişi yapıyor olabilir. Muhasebesel belli işleri yapıyor olabilir.

Araştırmacı: Sanıyorum eğer bir insan her gün tekrarlanan bir iş yapıyorsa, biraz daha düşünmeyi bırakıyor.

Yönetici: Evet, evet kesinlikle. Bizde biraz iş modeli zaten şu: Bu şirket neydi başta? Statükoyu değiştiren, mevcut alışkanlıklarını yıkan distruptive (yıkıcı)bir model. Şimdi bu modeli biz şey olaraktan işte hiç alışıla gelmemiş bir yeni özellik olarak bir product (ürün) olarak piyasaya sunduk ama bizim halen piyasada lider olarak devam edebilmemizin ve bir taraftan uluslar arası arenada da başarılı olarak başlamamızın bir sebebi kendi kendimiz de sürekli distruptive ediyor olmamız. Kendi süreçlerimizi sürekli sorguluyor olmamız yani temelinde zaten sorgulamak, merak, bir şeyi daha farklı nasıl yapabilirim, daha effective (etkili) bir hale nasıl getirebilirim? Biraz bi endüstri mühendisliği problemi çözer gibi. Çok bilinmeyenli denklem çözer gibi zaten günlük hayatımızda da terslikleri eritiyoruz. İşleri yapıyoruz. Şimdi hal böyleyken hani sorgulamamak, eleştirmemek zaten organizasyonun temel değerlerine ters bir yaklaşım olur. Temel itibariyle ayrışma burada oluyor. Şimdi sağlık sektöründen bahsettiniz, farklı sektörlerden. Tabi olabilir dediğim gibi konuştuğunuz popülasyonun belki yaptığı işe backgrounduna bakmak doğru bir şey olabilir. Orda ama …….dünyası için bir genelleme yapacak olursak dediğim gibi yani finansta, muhasebede çalışan bir arkadaşımı belki bu işin içine dahil edemeyebilirim. Ama zaten popülasyonumuzda da hani kaç kişi bu tarz rollerde çalışıyor? Daha azınlıkta olan kişiler. O sebeple hani bir genelleme yapacak olursam kesinlikle ve kesinlikle eleştirel düşüncenin, yaklaşımın hakim olduğu bir organizasyonun olduğunu söyleyebilirim. Eleştirilmiyor olmak, eleştirmemek de bir taraftan göze batan bir konu oluyor yani. Niye sen hiç sorgulamıyorsun? Sesin niye hiç çıkmıyor diyerek aslında insanlar birbirlerini de tekrar eleştirmiş oluyorlar. Bu da istenmeyen bir konu içeride. Hani bir kimsenin toplantıda sesini çıkartmaması, işte bir konuyla alakalı brainstorming (beyin fırtınası) katılmıyor olması. Bu kişi için net bir eksi puan.

Araştırmacı: Peki şirket olarak siz bunu ne tip eğitimlerle, geliştirmeye çalışıyorsunuz? Yoksa zaten şirketin içinde böyle bir hava var ve o yüzden de herkes bir süre içerisinde buna adapte oluyor mu?

Yönetici: Evet oluyor. Eğitimlerle şöyle destekliyoruz. Yani direk işte örnek veriyorum eleştirel düşünce dizayn thinking gibi hani bir kursumuz içeride olmadı. Ama benzer farklı şeylerde

içerilerde paylaşımlar oluyor. Biz Salı ve Perşembe günlerinde belli saatleri şirkette kişisel gelişim ve kurumsal gelişimle alakalı çalışmalara adadık. Burada sürekli organizasyonel gelişim departmanımız dışarıdan konuklar getiriyor. İnsanların çok yönlü bir şekilde hayatlarına devam etmeleri ve sadece işten beslenmek olarak değil de hem birbirleriyle paylaşımları olması hem de belli konularda da alanında hakim konuşmacılar geliyor. İnsanların farklı perspektifler geliştirmeleriyle de alakalı da sürekli buraya bir yatırım yapıyoruz. Ama bu dediğim gibi sadece eleştirel düşünce olarak değil bu doğalında zaten bu konular konuşulurken farklı farklı. Teorik olarak eleştirel düşüncemiz gibi bir şeyimiz yok ama aslında bakarsanız bütün bu şeyler, serbest düşünce ortamları insanların mesela insanların kendi hayatlarında keyif aldıkları ve hatta bir adım öteye götürüp belki hobi olarak uğraşıyor olabilirler veya profesyonel mana da bir uğraşları olabilir. Çıkıp bu işte biraz önce size bahsettiğim köy meydanı alanında eskiden, şimdi de zoom üzerinde bir araya gelip, diğer ekip arkadaşlarıyla, çalışma arkadaşlarının anlatabilecekleri imkanlar veriyoruz. Mesela ben hiç Japonya'ya gitmedim ama teknoloji ekibimizden bir arkadaşım işte 1,5 yıl Japonya' da yaşamış. Deneyiminden çok şey öğrendim işte. Bir arkadaşımız freezbe milli takımında oynuyor. Oradan freezbenin profesyonel bir spor olduğunu öğrendim. İşte bir arkadaş Boğaziçi'nde okurken quidditch takımındaymış. Bu Harry Potter' ın işte filmdeki spor bilirsiniz belki. Onunda işte federasyonu olduğunu öğrendim mesela. Ve bununla alakalı işte birçok farklı konuda bir kişi bir kitap okuyor bununla alakalı şey yapıyor. Bir kişi bilgisayar oyunları ve gaming sektörü ile alakalı çok işte bilgisi var. Gelip onu paylaşıyor. Birçok farklı alanda sadece ben çalışma arkadaşlarımdan çok şey öğrendim. Bunu da dediğim gibi herkesin kullanımına açık bir şekilde vakit de ayırarak kişilerde tabi ki hem vakit koymuş oluyorlar hem de çalışanlarını dinlemek için ciddi bir vakit yatırıyorlar ama bunun devamlılığıyla alakalı içeride hem dediğim gibi profesyonel manada konuşmacılar geliyor. Ve açık iletişim ortamında farklı konular var. Mesela şimdi biraz konumuz işte gündem. Çok yoğun çalışıyoruz. Bunu nasıl dengeleriz? Mindfulness ile alakalı eğitimler veriyoruz. Bu mesela bu dışarıdan konuk olarak işte gelen bir örnek. Geçen hafta başka bir konu vardı işte. Farklı bir şeyle alakalı. Yine işte bu belirsiz dünyayı aslında nasıl yönetebileceğimizle alakalı belirsizliklerle nasıl mücadele edeceğimizle alakalı bir konuşmacı gelip konuştu. Böyle her hafta farklı konular farklı konuklar zaten zoom üzerinden devam ediyor.

Araştırmacı: Yani aslında sürekli düşünme üzerine hep odaklanan çalışmalar

Yönetici: Tabi, aynen öyle. Bir şekilde katkısı oluyor.

Araştırmacı: Çok teşekkür ederim. Gereken cevapları aldığımı düşünüyorum.

Ek- 4: Görüşme Örneği – IB Okulları Özelinde;

Araştırmacı: Hocam öncellikle sizi tanımak isterim. Kaç yıldır eğitim sektöründe çalışıyorsunuz?

Koordinatör: Yaklaşık 19 yıldır bu mesleği yapıyorum 11 yıldır IB okullarında çalışıyorum. 5 yıldan beri ise IB de koordinatörüm.

Araştırmacı: Teşekkürler hocam. O zaman ilk sorumuzla başlayalım hocam. Öncelikle IB için eleştirel düşünce becerisinin ne kadar önemli olduğunu merak ediyorum. İsterseniz buradan başlayalım. IB programında eleştirel düşünme becerisinin yeri nedir?

Koordinatör: Evet IB için eleştirel düşünce olmazsa olmaz. Ve bunu çok küçük yaştan vermeye başlanılıyor. Nasıl yapılıyor? En önce şunu söyleyelim: IB learner profile. (öğrenme profili) O profile in bir kişide olması istenen kişilik. Kişilik geliştirmeyi netleştiriyor. Kavramları netleştiriyor. Önce bunu ilk yıllarla çok küçük yaşta başladılar. Biliyorsunuz IB 3-19 gidiyor. İlk yıllar programlar, PVP programları içerisinde bu learner profile. Sonra onu geliştirdiler ta 19 yaşa kadar tamamını kapsar hale getirdiler. Tabi ki en ideali en küçük yaştan o bütün okullarda bu üç program birden olsa hani continuous (takip eden)olsa daha da ideal. Böyle hazırlayarak gidiyor. Dünyada ve Türkiye'de öncelikli DP. Yani lise öncesinde veriliyor.

Araştırmacı: IB okullarının hangi özellikleri, dersleri ya da uygulamaları, eleştirel düşünce becerisini daha fazla desteklemektedir?

Koordinatör: Şimdi bunun tabi NON IB sınıflarımızda olduğu için kıyaslayarak söyleyeyim aslında. İlk ama ilk aklıma gelen öğrenciler için, IB öğrencileri içinde büyük challenge (zorluk) olan aslında extented essay (bitirme tezi) yazım sürecinde büyük bir farklılık oluyor. Hani çocukların son cümlesini söylemek istiyorum. Hocam bunu ben mi yazdım diyorlar bitirdikleri ve teslim ettikleri zaman. Gurur duyuyorlar kendileriyle. Çünkü extented essay başlı başına her paragrafı ile ama her paragrafı ile eleştirel düşünme becerisini sorguluyor. Paragraftaki şey çocuğun öne sürdüğü sav, onunla ilgili araştırmaları okumuş olması ve o araştırmalarla çocuğun öngördüğü cümleyle ilgili hem onu destekleyen hem karşı çıkan fikirleri çarpıştırması ve sentez etmesi paragraf paragraf incelemesi çocukta gerçekten eleştirel düşünme becerisinin tam kıvamına getiriyor. Ama sadece bu değil yanlış yani eksik vermiş oluyoruz. TOK dersi aslında bu beceriyi ilk geliştiren ders. Yani TOK diye bir dersimiz var çok iyi biliyorsunuz. Bilgi kuramı dersinde neden, niçin, nasılı sorguluyor çocuk. Dersinin içerisinde konuşurken derste sunum yaparken, arkadaşlarını dinlerken de bu beceriyi geliştiriyor. Yani normalde NON IB sınıflarında biyoloji hocası olduğum için biliyorum. Atıyorum mesela sindirim sistemini anlatıyorum. Sindirim sistemi ile ilgili soru çözdürüyorum. Eleştirel düşünce becerisini geliştirecek sorularım bile yok aslında. Genelde kavram, analiz, anlama yani soruyu görme. Analiz biraz var. Son zamanlarda biraz daha geliştirilmiş sorular var. Ama TOK dersi başlı başına cümleyi analiz ediyor, değerlendiriyor ve kendisi nasıl anladığını ifade etmesi için önce bir araştırma yapması gerekiyor. Araştırıyor, okuyor, sorguluyor. Beyninin süzgecinden geçirerek yorum yapıyor. Tam olarak bu beceriyi gerçekleştiriyor. Yine eksik söylerim ikisini de söylersem. Ben biyoloji öğretmeniyim. IB biyoloji. Guidelar (yönlendirmeler) muhteşem. Yani iki guidedımızda da her konunun içerisinde bu beceriyi nasıl geliştireceğimiz ile ilgili öğretmenlere ipuçları sağlanıyor. Peki bir IB öğretmeni bu eleştirel düşünme becerisi var mı IB öğretmeninin? Çünkü biz normalde

ne anlatıyoruz? Bu bilgidir bu bunun sorusudur. Hadi berber çözelim. Soru çözümü de öğretiyoruz aslında diğer NON IB sınıflarında. Bizde eğitiliyoruz hocam. Aldığımız eğitimlerde de eleştirel düşünme becerimizi ben 7-8 tane IB eğitimi aldım. Yüz yüze yurt dışında da aldım yurt içinde de aldım. Online da aldım. Hepsinde bizim bu becerilerimizi geliştirmek için çocuklarda nasıl geliştirebileceğimizi anlatıyor zaten. Örneklerle çalışmalar yaptırıyorlar bize. Böylelikle öğretmende aslında bir öğrencinin nasıl geliştirildiğini anlıyor.

Araştırmacı: Siz derslerinizde eleştirel düşünce becerisi ile ilgili aktiviteleri ne sıklıkla planlıyorsunuz ve uygulamalarınızı örneklendirir misiniz? Biyoloji dersi fizik, kimya ve matematik dersleri ve tabi ki diğer sosyal branş derslerde öğretmenler daha hangi aktivitelerle bu beceriyi geliştiremeye çalışıyorlar?

Koordinatör: Yine ben IB' ye teşekkür etmek istiyorum. Yani 11 yıl önce başladığımda da bilmezken kitabım bana ciddi rehberlik etti. Mesela diyelim ki AIDS konusunu anlatıyorsunuz. AIDS konusunu gündeme öyle bir getiriyor ki toplumsal olarak sorgulanmasını sağlıyor. Hastalık olarak sorgulanmasını sağlıyor. Tedavi sürecindeki sıkıntıları da sorgulattırıyor. Örneklerle sorgulattırıyor. Yani siz sadece çocukları AIDS virüslerin sebep olduğu şu hastalıktır deyip öğretmiyorsunuz. Hastalığı toplumsal olarak sorguluyorsunuz, iş hayatına varana kadar sorguluyorsunuz. Ya da genlerle ilgili mesela. İşte gen haritamızın ortaya çıkarılması, gen haritası nasıl ortaya çıkarılırı sorarız mesela NON IB sınıflarında. Gen haritası nedir, ne anlama gelir, hangi tekniklerle ortaya çıkarılırı sorgularken NON IB' de burada IB' de şey sorgulanıyor: Gen haritası gelecekte firmalar yerine gen haritasındaki şu şu bilgileri geçirilirse siz şu bilgilerin o firmanın eline geçmesini ister misiniz gibi sorularla başlıyor bize döndürüyor. Topluma döndürüyor, sonuçlarını öyle tartıştırıyor. Daha fazla eleştiri, analiz, okuduğunu anlama. Mesela IB' de ben paper two sorularını çok seviyorum hocam. Biyoloji öğrencileri 3 çeşit sınava girerler. Bunların adı paper. Paper one da 40 tane test sorusu vardır. Bizim ülkemizde ki test sorularına benzer genelde kavram temellidir. Çok analiz temelli, Türkiye' den çok ayrıştığını söyleyemem. 40 soruya 60 dakika verirler rahat rahat yapar. Ama paper two ve paper three de hocam size bir makaleyi alırlar daha önce hiçbir yazıda çıkmayan makaleyi. İşte gemilerin Afrika'dan yola çıkıp Amerika'ya gidip gemilerdeki yapışan midyelerin onların oraya invasive species oraya götürmesine varana kadar öyle hikayelerle donatılmış bir case sunarla. Yani size gerçek bir olayı verirler ve bu olayın içerisindeki analizleri verirler, pratikleri verirler. Ve öğrenciden hem kavram temelli soruların cevaplarını beklerler. Bu neden, niçin olmuş durumu analiz etmesiyle ilgili yorum soruları da sorarlar. Dolayısıyla öğrenci ne yapar? Öğretmen o zaman ne yapıyor? O yüzden mesela sene başında ben ilk dersimde 11 IB biyoloji dersime şöyle başlıyordum: 4 aydır yapamıyorum kovid yüzünden 4 yıldır yapıyorum ama 12'leri aldım ben. Bir bu sene yapmıyorum öğretmenlik. Şöyle yaparım ben hocam: 11 IB' de makaleyle başlarım. Daha makale hemen her konuyla ilgili anlatacağım hep topik bir nokta eklerim. Bütün topiklerimle ilgili makale bulmuşumdur. Makalelerim vardır. Bunlar hep ödev olarak verilir ama birkaç makaleyi sınıfta tartışarak cevaplandırırım. İşte çok değişik bir yosun türüyle ilgili araştırmayı paylaşırım. Ve ondan çocukların çıkarım yapmasını isterim. Bu yosun türünü orada yazılmayan başka bir canlıyla karşılaştırırım. Başka bir yosunla. Ve oradan çocukların düşünme becerilerini ve neden bu olayın bu sonuca vardığını, çıkarımlarını, bu grafikte ne demek istediğini anlamalarını sağlayacak çıkarımları çıkaracak sorular sorarım. Çünkü bizim o paper two ve paper three' de gerçekten üniversite öğrencisinin ancak karşılaşacağı grafikleri görürler çocuklar. Her çeşit grafikten sorumlular. Dolayısıyla bizimde çocukları okuma, tam olarak bilim okur yazarı

yapmamız için her konuyla ilgili araştırma, bir makale, bir bilimsel bir makaleyi paylaşmamız onlarla ilgili düşünce becerilerini geliştirmemiz gerekiyor zaman içerisinde. Sadece biyoloji kitabından sorumlu değil yani öğrenciler. Sadece biyoloji kitabını yalayıp yutmuş öğrenci IB' den 7 alacak asla tam puan alamaz. Bilim okur yazarı olmadığı müddetçe tam puan alamaz. Mesela hocaların verdiği tarih dersinde makale okudukların eminim. Çünkü hocamız IB hocası. Bizim öğretmenlerimiz IB hocası olup alt sınıflara girdiğinde çocukların o yüzden avantajı var. Sınav sorularını biraz evirip çevirip IB' ye çeviriyorlar. Okul olarak bunu yapıyoruz. Hem alttan hazırlamak için hem de çocuklara belgeseller, makaleler ödev olarak veriliyor. Sınıfta bir miktarda olsa tartışılıyor. Kısıtlanmış zamanda biraz verimsizde olsa bu sene. Ama yapılıyor aslında. asla IB gibi tam sorumluluğu yok öğrencinin. Yani IB öğrencisi biliyor ki bu benim sorumluluğum. Ben bir bilim okur yazarı olmak zorundayım. Gördüğüm makaleden çıkarım yapmak zorundayım. Değerlendirmek zorundayım, karşılaştırmak, analiz etmek zorundayım diyebiliyor. Mecbur. Bu sadece değil ama hocam biraz şey için konu bazlı söylemiş olayım asıl etkinlik ne? Asıl yapmaları gereken teslim etmesi gereken bir Internal Assessment (Süreç Değerlendirme) çalışması var her derste. Internal Assessment şu demek hocam bildiğiniz gibi her dersin sonunda mesela biyoloji dersi için 12 sayfalık bir araştırma raporu diye özetleyebilirim. Bu %100 her ders için, her dersin sonunda Internal Assessment var. IB Mayıs sınavlarına girmeden önce 12. sınıf Mayıs sınavlarına girmeden önce Mart ayında yüklenen bu çalışmalar tam olarak eleştirel beceriyi gerçekten geliştiriyorlar. Mesela biyoloji dersinden örnek vereyim bir kere personal engagement (kişisel katkı) konusunda tam puan alabilmesi öğrencinin ben neden bu soruyu seçtim? Bir değerlendirme.. Sonra metodunu seçerken ben bu metodu niye seçtim? Bu kadar metod varken sorunun çözümü ile Bu soru neden dünya için önemli? Çevrem için neden önemli? Bu soruyla neyin çözümünü bulmaya çalışıyorum diye anlatmak ve ifade etmek zorunda. Burada bir değerlendirme var. Burada bir critical thinking işe yarıyorla ilgili bu metodu seçme sebebi, malzeme eksikliğini kabul etmiyoruz, kısıtlamalar demiyoruz. Mantıksal olarak neden o metodla bu problemi çözüm bulunduğunu anlatmak zorunda. Bu da metodolojiden puan alacak. Exploration dan puan alacak. Tam analiz kısmı ve conclusion kısmı tam olarak critical thinkingi (eleştirel düşünme) geliştiriyor. Analiz kısmında şunu yapmak zorunda ben şu verilerimle şu istatistiksel çalışmaları yaptım. İstatistik yapmayan çocuk puan alamıyor. Mendeley, q testi, kruskal-wallis, t testte kadar hepsini yapıyorlar. Diyoruz ki o zaman istatistik kitabımız var zaten. Hadi bakalım bunu uyguluyoruz. İstatistiği yapmaya kalmayacak yanına Anova testini falan hepsini yapacak. Anovada çıkan P nedir? Ne ifade ediyor? Bu P' nin bu çıkmasını başka yerlerde neler çıkmış? Benzer deneyleri de okumak zorunda. Analizde bunu yaptı conclusion evalutation (sonuç değerlendirme) da şunu yapacak: Kesinlikle puan aldığı yer en az iki-üç tane. Başka benzer deneyi okumak zorunda orada çıkan istatiksel sonuçlar ve sonuçları ile kendi sonuçlarını karşılaştırmak zorunda. Yani sadece orada artmış bende azalmış değil. Bunu kabul etmiyoruz. Bunu masaya yatırıp onda niye fazla çıktı, bende niye az çıktı? Üzerine yeni critical thinking (eleştirel düşünme) becerisini geliştiren bu da yetmiyor. Bilimsel sanki bir context karşılaştırması tamam.

Araştırmacı: Hocam projeler veya grup çalışmalarınız ile ilgili örnekler verebilir misiniz?

Koordinatör: Grupfour Projesi IB' nin zorunlu olan projesi şu: Fizik, Kimya, Biyoloji, Fen derslerini alan öğrencilere diyor ki bir tane ortak konu seçin. O konuyla ilgili fizik, kimya, biyoloji açısından ve konuyu teknoloji, kültür açısından da katarak değerlendirin. Bir araştırma ve sunum yapın. Bizim öğrencilerimizde mesela her sene bu pazarteside güneş paneliyle ilgili yaptı. İşte

Türkiye' deki araştırmalar, yok işte denizlerdeki yeni yeni güneş panellerinin çıkmasına varana kadar Dünya nerede güneş panelinde hepsini, uzmanda çağırıyorlar üniversiteden her sene yapıldı bu. Bu sene de bir uzmanları vardı öğrencilerin konukla beraber sunuyorlar. Daha önce ki yıllarda, bu sene deney yapılmadı deneysiz bir şey seçtiler. Ama mesela biz iki ya da üç yıl önce yapılan grupfour projesinde kahveydi konu. O gün hatta kahvede ikram edildi konuklara. Her yer kahve kokusu oldu. Kahvenin içindeki kafeini çıkartma deneyini herkesin önünde yaptılar sahnede. Bembeyaz kafein çıktı. Deneysel malzemeleri sahneye taşıdılar. Geleneksel kahve çeşitlerini anlattılar, sundular. Hani her açıdan biyoloji, fizik, kimya, kültürel, teknoloji bütün öğrenciler bir araya geliyor. Baştan sona bir program yapıyorlar. TV programı gibi düşünün akış var. Herkes görevini sahneye gelerek içerisinde yapıyor. Bu da öğrencilerde takımla çalışma becerisini geliştiriyor.

Bunun dışında bir sürü business (işletme) uygulamaları var. İşte bir şirket sahibi oluyorlar. Bir marka geliştiriyorlar. O marka ile ilgili daha iyiye taşımak için çeşitli inovasyonlar yapıyorlar. Ondan sonra işte ya da öğretmen şunu verdi mesela başka yıllarda da. Sıkıntı yaşayan bir şirket örneği verdi. Sahneye çıkıyorlar o şirketi iyiye taşımak için çatışıyorlar. Çarpışıyorlar. Debate (Tartışma) yapıyorlar. Debate kesinlikle her derste aşağı yukarı var.

Araştırmacı: Tartışma sanıyorum eleştirel düşünce becerisini geliştirmekte en çok uyguladığınız sınıf içi uygulamalardan bir tanesi.

Koordinatör: Yok sahnede de yapıyoruz. Sınıf içinde zaten yapıyoruz. Muhakkak, mecburuz yani. Çünkü bir sürü derste aslında debate, TOK entegre edildiği için debatelik kısımlar var. İşte biraz önce söylediğim gibi ben gen haritamı teslim etmek istiyorum. Ben istemiyorum. Niye istemiyorsunuz? Hadi debate yapalım. Neden, neden? Ama sahnede de debatelerimiz var.

Araştırmacı: Anlıyorum. Sınıf içi uygulamalar daha çok nasıl geçiyor? Yani sınıfta derse girdiniz. Bir Soru-cevap şeklinde mi? Sınıf içinde eleştirel düşünce becerisi için neler yapılıyor?

Koordinatör: Neler yapılıyor? Tabi ben kendi dersimden örnek vereyim hocam. Bir kere önümüzdeki hafta ne anlatacağımı çocuklar bilirler. Önümüzdeki hafta anlatacağım şeyle ilgili benim yaptığım mind map (düşünme haritaları) derse öyle başlanır. Mind maple, knowledge auditle (Bilgi değerlendirme) derse başlanır. Knowledge audit çocukların önünde vardır. Dersin sonunda ben bunları öğrendim öğreneceğim.

Araştırmacı: Ne biliyorum ? Neyi neden biliyorum? Bu kısmı açar mısınız hocam?

Koordinatör: O şey en basit onu 11' lerde yapmayı daha çok tercih ediyorum. Ben ne biliyorum? Neden biliyorum? Dersin sonunda ne öğreneceğim? Böyle çarpı yaparım çocuğun önüne veririm. Çok yapmasam da her topikte. Hani zevkli olduğu için birkaç topikte bunu yaparım. Daha önceden 9 ve 10. sınıfta bilgisi varsa o konuyla ilgili. Knowledge audit dediğim şu hocam: Topic 1.1, 1.2, 1.3 yazılıdır bende. Biyolojiyle ilgili. Onu da örnek olarak atayım size. Çocuk yanında öğrendim, öğreneceğim. Biraz daha çalışmam lazım diye basar tutar onu. Yani ders başı ve içerisinde. IB sınavında lazım olan tüm alt başlıklar, her konuyla ilgili var öğrencinin elinde. Sonra o çocukta hazır şey olarak o var. O çocukların çok hoşuna giden bir şey. Onu paylaşırım. Çocuk der ki dersin sonunda ben bunu öğrendim öğrenmedim diye selfe assessmentini yapmasını

isterim. Çünkü bu şart yani her dersin her konu için bu bende var hazır bir şekilde. Sonra mind mapimi açarım.

Araştırmacı: Peki hocam, yani siz öğretmenlerinize IB' de, özellikle eleştirel düşünme becerisini sizlerde ya da öğretmenlerde kazandırmak için neler yapıyorsunuz? Çünkü biz normal bir müfredattan geliyoruz. Bizde bu beceri ne kadar var ki ben karşımdaki öğrenciye bunu aktarabileyim. Hani bende eleştirel düşünür müyüm?

Koordinatör: Büyük bir samimiyetle şunu söyleyeyim hem paylaşan öğretmen için hem de alıcı öğretmen için gerçekten öğretmenlik misyonuna hayran, aşık olması lazım. Yani bu herkes için geçerli olmadığını bu benim 21. yılım öğretmenlikte. Ben bunu gördüm. İnanılmaz derecede kapıp geliştiren hocalarda var. Asla bunlara yeltenmeyen insanlarda var. Dolayısıyla okullarda sirkülasyon halinde çalışanlarıyla beraber. Peki gayretlerimiz neler? Bir kere her hafta toplantı. Mesela fen dersleri için fen zümresi var. Zümre her hafta toplantı yapıyor. Her hafta yıllardır 11 yıldır IB toplantısı yapıyoruz. Burada muhakkak IB toplantısındaki toplantı maddelerimizden bir tanesi mutlaka paylaşılması. Öğretmenlerin temel ihtiyacının tespit edilmesi. Her hafta toplantıda ne konuşulur? İşte bunları konuşuyoruz. Diğer hoca derste TOK' de ne yapıyor? Extented essay de öğrenciler nasıl gidiyor? Extented essay ile ilgili hangi yolları izliyor? Öğrencileri nasıl motive ediyorsun dan öğrencilerle iletişimi nasıl kuruyora kadar öğrenciler, öğretmenler kendilerini sözel olarak ifade ediyorlar. Burada iyi örnekleri duyan öğretmen; hoca bunu yapıyor bende bunu yapayım diyebilir. Sonrasındaki grup farklı. Bu genel toplantı. Bütün okulun katıldığı toplantı bu IB. Ama arada da alt bazda ders bazlı toplandığımızda da gene konular bunlar. Fen derslerinde, kimya da şu siteler kullanılıyor. Böyle analizler yapılıyor. Şöyle detaylı çalışmalar yapılıyor gibi. Tecrübeli hocalar var tecrübesiz hocalar bunu alıyorsa ne mutlu bize zaten. Biz bunun haricinde ne yapıyoruz? Ben bizzat kendim defalarca tasarımcı öğretmen eğitimi aldım, yaratıcı drama eğitimi aldım. Aldığım bütün eğitimleri paylaşıyorum onlarla. Örneğin alıyorum elime mikrofonu diyorum ki arkadaşlar Çarşamba günü laboratuvardayım. Bu konuyla ilgili paylaşacağım. Yani kendi aldığım eğitimleri paylaşıyorum zaten onlarla. Bunu öğrendim. Bunları işte sunum hazırlıyorum onlara. IB' den ne öğrendiysem bunlar bunlar çok iyiymiş arkadaşlar diyorum. Onun haricinde bizim standart eğitimlerimiz var. TOK nedir ne değildir? IB ile ilgili standart yani bu her sene sene başında. CAS nedir? TOK nedir? Extented essay nedir? Standart eğitimler veriyoruz öğretmenlerimize. CAS' i CAS koordinatörü veriyor. TOK' i TOK öğretmenimiz veriyor.

Araştırmacı: Peki IB öğretmenlerine öğrencilerde eleştirel düşünme becerisinin geliştirilmesine ilişkin eğitimler düzenliyor mu?

Koordinatör: Tabi. IB okulu olarak siz mesela biz Evalutation (değerlendirme) sürecini bitirdik bu sene. 680 sayfayı gönderdik bizzat. 10. yılımızı geçtik Evalutationda. Burada bize ilk sorulan şeylerden bir tanesi TOK öğretmenleriniz IB eğitimi aldı mı? Genel merkez yıllardır bu konuda hiç problem yaratmadı. Her IB öğretmenimize 40 gün süreyle online artık son yıllarda. Online eğitimi aldırıyoruz. Her IB öğretmeni hangi dersi verirse versin. IB' de şu var: My IB' ye hiç giriş yapabiliyor musunuz hiç? My IB, kıyaslıyorum görmüş görebileceğim en iyi dijital kaynak. Yani bir öğretmen hiçbir eğitime katılamasa da eğitimlerinin workshoplar (çalıştay) var. Geçmiş eğitim notları var sayfa sayfa. Bir öğretmen, okuma yazmayı bilen bütün öğretmenlere videolu örnekler, CAS' li örnekler, konuşmalar, değerlendirmeler, guideler, polisiler ne varsa. Yani öğretmeni taçlandıracak her türlü bilgiyi webinarlar, her şey var. Yani IB sürekli sunuyor sürekli.

Araştırmacı: Peki hocam dersinizde bu becerinin öğrencilerdeki gelişimini nasıl değerlendiriyorsunuz ?

Koordinatör: Şimdi feedback (geribildirim) o kadar önemli ki yani gerçekten bence sorulması gereken en önemli şey bir öğrencinin farkındalığını arttırmak için eğer iyi feedback veremiyorsak aslında iyi öğretmenlik yapamıyoruz demektir. Öğrenciye ayna ol demek feedback. Şimdi dersin içerisindeki conseptlerden (kavramlar) başlayayım Internal Assessment' a kadar nasıl feedback veriliyor? Bazı sorulara yazarak cevap vermeleri ve düşünmeleri gerekiyor. En tatlı onların sevdiği şey soruların cevaplarını değiştiriyorum kendi aralarında. Ve cevap anahtarını tahtaya yansıtıyorum. Birbirlerinin cevaplarına şey yapıyorlar notlandırıyorlar. Konu konu bunu çok seviyorlar. Kendilerinin hatalarını göremezken başkasının hatasını çok kolay görüyor ve kendininkini daha kolay kabul ediyor. Cevap anahtarını öğretme şekli bu. Biz tabi ne yapıyoruz? Muhakkak her hafta sonu worksheet (çalışma kağıdı) veriyoruz. Bu worksheet şu demek: Verdiğimiz worksheet işlediğimiz konuyla ilgili geçmiş paperlardan çıkmış bütün sorular çocuklara veriliyor. Yapabilecekleri ölçütte ve bunlar muhakkak kırmızı kalemle bunu çok iyi yaparım. Bu çocuk neden bu arada tam puan alamaz? Neyi eksik yapmış? Mark sheetimi (değerlendirme formu) açarım. Çocuğun sorusuna bakarım. Mark sheetimde olması gerektiği gibi sen burada şu işte ve bağlacını kullanıp şu kelimeyi kullanmamışsın. Cümlen yarıda kalmış. Burada yarım puan IB veremezsem bunu şöyle bitirmeliydin diye kırmızı kırmızı geri veririm çocuklara ödevlerini. Yani ödevlerini o yüzden yazılı gibi değerlendirebileceğim kadar ödev veririm. Ayriyeten zaten past paper kitabı bastırırım çocuklara. Bütün konular bittikten sonra sınıfta zaten o past paper kitabı açılır. Eksik konusuna göre Dilara fotosentez konusunu yaparken Efe başka bir yeri yapar. Ama onların yaptıkları soruları da feedback veririm. Bu şekilde yazılı bilgisi bu. Internal Assessment' ı drivea alıyordum öğrencilerin. Bu sene hariç konuşuyorum tabi. Drive da çocuk Internal Assessment'ını yazar. Drive' ın sağ tarafında notlarla ben muhakkak kırmızı bir şekilde research question (araştırma sorusu) focus değil. Personal engagement tam puan alamazsın. Çünkü bu çok basit ifade edilmiş. Sen bunun önemini tam olarak anlatamamışsın. Niye bu soruyu seçtin? Metodolojinde işte atıyorum uncertainity eksik. Metodolojinde tam ifade edememişsin. Neden bu metodu kullandığın ile ilgili metodun da eksiklik var. Yazıyorum kırmızı kırmızı kenarına her satırla ilgili feedback veriyorum. Bu türk öğretmenlerinin biraz fazla olabilir. Bu bende biraz fazla olabilir. Çünkü examer olarak okuyorum. Diyorum ki bu kadar feedback verilseydi bu çocuklar bu kadar hata yapmazdı diyorum mesela okuduğum internal assessmentlarda. Yani biraz fazla feedback veriyoruz belki. Biz orada biraz eksiğimiz olabilir. Ama böyle böyle çocuk onun doğru olduğunu kavrıyor.

Araştırmacı: Hocam, çok teşekkürler. Çok güzel bilgiler aldım. Çok teşekkür ederim.

Ek- 5: Etik Kurul Belgesi

Bu belge, Yükseköğretim Kurulutarafından 19.01.2021 tarihli *"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"* ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

KAYNAKÇA

2023 Eğitim Vizyonu Belgesi. *Güçlü Yarınlar İçin 2023 Eğitim Vizyonu*. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI, 2019.

ABD Ulusal Eleştirel Düşünce Mükemellik Konseyi. 1987.

Abrami, P. C., R. M. Bernard, E. Borokhovski, C. A. Wade, M. A. Surkes & D. Zhang. "Instructional interventions affecting critical thinking skills and dispositions: A stage 1 meta analysis," **Review of Educational Research**. 78, 4: 1102-1134, 2008.

Abrami, P. C., R. M. Bernard, D. I. Waddington, E. Borokhovski, C. A. Wade & T Persson. "Strategies for teaching students to think critically," **A meta-analysis. Review of Educational Research**. 85, 2: 275-314, 2015.

Acarkent Doğa IB World School. "Doğa IB High School," **IB Nedir**. *http://dogaibschools.com/ib-nedir/*. 2019. (11 Ekim 2021).

ACER. *The International Baccalaureate (IB) Middle Years Programme (MYP):Comparing IB Diploma Programme outcomes of students who complete the MYP and other middle years courses of study*. Australia: IBO, 2015.

Akhter, S. "Cultural Barriers to Critical Thinking Skills: A Case of Bangladeshi ESL Classrooms," **The Journal of Teachers Helping Teachers**. 7: 130-149, 2019.

Aklınızı Keşfedin. "6 Bilge ve Fil: Başkalarının Görüşlerini Önemsemek," **Aklınızı Keşfedin**. *https://aklinizikesfedin.com/6-bilge-ve-fil-baskalarinin-goruslerini-onemsemek/*. 2019. (15 Ekim 2020).

Alkın Şahin, Senar & F. Dilek Gözütok. "Eleştirel Düşünmeyi Destekleyen Öğretmen Davranışları Envanteri (EDDÖDE): Geliştirilmesi ve Uygulanması," **Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi - Uluslararası E Dergisi**. 3, 2: 223-254, 2013.

American National Center on Education and the Economy. *Tough choices or tough times*. http://ncee.org/wp-content/uploads/2010/04/Executive-Summary.pdf, 2006.

APA. *Dephi Report*. American Philosophical Association , 1990.

Ari Okulları. "Uluslararası Bakalorya Diploma Programı (IB DP)," **IB DİPLOMA PROGRAMI NEDİR?** *https://www.ariokullari.k12.tr/ib-programi/ari-okullari-ib-dp-kabul-kosullari/*. 2020. (11 Ekim 2021).

Arli Çil, Dilek. "Eleştirel Düşünme Eğitimi ve Felsefi Düşünme," T.C. Maltepe Üniversitesi, 2021.

Association of American Colleges and Universities. *Liberal education outcomes:A Preliminary Report on Student Achievement in College*. Washington, DC: Association of American Universities, 2004.

Association of American Colleges and Universities. *College learning for the new global century*. Report of the College Learning for the New Global Century from National Leadership Council for Liberal Education & Century from National Leadership Council for Liberal Education & America's Promise. 2007.

Bailin, S., R. Case, J. Coombs & L.B. Daniels. "Conceptualizing Critical Thinking," **Journal of Curriculum Studies**. 31, 3: 285–302, 1999.

Baltacı, A. "Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?," **Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)**. 5, 2: 368-388, 2019.

Başar, Hüseyin. **Nasıl Düşünelim**. Ankara: Pegem Yayınları, 2013

Başarer, Dilek. "Bir Düşünce Türü Olarak Mantıksa Düşünme," **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**. 41: 433-442, 2017.

Bates, L. A. & R. W. Byrne. "Deficient Critical Thinking Skills among College Graduates: Implicationsfor leadership," **Educational Philosophy and Theor**. 44, 2: 213-230, 2012.

Battle for Kids. "Framework for 21st Century Learning," *Battle for Kids*. [t.y.]. (16 Temmuz 2021).

Bazeley, P. & K. Jackson. **Qualitative Data Analysis with NVivo**. SAGE Publication, 2013

Beard, J & I. Hill. "How IB prepares students," **Educational Leadership**. 65, 8, Mayıs 2008.

Berger, Peter. **Invitation to Sociology: A Humanistic Perspective**. Garden City, N.Y: Doubleday, 1963

Bergeron, L. & L. Rogers. *Teaching the theory of knowledge course in International Baccalaureate World Schools*. Maryland: IBO, 2016.

Berman, S. **Thinking in context :Teaching for open mıindedness and critical understanding, developing minds.** USA: 1991

Berryman, S. E. "When American Businesses Change: The Imperatives for Skill Formation," *NCCE*: 347 215. New York: 1990.

Beyer, B. **Teaching thinking skills: A handbook for elementary school**. Boston: Allyn & Bacon, 1991

Bhaerman, R. & R. Spill. "A dialogue on empoloyability skills: How can they be taught?," **Journal of Career Development**. 15, 1: 41-52, 1988.

Bialik, Maya, Charles Fadel, Bernie Trilling & Jennifer S. Groff. *Skills for the 21st Century: What Should Students Learn?* CCR Centre for Curriculum Reds, [t.y.].

Bilgen, Nihat. **Örgüt İklimi-Milli Eğitim Bakanlığı Teftiş Kurulu**. Ankara: TODAİE, 1990

Bonnie, Lynch. "Srtategies for teaching critical thinking.," **Clearinghouse on Assessment and Evaluation**. 4, 3, 1994.

Boyatsiz, Richard E. **Boyatzis, R.E. (1998). Transforming qualitative information: thematic analysis and code development.** London: Sage Pubilication, 1998

Braithwaite, Jason J. "Critical Thinking, Logic and Reason: A Practical Guide for Students and Academics," **Behavioural Brain Sciences Centre, School of Psychology University of Birmingham, UK**. B15, 2TT: 3-4, 2006.

Britannica Digital Learning. "The Value of Inquiry," **britannicalearn.com**. *https://britannicalearn.com/blog/the-value-of-inquiry*. 2016. (21 Aralık 2021).

British Council. *Higher Education Market*. British Council, 2018.

Brookfield, S. D. **Developing critical thinkers**. San Francisco: Jossey- Bass, 1987

Brown , P., A. Hesketh. & S. Williams. "Employability in a knowledge-driven economy," **School of Social Sciences, Cardiff University**. *https://www.cardiff.ac.uk/schoolsanddivisions/academicschools/socsi/publications/abstracts/*. 2002. (3 Ekim 2021).

Butler, H. A. "Halpern Critical Thinking Assessment predicts real-world outcomes of critical thinking," **Applied Cognitive Psychology**. 26, 5: 721-729, 2012.

Butterworth, J. & G. Thwaites. **Thinking Skills: Critical Thinking And Problem Solving.** Cambridge: Cambridge International Examination, 2013

Büyükgenç, Fatma. *Uluslararası Bakalorya Diploma Programı Mezunlarının Programa İlişkin Görüşleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi - Eğitim Bilimleri Enstitüsü. , 2014.

Cambridge University Press. *Critical Thinking Teacher Survey*. Cambridge University Press, 2019.

Cambridge, James & Jeff Thompson. "Internationalism and Globalization as Contexts for International Education," **Compare: A Journal of Comparative and Internationall Education**. 34, 2: 161-174, 2004.

Carnelle, A. P., L. J. Gainer & A. Z. Meltzer. "Workplace Basics: The Skills Employers Want," **American Society for Training and Development**. 1988.

Carr, Kathyln. "How can we teach critical thinking," **"Childhood Educati**. 69-73: 1-5, 1988.

CCR Vakfı Teknik Raporu. *21. Yüzyıl Eğitimi İçin Müfredatın Yeniden Tasarlanması*. Center for Curriculum Redesign, 2015.

Chance, Paul & Ranold S. Brandt. **Thinking in the classroom : A survey of programs**. New York NY: Columbia university Teachers college press, 1986

Chance, Paul & Ronald S Brandt. **Thinking in the classroom : A survey of programs**. New York: Columbia university Teachers college press, 1986

Chartrand, Judy, Heather Ishikawa & Scott Flander. *Critical Thinking Means Business, Learn to Apply and Develop the Workplace Skill*. 2013.

Chase, R. S. & W. Shamo. **Elements of effective communication**. Washington: Plain and Precious Publishing, 2013

Chimnel, N. **Jobs, Technology and People : Psycohology Focus**. London: Routlage, 2001

Cole, D. R., S. Gannon, J. Ulmann & P.K. Rooney. *IB programme: Theory of Knowledge (TOK: Exploring learning outcomes, benefits, and perceptions. Final report.* Sydney: University of Western Sydney, 2014.

Costa, Arthur L. **Developing Minds**. Alexandria, Virginia: Association for Supervision and Curriculum Development, 1991

Cotton, Kathleen. "Computer-Assisted Instruction," **School Improvement Research Series: Regional Education Laboratory**. May 1991.

Cotton, K. **Developing Employability Skills**. Portland: Northwest Regional Educational Laboratory, 1993

Cotton, Katleen. "Developing Employability Skills," **Office of Educational Research and Improvement (OERI), U.S. Department of Education**. Kasım 1993.

Crawford, A., W. Saul, S. Mathews & J. Makinster. **Düşünen sınıf için öğretme ve**. Çev.: E. U. Oğuz & S. Gülgöz (P. Atasoy. İstanbul: Biltur Basın Yayın ve Hizmet A. Ş. , 2009 (Çalışmanın orijinali 2005'de yayımlanmıştır.).

Creswell, J W. **Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing: Choosing: Choosing Among Five Approaches**. SAGE Publications., 2012

Cüceloglu, Dogan. **İyi düşün doğru karar ver**. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1995

Cüceloglu, Dogan. **İyi düşün doğru karar ver**. İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1995

Cüceloğlu, Doğan. **İyi Düşün doğru Karar Ver**. İstanbul: Sistem, 1995

Çalışkan, M. "Eleştirel Düşüncenin Öğretimi," **Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi**. 9, 1: 116, 2019.

Çelik, Hilal, Nur Başel Baykal & Hale Nur Kılıç Memur. "Nitel Veri Analizi ve Temel İlkeleri," **Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi - ENAD**. 8, 1: 379-406, 2020.

Çotuksöken, B. **Felsefi Söylem Nedir?** İstanbul: Inkilap Kitapevi, 2000

Çotuksöken, B. **Felsefi Söylem Nedir?** İstanbul: İnkîlap Kitabevi., 2000

Çotuksöken, B. & H. Tepe. **"Düşünme Eğitiminin Güncel Durumu ve Sorunları", Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi**. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, 2013

Dan Lok, Team. "Why So Many People Lack Critical Thinking Skills Today," **Dan Lok**. *https://danlok.com/why-so-many-people-lack-critical-thinking-skills-today*. 2021. (5 Eylül 2021).

De Bono, E. **Teaching Thinking**. Australia: Penguin Books, 1978

De Bono, E. **Altı Şapkalı Düşünme Tekniği**. Çev.: Ercan Tuzcular. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2006

Demirel, Ö. **Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme**. Pegem A Yayıncılık., 2005

Dewey, John. **How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process**. Boston: D. D. Heath, 1910

Dewey, John. **Democracy and Education**. Philadelphia: Pennsylvania State University Press, 1916

Dewey , J. **Nasıl Düşünürüz**. Çev.: B Arıkan, S Akdeniz, & O Etker. İstanbul: Muallimler Cemiyeti Yayınları, 1957

Dickson, A, S. Ledger & L. B Perry. "Impacts of International Baccalaureate programmes on teaching and learning," **A review of the literature. Journal of Research in International Education**. 17, 3: 240-261., 2018.

Double, K. S., J. Y. Chow, E. J. Livesey & T. N. Hopfenbeck. "Causal illusions in the classroom: how he distribution of student outcomes can promote false instructional beliefs," **Cognitive Research: Principles and Implications**. 5, 1: 1-20, 2020.

Double, K, I Clarke & C MacCann. *Rethinking how we prepare students for the workforce*. New York: Oxford University Press., 2017.

Duchscher, E. J. "Catching the way: understanding the concept of critical thinking. Journal of Advanced Nursing," **Journal of Advanced Nursing**. 29, 3: 577-583, 1999.

Duman, B. **Öğretim İlke ve Yöntemleri.** Ankara: Anı Yayıncılık, 2011

Duran, Ekin Aram. "Türkiye'deki çocuklarda "eleştirel düşünce" ve "sorgulama" zayıf," **Deutsche Welle Türkçe**. *https://www.dw.com/tr*. 2019. (15 Temmuz 2021).

Duran, M. & İ. Dökme. "The effect of the inquiry-based learning approach on student's critical-thinking skills," **Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education**. 12, 12: 2887-2908, 2016.

Dutoglu, G & M. Tuncel. "Aday Öğretmenlerin Eleştirel Düşünme Eğilimleri ile Duygusal Zeka Düzeyleri Arasındaki İlişki," **Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. 8, 1, 2008.

Duzer, Eric Van. "Overcoming the Limitations of the Factory System of Education," **Institution of Education Sciences**. s. 10, 2006.

Dünya Ekonomi Forumu. *Geleceğin Meslekleri Raporu*. Cenevre: 2018.

Ekici, G., Ö. F. Abide, Y. Canpolat & A. Öztürk. "21.yüzyıl becerilerine ait veri kaynaklarının analizi.," **Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi**. 6: 124-134, 2017.

Ennis, R. "A Definition of Critical Thinking," **The Reading Teacher**. 17, 8: 599-612, 1964.

Ennis, Robert H. "Goals for critical thinking curriculum; Developing Minds," **National Forum Phi Kappa Phi Journal**. 65, 1: 28-31, 1985.

Ennis, R. H. "Critical thinking: A streamlined conception," **Teaching Philosophy**. 14, 1: 5-25, 1991.

Ennis, Robert. "Critical thinking: Reflection and perspective-Part I.," **Inquiry**. 26, 1: 4-18, 2011.

Erdut, Tijen. "“İstihdam ve İstihdam Edilebilirlik”," **Mess Mercek Dergisi**. 2002.

ERG. *Eleştirel Düşünme*. 2008.

ERG. *Eğitim İzleme Raporu - Eğitimin İçeriği*. 2019.

Erten, Şerafettin & İbrahim Türkmen. "Bilgi Toplumunda Eleştirel Düşüncenin Gerekliliği," *III. INES EDUCATION and SOCIAL SCIENCE CONGRESS*: Antalya: 2018.

Evers, F. T., J. C. Rush & I. Berdrow. **The Basis of Competence: Skills for Lifelong Learning and Employability**. Ed. Michigan Üniversitesi. San Francisco: Josey-Bass Publishers, 1998

Eyüboglu Eğitim Kurumları. "TOK -Theory of Knowledge," *http://www.eyuboglu.com/tr/akademik-hayat/etkinlikler/tok/*. 2009. (23 Temmuz 2021).

Facione, P. A. *Critical thinking: A statement of expert consensus for purposes of educational assesment and instruction-executive summary*. The Delphi Report, 1990.

Farabi. **Fusûlü'l-Medenî (Siyaset Felsefesine Dair Görüşler).** Çev.: Hanifi Özcan. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları., 1974

Fevziye Mektepleri. "Fevziye Mektepleri," **https://www.fmv.edu.tr**. *https://www.fmv.edu.tr/tr-TR/okulumuzda-ib-dersleri/863*. 2021. (10 Temmuz 2021).

Fisher, Alec. **Critical Thinking: An Introduction**. Cambridge: Cambridge University Press, 2001

Flavell, J H. "Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive developmental inquiry," **American Psychologist**. 34, 10: 906-911, 1979.

Flores, K. L., G. S. Matkin & M. E. Burbach. "Deficient Critical Thinking Skills amongCollege Graduates: Implicationsfor leadership," **Educational Philosophy and Theory**. 44, 2: 213-230, 2012.

Gabbenesch, Howard. "Critical Thinking - What Is It Good for? (In Fact, What Is It?)," **Skeptical Inquirer**. 30, 2: 38-42, 2009.

Gambrill, E. D. & L E Gibbs. **Critical thinking for helping professionals: A skills-based workbook.** New York, NY: Oxford University Press, 2017

Garcia, Jesus & John U. Michaelis. **Social Studies for Children a Guide to Basic Instruction**. Boston: Allyn and Bacon, 2001

Garfinkle, Joel. "4 Ways to Train Employees to Be Critical Thinkers," **Linkedin**. *https://www.linkedin.com/pulse/4-ways-train-employees-critical-thinkers-joel-garfinkle*. 2015. (7 Eylül 2021).

Garfinkle, J. "4 Ways to Train Employees to Be Critical Thinkers," **Linkedin**. *https://www.linkedin.com/pulse/4-ways-train-employees-critical-thinkers-joel-garfinkle*. 2015. (6 Kasım 2021).

Garrison, D. R. "Critical thinking and adult education: A conceptual model fordeveloping critical thinking in adult learners," **International Journal of Lifelong Education**. 10, 4: 287-303, 1991.

Gazi Üniversitesi Vakfı Özel Anadolu Lisesi. *"Uluslararası Bakalorya Diploma Programı"*. Ankara: Gazi Üniversitesi Vakfı, 2019.

Glesne, C. **Becoming Qualitative Researchers: An Introduction**. Pearson, 2011

Güncel Eğitim. "PISA Direktörü: Türk Eğitim Sisteminini Değerlendiriyor," **Güncel Eğitim**. *www.gunceleğitim.com*. 2018. (19 2020 Temmuz).

Gündoğdu, H. "Eleştirel Düşünme ve Eleştirel Düşünme Öğretimine Dair Bazı Yanılgılar," **Sosyal Bilimler**. 7, 1: 59-60, 2009.

Güneş, F. **Yapılandırmacı yaklaşımla sınıf yönetimi**. Ankara: Ankara, Nobel Yayınları, 2007

Güneş, Firdevs. "Öğrencilerin Düşünme Becerilerini Geliştirme," **TÜBAR-XXXII**. ss. 127-146, 2012.

Gürkaynak, İ., F. Üstel & S. Gülgöz. **Eleştirel düşünme**. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi Yanınları, 2008

Hager, P. & M. Kaye. "Critical thinking in teacher education: A process oriented research agenda," **Australian Journal of Teacher Education**. 17, 2: 26-33, 1992.

Halpern, D. F. **Thought and knowledge: An introduction to critical thinking**. New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1996

Halpern, D. F. **Critical thinking across the curriculum: a brief edition of thought and knowledge**. Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates., 1997

Halpern, D. "Assessing the Effectiveness of Critical Thinking Instruction," **The Journal of General Education**. 50, 4: 270 -286, 2001.

Halpern, D. F. **Thoughts and Knowledge: An Introduction to Critical Thinking**. NewJjersey -London: Lawrence Erlbaum Associates, 2003

Hançerlioglu, O. **Düşünce tarihi; dört bin yıllık düşünce, sanat ve bilim tarihinin klasik yapıtları üzerine eleştirel inceleme**. Eriş Yayıncılık, 2007

Harari, Yuval Noah. **21. Yüzyıl için 21 Ders**. Kollektif Yayın, 2018

Harvard Business Review. "A Survey of 19 Countries Shows How Generations X, Y, and Z Are — and Aren't — Different," **Harvard Business Review**. *https://hbr.org/2017/08/a-survey-of-19-countries-shows-how-generations-x-y-and-z-are-and-arent-different*. 2017. (6 Eylül 2012).

Haskell, R. E. **Transfer of learning: Cognition, instruction, and reasoning**. New York: Academic Press, 2001

Heyman, G. D. "Children's critical thinking when learning from others," **Current Directions in Psychological Science**. 17, 5: 344-347, 2008.

Heyman, G. D. & C. H. Legare. "Children's evaluation of sources of information about traits.," **Developmental Psychology**. 41, 4: 636–647., 2005.

Hillage, J. & H. Pollard. "Employability: Developing a Framework for policy analysis," *Institute for Employment Studies* : 1998.

Hopfenbeck, Therese N., Kit S. Double, Yasmine El Masri & A. Joshua McGrane. *The Effect of the Diploma Programme on Critical Thinking Development: An International Multisite Evaluation : Final report*. Oxford University Centre for Educational Assessment, 2020.

Hotaman, Davut. "Eleştirel Düşünme Becerisi Açısından Öğrenme Kuramları, Öğrenme Ortamları ve Öğretmen Davranışlarının İncelenmesi," **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. 13, 72: 638-647, 2020.

Hürriyet. "Hayat boyu öğrenme modelinde sadece akademik yeterlilik yetmiyor," **www.hurriyet.com.tr**. *https://www.hurriyet.com.tr/egitim/hayat-boyu-ogrenme-modelinde-sadece-akademik-yeterlilik-yetmiyor-41800015*. 2021. (22 Mart 2022).

IB Research Department. *Career-related experiences and the International Baccalaureate Career-related Programme*. IBO, 2017.

IBO. *Making The PYP Happen: A Curriculum for International Primay*. Cardiff, Wales: 2007a.

IBO. "The IB learner profile," **International Baccalaureate Programme**. *https://www.ibo.org/globalassets/publications/recognition/learnerprofile-en.pdf*. 2010a. (2 Ağustos 2021).

IBO. *"İlk Yıllar Programı PYP'yi gerçekleştirmek: Bir PYP okulunda pedagojik liderlik"*. Enka Vakfı, 2010b.

IBO. *What is an IB education?* Cardiff: International Baccalaureate Organization: 2012.

IBO. *"Language A: Language and literature guide (First assessment 2015)."* Cardiff: International Baccalaureate Organization, 2013a.

IBO. *"Approaches to Teaching and Learning in the Diploma Programme."* International Baccalaureate Organization., 2014a.

IBO. *"Biology guide (First assessment 2016)."* Cardiff: International Baccalaureate Organization., 2014b.

IBO. "Approaches to learning.," **International Baccalaureate Organisation.** *https://xmltwo.ibo.org/publications/DP/Group0/d_0_dpatl_gui_1502_1/static/dpatl/guide-apr-to-learn.html*. 2015. (2021 Temmuz 2021).

IBO. *Diploma Programme: From principles into practice*. The Hague,Netherlands: International Baccalaureate Organization, 2015.

IBO. *"From principles into practice.The Hague"*. The Hague,: International Baccalaureate Organization., 2015.

IBO. "Student Reflection: A Study of "Reflective"in the IB Diploma Programme," **www.ibo.org**.

https://www.ibo.org/contentassets/d74675437b4f4ab38312702599a432f1/research-reflection-en.pdf. 2015. (24 Ekim 2021).

IBO. *Report on the Diploma Programme Academic Honesty Survey*. Assessment Research and Design, 2016.

IBO. *"Diploma Programme Mathematics HL Guide."* International Baccalaureate Organization., 2016a.

IBO. "Creativity, activity, service," **www.ibo.org**. *https://www.ibo.org/contentassets/5895a05412144fe890312bad52b17044/cas-2016-english-1st-final-web.pdf*. 2017. (25 Ekim 2021).

IBO. "Global key findings from research on the impact of International Baccalaureate programmes," **Global key findings**. *https://www.ibo.org/research/key-findings/*. 2017. (25 Ekim 2021).

IBO. *Uluslararası Bakalorya (IB) eğitimi nedir?* Cardiff: IBO, 2017.

IBO. "What IB taught me about the importance of writing," **The IB Community Blog**. *https://blogs.ibo.org/blog/2020/06/03/what-ib-taught-me-about-writing/*. 2017. (26 Ekim 2021).

IBO. "What is an IB education?," **www.ibo.org**. *https://www.ibo.org/globalassets/what-is-an-ib-education-en.pdf*. 2017. (21 Ekim 2021).

IBO. *"Theory of Knowledge guide (First assessment 2015)."* Cardiff: International Baccalaureate Organization, 2017a.

IBO. "Benefits of the IB," **International Baccalaureate Organisation**. *http://www.ibo.org/benefits*. 2017b. (24 Temmuz 2021).

IBO. "MYP: From principles into practice," **IBO**. *www.ibo.org*. 2017d. (27 Temmuz 2021).

IBO. "Benefits for teachers," **www.ibo.org**. *https://www.ibo.org/benefits/benefits-for-teachers/*. 2018. (22 Ekim 2021).

IBO. "Collaborative teaching transforms the classroom," **The IB Community Blog**. *https://blogs.ibo.org/blog/2015/07/30/collaborative-teaching-transforms-the-classroom/*. 2018. (27 Ekim 2021).

IBO. "Critical thinking skills in the IB Diploma Programme," **www.ibo.org**. *https://www.ibo.org/contentassets/aec3ab0a46c844cb98842066f7c69a8c/rfp-ib-critical-thinking-2018-en.pdf*. 2018. (21 Ekim 2021).

IBO. *İlk Yıllar Programı. Öğrenen.* UK: Ltd. Peterson House., 2018.

IBO. *"İlk Yıllar Programı. Öğrenen. International Baccalaureate Organization"*. UK: Ltd. Peterson House, 2018.

IBO. "The IB teaching style," **www.ibo.org**. *https://www.ibo.org/benefits/the-ib-teaching-style/*. 2018. (27 Ekim 2021).

IBO. "What is the extended essay," **www.ibo.org**. *https://www.ibo.org/programmes/diploma-programme/curriculum/extended-essay/what-is-the-extended-essay/*. 2018. (21 Ekim 2021).

IBO. "What is TOK?," **www.ibo.org**. *https://www.ibo.org/programmes/diploma-programme/curriculum/theory-of-knowledge/what-is-tok/*. 2018. (21 Ekim 2021).

IBO. "What is TOK?," **www.ibo.org**. *https://www.ibo.org/programmes/diploma-programme/curriculum/theory-of-knowledge/what-is-tok/*. 2018. (24 Ekim 2021).

IBO. "The IB learner profile," International Baccalaureate Organisation., *https://www.ibo.org/benefits/learner-profile*. 2018d. (29 Temmuz 2021).

IBO. "Extended Essay," **International Baccalaureate OrganisatioN**. *https://www.ibo.org/programmes/diploma-programme/curriculum/extended-essay/*. 2018e. (31 Temmuz 2021).

IBO. "The IB teaching style," **www.ibo.org**. *https://www.ibo.org/benefits/the-ib-teaching-style/*. 2019. (21 Ekim 2021).

IBO. *"Guide: Extended Essay"*. Geneva, Switzerland: International Baccalaureate Organization., 2019a.

IBO. *Guide: Extended Essay. Geneva, Switzerland*. Geneva, Switzerland: International Baccalaureate Organization., 2019a.

IBO. *"History guide (First examinations 2017)"*. Cardiff: International Baccalaureate Organization., 2019b.

IBO. *"History guide (First examinations 2017)"*. Cardiff: International Baccalaureate Organization, 2019b.

IBO. *Study on employability skills in the International Baccalaureate Diploma Programme and Career-related Programme curricula*. Center for Curriculum Redesign, 2020.

IBO. *"Approaches to Teaching and Learning in the Diploma Programme."*. International Baccalaureate Organization, [t.y.].

İDV Özel Bilkent Lisesi. "Bilgi Kuramı," *http://www.obl.bilkent.edu.tr/index.php/theory-of-knowledge/*. 2016. (23 Temmuz 2021).

İELEV Okulları. "Bitirme Tezi(EE)," **ielev.k12.tr**. *https://www.ielev.k12.tr/tr/lise/egitim-ve-ogretim/gib-diploma-programi/gib-dp-mufredati/dp-core/ee-extended-essay/*. 2021. (12 Ekim 2021).

Innabi, H. "Aspects of critical thinking in classroom ınstruction of secondary school mathematics teachers in Jordan.," *The Mathematics Education into the 21st Century Project Proceedings of the International Conference The Decidable and the Undecidable in Mathematics Education*: Brno, Czech Republic.: 2003.

"International Baccalaureate Annual Review," 2015-2016.

International Labour Organization. "Employment Policies for Inclusive Structural Transformation," **Global Employment Policy Review**. s. 12, 2020.

İpşiroğlu, Z. *"Eleştirel düşünme öğretilebilir mi?""*. İnternet: http://www.felsefeekibi.com, 2002.

Islam, S.M. Rayhanul. "Linkedin," *https://www.linkedin.com/pulse/what-importance-benefits-critical-thinking-skills-islam*. 2015. (17 Temmuz 2020).

Jaswal, V. K. & L. A. Neely. "Adults don't always know best: Preschoolers use past reliability over age when learning new words.," **Psychological Science**. 17, 99: 757–758, 2006.

Jobs-Job. "how-is-critical-thinking-related-to-workplace-success," **Jobs-job.com**. *https://jobs-job.com/how-is-critical-thinking-related-to-workplace-success-17451*. 2020. (3 Eylül 2021).

Kail, R. & J. Bisanz. **The Information Processing Perspective on Cognitive Development in Childhood and Adolescence**. New York: Cambridge University Press, 1992

Karasar, Niyazi. **Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar İlkeler Teknikler.** 32. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017

Karasar, Niyazi. **Araştırmalarda Rapor Hazırlama**. 21. Ankara: Nobel, 2020

Kazancı, O. **Eğitimde Eleştirici Düşünme ve Öğretimi.** İstanbul: Kazancı Kitap A.Ş., 1989

Kennedy, Sophie. *Infusing critical thinking into an employability skills program*. Edith Cowan University, 2010.

Kirman, Yeşim. "Türkiye'deki IB liseleri," **Yeşim Kirman**. *https://yesimkirman.com/2021/12/09/turkiyedeki-ib-liseleri/*. 2021. (17 Kasım 2021).

Kirschner, P. "“Educating Youth for Non-Existent / Not Yet Existing Professions”," **Educational Policy**. 34, 3: 477–517, 2020.

Kıvrak, E. *Avrupa Birliği ve Türkiye'de Yaşam Boyu Öğrenme Politikaları ve İstihdam İlişkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2007.

Kosslyn, Stephen M. "Are You Developing Skills That Won't Be Automated?," **Harvard Business Review**. *https://hbr.org/2019/09/are-you-developing-skills-that-wont-be-automated*. 2019. (21 Ocak 2020).

Krusell, P, L Ohnian, J.V. Rios-Rull & G.L Violante. "Capital-Skill complementarity and inequality: A macroeconomic analysis," **Econometrica**. 68, 5: 1029–1053, 2002.

Kuhn, D. "A Development Model of Critical Thinking.," **American Educational Research Association**. 28, 2: 16-25, 1999.

Lawrence, T. "Teaching and Assessing Employability Skills Through Skills USA," *Annual Quality Congress Proceeding*: 285 - 295. Milwaukee: 2002.

Leigh, Sylvia. "ENCOURAGE CRITICAL THINKING IN THE WORKPLACE," **Astrum Recruitment**. *https://www.astrumrecruitment.com/news/encourage-critical-thinking-in-the-workplace/50161/*. 2020. (6 Eylül 2021).

Leigh, Sylvia. "Encourage Critical Thinking In The Workplace," **Astrum Recruitment**. *https://www.astrumrecruitment.com/news/encourage-critical-thinking-in-the-workplace/50161/*. 2020. (6 Eylül 2021).

Lewis, A. & D. Smith. "Defining Higher Order Thinking," **Creative Education**. 32, 3: 131-137, 1993.

Linkedin. *Gelişmekte Olan İşler Raporu*. 2018.

Linkedin. *The Most In-Demand Hard and Soft Skills of 2020*. 2020.

Lipman, M. **Thinking in Education**. Cambridge: Cambridge University, 2003

Lizzio, A. & K. Wilson. "Developing Critical Professional Judgment: The efficacy of a self-managed reflective process," **Studies in Continuing Education**. 29, 3: 277–293, 2007.

Lune, H. & B. L. Berg. **Qualitative research methods for the social sciences**. Pearson, 2017

MacLellan, E. "Evidence of authentic achievement: The extent of disciplined enquiry in student teachers' essay scripts," **Australian Journal of Educational and Developmental Psychology**. 4: 71-85, 2004.

"Manpower Group," *https://www.manpower.com.tr/*. 2016.

McCall, C. C. **Düşünmeyi Dönüştürmek: İlk ve Orta Sınıflarda Felsefi**. İstanbul: Nobel Yayıncılık, 2009

McCall, C. C. **Düşünmeyi dönüştürmek**. Çev.: Gülenç Kurtul & Nihal P. Boyacı. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2017

McKinsey & Company. *İşimizin Geleceği- Dijital Çağda Türkiye'nin Yetenek Dönüşümü*. McKinsey & Company Türkiye& McKinsey & Company Türkiye, 2020.

McKinsey. *İşimizin Geleceği -Dijital Çağda Türkiye'nin Yetenek Dönüşümü*. McKinsey & Company Türkiye, 2020.

Mcquid, R., A. Green & M. Danson. "Introducing Employability," **Urban Studies**. 42, 2: 191-195, 2005.

Meadows , P. L. *"International education for all: The implementation of an international baccalaureate program into a rural high school"*. Capella: 2017.

MEB. *İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıflar Hayat Bilgisi Dersi Öğretim Programı ve Klavuzu*. Ankara: 2009.

MEB. *Türk Eğitim Sistemi*. MEB Strateji Gelistirme Başkanlığı, 2018.

MEGEP. *Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi, Anahtar Beceriler Öğrenci Modülü II*. 1-5. Ankara: MEGEP, 2, 2004.

Mevlana. **Fîhi Mâfih**. Çev.: Ülker Tarıkâhya. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1985

Minnich, Elizabeth Kamarck. "Teaching Thinking: Moral and Political Considerations," **Change: The Magazine of Higher Learning**. 35, 5: 18-24, 2003.

Moseley, D, V Baumfield, S Higgins, M Lin, J Miller, J Elliott, & M Gregson. *Thinking Skill Frameworks for Post-16 Learners: An Evaluation;A Research Report for the Learning and Skills Research Centre*. A Research Report for the Learning and Skills Research Centre, 2004.

NARIC. *Audit of the IB Approaches to Teaching*. U.K.: The national RecognitionInformation Centre for the United Kingdom, 2020.

National Commission on Excellence in Education. *A Nation at Risk -The Imperative for Educational Reform*. Washington D.C: Government Printing Office, 1983.

National Education Union. *How Are Schools Developing Real Employability Skills?* Araştırma Türü. London: Education & Employers; The Edge Foundation;National Education Union, 2018.

National Education Union. *How Are Schools Developing Real Employability Skills?* Araştırma Türü. London: Education & Employers, The Edge Foundation,National Education Union, 2018.

Nicholas, M. & M. Raider. *Approaches used by faculty to assess critical thinking – implications for general education*. USA: ASHE Annual Conference, 2011.

Norris, Stephen P. "Synthesis of Research on Critical Thinking," **Educational Leadership**. 42, 8: 40-45, 40-45.

Onur, Jale. *A study of the effects on teaching ming styles of converging national and international curricula at The Koç School-İstanbul*. Bath Üniversitesi, 2008.

Ormrod, J. E. **Öğrenme psikolojisi**. Çev.: Mustafa Baloğlu. Ankara: Nobel, 2018

Oxford University Centre for Educational Assessment. *The Effect of the Diploma Programme on Critical Thinking Development: An International Multisite Evaluation : Final report*. Oxford University Centre for Educational Assessment, 2020.

Özden, Y. **Eğitimde Eleştirel Düşünme ve Öğretmen**. Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2008

Özden, Y. **Öğrenme ve Öğretme**. Ankara: Pegem Yayıncılık, 2008

Özel İhtisas Komisyonu Raporu. *İşgücü Piyasası ve Genç İstihdamı*. Ankara: T.C Kalkınma Bakanlığı, 2018.

P21. "Framework for 21st Learning.," **Battelle for Kids**. https://www.battelleforkids.org/networks/p21: Partnership for 21st Century Learning. *https://www.battelleforkids.org/networks/p21*. 2018. (29 Temmuz 2021).

Paris, S.G., M. Y. Lipson & K. K. Wixson. "Becoming a Strategic Reader. Contemporary Educational Psychology," 8: 293-316, 1983.

Park, S & I G Kwon. "Factors influencing nurses' clinical decision making:Focusing on critical thinking disposition.," **Journal of Korean Academy of Nursing**. 37, 6: 863-871, 2007.

Partnership for 21st Century Skills. *Are They Really Ready to Work? Employers Perspectives on the Basic Knowledge and Applied Skills of New Entrants to the 21st Century US Workforce*. Corporate Voices for Working Families, and the Society for Human Resource Management, 2006.

Patrick, John.J. "Critical Thinking in the Social Studies," **ERIC Clearinghouse for Social Studies/Social Science Education Bloomington IN**. 1985.

Paul, R. W. "Staff development for critical thinking: lesson plan remodelling as the strategy"," **Developing Minds(A Reseource Book For Teaching Thinking)**: Ed. A. L. Costa. Alexandria Virginia: ASCD, 1991.

Pearson. "Critical Thinking Executive Summary for Employers," **www.pearson.com**. *https://www.pearson.com/content/dam/one-dot-com/one-dot-com/global/Files/efficacy-and-research/skills-for-today/Critical-Thinking-ExecSum-Employers.pdf*. 2019. (21 Eylül 2021).

Pehlivan Polat, M. *"ULUSLARARASI BAKALORYA DİPLOMA PROGRAMININ TÜRK OKULLARINDAKİ UYGULAMALARINDA KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ"*. Ankara: ANKARA ÜNİVERSİTESİ, 2019.

Peterson, A. **Schools across Frontiers: the Story of the International**. İllinois: Open Court, 1987

Piaget, J. **The growth of logical thinking from childhood to adolescence.** New York: Basic Books, 1958

PISA. *Türkiye Ön Raporu*. Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.

Platon. **Devlet**. Ed. S. Eyüboğlu & M. A. Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000

Plummer, M. "Harvard Business Review," **A Short Guide to Building Your Team's Critical Thinking Skills**. *https://hbr.org/2019/10/a-short-guide-to-building-your-teams-critical-thinking-skills*. 2019. (7 Kasım 2021).

Provide Support. "The Importance of Critical Thinking in Customer Service," **Provide Support**. *https://www.providesupport.com/blog/critical-thinking-for-customer-service/*. 2018. (6 Eylül 2021).

Rasul, M. S., A. A. Rose & A N.M Rauf. "Employability Skills Assessment Tool Development," **Asian Social Science**. 5, 5, 2013.

Resnick, L. B. **Education and learning to think**. Washington, DC: National Academy Press., 1987

Robert, J., S Marzano, C. S. Brandt & C. Suhor. "Dimensions of Thinking:A Framework for Curriculum and Instruction," **Developing Minds**. Revised Edition, Volume 1: 91-92, 1991.

Rodgers, Carol. "Defining Ref lection: Another Look atJohn Dewey and Ref lective Thinking," **Teachers College Record**. 104, 4: 842-866, 2002.

Rodgers, Carol. "Defining Ref lection: Another Look to John Dewey and Ref lective Thinking," **Teachers College Record**. 104, 4: 842-866, 2002.

Root, Dave. "How to Promote Critical Thinking in the Workplace," **Eagel's Flight**. *https://www.eaglesflight.com/blog/how-to-promote-critical-thinking-in-the-workplace*. 2018. (5 Wylül 2021).

Rudinow, Joel & E. Barry Vincent. **Invitation to Critical Thinking**. Wadsworth Publishing, 2007

Saavedra, A. R., E. Lavore & G. Flores-Ivich. "The International Baccalaureate Diploma Programme in Mexico as preparation for higher education," **Compare: A Journal of Comparative and International Education**. 46, 3: 344 -368, 2016.

Saban, A. **Öğrenme öğretme süreci yeni teori ve yaklaşımlar**. 4. Baskı. Ankara: Nobel Yayıncılık, 2005

Sagun, S., A. Ateşkan & J. Onur. "Developing students for university through an international high school program in Turkey," **Educational Sciences: Theory and Practice**. 16, 2: 439-458, 2016.

Saxton, S. E. & I. Hill. "The International Baccalaureate (IB) programme: An International gateway to higher education and beyond.," **Higher Learning Research Communications**. 42-52, 2014.

SCANS. *What work requires ofschools*. Department ofLabor. A SCANS reportfor America. Washington, DC: U.S. : The Secretary's Commission on Achieving Necessary Skills, 1991.

Schafersman, Steven D. *AN INTRODUCTION TO CRITICAL THINKING*. https://facultycenter.ischool.syr.edu/wp-content/uploads/2012/02/Critical-Thinking.pdf. 1991.

Schick, Jr. T. & L. Vaughn. **How to think about weird things: Critical thinking for a new age.** New Yok: McGraw-Hill., 2014

Schilpp, Paul Arthur. **The Philosophy of John Dewey**. New York: Tudor Publishing Company, 1951

Sebetci, Özel & Gökhan Aksu. "“Öğrencilerin Mantıksal ve Analitik Düşünme Becerilerinin Programlama Dilleri Başarısına Etkisi," **Eğitim Bilimleri ve Uygulama**. 13, 25: 65-83, 2014.

Seferoglu , Sadi & Cenk Akbıyık. "Eleştirel Düşünce ve Öğretimi," **H.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi (H.U. Journal of Education)**. 2006, 30: 193-200, 2006.

Senge, P. **Beşinci Disiplin**. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2000

Shelley, Berman. "Thinking in Context:Teaching for Openmindedness and Critical Understanding," **Developing Minds: A Resource Book For Teaching Thinking**. 1: 12-13, 1991.

Smith, G F. "Beyond critical thinking and decision making: Teaching business students how to think," **Journal of Management Education**. 27, 1: 24-51, 2003.

Snyder, L.G. & M.J. Synder. "Teaching Critical Thinking and Problem Solving Skills.," **The Delta Pi Epsilon Journal.** 50, 2: 90-99, 2008.

Steward, William. "School leavers lack the critical thinking skills needed for university, exam board warns," **www.tes.com**. *https://www.tes.com/news/school-leavers-lack-critical-thinking-skills-needed-university-exam-board-warns*. 2014. (22 Haziran 2020).

Swartz, R. & D. Perkins. **Teaching thinking: Issues and approaches**. Pacific Grove, CA: Midwest Publications, 1989

Swartz, Robert & Carol McGuinness. *Developing and Assessing Thinking Skills -The International Baccalaureate Project*. Final Report Part 1. Boston: The International Baccalaureate Organisation, 2014.

Swartz, R. J & D Parks. **Infusing the Teaching of Critical and Creative Thinking in Elementary Instruction**. Critical Thinking Press and Software, 1994

Şahinel, S. **Eleştirel Düşünce**: Ankara: Pegem Yayıncılık, 2002.

T.C Milli Eğitim Bakanlığı. *Düşünme Eğitimi Dersi 7. ve 8. SınıflarÖğretim Programı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı*. Ankara: T.C Milli Eğitim Bakanlığı, 2016.

Tabrizi, Sirous & Glenn Rideout. "Active Learning: Using Bloom's Taxonomy to Support Critical Pedagogy," **International Journal for Cross-Disciplinary Subjects in Education (IJCDSE)**. 8, 3: 3202-3209, 2017.

Taylor, James. "Linkedin," **Creative Thinking vs Critical Thinking**. *https://www.linkedin.com/pulse/creative-thinking-vs-critical-james-taylor*. 2019. (2 Ekim 2021).

Taylor, James. "Linkedin," **Creative Thinking vs Critical Thinking**. *https://www.linkedin.com/pulse/creative-thinking-vs-critical-james-taylor*. 2029. (2 Ekim 2021).

Taylor, M. & M. Porath. "Reflections on the International Baccalaureate program: : Graduates' perspectives.," **The Journal of Secondary Gifted Education**. 17, 3: 21-30, 2006.

TeachThought. "Bloom's Taxonomy Is A Hierarchical Framework For Cognition And Learning Objectives," **Teachtought**. *https://www.teachthought.com/learning/what-is-blooms-taxonomy-a-definition-for-teachers/*. 2012. (29 Eylül 2021).

The Conference Board. *Are They Ready to Work? Employers' perspectives on the basic knowledge and applied skills of new entrants to the 21st century US workforce*. BED-06-Workforce. New York: Jill Casner-Lotto & Linda Barrington: 2006.

Thrilling, B. & C. Fadel. **21. Century Skills : Learning for life in our times.** San Francisco: Jossey-Bass., 2009

Tozduman Yaralı, Kevser. "Gelişimsel Açıdan Eleştirel Düşünme ve Çocuklarda Eleştirel Düşünmenin Desteklenmesi," **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**. 48: 457 -458, 2020.

Tripathy, Mitashree. "Dimensions of Critical Thinking in Workplace Management & Personal Development: A Conceptual Analysis," **Multidisciplinary Journal for Education Social and Technological Sciences**. 7, 2: 1-19, 2021.

Tsui, L. "Fostering critical thinking through effective pedagogy: Evidence from four institutional case studies," **The Journal of Higher Education**. 73, 6: 740-763, 2002.

Türk Dil Kurumu Sözlüğü. "'İstihdam' maddesi," *https://sozluk.gov.tr/*. 2021. (27 Nisan 2021).

Türkbal, Aydın. "İktisada Giriş," **Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınlar**. s. 381, 1993.

Tweed, L. G & D R Lehman. "Learning considered within a cultural context: Confucian and Socratic Approaches.," **American Psychologist**. 57, 2: 89-99, 2002.

Twigg, V. V. **Journal of Research in International Education**. 9(1): 40-65, 2010.

Twigg, Vani Veikoso. "Teachers' practices, values and beliefs for successful inquiry-based teaching in the International Baccalaureate Primary Years Programme," 2010.

UK- NARIC. *Audit of the IB Approaches to Teaching*. England: The National Recognition Information Centre for the United Kingdom, 2020.

Ülgener, Sabri F. **İstihdam ve İktisadi Büyüme**. İstanbul: Der Yayınları, 1991

Ünal, Figen. "İstihdam Edilebilirlik Beceriler ve Bu Becirilerin Kazandırılmasına Yönelik Stratejiler," **Kurgu Dergisi**. 20: 281-298, 2003.

Van dermijnsbrugge, Elke. *An Inquiry into a School-Based Curriculum Approach Called 'Free Learning'*. Hong Kong: The Education University of Hong Kong, 2020.

Vincent-Lancrin, S., C. González-Sancho, M. Bouckaert, F. De Luca, M. Fernández-Barrerra & G. Jacotin. *"Fostering Students' Creativity and Critical Thinking : What it Means in School"*. Paris: Educational research and innovation, 2019.

Walsh, Debbie & Richard W. Paul. *"The Goal of Critical Thinking: from Educational Ideal to Educational Reality."* Washington, D.C.: American Federation of Teachers, 1998.

Watson, G. & E. M. Glaser. **Watson-Glaser Critical Thinking Appraisal**. Cleveland, OH: Psychological Corporation, 1980

Wentling, R. M. "Teaching Employability Skills in Vocational Education," **Journal of Studies in Technical Careers**. 9, 4: 351-360, 1987.

Williams, Howe C. "How to raise critical thinkers in a world that desperately needs them.," **The family and The Youth Institute**. *https://www.thefyi.org/how-to-raise-critical-thinkers-in-a-world-that-desperately-needs-them/*. 2018. (5 Eylül 2021).

Willingham, D. T. "Critical thinking: Why is it so hard to teach?," **Arts Education Policy**. 109, 4: 21-32, 2008.

World Economic Forum. "The Future of Jobs," **Weforum.org**. *https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2020/in-full/executive-summary*. 2020. (21 Eylül 2021).

Wray, D. *Student perceptions of the value of the International Baccalaureate extended essay in preparing for university studies. Final report.* University of Warwick, 2013.

www.greelane.com. "İşverenler Neden Eleştirel Düşünmeye Değer Verir?," **Greelane**. *https://www.greelane.com/tr/kaynaklar/%c3%b6%c4%9frencilere-ve-velilere-i%c3%a7in/critical-thinking-definition-with-examples-2063745/*. 2020. (3 Eylül 2021).

Yorke, M. "Employability in Higher Education: What It Is - What It Is Not," **The Higher Education Academy**. 4, 1, 2017.

Young, L. E. "Critical thinking skills: Definitions, implications for implementation.," **NASSP Bulletin**. 76: 47-54, 1992.